GERMANIAE VETERIS ET NOVAE *descriptio accuratissima:*

IN QVA DIVERSA EIVS REGNA, REGIONES, EARVM SITVS, ET LIMITES,

Populi, Vrbes, Vici, Nemoria, Fluuii, Montes, priscorum eius cultorum origo, vocabula (cum hodiernis conciliata) mores, studia, religio, & variæ mutationes ad amussim describuntur.

LIBELLVS HOMINE VERE Germano Dignissimus.

Damnatæ memoriæ

AB ANDREA ALTHAMERO, SVB titulo Commentariorum in CORNELIVM TACITVM *olim editus, hactenus malè neglectus, nunc in perpetuam Germaniæ laudem denuò restauratus.*

FRANCOFVRTI,
Sumptibus, CHRISTOPHORI VETTERI.
ANNO M. DC. XVII.

ILLVSTRISSIMIS ATQVE AMPLISSIMIS PRINCIPIBVS D. GEORGIO, ET D. ALBRECHTO ex fratre ejus nepoti, Marchionibus Brandenburgensibus, Stetinensib. Pomeraniæ, Cassuborum, Sclavorum, atque Silesiæ Ducibus, Burggraviis Norimbergens. & Principibus Rugorum, &c. dominis suis clementissimis, S.

VERISSIMVM *esse re-ipsâ experior*, Ornatissimi Principes, *quod eminentissimi Poëtæ prodiderunt: Suâ quemq; trahi voluptate: Mille hominum species, & rerum discolorem usum; Velle suum cuique esse, nec vno voto viui: Et, naturam, licet furca expellas, tamen usq; recurrere. Siue enim hoc natura accidat, sive aliqua consuetudine, quæ altera natura censetur: videmus quemq; suo duci studio, nec idem omnibus arridere, nec iisdem omnes ex æquo delectari. Hic enim mulieres deperit; ille divitias amat; alter honores sectatur: hic equos, ille literas diligit. Et inter literarum alumnos, alius aliud disciplinæ genus amplectitur, ac præ cæteris probat fovetq;.* Non *unus est in omnibus affectus: diversa sunt hominum ingenia, varia judicia. Hic sacrosanctam Theologiam,*

giam, cuius studium omnibus Christianis commune debet esse; Musicã ille; Philosophiã alter, aut Mathematicã, Medicinã, Iurisperitiã, vel Poeticã: alii alia probant: quisq; suum priuatum habet studium, cui est addictior, & à teneris consuevit. Ego autem à primis annis historias, maxime patrias Germaniæ nostræ, semper amavi, ac reverenter colui; & aliquoties optavi Germaniæ Encomiasten, qui maiorum nostrorum cunabula, ritus, heroica facta, sedium transmutationes, totamque Germaniam iusto volumine celebraret. Nec hodie possum easdẽ historias, dulcißimum studium, odisse, aut repudiare. adeo difficulter homo patitur sibi excutere, quicquid impensius clamauerit, & quibus à teneris assueverit! Nam quoties per occasionem licet, ad intermissa atq; adamata studio recurro, in his me oblecto; multasque perniciosas molestias, aut, ut Physici dicunt, melancholias, expello. Dum itaq; alii per florida tempe, recreandi animi gratia, exspatiantur, vel in hortis, agris, saltibus, lucis, vallib. solatium, aut dulce amicorum colloquium quærunt: ego fatigatus lectione rerum theologicarum, recreare paulisper animum cupiens, ad historiarum, annalium, chronicorum, & chorographorum lectionem digredior; ac rursum hunc Cornelii Taciti libellum in manus recipio, (nullus namq; veterum scriptorum, quorum libri exstẽt, disertius Germanorum res est prosecutus) investigans nostræ gentis aborigines; qui veterum cultorum sedes

Corn. Tacitus diserte Germanos celebrat.

sedes nunc novi habitatores occupent; ubi quædam priscorum vocabulorum vestigia remanserint; quibus locis præclara facinora ædita sint: novaq; adtexo Commentaria, *ut tantundem veteri & insito meo erga Germaniam amori satisfaciam; ipsamque patriam nostram, quæ vnicuiq; charißima, & pro cuius gloria nihil non audere debet, pro ingenioli mei mediocritate illustrarem. Adeo adamata nunquam vel difficulter relinquuntur, & diu assueta & usurpata ægre deferuntur. Postremo, vt alios quoque ad idem studium, quod perpaucorum est hominum, meo exemplo excitarem. Dum vero diligenter circumspicio, quib. potißimum nostra hæc commentaria dedicarem: nemini iustius offerenda visum est, quam his, sub quorum ditione ac patrocinio isthæc elucubraverim; quorum liberalitate atque beneficio alar; & quos meum munus benevolenti animo accepturos nō ambigam. Ingratus enim dici poßem; si, vobis præteritis, hanc fœturam consecraßem aliis. Debetis igitur,* Optimi Principes, *eo bene volentiores suscipere; quo libentius ego vos, vestramq; familiam, lucubrationibus meis orno. nam non pœnitenda est in his familiæ vestræ commendatio, avorum, fratrum, patruorum ac propinquorum. Nec huius libri vos pœnitere debet: non enim fabulosa Germanorum primordia, nec aniles nugas, excogitatas historias, quas somnia & fabellas potius dixero, quæ cum molestiam adferant, tum dedecus inurant, obtrudo: Sed Germaniæ nostræ communis patriæ & dulcißimæ altricis, descriptionem; situm limites, fertilitatem, popu-*

Historiarum Germaniæ studium est perpaucorum.

Brandenburgens. familiæ commendatio in his Commentariis.

Argumentum libri.

los, urbes, vicos, nemora, fluvios, montes: priscorum cultorum originem, vocabula, mores, studia, religionem: mutatos deinde colonos, novosq; habitatores. In quibus amœnum erit nonnunquam versari, & oblectare animum. Germani *estis, &* Principes *Germaniæ: Germanicas res novisse addecet; quarum hic compendium exhibemus. Et non tantum nostræ recentioris Germaniæ notitiam habere convenit; sed & vetustioris: quibus maioribus orti sint* Teutones; *quanta virtute, potentia, laude & dignitate, semper enituerint Germani: qua fortitudine hostes, maxime* Romanos, *rerum dominos gentemq; togatam, presserint; suos limites tutati, posterius promoverent, regnumque stabilierint. Nulla unquam gens Germanos fide & fortitudine præcelluit: nulla unquam tam invicta permansit, nulla suos fines tam late ampliavit, fortissimorumq; populorum cervicem tanta fortitudine fregit. Hæc ignorasse, propemodum piaculum est. Præterea, quæ fuit unquam gens, quæ suæ patriæ affectu ac amore non rapiatur?* Romani *suarum rerum tam studiosi fuerunt; ut nemo maiorem impensam ac operam illustrandæ patriæ contulerit. Nec* Græci *suas historias neglexerunt: multo minus* Hebræi. *Et quid nos Germani adeo habemus, præter peregrinas historias? Iniquum est, nos foris in alienis historiis videre; domi in Germanicis rebus cæcutire; Latiales historias novisse, patrias ignorasse. Pudor est, nos negligere res Germanorum, & tacendo pati easdem intercidere; quas facili opera possemus conservare.*

Germanorum laus.

Germani habemus tantum peregrinas historias.

Maiores

Maiores & temporis iniquitatem accusamus; quod nulla sufficientia anteacta vita monumenta reliquerint. Sed cum nos in tam fœlicia secula inciderimus: multo plus culpabit nos posteritas, quod sinamus oscitantia, ne dicam socordia nostra, patrias res interire; quæ diligenti inquisitione ac opera possemus conservare. Quæ malum, ingratitudo nos manet? Itaq; ego ab hac posterorũ accusatione abesse cupiens, patriæq; gratus esse, cui bonam vitæ nostræ partem, iuxta Philosophorum sententiam, debemus; hæc denuo conscripsi Commentaria, & id feci, quod potui. Si tantundem alii præstiterint; non poterit nos negligentiæ, nec ingratitudinis culpare posteritas. Ipsa denique raritas studii huius, commendare debet meam diligentiam. Precor igitur amplitudinem vestram, magnanimi Principes GEORGI *&* ALBRECHTE, *hæc mea Commentaria Germaniæ læto vultu amplecti, &, si quando vacat, legere dignemini? nihil morantes quorundam iniquas cavillationes, hæc mea studia amarulenta dicacitate non modo extenuantes; sed penitus damnantes, quasi nulli Theologo, nulli Christiano, liceat profanas tractare literas. Servilis autem ingenii est, tantum carpere ac ridere aliena studia: vel, ut Dei filius inquit, in alieno oculo cernere festucã; in suo nec trabem obseruare. Hoc tamen vitii inest admodum multis hominibus: & maior est turba Momorum, Suffenorum, Mæviorum, Zoilorum, mastigarum, & similium sycophantarum; pauci autem sunt Ioves, & candidi alienorum operum iudices.*

Raritas commendet studium.

dices. Suum cuique placet. Vos amplissimi Principes, quibus candor placet, sycophantis illis neglectis, hæc nostra, quæ in patriæ amorem & gratiam congessimus, benevole suscipite & legite: meque deinceps, pro vestra mansuetudine, quoque commendatum habete: quos ego supremo patri commendo. Valete fœlicissime. Onoltzbachii. Mense Decembri, sub natalibus Christi.

Vestræ clementiæ

dedititissimus

ANDR. ALTHAMER.

COMMENTARIA GERMANIAE,

IN P. CORNELII TACITI, Equitis Romani, libellum de situ, moribus & populis Germanorum; ab Andreâ Althamero Br. conscripta.

GERMANIA omnis, à Gallis Rhætiisq; & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Dacisq;, mutuo metu aut montibus, separatur. Cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens; nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit.

PRINCIPIO explicandum puto, quomodo *Corn. Tacito* Germania nota fuerit; ut absolutàm germanamq; ejus descriptionem tradere potuerit: cùm non Germanus, sed homo

Quomodo Tacitus absolutam Germaniæ descriptionem dare potuerit.

Romanus fuerit. E veterum monumentis cõſtat; Romanos rerum dominos, omnium regionum populorumque ſitum, & chorographiam, per legatos ſuos deſcripſiſſe, easq; tabulas Romę cõſervâſſe: unde docti cognoſcere potuerunt, quo terrarum ſpatio quælibet gens habitaret; quibus contermina; & quo compendio ad illas ſit perveniendum. Qualem Germaniæ chorographiam haud dubiè viderunt, *Plinius Secundus, Suetonius Tranquillus, Titus Livius, Pomponius Mela, Lucius Florus:* & è Græcis *Strabo, Cl. Ptolemaus, Stephanus, Arrianus Nicomedienſis*, ac reliqui Geographi: iisque tabulis uſi, ſua compoſuerunt commentaria. His quoque *Tacitum* uſum & adjutum fuiſſe, quis dubitat? Venit tamen in evidẽtiorem Germaniæ cognitionem, cùm Belgicam Galliam, quæ poſteriùs majori ex parte Germaniæ acceſſit, curaret: & poſtmodum ſub Fl. Veſpaſiano in ipsâ Germaniâ militaret, bonam ejus partem perluſtrando, non tantùm auritus, ſed & oculatus teſtis factus. Ipſe namque hoc libello teſtatur, ſe vidiſſe ſub divo Veſpaſiano Velledam virginem, diu apud pleroſque numinis loco habitam; quæ Bructera fuit, & ad Luppiam amnem, in ſecundâ Germaniâ, habitârat. Et videtur de ſe quoq; dicere, cùm ſcribit;

Tacitus fuit in Germaniâ.

ſcribit; *Ipſum quinetiam Oceanum illâ tentavimus*: de Friſiis loquens. & paulò infrà; *Hactenus in occidētem, Germaniam cognovimus.* Quia igitur Germaniam vidit, ejusque bonā partem perluſtravit, mores cognovit: (quod audacis experientiæ, & raræ admodum fortitudinis, ſummæ laudis & admirationis erat) voluit eandem, nondum ab ullo celebratam, deſcribere: conſiderans, id laboris ſibi laudi futurum; populo Romano decori, qui fortiſſimam gentem auſus fuiſſet Marte experiri; ipſis poſtremò Germanis ꝑpetuo ornamento, quorū ſcilicet virtutes Romani, ſuarum laudum præcones, non potuiſſent tacere: ut virtus celari non poteſt. Exactiſſima verò hæc eſt Germaniæ deſcriptio, quam orditur à ſitu, veteres ipſius limites præmittens. Proderit enim ad antiquæ hiſtoriæ cognitionem retinendam, priſcos Germaniæ terminos obſervâſſe: tum ut cognoſcamus, quantum terrarum poſterioribus ſeculis Germaniæ acceſſerit, quàm ampla lataque à majoribus noſtris ſit reddita, promotis veteribus limitibus.

Termini veteris Germaniæ noviſſe præſtat.

Germania, inquit, *omnis à Gallis Rhætiisq́, & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Daciſq́, mutuo metu aut montib. ſeparatur.*) Id eſt, univerſa vetus Germania

Veteris Germaniæ limites. intra hos terminos continebatur. Rhenus limes est occidẽtalis, Gallos à Germanis dividens: Danubius meridionalis, Rhætos Pannonesq; excludens: Sarmatæ & Daci orientem tenent, quos Vistula amnis & Carpatus mons terminant: Oceanus ad Aquilonem horret. Tacito subscribunt reliqui geographi. Pomp. Mela, lib. 3. *Germania*, inquit, *hinc pis Rheni usque ad Alpes; à meridie, ipsis Alpibus; ab oriente, Sarmaticarum confinio gentium; quà Septentrionem spectat, Oceanico littore obducta est.* Strabo in 7. *Primæ hujus regionis partes, sunt Rheno proximæ*, &c. Julius Solinus Polyhistor, cap. 32. *Extenditur inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum. Ubi incipit, Danubio; ubi desinit, Rheno perfunditur.* Cl. Ptolemæ', lib. 2. cap. 11. *Germaniæ latus occidentale, Rhenus fluuius terminat; Septentrionale, Germanicus Oceanus; Meridianum verò à parte occidentali, Danubius fluvius; Orientale verò latus terminat distantia, quæ fit à flexu Danubii ad Sarmatarum montes.* Isti vetustissimi Germaniæ limites fuêre; continentibus se Germanis adhuc intra fines suos. nam quòd infra Tribocos, Vangiones, Nemetes, Ubios, Batavosq; cisrhenanos, id est, in Gallicâ Rheni ripâ positos, Germanorum populos appellat; ad recentiorem Germaniam, & posteriùs occupatam.

patam, respicit: ii enim populi, pridem transrhenani, in Belgicam ripam concessêre; ut suo loco aperiemus. Quis enim nescit, quanta sit posterioribus seculis Germaniæ facta accessio? bonâ Galliæ parte, totâ Rhætiâ, totâ Vindeliciâ, Scythiâ, Sarmatiâ, Pannoniâ, subactis & occupatis. Id quod perspicuè explicavit *Æneas Sylvius Senensis*, Romanus aliquando Pontifex, Pius secundus cognominatus, ad Martinum Mayer Maguntiacensem, capite 32. *Comparemus*, inquiens, *cum veteri novam, & primùm de amplitudine dicamus. Danubius ac Rhenus, qui quondam Germaniæ limites clausêre, nunc per medios Germanorum dilabuntur agros. Belgica regio, quæ Galliæ priùs portio tertia fuit, nunc majori ex parte Germaniæ cessit, linguâ & moribus. Helvetii quoque, gens antea Gallica, in Germanos transivêre. Rhætia tota, & ipsum Noricum, & quicquid Vindelici nominis inter Alpes Italas ac Danubium fuit, ad Germanos defecit. Ita ut etiam Alpes ipsas cœlo vicinas, & perpetuâ nive rigentes, nomen Germanicum penetrans, in Italiâ quoque sedes posuerit: Brixione, Merane, Bubranoq; in valle Athesis occupato. Austria, quæ apud priscos Pannonici juris fuit, & Norici portio, in Germanicum nomen conversa est. Styria, quam veteres Valeriam vocavêre, Teuto-*

Germaniæ amplitudo posterius facta.

Danubius & Rhenus termini Germaniæ.

nicum morem atq; imperium subiit. Carni quoq;, quos modò Carinthianos, Carniolosq; nominant, idem fecère. Ita ut fontes Dravi Saviq; nominatorum fluminum, Teutonici iuris exsistant. Neq; Alpes ullæ inter Italiam atq; Germaniam sunt, quorum summa cacumina non possideant Teutonici: qui ad orientem non modò Albim; sed Oderam ac Viscellam transmiserunt. Et in ipsâ quidem occidentali Sarmatiâ, Ulmigerorum, & Gepidarum agros invasère. Nam & Austria trans Danubium, & Moravia, & quicquid Slesitæ ultra Oderam possident, Sarmatici quondam fuit soli. Quin & in Oceano & Baltheo sinu, medias insulas, sui iuris fecère Teutones. Adeoq; vestra natio germinavit: ut nomen vestrum verius à germinando tractum putemus; quàm Straboni consentiamus, qui Germanos quasi Gallorum fratres dictos arbitratur. Hactenus Æneas. Quæ igitur pridem minor angustiorq; fuerat; regnantibus victoribusq; Germanis, reddita est amplissima. Hanc rem nuper diligentissimè indicavit *Beatus Rhenanus Selestadiẽsis*, in primo libro rerum Germanicarum.

Porrò non temerè scripsit noster Corn. *Germania omnis.)* Est enim *superior*, quæ & *prima*; & *inferior*, quæ etiam *secunda* ab authoribus dicitur: utriusque hic noster meminit. In historiâ Augustâ, aut si mavis Annales dicere,

cere, lib. 3. *Vitellius Varro inferioris Germaniæ legatus* appellatur. Lib. 12. *Iisdem temporibus in superiore Germaniâ trepidatum.* Libro 17. *Inferioris Germaniæ legiones diutiùs sine consulari fuêre.* & in eodem libro: *Superioris Germaniæ legiones, ruptâ sacramenti reverentiâ, imperatorem alium flagitare.* Claudius Ptolemæus Alexandrinus, libro secundo, cap. 9. in amborum mentione utrasque describit. *Illa autem,* inquiens, *regio, quæ juxta Rhenum est, à mari usque ad Obrincam fluvium, vocatur Germania inferior: in quâ sunt urbes ab occasu Rheni fluvii. Batavorum quidem mediterranea, Batavodurum. Supra quam Vetera. In quâ Legio trigesima Ulpia; postea Agrippinensis; deinde Bonna; deinde Trajana Legio; deinde Mocontiacum. Illa autem regio ab Obrincâ fluvio ad meridiem, vocatur Germania superior: in quâ sunt urbes, ab Obrincâ flumine incipiendo; Nemetum quidem Neomagus, Ruphiana: Vangionum autem, Borbetomagus, Argentoratum, Legio octava Augusta: Tribocorum autem, Breucomagus, Elcebus: Rauricorum, Augusta, Argentuaria.* Ammianus Marcellinus, qui sub Imperatore Cæsare F. Claudio Juliano Augusto militavit, diuq; in Galliâ atq; Germaniâ fuit; circa Dominicæ incarnationis annum CCCLXVI. libro 15.

ſcribit: *Secunda Germania, ab occidentali exordiens cardine, Agrippinâ & Tungris munita civitatibus, amplis & copioſis. Deinde prima Germania; ubi præter alia municipia, Maguntiacus, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoracus, barbaricis cladibus nota.* Ptolemæus. libr.2.cap.11. etiam *magna Germaniæ* reminiſcitur. Inter primam & ſecundã Germaniam Treviri mediam ditionem tenuerũt ad Rhenum: ideoque Moſella amnis, quem Obrincam vocat Ptolemæus, utriusq; eſt diſcriminator. Eſt præterea & *Transrhenana* & *Cisrhenana Germania*, cùm apud Tacitum, tum etiam Ammianum in lib.15. Utriusque Germaniæ appellationes ad noſtra tempora mãſerunt. nam prima, etiamnum *ſuperior & alta* dicitur, Das hoch Teutſchland: cujus bonam partem Alemanni tenent. Secunda, *inferioris* nomenclaturam retinet, Das nider Teutſchland/vel Das Niderland: ſemidocti *Baſſam* vocant. *Superior Germania* hoc ſeculo habet, à Mœno flumine aſcendendo, *Franciæ orientalis portionem, Palatinatum ſuperiorem, Bojoariam, Auſtriam, Styriam, Atheſinam provinciam, Carinthiam, Rhatiam, Helvetiam, Sueviam, Elſatiam, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Palatinatum inferiorem, ad Maguntiacum uſq;. Inferior Germania*, ab Obrincâ, id eſt, Mo-

Terminus ſuperioris & inferioris Germaniæ.

Germaniæ primæ nationes.

est Mosellâ, descendendo, comprehendit *partem orientalis Franciæ, Lotharingiam, Brabãtiam, Flandriam, Selandiam, Hollandiam, Gelriam, Frisiam, VVestvaliam, Hassiam, Saxoniam, Marchiam, Daniam, Pomeraniam, Prussiam, Livoniam, Silesiam, Moraviam, Bohemiam, Voitlandiam, Misniam, Doringiam, ac reliquas adjacentes regiunculas.* *Germania secunda natione.*

Nostræ verò recentioris, & posteriùs occupatæ Germaniæ limites, sunt: ab oriente, *Hungaria* atque *Polonia*: ab occidente, *Francia occidentalis*, quæ est *Gallia*: ab meridie, *Italia*: à Septentrione, *mare Balthеum magnusq; Oceanus*. Terminos Germaniæ hoc tetrasticho complexus est Conradus Celtis, lib. 1. Amorum, elegiâ 3. *Germania recentioris fines.*

Turgidus Eous quam claudit Vistula ab oris,
Sed latus Austrinum maximus Ister habet,
Rhenus ab occiduis limes sed dicitur oris,
Et Borea partem gens Codonea tenet.

A Gallis)GALLI, Europæ populi, potẽtissimo amplissimoq; regno nunc passim cogniti; ultra Rhenum, ad occidentem Germaniæ habitant: à *Francis Germaniæ* subacti, *Franci occidentales* cœpêre dici: ipsaq; provincia, *Francia*, Franckreich/ id est, Francorum regnũ. *Franci Germani*, illorum patres, Mœnum accolunt: ut fortissima gens, ita passim

nota. Galliam Julius Cęsar in provincię formã redegit; sicut Suetonius in ejus vitâ scribit: *Omnẽ*, inquiens, *Galliam, quæ à saltu Pyrenæo Alpibusq́;, & mõte Gebennâ, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetq́; circuitu ad bis & tricies centum millia passuum; præter socias ac bene-meritas civitates, in provinciæ formam redegit: eiq́; in singulos annos stupendii nomen imposuit.* Quâ de re exstant ipsius Cęsaris commentaria. Hæc trifariam divisa: in *Tonsam*, sive *Togatam*, quę & *Cisalpina* dicitur; *Comatam*, quâ appellatione cognominatur omnis *Transalpina Gallia*; *Braccatam*, quę etiam *Narbonensis* dicitur. *Togata* est illa Italię ora, quæ intra Padum, Rubiconem, & Apenninũ est: ubi etiam hodie vulgò *Lombardia, Forum Julii, & Romandiola*, provincię: in quibus *Aquileia, Mediolanum, Padua, Placentia, Bononia, Ravenna, Mirandula*, flos ac robur Italię, sita sunt. Itaq; Togatã eandem & Cisalpinam, à togâ cum Latio cõmuni, Romani dixêre. *Comata*, quo nomine omnis Trãsalpina Gallia est nũcupata, ab intonsis crinib⁹. Veteres nãque Galli, pindeatq; Germani, nutriẽdę comę studio tenebãtur. quo vocabulo illa Germanorũ gens Rheno ꝓxima, utramq; illius ripã attingẽs, à veterib. est appellata: *Rauraci, Triboci, Nemetes, Vangiones, Maguntiaci, Treviri,*

Gallia divisio & descriptio.

viri, Mediomatrices, Cõfluentis Rheni & Mosæ populi, Ripuarii, Vbii, Menapii, Eburones, Tungri, Bellicasii, Nervii, Belgii, Bellovaci, Leuci, Morini, Atrebates, Ambiani, Romandui, unà cum reliquis Belgarum populis: id eſt, *Picardia, Flandria, Brabãtia, Hanonia, Campania, & Burgundia.* Sed cùm Gallos & Germanos, uno vocabulo, veteres Græci, CELTAS nuncupârint: hinc eſt, ꝙ Cæſar lib. 1. de bello Gallico, in ſuâ Galliæ diviſione, *Celtas non minorẽ totius Galliæ partẽ tenere* ſcripſerit: quã huic quoque Comatæ adjiciemus; cùm horum in-primis maxima pars populorũ, Germanorũ & Belgarum inſtar, comas nutriat. Cæſar ſiquidem Galliã omnem in *Celtas, Aquitanos, & Belgas* dividens: Celtas Belgis ꝓximos, hæc voluit obtinere loca, ubi Auguſtus Cæſar quartam Galliæ diviſionẽ *Lugdunenſem* locavit; quæ in ſe habet populos veteribus vocitatos, *Valeſios, Burgũdiones, Sequanos, Heduos, Lingones, Lugdunos, Nivernos, Cenomannos, Redones, Senones, Andes, Turones, Carnutes, Britones, Pariſios, Veromãduos*: hodie *Helvetii, Veſontii*, (aliâs *Biſantii*,) *Verdunẽſes, Divionẽſes, Belnenſes, Auguſtoduni, Bibractæ, Matiſconenſes, Cabillonẽſes, Aurelianenſes, Lutetii*; pluraq; alia *loca ad Ararim, Ligerim, Sequanam & Matronã* flumina, ſita, quæ longũ eſſet enumerare, hæc nũc *Normãdia, Francia, Burbonia, & Avernia* dicitur.

Braccata, quæ *Narbonensis* dicta, à braccis, id est femoralibus prolixis, quibus utebantur: qui præter hæc sagis tecti, Strabone teste lib. 4. geographiæ, & vestibus brevibus, quibus vix nates tegere poterant, vestiebantur. Hæc etiam Celtis mixta, hos habet populos priscis memoratos: *Allobroges*, provinciam Romanorum, *Tolosatios*, *Narbonenses*, *Ruscinos*, *Tectosages*, & *populos inter Isaram & Rhodanum*; qui civitates habent nobilissimas, *Gebennam*, *Massiliam*, *Niceam*, *Tolosam*, *Narbonam*, *Perpennianam*, *Arelatensem*, *Carcassonã*, *Avinionum*, *Viennam*, *Valentiam*, *Biterras*, *Agathopolim*; & plures alias, quas nimis prolixum esset recensere. Hæc Narbonensis & Braccata Gallia, nunc *Sabaudia*, *Delphinatus*, *Provincia*, & *Langedoc* appellatur. *Aquitania* quoq; in hoc tractu sequitur, non ignobilis pars Galliæ, ad Garumnam fluvium; quæ corporibus hominum & linguâ à cæteris Gallis differt. Civitates & populos habet à veteribus enumeratos: *Pictones*, *Tarvisatios*, *Tarbelos*, *Bigerones*, *Garumnos*, *Cocosates*, *Sigubates*, *Auxitanos*, *Vassarios*, *Flussatos*, *Bituriges*, (horum oppidum *Avaricum*, cujus Cæsar lib. 7. belli Gallici meminit) *Burdegalam* inter Garumnam & Auscios, Ausonii patriam; *Andegaviam*, *Turoniam*, *Ruthenos*, *Lemo-*

Lemovicos, & Avernos. Liger potissimùm in eâ regione fluvius est, qui provinciam eam à cæterâ Galliâ diducit. Nomina etiam quædam habet recentia; putà, *Claremontenses, Sancti Flori, Tutelenses, Mimotenses, Albienses, Castrenses, Amicienses, Vabrenses*; & plura hujusmodi, quæ brevitatis caussâ hîc omittuntur. Habes, lector, brevem Galliæ descriptionem: quam nobis Halæ in Saxonibus communicavit *Ambrosius Leymbachius*, vir humanissimus & nullis non doctrinis deditus; qui in Galliâ versatus, singula oculis suis conspexit. *Ambrosius Leymbachius.*

Galliæ amnes Sidonius Apollinaris, in panegyri ad Majoranum, perstrinxit:

Rhenus, Arar, Rhodanus, Mosa, Matrona, Sequana, Ledus,
Clitis, Claris, Atax, Vacalis, Ligerimq; bipenni
Excisum per frusta. &c.

Sunt etiam Garumna, Isara & Druentia, lacus Lemanus.

Montes; *Vogesus* & *Jurassus*. Promontoria; *Curianum* & *Gobeum*. A Galliâ Rheno adjacente, bona pars posterioribus seculis adnumerata est Germaniæ; velut *Helvetia, Elsatia, Lotharingia, Lucelburgium, Burgundia, Brabantia, Hollandia, Selandia, VVestria (seu VVestrycha,* imperitis *Neustria* dicta.) Et quā- *Gallia pars ad Germaniam transivit.*

vis *Helvetios, Nātuates, Tribocos, Mediomatricos, Vangiones, Nemetes, Ubios, Tungros, Batavos* & reliquos Rheni accolas ad ripā Gallicam, quidam attribuerint Gallis: forsan quod ultra Rhenum, in ipsâ ripâ Gallicâ, Galliæ cōfinia accoluerint: (Rhenū enim Galliæ Germaniæ que discriminatorē fecerunt) aut quòd Frācorū reges, qui tamen Germani fuerunt, illis aliquando imperaverint, sub Pipinis, Carolis & Ludovicis, &c. tamen Germanos fuisse, infrà fusè demonstrabimus.

Rhaetia divisio & descriptio.

Rhætiisq.) Rhætia antiquitus in *primā* & *secundam, ripensem* & *mediterraneā*, divisa fuit: & ab ipsâ Germaniâ Danubio flumine separata cū quâ præter Istrū nihil habuit cōmune *Prima Rhætia*, quæ & *superior*, cōplexa est *Alpes.* sed & trans *Rhenū & Prigantinum lacum*, versùs occidentē & *Rhodanum* flumen, suam habet portionē: insuper bonam ejus provinciæ partē comprehendit, quā *Athesinā*, ab Athesi amne, vocant. In *Velinā* præterea *vallem* & *Lariū lacum* excurrit; ubi Rhæticū, generosum hercle vinū, generat: quo in-primis delectatus est August⁹ Cæsar, velut de illo Strabo lib. 4. & Suetonius Tranq. prodiderunt. Ipsum quinetiā Virgilius Georg. 2. & Plin. lib. 14. c. 6. hist. mundi, celebraverūt. Alemanni *Veltlyner & Passauner, Traminiū* & *Vernaciolū*

Rhaticum vinum.

quoq;

quoq; vocãt. In hac supiori Rhętiâ sunt civitates: *Matreio, Brixia, Curia* episcopalis urbs, *Feldkirchiũ, Arbor fœlix* (hoc est, *Arbona*) *Prigantia, Lindaviũ, Ravaspurgũ, Taxagetiũ*, (id est, *Rotvvyla*) *Campodunũ*, (Kemten) *Campi Cavini*, (Kauffbeyren) *Abusiacum*, (hoc est, Fiessen) *Oenipõs, Augusta Rhatia*, (id est, *Augspurgũ*.) Hi Rhęti nũc vernaculo Germanorũ sermone, *Grysones* (Graubündter,) *Engedini, Curiẽses, Athesini* (die Etschländer) *Tirolenses, VValgavii, Hegovii, Algavii* nuncupantur.

Rhatia secunda sive *inferior*, ab Lyco amne, qui primã à secũdâ disterminat, incipit: & ad Oenũ amnem usq; porrigitur, qui Rhætiæ, Noriciq; terminus est. Hæc compræhendit *Vindeliciam*: Bojoarii ipsam hodie incolunt. *Reginoburgium* atq; *Pataviũ* urbes, in Danubii ripâ sitę, ad hanc spectare videntur. *Ripensis Rhatia*, mihi patria, est ea portio provincię, quę Danubii ripam attingit: in quâ sunt, *Vlma, Guntia*, (id est, *Guntzburgum*) *mons Ostberg, Giengena, Vallis Brentiana, Comitatus Burgoviensis, Laugingiacũ, VVerdea* cis & ultra Danubium: *Risa* (das Ries) Suevię portiũcula, in quâ *Nordlingiacũ, Bopfingen, Comitatus Oetingensis*, veteris Rhętię nomenclaturã retinet. *Mediterranea Rhatia*, est tractus qui interjacet; per quem *Iler, Guntia, Camilachus, Mindula*, *Zusum* & *Smitter* fluvii, la-

buntur: ubi *Memmingiacum* & *Mindelheimium* visuntur; & *Reischnavia*, quæ inter Zusum & Smuterum interposita est. Rhætiam in provinciæ formam redegit Augustus Cęsar, per Tiberium & Drusum; Vellejo Paterculo, Suetonio & Horatio autoribus. Solinus cap. 34. *Rhæticum agrum bonum frugibus, opimum & feracem*, *Brigantino lacu nobilem*, refert. *Brigantinus* autem *lacus, Constantiensis* hodie appellatur; sicut mox in Rheni descriptione dicetur. Claudianus ad Stiliconem scribit, Rhætiam emittere *Danubium ac Rhenum*, iis verbis:

Rhætia Danubii Rhenią, parens.

——— Sublimis in arcton
Prominet Hercynia confinis Rhætia sylva,
Quæ se Danubii jactat Rhenią, parentem.

Universa Rhætia sub ipsam venit Germaniam; ad quam pridem non pertinebat, moribus, linguâ, & flumine Danubio discreta: nunc intra Germaniam connumerata, germanicum idioma recepit; præter *Alpestris Rhætiæ* partem, quæ adhuc Romanâ linguâ utitur. *Suevi Alemanni* nunc Rhætiam tenet. Et tradit ipse Tacitus lib. 1. annalium, *sub ipso Cæsare Tiberio Suevos Rhætiæ imminuisse*. Et postea Ammianus Marcel. lib. 16. *Suevos Constantio imperante Rhætias incursâsse* narrat. Et in hæc usque tempora Suevi, qui primitus ad

Rhætia nunc Suevia est.

Albim

Albim confederant, Rhætiam occupaverunt: quæ, mutato nomine, à novis cultoribus *Suevia* appellationẽ sumpsit. At RHETICO mons, apud Pomp. Melam lib. 3. est jugũ illud Rhętiæ primę, inter fines *Curiensium* & *Vallesianorũ*, Helvetiis imminens: cujus adhęrens vallis vetusti nominis reliquias servat: vulgò enim *Bratigau*, (vicũ habens *Ienatium*) id est Rhętorũ ager, pagus aut vallis, pro Rheticone appellatur. Puto insuper Pomponiũ *Bratigau*, ad Romanę linguę figurã, in Rheticonem deflexisse. Dicitur præterea vallis *Montasunn*, à *Comitibus de Sonnebergo*, quibus paret. RHAETICÆ autem ALPES, quę Rhenũ effundũt, latè porriguntur: & ab *Curiâ*, Rhętiæ civitate, supra quam occidentem versus oriuntur, per *Helvetios*, *Tridentum* usq; contra orientẽ vagantur: variaq; adsciscunt nomina. Ubi incipiunt, *Grysones*, (Graubünder) *Engedini*, & *Helvetica montana* (das Schweitzergebirg) zum Einsideln (id est *ad Anachoritas*,) mõtes *S. Bernhardi*, *S. Gothardi*, (der Gotthart) *Sprulius*, *S. Nicolai*: ubi desinunt, *Tridentinæ alpes*, (das Trientisch gebirg) nuncupantur: ac juxta accolarum diversitatem, diversa invenerunt vocabula. De his scripsit etiã And. Alciatus Mediolanensis, in annotatiunculis suis quas in Tacitum dedit. *Sunt*,

inquit, *& Rhaticæ alpes, quibus in Rhætos vadimus, quos vulgò Chrisones vocant. incipiunt ab Adjâ monte (Straboni corruptè legitur, nũc Adula, nunc Aduela) id est, inaccesso: vernacula simplicitas montem Bralium nuncupat in Volturenâ, seu, ut imperiti, in valle Telinâ; & in Venetiam protenduntur, donec Ocræ subeant.*

Et Pannonius.) PANNONIA ab oriente habet *Mœsiam*, quæ *Servia* & *Bulgaria* dicitur hodie; ab occidente, *Noricum:* Septentrionē ejus, *Germania* & *Danubius*; austrum, *Liburnia Illyriciq́ montes* excipiunt. C. Solinus cap. 34. de mundi memorabilibus, Florus lib. 4. ca. 12. Appianus, Pannoniam *Savo, Dravo* & *Danubio*, fluminibus inclytis, & duobus saltibus incluserunt. Pannoniam à Lentulo proconsule debellatam: ab Augusto in provinciam per Vibium redactam; Florus, Suetonius in Augusto cap. 21. atq; Eutropius lib. 7. memoriæ prodiderunt. Tiberius Pãnonico bello *Breucos (Brennos* alii vocant) inferioris Pannoniæ populos, & *Dalmatas* subegit; eodem Suetonio in Tiberii vitâ referente. A *Pãnone* rege, cujus apud Methodium est mẽtio, nomen sumsisse fertur. Hujus cultores *Pannones, Pannii,* & *Paones*, ab historicis appellantur; App. Alexandrino teste: qui in libro, qui *Illyricus* inscribitur, *Paones*, inquit, *natio*

natio ingens, circa Istrum per longum incolens, ab Iapodum populis supra Dardanos protenditur. Hi Paones à Græcis, à Romanis Pannonii appellantur; & ab illis (Romanis) *ut præmisimus, inter Illyrios annumerati sunt.* Idem in eodem libro: *Nemorosa Paonum regio est, & in longum ab Iapodum populis, usque ad Dardanos protenditur. Paones nullas urbes habent; agros duntaxat & villas per cognationes possident.* & plura alia ibidem. Porrò ipsa *Pannonia* duplex est: *Superior*, & *inferior*. quare Tacitus, Pannoniis, plurativo numero usurpavit. SUPERIOR PANNONIA, quæ & *prima*, ab occasu *Noricum*; à septentrione *Germaniam & Istrum*; ab oriente *Pannoniam inferiorem*; à meridie *Illyrim* habet. Ipsa ad montem *Cæcium* Norico, ut dixi, conjungitur. Hodie *Austria* & *Styria* (Oesterreich vnd Steyrmarck) appellatur. Tota hæc Pannonia Germaniæ addita, etiam Teutonico sermone utitur. In hac, præter alias, VIENNA præclarissima civitas sita est, Gymnasio celeberrima; & nuper nobilior reddita, obsidione Turcæ, hostis Christiani nominis crudelissimi, quem ad sua redire, & obsidionem solvere coëgit. Apud Ptolem. lib. 2. cap. 14. putant hanc *Juliobonam* vocari; alii verò *Flexum*, Inter Danubium & Dravum,

Pannoniæ pars eſt, *Valeria*: *Croatiam* (Crabaten) vocant hodie: quę & ipſa frequēter Turcarum irruptioni patet. Hęc ora feraciſſima eſt vini: gignit & crocum & zinziber, quod in monte juxta *Hamburgum* oppidū, in medio Auſtriæ Pannonięq; naſcitur. INFERIOR PANNONIA, etiam *ſecunda* vocitata, à ſeptemtrione *veterem Germaniam Danubiumq;* ab occaſu, *Pannoniam ſuperiorē*; à meridie, *Liburniā ſive Illyrim*, nunc *Sclavoniam* (Wendenland) dictam; ab ortu verò, *Jazygas Metanaſtas*, (id eſt, *Septemcaſtrenſes*) proſpicit. Hæc hodie ſub *Hungariâ* propemodum eſt: quamvis latiùs in Scythiā usq; protendatur Hungaria. Hujus inferioris Pannonię pars, Savo flumini imminens, *Savia* & *Savienſis regio* dicta eſt Romanis. Utraq; Pannonia miſerè afflicta eſt ętate noſtrâ, ab Turcarū tyranno immaniſſimo: cùm fuerint fœcundiſſimę Cerere & Baccho. Veteres Pannonii cum Germanis nihil cōmune habuerunt, quàm Danúbiū flumē. Nunc Pannoniā primam Germani tenent & bonā quoq; partē ſecundę. Superior Pannonia Ducib' Auſtriacis audit: dū hęc ſcriberē, erat *Ferdinandus Cæſar*, Caroli Auguſti Imperatoris noſtri frater. De inferioris Pannonię imperio, ab *Ludovici Hungariæ regis* interitu, certant, divus *Ferdinādus Cæſar*, Ludovici gener;

ner; *Ioannes Comes de Zyps*, quem à præfecturâ *VVayvodam* appellant; & alii quidam reguli. Nec *Turca* ab Hungarico regno abstinet. *Gothi* primùm Hungariā incoluisse ferūtur: indè *VVandali*: postremò *Hunni*, qui & *Avares*; qui ut regionē obtinuerunt, etiam nomē suum indiderunt. Ab Hunnis enim est Hungaria. De quâ si plura nôsse velis, lege Franciscum Philelphū, epistolarum lib. 34. epist. 21. Exstat etiam Hungariæ Chronicon, fabulosius forsan, quàm ut lectu dignum sit.

A Sarmatis.) SARMATIAM pariformiter bifariàm diviserunt chorographi: altera *Asiatica* est, *Europæa* altera. *Sarmatia Asiatica*, terminatur à septentrione, *terrâ incognitâ*: Ptol. lib. 5. cap. 5. ab occasu, *Sarmatiâ Europæâ*, *Tanai fluvio, Mæotide palude, ac Cimmerio Bosphoro*: ab ortu, *Scythiâ intra Imaum montem, & mari Caspio*: à meridie, *Euxino mari, Colchide, Iberiâ ac Albaniâ*. In hac sunt *Amazones, montes Hyperborei, Caucasus, Mithridatis regia, Alexandri columnæ*. Hæc Sarmatia hodie *Tartaria* dicitur: non agnoscit Christianam religionem, sed suis ethnicis superstitionibus adhuc dedita est. Imperator Tartarorum nomine passim notus est. SARMATIA verò EUROPÆA, secundùm Ptol. lib. 3. cap. 5. terminatur à septentrione, *Oceano Sarmatico*:

ab occasu, *Vistulâ* amne: à meridie, *Jazygibus Metanastis, Daciâ ac Mysiâ inferiore:* ab ortu, *Sarmatiâ Asiæ, Tanai flumine, Mæotidéque palude.* In hac est *Borysthenes*, maximus fluvius. Hæc regio nostrâ ætate in multas separata est dynastias: *Poloniam*, quæ habet regiam & amplissimam civitatem *Cracoviam*, academiâ insignem; *Russiam, Prussiam, Livoniam, Litvaniam, Moscoviam, Podoliam, Albam Russiam, Vandaliamq́;.* Harum populi *Sarmatæ*, à Græcis *Sauromatæ* dicuntur: aliqui hos *Scythas* quoque dixerunt. hinc Plinius Secundus, lib. 4. nat. histor, cap. 12. *Scytharum nomen usq́;-quaque in Sarmatas & Germanos transivisse* testatur. Authores omnes, septentrionis populos passim Scythas nominant. Unde *Scythicum & Sarmaticum mare*, est septentrionale. De utrâq; Sarmatiâ exstat libellus Matthiæ de Miechou Cracoviensis. *Matthius de Miechou.*

Daciśq́;.) DACIA, autore Ptolemęo capite octavo libri tertii, à septentrione prospicit *Sarmatiam Europæ*; ab occasu, *Jazyges Metanastas*; à meridie, *Mœsiam superiorem & Istrum fluvium*; ab oriente, *inferiorem Mœsiam Danubiamq́;.* Eam *Suevi*, Carpati montis accolę, occupaverunt aliquando, vicini tum Daciæ: quemadmodum è Plinio colligitur, qui de Danubio loquens lib. 4. cap. 12. nat. *Suevi Daciam occupaverunt.*

histor. in hunc modum scribit: *Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variæ tamen littori apposita tenuêre: aliâs Getæ, Daci à Romanis dicti: aliâs Sarmatæ, à Græcis Sauromatæ, eorumq; Hamaxobii. Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, usque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorumq; ibi confinium, campos & plana Jazyges Sarmatæ: montes verò & saltus, pulsi ab his Daci; ad Pathissum amnem, Amorois sive Duria est, à Suevis regnoq; Vanniano dirimens eos.* Refert etiam Cornelius Tacitus lib. 2. histor. Augustę; *Suevos, Marcomannos & Gothones, sub Tiberio Cæsare, inter flumina Marum & Cusum locatos, dato rege Vannio gentis Quadorum. Marus* & *Cusus* amnes sunt Daciæ. Marum Plinius *Amoroim*; Strabo lib. 7. *Marisum*; Transsylvani *Morossum*, vulgò Merisch appellant. Cusus hodie *Chrysa* aut *Keres* dicitur. *Tibisco* infunduntur.

Daciam nunc partim *Germani*; partim *Hungari*, *VValachi*, atque *Turcæ*, tenent. *Germani*, qui Daciã incolunt, *Transsylvani* & *Septemcastrenses*, (Sibenbürger) à montanis q̃bus insidẽt, appellantur. *Tibiscus* fines ipsorũ alluit; *Alutas* p̃terfluit. Urbes in Transsylvaniâ, quorũ Ptol. lib. 3. meminit sũt: *Zarmi-* *Transsylvaniæ urbes.*

gethusa, quæ nunc *Corona*; & *Zeugma*, id est, *Clausenburgum*. Et præter illas claræ sunt: *Cibinium*, (quę est *Hermanstadium*,) *Sabesus*, (Millenbach,) *Bistricia* (Nosen,) *Alba Julia*, (*VVeyssenburgum*.) Sermo gentis teutonicus; qui è Germaniâ illûc profectos arguit. Carolus Magnus traditur, illûc in Transsylvaniam traduxisse colonos è Saxoniâ. Et longè alia est hęc Dacia ab eâ, quæ ad *Cimbricam Chersonesum & aquilonem Germaniæ* posita est, inter *Sueciam* & *Saxoniam*, peninsula maris Germanici; q̃ *Dania* seu *Danomarchia*, (id est, Dennmarck) non Dacia, est appellãda. Nostra enim hæc, de quâ Cornelius, ad Danubium jacet: quod vel unus Virgilii, lib. 2. Geor. docet versiculus:

Et conjurato descendens Dacus ab Istro.

Augustus Cęsar primò Daciam subegit: cujus meminit idem Virgilius in fine octavi Æneidos: *Indomitiq; Daci*. Florus tamen libro quarto, cap. 12. Daciam tum non victam; sed submotam & dilatam ab Augusto, refert. Flavius Domitianus, juxta Suetonium, de Dacis Catisque duplicem egit triumphum. Eam Ulpius Trajanus, victo Decibalo, rursus subegit; urbes in eâ condidit; coloniasq; deduxit: ut scribit Eutropius lib. 7. Gallieno imperãte, Dacia ꝓvincia

cia amissa est, occupantibus illam Gothorum nationibus, è Scandiâ & insulis Germanici maris egressis: postmodum à Gepidis. Imperator Aurelianus duas Dacias constituit in Mœsiæ regionibus: *Ripensem*, & *mediterraneam*: VValachiæ vocantur.

Mutuo metu.) Pom. Mela, lib. 3. de Germaniâ: *Qui habitant, immanes sunt animis atq; corporibus: & ad insitam feritatem vastè utraque exercent; bellando animos, corpora ad consuetudinem laborum.* Et ipse Tacitus, *Germaniam informem terris, asperam cœlo, tristem cultu & aspectu*, vocat: Præterea *terram in universum aut sylvis horridam, aut paludibus fœdam.* Sunt rursus *Sarmatæ ac Daci*, Horat. testante lib. 1. car. odâ 25. *sævi atque truces.* Quo fit, ut mutuus horror, asperitas locorum, metusque intervenerit, quò minùs alterutrum terras popularentur. Accedit ad hunc metum, & montium interjacentium inaccessa altitudo horrorq;: sylvarum denique asperitas, quæ prohibent vicinorum hostium subitam irruptionem. Velut itaque Germania, Rheno à Gallis, Danubio à Pannoniis separatur: ita mutuus metus, rupes excelsę, & densa nemora, Germanos à Sarmatis Dacisque disterminant. Montes intellige, quos Ptolemæus nominat *Asciburgium*, *Carpatumq;*, *Cremnitz* *Montes inter Germaniam & Daciam.*

& *Semnitz*) qui Hungariam, Poloniam, ac Germaniam disjungunt. Ipsa quoq; Dacia, in coronæ speciem, montibus est cincta. Florus lib. 4. cap. 12. *Daci montibus inhærent*. Solinus Polyhistor cap. 32. *Extenditur Germania inter Hercynium saltum, & rupes Sarmatarum. Sub nemoribus verò Hercynium jugum. Nam sylva Hercynia oritur ab Helvetiorum, & Venetum & Tauracorum finibus; rectâq; fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum, & Anartiũ*: velut C. Julius Cæsar, lib. 6. belli gallici, scriptum reliquit; & nos infrà narrabimus, in descriptione Hercyniæ.

Cætera Oceanus ambit.) Cætera videlicet loca Germaniæ aquilonaria. *Oceanus*, mare septentrionale, quod & ipsum Germaniæ vocabulũ sibi ascivit. *Germanicum* enim *mare* nuncupatur. idem & *Balticum mare*, à *Baltiâ* insulâ, cujus Pli. lib. 4. nat. hist. cap. 13. meminit. *Vandalicũ*, à Vandalis; *Suevicum*, à Suevis; *Sarmaticum*, à Sarmatis; *Scythicum*, à Scythis, quos alluit; & nunc ab Pomeranis, *Pomeranicũ* appellatur. Hic Oceanus ambit, cingit, & circũfluit sinus atq; insulas Germanorũ; velut Pom. Mela, lib. 3. quoque retulit. *Sinus* vocantur flexuosi littorum anfractus; excavati maris in terram recessus; terra spatiosè in fretũ excurrens; curva littora, mare quasi

Sinus Oceani.

brachiis

brachiis amplectentia. Saxones suâ linguâ sinum excurrentis fluminis, stagni aut maris, *VVick* appellãt: unde *VVigevones* dicti maritimi & littorales, qui sinus inhabitant. Unde etiam crebræ illæ locorum appellationes ad sinus Oceani, stagnorum aut fluminum: velut *Slesvvig*, *Ostervvig*, *Bardevvick*, *Hardervvick*, *Brunsvvig*, & similes. Maximus est sin° prope *Lubicã*, maritimam Saxoniæ civitatẽ, quem *Cimbri* & *Chauci* accoluerũt. Hunc putant à Plinio lib. 4. cap. 13. & Pom. Melâ, lib. 3. *Codanum* dici. Alius est ad Prussiæ & Livoniæ littora, *Clylipenus* Plinio; *Venedicus* à Ptolem. lib. 3. cap. 5. appellatus: quem *Balteum* quoq; vocari tradunt. Ex iis sinibus *Saxones* ac *Francos* prodiisse memorant. Porrò *Insulæ* sunt, in mari loca undis undique circumflua, discretæ à continenti: dictæ ab eo, quòd in salo sunt; ut refert Martianus: nostrate linguâ Werd & Aw vocantur. De insulis verò Oceani nostri, Pli. lib. 4. cap. 13. hist. mundi, ita scriptũ reliquit: *Xenophon Lampsacenus, à littore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ovis avium & avenis incolæ vivant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliæ,* *De insulis Germanici maris.*

in quibus nuda alioquin corpora, prægrandes ipsorum aures, tota integant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingevonum, quæ est prima: Inde Germania. Mons Sevo ibi immensus, nec Riphæis jugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia est, incomperta magnitudinis: portionem tantùm ejus, quod sit notum, Hillevionum gente quingentis incolente pagis; quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam usq; fluvium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hyrris, tradunt. Sinum Clylipenum vocari, & in ostio ejus insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Haustisus appellatur, viginti tria millia passuum. Indè Insulæ Romanis armis cognitæ. Earum nobilissimæ; Byrchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte provenientis: item Glessaria, à succino militia appellata; à barbaris Austrania, prætérq; Actania. Toto autem hoc mari, ad Scaldin usque fluvium Germaniæ, accolunt gentes haud explicabili mēsurâ. Idem capite 15. ejusdem libri: *In Rheno autem ipso,*

Insula Rheni. *propè centum millia passuum in longitudinem, nobilissima Batavorum insula, & Caninefatum; & alia*

alia Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Morsatiorum, quæ sternuntur inter Helinum ac Flevum. ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit; medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum. Ptolemæus quoque libro 2. cap. 11. *Insulæ Germaniæ adjacent juxta Albis fluvii ostia tres, Saxonum appellatæ. Supra autem Cimbricam Chersonesum aliæ tres, Alocia dictæ. Ab orientali parte Chersonesi quatuor, Scandiæ nuncupatæ: tres quidem parvæ; una verò, quæ maxima earum est, & maximè orientalis, juxta Vistulæ fluvii ostia. Vocatur autem & hæc propriè Scandia: & tenent ipsius occidentalia Chadini; orientalia verò Phavones & Phiræsi; meridionalia, Gutæ & Dauciones; media autē tenent Levoni.* Albertus Crātzius, in Vandalicâ suâ historiâ, sparsim meminit insularum maris Germanici; & has ab eo nominatas observavi. *Saxonū insulam, quam,* inquit, *nostri sacram vocant terram; Daniam, Sueciam, Norvegiam, Sialandiam, Fioniam, Zelandiam, VVagriam, Phinniam, Ottoniam, Falstriam, Lalandiam, Fimbriam, Pole, Buze, Cristoam, Rugiam, Oldam, Monam, Samsam, Hithim, Strelam, Gorgesvverder, Bernholm, & Parvvalck.* Post hunc etiam Iacobus Ziegler Landavus, quasdā celebravit Oceani nostri *Iacobus Ziegler.*

insulas, ab Scandiâ sumto exordio; quæ Cimbricæ Chersoneso adversa est, tria complectens regia imperia. *Nordvegiam*, id est, septentrionalem viam. Nord enim germanicâ linguâ septentrionem significat; Weg/viam. Hæc mittit in Europam piscem ex genere asellorum, frigore induratum, & extentum in fustem: unde ipsum Germani Stockfisch vocant; Barbari *Strumulum*; aliqui *Salpam*. Alterũ regnũ est *Suecia* sive *Suedia*, (Schweden) dives argenti, æris, plumbi & ferri; frugũ, pecoris; & proventu immenso pisciũ, ex fluminib. lacubus & mari; venationib. quoq; ferarũ. Tertium regnum, *Gothia*, id est, bona. hæc triplex est; Orientalis, occidentalis, & meridionalis. Noti sunt hujus populi, *Gothi*. Continet quoque *Scandia*, hoc est, *Schonlandia & Selandia*, dynastias triginta septem; quæ regib. parent. Sunt præter has aliæ in Oceano insulæ, regionesque: videlicet *Grönlandia*, id est, virẽs terra; sic ob insignem proventum pabuli dicta. *Islandia*, hoc est glacialis terra, inter Daniã & Nordvegiam: veteres hanc *Tylen* dixêre. *Hetlandia*, Orchadum insula maxima. *Farensis* insula, *Laponia* seu *Pilappenlandia*, terra extrema Scandiæ; quæ sylvestres alit homines, *Lapones*, quasi ineptos parumque idoneos, appellatos. *Angermannia*,

Scandia dynastia triginta septem.

mannia, ducatus Sueciæ. *Finlandia*, id est, pulchra terra, vel fina terra; quomodo finum aurum & argentum vulgò dicimus: quę Finnonico sinui, qui & Venedicus, nomen dedit. *Gotlandia* insula. *Eningia*, id est, singularis; quòd sit eximiæ fertilitatis. Has insulas circũluit *Oceanus Germanicus*, de quo sub finem libelli plura annotata sunt. Hic Oceanus & aquilonaris Germaniæ regio, mirè populorum fœcunda parens fuit; quæ innumeras gentes in alienas terras extrusit: ut maximorum authorum consensus affirmat. Ex Scandiâ enim, & finitimis insulis sinubusq;, prodiêre *Cimbri, Langobardi, Burgundiones, Vandali, Gothi, Scoti, Gepidæ, Heruli, Scyri, Turcilingi, Rugi, Vesi, Alites, Chuni, Neuri, Nortmanni, Dani, Saxones, Franci, Toringi, Munii, Slesii, Prussii, Livonii, Chaibi, Suedi, Taiphali*, & multi alii.

E Scandiâ & septentrionali plagâ qui populi venerint.

Nuper cognitis quibusdam gentibus.) Plinius Secundus, lib. 4. cap. 13. insularũ Romanis armis cognitarũ meminit, cujus verba paulò antè retulimus. Et mox cap. 14. lib. 4. nat. histor. scribit, *Germaniam multis annis, nec totam percognitam fuisse.* Deinde Strabo lib. 7. *Hæc natio, propter suscepta contra Romanos bella, nobilitatem adepta est.* Et paulò pòst: *Illa plaga, quæ trans Albim Oceanum spectat,*

Germania serius cognita.

nobis prorsus est incognita. Nullum enim priorum, ad orientem usque, ad Caspii maris ostium, hanc peregisse navigationem accepimus. Neque Romani Albim ipsum transscenderũt, nec ulli similiter iter pedestre suscepêre. Quibus Ovidius, ad Liviam de Druso Germanico scribens, per quem Germania, in quâ occubuit, celebrior facta est, subscribit:

Flumináq; & montes, & nomina magna locorum,
Et si quid miri vidit in orbe novo.

Idem paulò inferiùs:

Et modò Germani Romanis cognitus orbis.

Et iterum:

Consul & ignoti victor Germanicus orbis,
Qui fuit heu mortis publica causa, legor.

Occidentalis meridionalisque Germaniæ plagæ, primùm ob vicinitatẽ Romanis sunt cognitæ: at aquilonaris & orientalis partes, quia remotiores, seriús. ultra Albim enim imperium promovisse Romanos, non proditum est historiis. Verùm incrudescentibus bellis, tota Germania patefacta est: quorum plurima inferiùs narrabuntur. Et recitat Suetonius Tranquillus, *Augustum Germanos ultra Albim summovisse.* & ideò Tacitus scribit, *infra Albim inclytum & notum olim fuisse; nunc audiri tantúm.*

Rhenus, Rhaticarum alpium inaccesso ac pracipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus, septentrionali Oceano miscetur.

Quando *Rhenus* atque *Danubius* maxima & præcipua sunt Germaniæ flumina, & quæ fermè cunctos ejusdem regionis amnes excipiunt; paucis demptis, qui in Germanicum mare excurrunt; velut *Amisia*, *Vidrus*, *Visurgis*, *Albis*, *Suevus*, *Viadrus*, *Gutalus*, (qui *Odera*,) *Vistula*; ut est apud Plinium libr. 4. hist. mundi, capite 14. Utrumque à fontibus ad ostia usque dabo, pluribus quàm Tacitus, aut quisquā alius. *Rhenus*, claritatis quadam prærogativâ pollet. Nam fortissimarū gentium (*Germanorum* scilicet & *Gallorum*, *Belgarum*, *Rhætorū*, *Helvetiorum*, *Sequanorū*, *Rauracorum*, *Tribocorum*, *Mediomatricum*, *Nemetum*, *Vangionum*, *Trevirorum*, *Ubiorum*, *Batavorum*: quas infrà numerat Tacitus; & quas nec Plinius tacet li. 4. cap. 17. his verbis: *Rhenum accolentes*, *Germania gentium in eâdem* (Galliæ) *provinciâ*, *Nemetes*, *Tribochi*, *Vangiones: hinc* Ubii, *Colonia Agrippinensis*, *Guberni*, *Batavi*, *& quos in insulis diximus Rheni.*) censetur terminus; & maximis notissimisq; oppidis frequens est; nec Germaniam egreditur, Rheni accolæ

ſicut Danubius; ſed in Borealem, id eſt, Oceanum Germanicum, tribus tantùm oſtiis effunditur. *Danubius* autem, undarum vi, curſusque longitudine Rhenum ſuperat; & Germaniam egreſſus, per *Noricos*, *Pannones*, *Iazyges Metanaſtas*, *Dacos & Mœſios*, in Euxinum pontum ſeptem oſtiis fertur.

Rheni origo ubi. RHENUS itaq;, vaſtiſſimum Germaniæ flumen, *in alpibus Rhæticis* oritur, (de quibus abundè ſatis in Rhætiæ deſcriptione) quas Helvetii noſtrâ ætate incolũt: & vallis Brãtiggew vetuſti nominis reliquias ſervat. Julius Cęſar, Cõmentariorum belli Gal. lib. 4. *Rhenum ex Lepontiis, qui Alpes incolunt, oriri* tradit. Lepontios vernaculus Germanorum ſermo die Granbündter appellat. Strabo libro 4. ex *Adulâ* monte, quem accolarũ vulgus nunc *Etzel* vocat. Revera è *monte* fluit *Gothardi*; quòd in cj⁹ vertice ædes divo Gothardo ſacræ conſpiciãtur, itinere diei ſupra Curiam civitatem. Supra ipſas rupes, unde labitur amnis, feruntur antiqua ruinarũ veſtigia & rudera ſupereſſe: quæ conjecturam dederunt, fanum Nymphis dicatum eo loci exſtitiſſe; quòd antiquitus Nymphis fontes conſecrârit gentilitia ſuperſtitio: aut caſtrũ, ſeu aliud ædificiolũ: quod nec affirmare, nec refellere auſim. Ipſe Rhenus primùm avido meatu,

meatu, per convalles & abrupta montium, in septentrionem elabitur, Curiensémque percurrit agrum; in quo, ad Rheni fluĉta, sita est *Curia*, superioris Rhætiæ urbs vetusta & episcopalis; sedes aliquãdo magistratus provinciæ: unde illi datum nomen, quòd caussæ illîc cognoscerentur. Infra quam, ad dextram Rheni ripam, jacet oppidulum, *Magna villa* olim dictũ; nunc voce detortâ, *Mayenfelda*: mox *Gutenbergũ*; & deinde, paululum à ripâ ejusdẽ, Rhætiæ urbs *Velcircum* seu *Feldkirachum* quam *Illus* amnis allabitur, qui se mox in Rhenum effundit. Rhæti qui adhabitant, vulgò *VValgavii* & *Engedini* appellãtur Strabo in 4. *Ætuatios* ad Rheni fontem statuit: Solinus Polyhistor cap. 32. *Caretos*; sub his Cæsar in quarto, *Nantuates*.

In eâ orâ Rhætiæ Rhenus duos efficit lacus; *Acromum*, & *Venetum*. *Acromus* superior est. ipsum Solinus cap. 32. Plinius in 9. cap. 17. Antoninus in suo itinerario, *Prigantinum* vocant: haud dubiè à *Pregantiâ*, vetusto oppido, quod ad Rheni ostium & Acromi initium, meridiem versùs, est situm: nostrates *Constãtiensem*; quod *Constantia*, magni nominis civitas, (ab Cõstantio Imperatore, Magni Constãtini patre, appellata; & celebrato illîc Cõcilio nota,) ad eum, & effluentem ex lacu

Rhenum,& Veneto sese immergentem, sita sit. Alemanni *Podamicum* seu *Podmicum* (den Boden See) appellitant; quem gemino alveo intrat. Hunc quidam perperam *Lemannum* dixêre. Is enim lacus *ad Allobroges*, Galliæ Narbonensis populos, nunc Sabaudienses, pertinet: in quem Rhodanus ingreditur, ac rursum egreditur, teste Cæsare in primo bel. Gal. & Plutarcho in vitâ Annibalis. nunc *Losanensis* & *Genuensis* dicitur, ab adjacentibus *Lausanâ* & *Genuâ*: aut *Gebennæ lacus*, propter *Gebennam* civitatem. Hic lacus Acromus omnium est amœnissimus; multaque castella, oppida & vicos habet. Longus est circiter viginti quatuor millia passuum: latus verò duodecim millia passuum. Urbes: *Pregantia*, juxta *Lindaviũ* in insulâ sitũ, *Longonargum*, *Tetanum*, *Buchorna*, *Mersburgum* antistitis Constantiensis sedes, *Iburinga* seu *Uberlingum*. Altero littore trans Rhenũ, Helvetiam versùs ad occasum: *Arbor fœlix*, quæ *Arbona* dicitur; *Steynum*, *Constantia*, & viculus Romershorn in lacum excurrens, referens Acromi nomenclaturam. Aquâ est nitidâ, fundo perspicuo, & vix credendæ profunditatis; pisces fert varios. Ora circumjacens vini triticique ferax, & arboribus domesticis egregiè consita. Alter *lacus Venetus*, à marino colore,

Urbes ad Rhenum sita.

colore, qui ceruleus eſt, nominatus: ſeu, ut quibusdā viſum eſt, à Venedico ſinu, quem Suevi aliquando accoluerunt: ſeu, quod magis putem, ab accolis antiquioribus. Plinius enim libro 3. cap. 20. hiſt. mundi, & Strabo libr. 4. hîc *Venetes* ſive *Venonetes* collocant. Noſtri, *inferiorem* & *Cellenſem*, ab *Cellâ* oppido appellant, minor eſt ſuperiore; aliâs non minori præditus in ſe, & per gyrum, voluptate. Hic lacus inſulâ nobilis eſt, & cœnobio Benedictinorum antiquiſſimo: Latini *Augiam majorem*; Germani *Divitem augiam*, (Reychenaw) dicunt. In quâ Tiberius Cæſar aliquando Caſtra habuit, cum Vindelicis bella gerens: quemadmodum Strabo lib. 7. author eſt. Ad hunc lacum, *Steckbornium*, *Oringiacū*, & *Cella*, adjacent. Egreſſus lacum Rhenus, modico flexu, ut inquit Cornelius, in occidentem tranſit; & juxta Rauracos iterum ad ſeptentrionem ſeſe flectit: ibi agrum Helvetium à Germanis dividit, ſicut Cæſar libro 1. refert. Ager à ſiniſtrâ ripâ Alemannis *Turgavia*; qui à dextrâ jacet, *Hegovia* dicitur. Urbes ripenſes: *Stanium*, à rupe nomen habens; Dieſſenhoſen; *Scheffhuſium*, à caſis naviculatorum dicta: (fuit enim illîc trajectus, priusquam pons fieret) ſeu à frequenti navium ſtatione: quicquid namq; mercium ex

Rhenus Helvetios à Germanis dividit.

lacu Constantiensi per Rhenum defertur, eo loci exportandum est. nam ultrà navigio non potest pergi, ad mille quingentos penè passus; propter montiũ fauces & cataractas, per quas se Rhenus magno fragore præcipitat: quas Henricus Glareanus in hunc modum descripsit.

Subticeámne tuos, ô Scaphesiane, labores?
Conspicuum Helvetiæ sydus, bene digna Camœnis
Gloria Teutonicæ Germano in littore terræ;
Utilis & bello, vincendoq; utilis hoste:
Quam propius liquidi facies nitidissima Rheni
Alluit. hîc rapidus refluente in gurgite vortex
Cernitur, Euripum referens, Scyllæq; voracis
Latratus: hîc unda alti de vertice montis
Lapsa ruit præceps, sterilemq; eructat arenam
In circum, sursumq; volans portendere nubem
Aut nebulæ speciem, & cœlum pulsâsse videtur.

Helvetii sinistrã Rheni ripam accolunt. *Helvetii* ad sinistram Rheni ripam habitant. Hîc *Rhenus* adeò propinquus fit *Abnobæ*, unde prosilit *Danubius*: ut inter ejus ripam, & caput Danubii, vix duorum miliarium latitudo interjaceat. Post Scheffhusium Rhenus allabitur *Rhenaugiam* urbem, (Rhinaw) quam penè insulam facit: unde etiam illi appellatio. ibi Helveticum amnem *Turum*, qui

Turgaviæ

Turgaviæ dedit nomen, suscipit: indè ad *Eglissoviam*; *Tribunal Cæsaris*, quondam *Forum Tiberii* vocitatum; *Zurtzacum*, Ptolemæo *Gaunodurum*, ut est conjectura, appellatũ. Ad dextram ripam propè est *Hercynius saltus*, quem *Martianum nemus* Ammianus; nostri *Nigram sylvam* dicunt. Ad ripam *VValdeshuta* sequitur: supra quam *Arula*, (quidam *Ararim* vocant) per *Argoviam*, seu *Herogeam* à se dictam, lapsus; sociatis sibi *Limmahâ*, qui è lacu Turegiẽsi profluit, & *Ruzâ*, amnibus, in Rhenum volvitur. unde non longè abfuit *Vindonissa*; in cujus loco habemus *Habspurgum* arcem. Infrà adjacet *Lauffenburgum* urbs, quæ à cataractis servat nomen: ibi enim Rhenus iterum per angustas rupium fauces, ex alto præceps ac stridulus decidit, & fines *Sequanorũ* ingreditur, juxta Cæsarem in 4. id est, *Basiliensem diœcesim*, & *Sungaviam*. Nec mihi dubium est, *Seccingam* urbem, in insulâ positam, (quam veteres videntur appellare *Sanctionem*) à Sequanis inhabitatam nuncupatamq;. Vulgus namq; vocem non intellectam semper torquet ad id, quod sibi aliq̃d significet. Hinc est *Reinfeldia*. Post Sequanos, *Rauraci* ripam Rheni tenent; quorũ fuit *Augusta Rauracorum*: ampla quondam civitas; nũc in tenuem vicum redacta: Augst

vocat Rauracus accola. Hodie *Basileam* habent, haud pridem Imperii urbem; nunc Helvetiis confœderatam: episcopalem, & Gymnasio celebrem: quam mediam interlabitur Rhenus, & bina separat oppida. Propè est *Artalbimium* & *Cambetis*, quorum meminit Itinerarium Antonini: posterius *Kemps* appellatur vulgò, major & minor: illa cisrhenana; hæc transrhenana. Ibi campi Raurici incipiunt, & ad *montem Brisiacum* porriguntur, à Sungavis Raurico tantùm nemore diremti; qui ab Alemannis, propter sterilitatem & glebæ duritiam, die Hart vocantur. Rauricorum nomen refert *Vricgavia*; cui finitima est *Sungavia*. Ibi à dextro latere accedit amnis *VVissius*: infra quem *Novoburgum*; & *mons Brisiacus*, quondam Rheno circumfluus, sic illũ Antoninus Augustus vocat: nos *Brisacum* oppidum, quod adjacenti agro nomen indidit *Brisgaviæ*. in eâ orâ *Elza* fluvius Rheno miscetur. Mox alluit *Tribocos* & *Mediomatricos*, juxta eundem Cęsarem; qui modò *Argentoratenses* & *Elsatæ* dicuntur: quorum est *Argentoratum*, amplissima ac potentissima civitas; apud quam Julianus Imperator pugnam habuit cum Alemannis, quos etiam vicit. *Mediomatrices* paululũ ab Elsatiâ recesserũt: nunc *diœcesim Metensem*

tensem occupant,& magnâ ex parte *VVesterichi* appellantur. Ad *Argentoratum* utrinque amnes Rhenum onerant. *Alsa*, qui mediā interfluit Elsatiam, olim *Ellus*, nunc etiam *Illa* dictus, qui provinciæ nomen indidit; similiter *Brusca*, per urbem manans, sinistram ripam inundant: *Cuntzaha* verò dextram. paulò inferiùs *Sorna* Rhenum auget. Adjacet etiā *Offenburgum* oppidum, infra quod *Matra* fluvius Rhenum ditat. *Liechtenovia* sequitur,& amnis *Renchius*: cui subest *Saletio* urbs; Germani ab amne *Selzam* vocant. *Lutariburgum*, ab fluvio *Lutaro*, qui in Rhenum descendit, nomenclaturam gerens. *Novoburgum*, aliud à priore. *Taberna Rhenenses*; vulgus corrupto vocabulo *Rhynzabern* vocat: ubi duo simulacra Mercurii visuntur. (Hîc puto *Nemetum* fines, quos Rhen᾿ percurrit, incipere.) *Linckenheymium*, & *Germersheymium*; ubi Rudolphus Habspurgius, Roman. Rex, naturę cōcessit *Udenheymiū*, in Nemetibus sita. Metropolis est *Spira*, quondam *Neomagus* appellata. inde *Suetzingium*, *Alta ripa*, *Mannum*; ubi *Nicer* fluvius, à nostratibus *Neccarus* nuncupatus, Rheno cōjungitur. Illis cohærent *Vangiones*, hoc est, *VVormatienses*. *Pfedersheymium*, bono vino celebratum; *Gernsheymium*, *Altzheymium*. Sit

verò *Aliso*, cujus meminit Vellejus lib. 2. dubiũ: nam & ejus nominis castellum in ripâ Lupiæ fuit, Tacito in 2. hist. Aug. *Oppenheymiũ*, *Rufiniāna*, aut potiùs *Bouconia* quondam dicta. *Maguntiacum*, nobilis urbs ab inventione artis typographicę: ad quam *Mœnus* in Rhenum ruit. Hîc paululùm à ripâ Thermę sunt salubres, Wißbaden. Dextrâ ripâ alluit *Rhingaugiã* amœnissimã oram, q̃ generosum gignit vinum Rhingaviense, passim per Germaniã cõmendatum. Ipsa cœnobium habet *Erpachium*: cujus idcò mentionem facio, quòd ibi sit cadus stupendæ magnitudinis, inter miracula quoque referendus. capit enim Rhenanæ mẽsurę octuaginta duo plaustra vini: (plaustrum nostrates vocant, mensuram duodecim urnas continentem.) Longus est viginti octo pedum; altus novem: quatuordecim tantum circulis ligatus. quẽ, me admonente, perspicacissimi ingenii vir, & amicus meus præcipuus, Vincentius Obsopœus, hoc carmine celebravit:

Erpachium cœnobium vini cado nobile. Quo tamen hodie 50 plaustris capacior visitur, in arce Palatinâ Heidelbergæ.

Plurima cernuntur passim miracula rerum:
Cernimus humanâ condita multa manu.
Sic Rhodus aëreos quondam est mirata colossos,
Memphis pyramidas, Caria busta ducis:
Suspexêre diu Babylonia mœnia Persæ,
Quæ regis conjunx struxerat alta Nini.

Quid

Quid vetat Erpachium vas annumerare vetustis
Miraclis? quo non vastius orbis habet.
Dixeris hoc rectè pelagus, viniq; paludem,
Nectare quæ Bacchi nocte dieq; fluit.
Fac Bernharde voces, quot habet (isteruia, fratres
Hisq; tui omnigenos ordinis adde viros:
Annua præbebit cunctis hæc pocula trulla,
Nondum dimidio deficiente mero.
Securè Erpachii fratres sorbete: lagenâ
Hac salvâ, est vobis nulla timenda sitis.

Ingelheim in hoc tractu sita est, quæ nobis Carolum Magnum peperit; cujus adhuc exstat palatium à se exstructum: nunc Palatini est Comitis, apposita ripę sinistrę. Indè ad dextrā *Rudeshemiū*. Rursus ad sinistram *Bingium* jacet: ubi Rhenus *Navam* amnē excipit. Utriusq; meminit Corn. lib. 20. *Tutor Treveris comitantibus, vitato Magunciaco, Bingium concessit; fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat.* Navam etiam Ausonius celebrat, in carmine de Mosellâ:

Transieram celerem nebuloso flumine Navam.

Huic Ptolemęus *Legionē Trajanam* subjicit: Drechshausen appellant, quasi Trajani domū. Sequitur *Bacharachum*, oppidum Palatini, laudatissimo vino nobile: ideò & à Baccho illi nomen; quod Conr. Celtis, tertio Amorū, elegiâ decimâ tertiâ, periphrasi celebrat.

tur. *Arduena sylva* haud procul abest. *S. Apollinaris*, *Braytbachium*, *Draccenfelsa*. Subest *Bonna*, urbs vetusta Coloniensis Archiepiscopi; Tacit. lib. 20. & Ammiano in 20. memorata. Ex cujus opposito *Gesonia* est: quas Drusus cum pontibus junxit, referente Floro lib. 4. c. 12. Indè *Colonia Agrippina*, *Ubiorum* metropolis; & *Sons*, ubi *Vipperus* confluit. Käyserswerda in Rheno posita: hanc suspicantur *Coloniam Trajanam* quondam dictã; sed hæc sub veteribus posita est. *Usipii* & *Tencteri*, Rheno tantùm ab *Ubiis* discreti, ad dextram Rheni ripam sub Ubiis fuêre, juxta Tacit. lib. 20. hist. Aug. Quibus *Catti* erant finitimi: infra quos *Menapii* & *Gugerni*, quorum sedes *Juliacenses* occupant, adhabitabant Accurrit amnis *Armus*, supra Novesium urbem. *Novesium*, paucis literis immutatis, *Nussiam* vocant Germani. multa est illius mentio apud Corn. lib. 20. annalium. Prope hanc Fridérichus III. Augustus, cum Carolo Burgundionum Duce, patrum memoriâ congressus est. Conr. Celtis:

Interea ad fortem te flectis Rhene Nusiam,
Burgundi Caroli quæ tulit arma Ducis.

Dusseldorffium Juliacensis Ducis succedit, cum amne *Duselo*. Dextram Rheni ripam hodie accolunt *Duces Bergenses*, & *Marcani Comites*.

In

In hoc tractu excurrunt in Rhenum, *Angra* & *Rora*; cui Roricus, Clodomeri Francorum regis filius, in eo submersus, nomen dedit, juxta Trithemium Spanheymensi. Ad quorum ostia sunt, *Angerhortum* in Bergensi ducatu, & *Roerhortum*. Ad alteram, nempe Gallicam ripam, Cornelius annalium 20. *Vetera castra* ponit: quorum pars in collem leniter assurgebat, pars æquo adibatur, *Merapu* hîc, ad utramq; ripã fluminis, agros, ædificia, vicosq; habebant; Cæsare lib. 4. belli Gallici, & Strabone in 4. testantibus; ad Oceanum usque porrecti. *Bergenses* hodie vocantur à *Bergo*, ripensi oppido. Sub *Veteribus* situ fuit *Asciburgium*, quondam Francorum civitas; nunc Aspuech/locus ruinis tectus: de quo inferiùs plura. Ad dextram ripam, *Vesalia inferior* sita est: apud quam *Luppia* fluvius exit in Rhenum. *Burruchum* è regione jacet. Inter hunc amnẽ & Amisiam, Romanus exercitus cum Quintilio Varo duce ab Germanis cæsus est, sub Augusto, velut infrà copiosiùs dicetur. *Velleda* præterea virgo, amplam ditionem ad Luppiã administravit. id suo loco retulim⁹. Exstatq; hodie castellũ, *Luppia* nomine, (Erlip) a Romanis sup illius ripã exstructũ & Lippenheim, ac dynastia Lippianorum. Hujus etiam Pompon. Mela lib, 3, meminit;

Rhenum,& Veneto sese immergentem, sita sit. Alemanni *Podamicum* seu *Podmicum* (den Boden See) appellitant; quem gemino alveo intrat. Hunc quidam perperam *Lemannum* dixêre. Is enim lacus *ad Allobroges*, Galliæ Narbonensis populos, nunc Sabaudienses, pertinet: in quem Rhodanus ingreditur, ac rursum egreditur, teste Cæsare in primo bel.Gal.& Plutarcho in vitâ Annibalis. nunc *Losanensis* & *Genuensis* dicitur, ab adjacentibus *Lausanâ* & *Genuâ*: aut *Gebenna lacus*, propter *Gebennam* civitatem. Hic lacus Acromus omnium est amœnissimus; multaque castella, oppida & vicos habet. Longus est circiter viginti quatuor millia passuum: latus verò duodecim millia passuum. Urbes: *Pregantia*, juxta *Lindaviũ* in insulâ sitũ, *Longonargum*, *Tetanum*, *Buchorna*, *Mersburgum* antistitis Constantiensis sedes, *Iburinga* seu *Uberlingum*. Altero littore trans Rhenũ, Helvetiam versùs ad occasum: *Arbor fœlix*, quæ *Arbona* dicitur; *Steynum*, *Constantia*, & viculus Romershorn in lacum excurrens, referens Acromi nomenclaturam. Aquâ est nitidâ, fundo perspicuo, & vix credendæ profunditatis; pisces fert varios. Ora circumjacens vini triticique ferax, & arboribus domesticis egregiè consita. Alter *lacus Venetus*, à marino colore,

Urbes ad Rhenum sita.

colore, qui ceruleus est, nominatus: seu, ut quibusdã visum est, à Venedico sinu, quem Suevi aliquando accoluerunt: seu, quod magis putem, ab accolis antiquioribus. Plinius enim libro 3. cap. 20. hist. mundi, & Strabo libr. 4. hîc *Venetes* sive *Venonetes* collocant. Nostri, *inferiorem* & *Cellensem*, ab *Cellâ* oppido appellant. minor est superiore; aliâs non minori præditus in se, & per gyrum, voluptate. Hic lacus insulâ nobilis est, & cœnobio Benedictinorum antiquissimo: Latini *Augiam majorem*; Germani *Divitem augiam*, (Reychenaw) dicunt. In quâ Tiberius Cæsar aliquando Castra habuit, cum Vindelicis bella gerens: quemadmodum Strabo lib. 7. author est. Ad hunc lacum, *Steckbornium*, *Oringiacũ*, & *Cella*, adjacent. Egressus lacum Rhenus, modico flexu, ut inquit Cornelius, in occidentem transit; & juxta Rauracos iterum ad septentrionem sese flectit: ibi agrum Helvetium à Germanis dividit, sicut Cæsar libro 1. refert. Ager à sinistrâ ripâ Alemannis *Turgavia*; qui à dextrâ jacet, *Hegovia* dicitur. Urbes ripenses: *Stanium*, à rupe nomen habens; Diessenhofen; *Scheffhusium*, à casis naviculatorum dicta: (fuit enim illîc trajectus, priusquam pons fieret) seu à frequenti navium statione: quicquid namq; mercium ex

Rhenus Helvetios à Germanis dividit.

lacu Constantiensi per Rhenum defertur, eo loci exportandum est. nam ultrà navigio non potest pergi, ad mille quingentos penè passus; propter montiū fauces & cataractas, per quas se Rhenus magno fragore præcipitat: quas Henricus Glareanus in hunc modum descripsit.

Subticeámne tuos, ô Scaphesiane, labores?
Conspicuum Helvetiæ sydus, bene digna Camœnis
Gloria Teutonicæ Germano in littore terræ;
Utilis & bello, vincendoq; utilis hoste:
Quam propius liquidi facies nitidissima Rheni
Alluit. hîc rapidus refluente in gurgite vortex
Cernitur, Euripum referens, Scyllæq; voracis
Latratus: hîc unda alti de vertice montis
Lapsa ruit præceps, sterilemq; eructat arenam.
In circum, sursumq; volans portendere nubem
Aut nebulæ speciem, & cœlum pulsásse videtur.

Helvetii sinistrā Rheni ripam accolunt.

Helvetii ad sinistram Rheni ripam habitant. Hîc *Rhenus* adeò propinquus fit *Abnobæ*, unde prosilit *Danubius*: ut inter ejus ripam, & caput Danubii, vix duorum miliarium latitudo interjaceat. Post Schaffhusium Rhenus allabitur *Rhenaugiam* urbem, (Rhinaw) quam penè insulam facit: unde etiam illi appellatio. ibi Helveticum amnem *Turum*, qui

Turgaviæ

Turgaviæ dedit nomen, suscipit: indè ad *Eglissoviam*; *Tribunal Cæsaris*, quondam *Forum Tiberii* vocitatum; *Zurtzacum*, Ptolemæo *Gaunodurum*, ut est conjectura, appellatũ. Ad dextram ripam propè est *Hercynius saltus*, quem *Martianum nemus* Ammianus; nostri *Nigram sylvam* dicunt. Ad ripam *VValdeshuta* sequitur: supra quam *Arula*, (quidam *Ararim* vocant) per *Argoviam*, seu *Herogeam* à se dictam, lapsus; sociatis sibi *Limmahâ*, qui è lacu Turegiēsi profluit, & *Ruzâ*, amnibus, in Rhenum volvitur. unde non longè absuit *Vindonissa*; in cujus loco habemus *Habspurgum* arcem. Infrà adjacet *Lauffenburgum* urbs, quæ à cataractis servat nomen: ibi enim Rhenus iterum per angustas rupium fauces, ex alto præceps ac stridulus decidit, & fines *Sequanorũ* ingreditur, juxta Cæsarem in 4. id est, *Basiliensem diœcesim*, & *Sungaviam*. Nec mihi dubium est, *Seccingam* urbem, in insulâ positam, (quam veteres videntur appellare *Sanctionem*) à Sequanis inhabitatam nuncupatamq;. Vulgus namq; vocem non intellectam semper torquet ad id, quod sibi aliqd significet. Hinc est *Reinfeldia*. Post Sequanos, *Rauraci* ripam Rheni tenent; quorũ fuit *Augusta Rauracorum*: ampla quondam civitas; nũc in tenuem vicum redacta: Augst

vocat Rauracus accola. Hodie *Basileam* habent, haud pridem Imperii urbem; nunc Helvetiis confœderatam: episcopalem, & Gymnasio celebrem: quam mediam interlabitur Rhenus, & bina separat oppida. Propè est *Artalbinnium* & *Cambetis*, quorum meminit Itinerarium Antonini: posterius *Kemps* appellatur vulgò, major & minor: illa cisrhenana; hæc transrhenana. Ibi campi Raurici incipiunt, & ad *montem Brisiacum* porriguntur, à Sungavis Raurico tantùm nemore diremti; qui ab Alemannis, propter sterilitatem & glebæ duritiam, die Hart vocantur. Rauricorum nomen refert *Vriegavia*; cui finitima est *Sungavia*. Ibi à dextro latere accedit amnis *VVissus*: infra quem *Novoburgum*; & *mons Brisiacus*, quondam Rheno circumfluus, sic illũ Antoninus Augustus vocat: nos *Brisacum* oppidum, quod adjacenti agro nomen indidit *Brisgavia*. in eâ orâ *Elza* fluvius Rheno miscetur. Mox alluit *Tribocos* & *Mediomatricos*, juxta eundem Cęsarem; qui modò *Argentoratenses* & *Elsata* dicuntur: quorum est *Argentoratum*, amplissima ac potentissima civitas; apud quam Julianus Imperator pugnam habuit cum Alemannis, quos etiam vicit. *Mediomatrices* paululũ ab Elsatiâ recesserũt: nunc *diœcesim Metensem*

tensem occupant, & magnâ ex parte *VVesterichi* appellantur. Ad *Argentoratum* utrinque amnes Rhenum onerant. *Alsa*, qui mediã interfluit Elsatiam, olim *Ellus*, nunc etiam *Illa* dictus, qui provinciæ nomen indidit; similiter *Brusca*, per urbem manans, sinistram ripam inundant: *Cuntzaha* verò dextram. paulò inferiùs *Sorna* Rhenum auget. Adjacet etiã *Offenburgum* oppidum, infra quod *Matra* fluvius Rhenum ditat. *Liechtenovia* sequitur, & amnis *Renchius*: cui subest *Saletio* urbs; Germani ab amne *Selzam* vocant. *Lutariburgum*, ab fluvio *Lutaro*, qui in Rhenum descendit, nomenclaturam gerens. *Novoburgum*, aliud à priore. *Tabernæ Rhenenses*; vulgus corrupto vocabulo *Rhynzabern* vocat: ubi duo simulacra Mercurii visuntur. (Hîc puto *Nemetum* fines, quos Rhen' percurrit, incipere.) *Linckenheymium*, & *Germersheymium*; ubi Rudolphus Habspurgius, Roman. Rex, naturę cõcessit *Udenheymiũ*, in Nemetibus sita. Metropolis est *Spira*, quondam *Neomagus* appellata. inde *Suetzingium*, *Alta ripa*, *Mannum*; ubi *Nicer* fluvius, à nostratibus *Neccarus* nuncupatus, Rheno cõjungitur. Illis cohærent *Vangiones*, hoc est, *VVormatienses*. *Pfedersheymium*, bono vino celebratum; *Gernsheymium*, *Alczheymium*. Sit

verò *Aliso*, cujus meminit Vellejus lib. 2. dubiū: nam & ejus nominis castellum in ripâ Lupiæ fuit, Tacito in 2. hist. Aug. *Oppenheymiū*, *Rufiniana*, aut potiùs *Bouconia* quondam dicta. *Maguncíacum*, nobilis urbs ab inventione artis typographicę: ad quam *Mœnus* in Rhenum ruit. Hîc paululùm à ripâ Thermę sunt salubres, Wißbaden. Dextrâ ripâ alluit *Rhingaugiā* amœnissimā oram, q̄ generosum gignit vinum Rhingaviense, passim per Germaniā cōmendatum. Ipsa cœnobium habet *Erpachium*: cujus ideò mentionem facio, quòd ibi sit cadus stupendæ magnitudinis, inter miracula quoque referendus. capit enim Rhenanæ mēsurę octuaginta duo plaustra vini: (plaustrum nostrates vocant, mensuram duodecim urnas continentem.) Longus est viginti octo pedum; altus novem: quatuordecim tantum circulis ligatus. quē, me admonente, perspicacissimi ingenii vir, & amicus meus præcipuus, Vincentius Obsopœus, hoc carmine celebravit:

Erpachium cœnobium vini cado nobile. Quo tamen hodie 50 plaustris capacior visitur, in arce Palatinâ Heidelbergæ.

Plurima cernuntur passim miracula rerum:
Cernimus humanâ condita multa manu.
Sic Rhodus aëreos quondam est mirata colossos,
Memphis pyramidas, Caria busta ducis:
Suspexêre diu Babylonia mœnia Persæ,
Quæ regis conjunx struxerat alta Nini.

Quid

Quid vetat Erpachium vas annumerare vetustis
Miraclis? quo non vastius orbis habet.
Dixeris hoc rectè pelagus, viniq; paludem,
Nectare quæ Bacchi nocte dieq; fluit.
Fac Bernharde voces, quot habet (ristertia, fratres,
Hisq; tui omnigenos ordinis adde viros:
Annua præbebit cunctis hæc pocula trulla,
Nondum dimidio deficiente mero.
Securè Erpachii fratres sorbete: lagenâ
Hac salvâ, est vobis nulla timenda sitis.

Jngelheim in hoc tractu sita est, quæ nobis Carolum Magnum peperit; cujus adhuc exstat palatium à se exstructum: nunc Palatini est Comitis, apposita ripę sinistrę. Indè ad dextrã *Rudeshemiũ.* Rursus ad sinistram *Bingium* jacet: ubi Rhenus *Navam* amnẽ excipit. Utriusq; meminit Corn. lib. 20. *Tutor Treveris comitantibus, vitato Maguncíaco, Bingium concessit; fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat.* Navam etiam Ausonius celebrat, in carmine de Mosellâ:

Transieram celerem nebuloso flumine Navam.

Huic Ptolemęus *Legionẽ Trajanam* subjicit: Drechshausen appellant, quasi Trajani domũ. Sequitur *Bacharachum*, oppidum Palatini, laudatissimo vino nobile: ideò & à Baccho illi nomen; quod Conr. Celtis, tertio Amorũ, elegiâ decimâ tertiâ, periphrasi celebrat.

Casta

Casta precor maneat, nec vina meracia sumat,
Quæ stimulant tumidum sæpe resumta femur:
Præsertim quæ collis habet, qui nominis author
Urbi est, de Baccho nomina clara gerens.

Alluit & *Chauborum* urbem: ubi in medio Rheni flumine ingens scopulus erigitur, in vertice arcem habens *Pfalziam*; quam adjacenti regioni nomen tribuisse ferunt, quæ veteribus, maximè Ammiano Marcel. lib. 18. *Palas*, & *Capellatium*, fuit dicta: nostri *Palatinatum inferiorem* vocant. Principem habet de Bojoariorum familiâ, electorem & dapiferum Imperatoris; quem *Palatinum Comitē* appellant. Adjacet & urbs *ad S. Goarem*, (vulgò zu sant Guer) ditionis Hessicæ: ubi rursus sunt cataractæ, quas Zwirbel & Drechter accolæ & nautæ vocant: hæ periculosam efficiunt navigationem. Ipsas Conradus Celtis quoque descripsit:

Sed cùm perventum est obliqui ad cornua vallis,
Quam rapidus vortex sævaq; syrtis habet:
Voxq; repercussis specubus reboabit ab altis,
Fertur sylvicolas quos habitâsse deos:
Quaq; sibi cæcos memorant quæsisse meatus
Rhenum, & sub terras fertur habere vias;
Atq; aliis dicunt tandem regionibus ortum,
Largifluos fontes amne creare suo:

Ceu

Ceu Graji memorant, subterlabentia terris
Flumina apud Siculos fontibus orta novis.

Allabitur & *Vesaliam superiorem*, Trevirensis antistitis urbem, *Vosaviam* aut *Ficeliam* priscis appellatam: ibi Mammæa, Alexandri Imperatoris mater, cæsa atque sepulta est. mox *Bodobrigam*, quam nunc *Boppardiam* dicimus, ditionis Trevirensis. Indè *Lainsteynium* urbs, & exitus *Lonæ* fluminis. mox *Confluentes*, ubi in Rhenum *Mosella* evolvitur; Marcellino lib. 16. referente: imperitum vulgus Coblentz, & *Confluentiam* vocat: agnoscit Archiepiscopum Treverorum. Sinistrũ hîc latus amnis tenent *Ripuarii*, qui tribus fluviorum ripis clauduntur; *Rheni*, *Mosellæ*, atque *Mosæ*: unde etiam illis nomen. hi alio nomine *Neustrii* & *Austrasii* appellãtur. Hîc Ptolemæus limitem statuit superioris Germaniæ, quem efficit *Obrinca*, id est, *Mosella* fluvius, ut dixi. *Rigodulum* proximum est montibus, Mosellâ amne, fossis obicibusq; saxorum septum; ut est apud Tacit. lib. 20. hist. Aug. & Ammianum lib. 16. *Antiniacũ* sive *Antennacum*; hæc ætas Andernach vocat: meminit Ammianus lib. 18. Ibi conditũ est Valentiniani Imperatoris corpus. *Rigomagus*, (Rheinmegen.) *Arar* è Trevericis jugis, hodie *Eyflia*, exortus, hîc Rheno miscetur.

tur. *Arduena sylva* haud procul abest. *S. Apollinaris*, *Braytbachium*, *Draccensel sa*. Subest *Bonna*, urbs vetusta Coloniensis Archiepiscopi; Tacit. lib. 20. & Ammiano in 20. memorata. Ex cujus opposito *Gesonia* est: quas Drusus cum pontibus junxit, referente Floro lib. 4. c. 12. Indè *Colonia Agrippina*, *Ubiorum* metropolis; & *Sons*, ubi *Vipperus* confluit. Käyserswerda in Rheno posita: hanc suspicantur *Coloniam Trajanam* quondam dictã; sed hæc sub veteribus posita est. *Usipii* & *Tencteri*, Rheno tantùm ab *Ubiis* discreti, ad dextram Rheni ripam sub Ubiis fuêre, juxta Tacit. lib. 20. hist. Aug. Quibus *Catti* erant finitimi: infra quos *Menapii* & *Gugerni*, quorum sedes *Juliacenses* occupant, adhabitabant. Accurrit amnis *Armus*, supra Novesium urbem. *Novesium*, paucis literis immutatis, *Nussiam* vocant Germani. multa est illius mentio apud Corn. lib. 20. annalium. Prope hanc Fridérichus III. Augustus, cum Carolo Burgundionum Duce, patrum memoriâ congressus est. Conr. Celtis:

Interea ad fortem te flectis Rhene Nusiam,
Burgundi Caroli quæ tulit arma Ducis.

Dusseldorffium Juliacensis Ducis succedit, cum amne *Duselo*. Dextram Rheni ripam hodie accolunt *Duces Bergenses*, & *Marcani Comites*.

In

In hoc tractu excurrunt in Rhenum, *Angra* & *Rora*; cui Roricus, Clodomeri Francorum regis filius, in eo submersus, nomen dedit, juxta Trithemium Spanheymens. Ad quorum ostia sunt, *Angerhortum* in Bergensi ducatu, & *Rgerhortum*. Ad alteram, nempe Gallicam ripam, Cornelius annalium 20. *Vetera castra* ponit: quorum pars in collem leniter assurgebat, pars æquo adibatur, *Merapii* hîc, ad utramq; ripā fluminis, agros, ædificia, vicosq; habebant; Cæsare lib. 4. belli Gallici, & Strabone in 4. testantibus; ad Oceanum usque porrecti. *Bergenses* hodie vocantur à *Bergo*, ripensi oppido. Sub *Veteribus* sitū fuit *Asciburgium*, quondam Francorum civitas; nunc Asspuech/locus ruinis tectus: de quo inferiùs plura. Ad dextram ripam, *Vesalia inferior* sita est: apud quam *Luppia* fluvius exit in Rhenum. *Buiruhum* è regione jacet. Inter hunc amnē & Amisiam, Romanus exercitus cum Quintilio Varo duce ab Germanis cæsus est, sub Augusto, velut infrà copiosiùs dicetur. *Velleda* præterea virgo, amplam ditionem ad Luppiā administravit. id suo loco retulimus. Exstatq; hodie castellū, *Luppia* nomine, (Erlip) a Romanis sup illius ripā exstructū & Lippenheim, ac dynastia Lippianorum. Hujus etiam Pompon. Mela lib. 3. meminit;

& Strabo lib. 7. illum in Amasiam deferri falsò scripsit. Servat suũ vetus nomen. Chronographi nostri, *Lippiam* appellant: vernaculus sermo, die Lipp. In Belgicâ ripâ *Xanthũ*, oppidum agri *Clivorum*, adjacet: & paulùm ab ripâ, *Clivium* urbs, quæ Principibus ejus regionis dedit nomen. Sequitur *Rhes*, *Challer*, *Grytha*, & *Embrica*; quam olim *Asciburgium* putant vocatam.

Rheni tria ostia. Sub *Embricâ & Grietusio*, in principio agri *Batavorum*, juxta *Lobeccam* arcem, (quam cursus extremitatem, seu angulum *Læpeck*, interpretor) Rhenus in tria exit cornua seu ostia. Prius ostium, quod ad austrũ labitur, *Flandriam* atque *Selandiam* versùs, nostro Cornelio, libro annalium 2. *Vahalis*; Julio Cæsari, comment. belli Gallici 4. *Vacalos*; Plinio, historiæ mundi lib. 4. cap. 15. *Helinũ* aut *Helium*; Raymundo Marliano, *VVallis*; Conrado Celti, lib. 3. Elegiâ 13. *Balus*; nostris Germanis, der Wayl appellatur. In hoc Mosa fluvius defertur ad arcem *Lonensteynũ*, paululum supra *Gorichemum* urbem. *Sicambri*, qui nunc *Gelrenses*, accoluerunt; Sidonio testante:

Detonsus Vahalim bibat Sicamber.

Batavicæ urbes. Ad hoc ostium Batavicæ urbes sitæ sunt: *Neomagus*, *Tiela*, *Bomelia*, *Gorichemum*, *VVorcheymum*.

nium. Alterum ostium, quod medium est, nunc *Lecca* (der Lech) dicitur. è veteri Rheno profluit, juxta *Batavodurum* urbem, (hoc est *Dorestatum*,) & Wyck bey Durstetten: ubi Ultrajectinus, id est, Utricesiensis episcopus, arcem possidet. In ejus ripâ positum est *Arenacū*; cujus Tacit⁹ lib. 21. meminit; (Arnheim accolæ dicunt) *Vada*, ist est Wageming / Rhynen / *Amtrungum*, *Culenborgum*, *Schonhovium*, *Roterodamum*, juxta hujus ostium. Tertium ostium, *Frisiam occidentalem* alluens, quod veteris Rheni quoq; nomenclaturā retinet, ad septentrionē descendens, *Issula* (die Deyssel Germanis) vocatur. illud Plin. lib. 4. cap. 15. & Pomp. Mela lib. 3. *Flevum* dicunt; unde & *Flevo* in Frisiis castello, apud nostrū Cornelium lib. 4. appellatio. Ex Rheno in Batavis, nō procul à *Husseno* oppido, labitur: postmodum alluit *Doesburgiū* urbem, Tacito *Asciburgiū* dictam; *Zutphaniā*, à paludibus, quas *Venen* inferiorū Germanorum vulgus appellat, nuncupatam, Comitatū & nobilium Equitum patriā; *Daventriā* Trajectensis diœcesis; *Suolim*, *Hattenū*, *Campos*, Veenavici littoris oppidum. Peninsulam enim, quæ ad sinistram jacet, à locis palustribus, *Veenaviam*, id est, paludum insulam; corrupto verò vocabulo, *Velaviam* & *Valaviam* dicunt. Tan-

dem Mari, quod accola Zwyderſee appellat, ſe immiſcet. Scribit Julius Cæſar lib. 1. belli Gallici; *Belgas ab extremis Galliæ finibus oriri: pertinere ad inferiorem partem fluminis Rheni: & ſpectare ſeptentrionem & orientem Solem.* Idem lib. 4. *Rhenus,* inquit, *oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt: longo ſpatio, per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricum, Tribocorum, Treverorum, citatus fertur: & ubi Oceano appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibusq́ insulis effectis: quarum pars magna à feris barbarisq́ nationibus incolitur; ex quibus ſunt, qui piſcibus, atq́ ovis avium vivere exiſtimantur: multisq́ capitibus in Oceanum influit.* Per tria, quæ diximus, oſtia, Rhenus in Germanicum evolvitur mare; totamq́ue inundat *Gelriam, Hollandiam, Selandiam, Friſiam.* Inter ipſa oſtia plures ſunt inſulæ, quas Plinius lib. 4. cap. 15. his verbis recenſet. *In Rheno ipſo,* inquit, *propè centum millia paſſuum in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula, & Canineſatum, & aliæ Friſiorum, Chaucorum, Friſiabonum, Sturiorū, Morſatiorum, quæ ſternuntur inter Helinum ac Flevum. ita appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus, ab ſeptentrione in lacus, ab occidente in amnē Moſam ſe ſpargit: medio inter hæc ore, modicum nomini ſuo cuſtodiens alveum.* Ubi Plin. ait, *Rhenum ſe in Moſam ſpargere:* noſter

Inſulæ Rheni inter oſtia fluminis.

Tac.

Tac. lib. 22. dicit, *Rhenum Mosæ fluminis amnem Oceano affundere:* nam in Vahalim ruit Mosa. Nicolaus de Cusâ, Brixinensis episcopus, in vico *Cusâ* ad Mosellę ripam in diœcesi Treverensi natus, in suâ Germaniȩ chartâ, septē monstrat Selandiȩ insulas, quas Rhen⁹ efficit. quarū una à *Scaldi* flumine, sortita est *Scaldiæ* nomen; quinta, urbē *Veer* habet; sexta, *Midelborgū*; septima, *Cziricʒeā*, cujus cives rei nauticȩ peritiā præcellunt ferè cȩteras maritimas nationes. *Hollandia* quinq; tribuit insulas: quarū unam *Velau* appellatā dixi. *Frisia* verò quatuor. Annonius, historiȩ Francorū scriptor, lib. 4. *Amistrachiam* & *Austrachiā* insulas Frisiorū nominat: sed de iis inferiùs. Prȩterea hos fines & ostia Rheni, ubi nūc est *Hollādia, Selandia, populi Trajectenses, Gelrenses, & Frisii;* primitus tenuerūt *Franci*, qui modò Mœnum amnem adhabitant. *Nicolaus de Cusâ.*

Rhenus à Poëtis *aurifer* appellatur: multis enim locis ex arenâ aurū colligunt; unde aurei numi, quos Rhenenses vocant, cuduntur. Fert etiā sapidissimos, eosq; varios pisces: inter quos Esox non habet postremas. Dictus *Rhenus* veterib⁹ Germanis à puritate, ꝙ undâ sit limpidissimâ & purâ; nam Rein purum significat: seu à fluendo, quod Rinnen nostris dicitur. Est & *Rhenus in Marchiâ*, ve- *Rheni etymologia.*

Rhenus in Vandaliâ. teris & aquilonaris Germaniæ provinciâ; qui *comitatum Repinensem* ab *Avelborgensi diœcesi* dividit. Et alius *in Italiâ*, ex Apennino

Rhenus Bononiensis. monte profluens, qui *Bononiam* civitatem, Bojorum quondam coloniam, transit: cujus calamos sagittis aptos, (plurima enim inest medulla, pondusq; volucre) scribit Plin. lib. 16. cap. 36. Idem lib. 3. c. 16. Et Silius Italic' lib. 8. hujus meminerunt. Silii versus sunt:

Hac in prisca domus parviq; Bononia Rheni,
Quiq; gravi remo, limosis segniter undis
Lenta paludosæ perscindit stagna Ravennæ.

Danubius, molli & clementer ædito montis Abnobæ jugo effusus, plures populos adit; donec in ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum enim os paludibus hauritur.

Danubius, qui & *Ister*, (Stephano de urbibus, *Matoas*) maximus Europæ fluvi', Græcis & Latinis celebratus; in ipsâ oritur Germaniâ, *ad Hercyniã sylvam*: quâ parte pridem fuit Germaniæ Rhætiæq; confiniũ ac limes. de cujus origine varii varia & fabulosa prodiderunt. Arist. lib. 2. Meteororũ, c. 5. ex *Pyrenæo monte* effluere Istrum ꝓdidit. quem secutus Herodot. lib. 2. qui Euterpe, *è Pyrene* civitate labi memorat. Plinius, historiæ mundi cap. 12. lib. 4. *è Germaniæ jugis, montis Arnobæ,* castiga-

(caſtigatoria exemplaria *Abnoba* habent) *ex adverſo Taurici*, (ſive *Raurici*) *Galliæ oppidi, profluere Danubium* narrat. Cui Ammianus Marcellinus libro 22. ſubſcribit: & Solinus Polyh. hiſtor. cap. 23. *Iſter Germanicis jugis oritur, effuſus monte, qui Tauricos* (ſive Rauricos) *Galliæ aſpectat*. Noſter Cornelius cum locum *Arbonam*, ſeu, ut quædam habent exemplaria, *Abnovam*, vocat. Similiter Martianus Capella. Strabo ſub finem lib. 4. *juxta Suevos & Hercyniam ſylvam*, quem imitatus Auſonius Poëta, inquit:

Quà gelidum fontem mediis effundo Süevis.

Idem Strabo lib. 7. *ab extremis Germaniæ partibus, ab occaſu oriri* refert. Claudianus *Rhætiam*; Raymudus Marlianus, *Iraneum montem*; Beatus Rhenanus, *Porienſem* vocat *tractum*. Magna fuit diverſitas priſcorum authorum, in tradendo Danubii fonte. Ego itaque certiſſima tradam, quæ me ad illius fontem natus, *D. Matthæus Neſerius*, J. U. Doctor, humanarum literarum eruditiſſimus; omniſq; humanitatis ſpecimen, & mihi, quod jocundum eſt, amicitiâ benevolentiâq; ab multis annis conjunctiſſimus, per literas *de Iſtri origine* docuit: quæ partim ipſe vidi: & quæ diligenti authorum lectione obſervavi. *Matthæus Neſerius.*

Tractus, in quo caput tollit *Danubius*, ac- *Danubii fons ubi.*

colis Suevis Alemānis *Baronatus* (in der Bar) appellatur hodie, sub dynastiâ generosorum *Comitum à Fürstenbergo*, Martiani nemoris accolarum: quod Hercynii saltus caput, *Nigrā sylvam* vulgus vocat; Ptolemęus lib. 2. cap. 11. *Eremum Helvetiorum*. Fons ejus modicus est, in vico Eschingen, (*Danubii Æschingiacum*, latinâ formâ dicere potes) ita vicinus Rheni ripę, ut vix duorum miliarium latitudo intersit. Terra ipsa, unde manat, plana est, non montosa, velut multi, ejus orę ignari, prodiderunt: nisi quòd ipsum cœmiterium, sub quo est scaturigo, paulò est elevatius. Egressus vicum patrium, mox rivum se majorem, Brygen Alemannis dictum, excipit; deinde alterum, ejusdem cum priore magnitudinis, die Pregen: utrosq; è Martianâ sylvâ labentes. à quibus forsitan nomen est regiunculæ, quam Græci *Pyreneum* & *Pyrenem* dixêre; recentiores *Poriensem*: vocabulū enim Bar non abludit. Allabentibus subindè rivis, in justę magnitudinis amnem excrescit. Ab Favonio, hoc est, occidente, Eurū, id est, orientem versùs, primū lent' fluit. Germaniā veterem dirimit à Rhętię superioris parte versùs meridiē; à Rhętiâ primâ & secundâ, à Vindeliciâ, Norico ripensi; tum ab utrâq; Pānoniâ, Mœsiâ primâ & secundâ: quæ omnes ad dextram

Danubii fontes.

tram ripam adjacent. Parva ac ignobilia initio alluit oppida: Gyſingen. Meringē/ Comitum à Fürſtenbergo; Tutlingen, Ducatus VVirtenbergenſis; Simeringen/ Comitum à VVerdenbergo; Scher, Baronum & Dominorum à VValpurg, Sacri Rom. Imperii dapiferorum; Riedlingen. Ptolemæus lib. 2. cap. 12. *Taxagetium* in hoc tractu ſtatuit: docti *Rotvvilam* interpretantur. Rhętiæ urbs eſt, Helvetiis confœderatis ſocia, & paululùm ab Danubio diſſita, ad amœniſſimum amnem *Nicrum*, quem *Neccarum* vulgò appellamus. *Ablacus* amnis, *Oſtro* comitatus, in hac orâ Danubium ingreditur. Indè ad ſiniſtram ripam eſt *Ebingum*, Jacobi Philomuſi, non incelebris poëtæ, patria. mox *Ulma*, potens imperii civitas: quam à Ptolemęo lib. 2. cap. 11. putant *Alcimœnim* nuncupatam: ad quam *Ilerus* ac *Plavus* in Danubium excurrunt, navigabilemque efficiunt. Tradunt authores, Danubium ſexaginta recipere amnes; & medio fermè numero eorum navigabili. Horum primum puto *Ilerū*, rapidum amnem, è *Rhætiâ primâ*, cujus hæc portio *Algovia* dicitur, currentem: indè alluit *Leypheymium*, ubi *Naham* & *Rotam* ſorbet; & *Guntzburgum* urbem, quæ à fluvio, qui illîc in Danubium exit, invê-

Iacobus Philomuſus.

nit nomen: à quo etiam *vallis Guntziana*, quam elabitur, ſumſit appellationem. Hanc urbem Antoninus Imperator, in ſuo itinerario, *Guntiam* videtur dicere: ad quam erat tranſitus Guntienſis, ubi nũc pons eſt. Infra hanc ſita eſt in Rhætiâ primâ vetus arx, cum oppido *Burgou*; quæ Marchiæ & præfecturæ Burgovienſi aliquando genuit Marchiones; quibus abſque hæredibus exſtinctis, ipſa ditio ad Principes Auſtriæ pervenit. In hac regione etiam *Mindula* & *Camilacus*, mediterraneę Rhętiæ amnes, uno alveo juxta vicum *Opphingen*, Danubium augent. Paulò inferiùs accedit *Brentius*. Amnis hic eſt limpidiſſimus, ac piſculentus: in cujus ripâ, ad decẽ millia paſſuum ab Danubio flumine & Brentii oſtio, cognominis vicus adjacet: in cujus æditiore parte, arbitror fuiſſe aliquando Romanorum præſidium contra Alemannos; quod poſterior ætas, & Chriſtiana religio, in ſacrum vertit templum. Fuiſſe enim Romanos in iis locis, primùm arguit lapis intrinſecus muro inſertus, hac inſcriptione:

IN H. D. D. APOLLINI GRANNO BAJENIUS VICTOR ET BAJENIUS VICTOR ET BAJENIUS VICTORINUS FILII EJUS EX JUSSU SIGNUM CUM BASE.

deinde

deinde numiſmata, quæ inter arandum ab agricolis eruuntur: & quòd ipſius templi ſtructura mirandam quandam vetuſtatem referat. Nam foris, per muri gyrum, ſunt ad ducentos fermè lapides exciſi, variarũ imaginum, miri operis & ethnicæ antiquitatis indices. Sunt regum, reginarum, virorum, mulierum, centaurorum effigies: Avium varia genera: aquilæ, pellicani, grues, ciconiæ, cygni, ſtruthiones, auritæ propendulis & longè patentibus auribus, baſiliſci, galli, gallinæ, & aliæ mihi prorſus ignotæ: Animalia; leones, tauri, cervi, canes venatici, apri, pardi, pantheræ, porci, ſimiæ, lepores, hirci, feles, aſini: Monſtra marina; ſirenes, piſces, cancri, araneæ, teſtudines: præterea labyrinthi, roſæ, lilia, flores, folia, & alia multa. Si orthodoxa fides tum fuiſſet huic populo prædicata; haud dubiè aliquid Chriſtiani operis, de Dominicâ paſſione aut ſacris hiſtoriis, inciſſent. nunc cum nihil harum rerum cernatur; conjicio, ante plantatam iis locis fidem, non Germanos, ſed Romanos id ædificii ſtruxiſſe. nam & populares mei, à Paganis, ita ethnicos appellant, exſtructum prædicant. Arx, quæ flumini imminet, poſteriùs ædificata fuit. Hoc mihi natale ſolum; huic debeo vitæ initium. Regionem ipſam

Rhætiam tenent nunc Suevi. nunc *Suevi* tenent; quæ quondam fuit Rhætorum: pene enim universam Rhætiam Suevi occupant. Ad ejusdem Brentii ripam, jacet *Gundelfingiacum*, oppidulũ Palatinorum Comitum: & juxtà est *Æchabrunnum* cœnobium, ubi in Danubium egreditur Brentius. Hinc Danubius mœnia *Laugingiaci* allabitur: in quâ urbe natus fuit Albertus Magnus, Philosophorum primas, cernuntur ibi multæ Romanæ antiquitates. Situ est amœno, & in agro frumenti feracissimo. Ponè, ad ripam Danubii, est *Dillingiacum*, Augustensis antistitis sedes: infra quam *Egveyda* ac *Gleda* Danubium intrant. indè aliud oppidulum alluit, quod *Hochstadium* dicitur: sub quo *Zusimus* amnis accedit. Hinc est *VVerdea Suevica*, urbs imperialis: sic appellata, quòd instar insulæ inter *Bernicum* & *Danubium* posita sit. Germani namque ejusmodi loca, insulasque inter amnes, suâ linguâ *VVerdas*; aliquando etiam *Augias* vocant. *Bernicus* hic undas suas in Istrum emittit. ad dextram ripam, *Smuttera* & *Egyssus* accurrunt. *Lycus* verò infra VVerdeam, ad decem millia passuum, sub *Rhayno* oppido Vindeliciæ, (quod Georgii Tansteteri Collimitii, insignis mathematici, nativitas nobilitavit) in Danubium incidit. In

Albertus M.

Georgius Tansteter.

cujus

cujus opposito viculus est, semidirutam habens arcem, *Lechsgmund:* Ptolemæus *Lycostoma* vocat, id est, os Lyci. nā Germani (quod propter antiquitatis studiosos refero) ea loca, quæ ad rivorum aut fluminum exitus jacent, Gmünd vocitant: id vocabulum nostrate linguâ os seu ostium significat. Sic est *Ukeremünd* in Marchiâ, ubi *Ukera in Oderam* exit; *Tangermünd* in Marchiâ Brandenburgensi; *Travamunda* Holsatiæ; *Varnamunda* Mechelburgensis; *Gemunda Francica*, ubi *Sala in Mœnum* transit; *Gemünd* in Cattis, ubi *Fulda in Visurgim* effunditur; *Gemünda Suevica*, ubi *rivi* egrediuntur *in Remisum*; *Nicri Gemūda*, ubi *Nicri* egressiones; *Abgmund*, ubi *Rota in Leynam* effluit; *Norica Gemünd*, ubi *Trauna è lacu* exit, in quam undas suas effuderat. Sic est *Lechsgmünd*, ostium Lyci. nam omnes urbes atque loca, quæ compositâ aut simplici voce *Gmünd* appellantur, ad fluviorum seu rivulorum ostia sita sunt. Græci in *Stoma* desinunt. sic est *Lycostoma*: & mox in Danubii ostiis, *Naracustoma*, *Calostoma*, *Pseudostoma*; & juxta Strabonem libr. 7. *Hierostomum*, &c. Ibi est *Suevia* finis; & *Bojoaria*, quæ Græcis & Latinis *Vindelicia* dicta fuit, initium. *Neuburgum* Palatinorum Comitum, primum

occurrit Danubio descendentibus: & post illud, *Angelostadium* Bojoariæ Principum, literarum gymnasio celebratissimum; ubi *Suter* fluentum cadit in Danubium. Inferiùs *Parrhus* seu *Barius*: qui *Summuntorium* (hodie vicus atque templum est sacratarum fœminarum; Hohenward vulgò dicitur) præterfluit. Danubio infertur & *Ilmus*, rivus à *Pfaffenhovio* descendens. Ibi juxta Danubium sunt, *Voccioburgum*, *Pferingum*, *Neostadium*, (quod & *Salingostadium*,) *Abusina*: ubi *Absus* sive *Abis* fluvius in Danubium currit. Hæc urbs nobis virum sempiternâ dignum [redacted] memoriâ peperit, [redacted] veteres autores diligenter conquisivit; recentiores adhibuit; omnes studiosè excussit: quasdam regiones, maximè Bojariam suam, perlustravit; vetusta monumenta inspexit. nec dubito, si hunc virum diutiùs nobis Superi permisissent; magnam nos veteris Germaniæ, avitarum rerum & venerandæ antiquitatis lucem, hoc authore habituros. [redacted] Post Abusinam, *Chelheymium* sequitur: quo loco *Alemannus*, amnis lentus, pisculentus tamen, Danu-

Danubium intrat. Recentiores historici *Almōnum*; Richardus Bartholinus, quarto Austriados, *Altmulã* vocat. Proximè est *Abudiacum* (*Abach* vulgò dicitur:) & *Ratispona*, vetusta urbs Rhætiæ secundæ; cui varia nomina tribuerunt scriptores. Tradunt enim, illam *Augustam Tiberii* & *Tiberinam* appellatam, à Tiberio conditore: *Reginoburgium*, à Reginopyrgâ, uxore Theodonis primi Bojorum reguli; seu potiùs Rego flumine: *Rhætobonnam* & *Rhætopolim*, à Rhætis: *Hiaspalim*, ob ruditatem populorum agrestium: *Imbripolim*, ab imbre: *Regnipolim* & *Germanisheym*, à regni Germanici conventu, qui frequēter ibi celebratur: *Tetrapolim* & *Quadratam*, à formâ: *Ratisbonam*, quòd ratibus apta sit. Pons ibi est super Danubium lapideus, undecim fornicibus, passibus quadringentis & septuaginta longitudinis, ab Adriano, ut ferunt, exstructus. Habet etiam insulam Danubio circumfluam; velut ejusmodi plures habet Ister: *VVerdas* & *Augias* vocant Germani. Excipit *Nabum* & *Regum* flumina: quorum Nabus supra civitatem, Regus infra allabitur. Ibi Danubii ripa vitifera est: vina verò ignobiliora. Hujus dextram ripam *Thunicates* accoluerunt: (vulgò Thungaw/quasi dicas, Danubii ager, nominatur)

quorum fuit *Augusta Acilia.* Suburbana sunt *Strubiorum*, Danubio imminentia: retinent vetus nomen Atzalburg: & ipsa urbs *Strubingum.* *Lavarus* hîc se Istro sociat. Ad ripam dextram jacet *Tecendorphium* oppidum: è cujus regione *Isara*, rapidus Vindelicorum amnis, Danubio copulatur. Ad hunc amnem *Augusta Vindelicorum*, cujus Ptol. lib. 2. cap. 12. meminit, sita fuit. Indè subjacent *Austravia* & *Vilissovia*, Bojorum municipia: inter quæ *Quintanorum colonia*, nunc Kyntzen, posita erat. Infra Vilissoviæ muros *Vilsus* amnis intrat Danubium: unde etjam municipio nomen. Indè *VVolfaha* & *Gyssaa* fluenta advolvuntur. *Patavia* sequitur, episcopalis civitas; vulgò Passaw à trajectu appellata; quam Ptol. libr. 2. *Bojodurum* vocat. servat nomen urbis pars ultra *Oenum* fluvium; qui ex Alpibus lapsus, Noricos à Rhætis separat, & prope urbem hanc in Danubium ruit. Ad eandem etiam *Ilsus*, (*Ilinceum* alii dicunt) à septentrione fluens, Danubio miscetur: is aquam suam oleaceam, atrumque colorem, Danubii ripam alteram nactus, longè & quasi pertinaciter custodit. Norici hîc est initium, & *Peurbachium*, oppidum Danubianum, in Norico est situm. Hinc est *Rhennarigel* arx, juxta quam *Rhenavus*

navus amnis in Istrum exit. pòst gemini *Muhelu*: superior, qui & major; atque inferior: à quibus interjacens regiuncula nomen habet. mox *Ascha*, ad sui nominis castellum accurrit. *Schauburgum* arx montana, & *Everdinga* urbs. postea *Lynzum*, (*Lentias* dixêre Romani) ubi Fridericus Imperator, ejus nominis tertius, divi Maximiliani genitor, frequenter versatus est, extremumque clausit diem. Infra hanc, ad x. millia passuum, *Traunus*, Norici fluvius, (ad quem sita est Wels oppidum, divi Maximiliani morte nobilitatum) se in Danubium abscondit. Proximè est *Laureacum*, pervetustum oppidum: Ptolemæo, ut conjicitur, *Claudivium*: hodie *Anasum*, vulgò *Ensium*, à subter allabente amne cognominatum; qui infra urbis mœnia, juxta *Matusium*, in Istrum descendit. Laureaci fuit sedes archiepiscopi, quæ postmodum *Saltzburgum* translata est. Ibi divus Florianus, præsidis Aquilini jussu, têporibus Diocletiani & Maximiani decollatus est, & in *Anasum* fluvium præceps conjectus. Posteriores ædem sacram divo Floriano cõsecraverunt; quæ hodie divi Floriani nomen refert. Ab hoc amne, Norici portio novum accepit vocabulum: quicquid enim supra Anasum sitũ est, Germanis regio supra D. Florianus

Anasum; & quod infra amnem jacet, regio infra Anasum cognominatur: (Das Land ob der Ens/ vnd das Land vnder der Ens) & *regio Anasina*.

Norico jungitur *Pannonia superior*, quæ *Austria*, (Osterreich:) in cujus territorio positum est castellum *Graynum*, Comitum ab Artenbergo. puto à ploratu illi evenisse nomenclaturam: (nisi quis à *Carnis* populis, quos vulgus *Cranos* appellat, malit.) nam istîc Danubius Scyllam & Charybdim offert, periculosa, horrenda, & quæ citra lamenta vix pervehi poteris; attamen navigantib. transeunda. Vulgus nautarum & accolarum, voce Germanicâ Strudel / ab aquarum stridore atque impetu, vocat. *Richardus Bartholinus* in Odœporico his verbis descripsit: *Duo pericula offeruntur: in altero, per confragosa saxorum ingentissimo fremitu unda rapitur. infrà enim taniæ cauteśq; tam crebri sunt; ut, nisi expertissimus loci nauta sit, (capitur enim unus vel alter ex oppido Grayno, quod paulo superiùs in ripâ offenditur) ignari navigationis aliquando periclitentur. Scyllam hanc latrantem cùm superaveris, in Charybdim ut incidas necesse est. ubi non levius periculum exanclandum objicitur: rotatur enim aqua, imò totum flumen, maximumq; in profundum mergi videtur, similisq; turbini tempestuoso vortice*

Danubiana Scylla ac Charybdis.

vortice volvi. panduntur enim à principio, turbinatimq́, in imo desinunt: nec uno in loco sæviunt syrtes; sed unus ex alio vortex subindè nascitur, crescuntq́, immensa, rapidissima voracitatis: volumina injecta siquidem repentè absorbentur, nec postea apparere usquam manifestum est. Hactenus ille. In hac orâ aliquando *Avari* & *Huni* habitârunt: & in Danubium labuntur *Erlaphus*, (nũc *Erla*) juxta *Pechlarium*: *Ipsyus*, juxta sui nominis urbem; *Melicus* prope cognominis cœnobium, ubi S. Colomani sepulchrum cernitur, quem in crucem egerũt gentiles. Sunt paulò inferiùs ad ripã, *Dirnsteynum*, *Augsteynum*, *Chotuygus* in monte cœnobium, *Mauterna*, *Steynium*, *Cremesum* urbs & fluentum, *Hertzoburgum*: postea *Trasimus*. *Tullia*, à quo vicinus ager vocabulum habet, & *Chambus*, flumina, accedunt. Adjacent præterea, *Holburgum*; *Stocheravia*, cujus incolæ feruntur reste suspendisse Colomanum: *Ceiselimurus*, Neydhardo Franco equite nobilis: *Geminum Neoburgum*; quorum alterum ad radices Cæcii montis situm est, ubi divi Leopoldi Ducis Austriæ corpus veneratur. Ipse verò *Cæcius mons* ad dextram fluminis ripam prospicit, Pannoniæ initium, & Norici terminus; notus Germanis à fabuloso sacerdote: vinetis amœnissimis

S. Colomannus.

Austria ad Danubium oppida.

D. Leopoldus.

consitus: *mons calvus* dictus; quòd in vertice, ubi arcem habet, excisæ fuerint arbores, & sit recalvaster. Indè subjacet *Vienna* metropolis, & clarissima superioris Pannoniæ civitas; ab rivo appellata, qui suburbium perfluit. Est enim Germanis familiare, à fontibus aut fluviis cognominare adjacentia loca. Sic *Rynfeldiam* à Rheno dixêre: Donеschingen/ ab Danubio: *Terlippam* & *Lippenheymium*, à Luppiâ: *Salafeldiam*, à Salâ: *Saltzburgum*, à Saltza: sic *Brentium, VVertaham, Neccarium, Seltzam, Nagoldam, Fuldam, Entium, Misnam*, ab alluentibus amnib. nuncupârunt. Ita *Vienna* urbs, & vicinum nemus, ab rivo habent appellationem. hanc putant à Ptolemæo libr. 2. cap. 14. *Flexum* vocatam, aut *Juliobonam*. Infra Viennam, ad Danubii alveum, *Petronella*, maximi & vetusti oppidi vestigium jacet: *Carnuntum* dixêre veteres. meminit Plinius lib. 4. cap. 12. lib. 37. cap. 3. hist. mundi, & Vellejus Paterculus volumine posteriore. *Hamburgum*, ubi zinziber in monte nascitur. Postea *Tebina* urbs: ad quam *Maravaha*, (quem alii *Marchiam* & *Moram* vocant) Marcomannorum fluvius, à quo ipsa regio nomen habet, Danubium intrat. Sequitur *Presburgum*, (Romani *Possonium* vocãt) & *Aldenburgum*; ubi

ubi *Leyta* flumen, Pannoniam superiorem ab inferiori dividens, cum Istro commiscetur. Hungaricè ibi loqui incipiunt: mixtus tamen est sermo, & sunt ii populi bilingues; Germanicè & Hungaricè loquuntur. Paulò inferiùs suscipit Danubius *Rabnizam* ac *Rabonem*, quem *Narabonem* Ptolemæus appellat: ad cujus ostium *Bregætium*, Ptolemæo primæ Pannoniæ urbs, sita est; nunc Rab à confluentibus amnibus nominatur. Ammianus lib. 17. juxta hanc sedes fixisse Quadorũ partem, sub Constantio Constantini filio, refert. E regione horum fluminum, insula jacet *Schuta*. Deinde Ister *VVagam* amnem haurit, prope *Chomaritium*: mox *Granam*, ad sui nominis civitatem, quæ habet archiepiscopũ; Latinis *Strigonium* nuncupatur. Hinc ad *Vaciam* descendit, & *Budam* allabitur, Regis Hungariæ sedem, & inferioris Pannoniæ urbem: Ptolemæo lib. 2. *Curtam*, vulgo verò Ofen dictam. hæc magnam cladem ab Turcâ accepit ætate nostrâ, qui totam Hungariam miserè vastavit. Ipsa Germanicæ linguæ terminus est: nam infra hanc Slavicè & Hungaricè solùm loquuntur. Mox se Danubio immergit *Satvvicus* fluvius: & juxta *Teutoburgium* urbẽ, (Germanica vox est) quæ nũc *Erdet*, *Dravus*, memorabilis amnis,

(Ptolemæus *Darum* vocat: alii *Tragam*, vulgò die Trab) onustus *Murâ Styrio*, ad *Carodunum* urbem, ut idem tradit Ptolemæus, in Istrum ruit. In hac regione Danubius crebras efficit insulas: Germani *VVerdas* dicũt. Indè *Bachyam*, *Ratzenum*, *Villachum*, *Pastum*, *Petri Baradyñum*, *Salanchemenum*, ac *Titelium*, oppida Pannoniæ secundæ, allabitur: donec *Tibiscum* è *Carpatho* monte profluentem, maximum ac piscosissimum amnem, confluum accipit: qui *Tyssa* (die Teyß vulgò) appellatur, & *Iazyges Sarmatas* à *Dacis* separat. Postea Danubius alluit *Taurunum*. ita Ptolemæus vocat amplam *superioris Mœsiæ* civitatem: Plinius tamen lib. 3. histor. mundi, cap. 25. in Pannoniæ fine statuit. *Albam græcam*; vulgò Griechisch Weissenburg / Italis *Bellogradum* nominatam: quæ Turcarum Imperatoris sedes est, ubi *Savo* vastissimo flumine oneratur. Cesso reliquas urbes, extra Germaniam ad Danubium positas, recensere: non enim exteras regiones; sed solùm Germaniam describere institui. Tamen populos, quos Ister attingit, & memorabiliora flumina, minimè præteribo. Claudius Ptolemæus lib. 2. tabulâ 5. & 9. indicat, *Danubium Germaniâ egressum, utrâque ripâ alluere Pannones, Iazyges Metanastas:*

Pannoniæ secundæ oppida.

ſtas: id eſt, *Hungaros* ac *Septemcaſtrenſes*, olim *Gepidas* dictos, *Dacos.* in quorum orâ rurſus ſunt cataractæ: ſupra quas amnis ipſe, referente Strabone in ſeptimo, *Danubius*; infrà verò, *Iſter* nuncupatur. Cui Plinius in quarto, cap. 12. adſtipulatur. Plinii verba ſunt: *Ortus hic in Germaniæ jugis, montis Abnobæ, exadverſo Raurici, Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapſus gentes, Danubius nomine, immenſo aquarum auctu; & unde primum Illyricum alluit, Iſter appellatur, ſexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum navigabili, in pontum, vaſtis ſex fluminibus, evolvitur.* Id fieri ad *Savi* confluentem, tradunt authores. Mox *Myſiam ſuperiorem*, hoc eſt, *Boſnam Serviamq;*, adit; & in eâ *Tricorneſios*, *Albocenſios*, *Saldenſios*, *Ciogiſos*, *Dimenſios*, *Triballos*, (qui nunc *Raſciani*,) *Phiephiſos*, *Piarenſios*: *Myſiam inferiorem*, hoc eſt, *Bulgariam*, *Crybyzos*, *Tenſios*, *Troglodytas*, *Senſios*, *Obulenſios*, *Peucinos*, & *Peucen inſulam*, à *Baſtarnis* inhabitatam: Indè ſeptem oſtiis in *Ponticum* ſive *Scythicum* ac *Euxinum*, ab inhoſpitali feritate appellatum, irruere *Oceanum*. Arrianus Nicomedienſis, libro geſtorum Alexandri Magni primo, numerat quoque quoſdam Danubii accolas in ripâ Germani-

câ, his verbis: *Secundùm hanc pugnam tridud Alexander ad Danubium fluvium profectus est, omnium quidem longè maximum eorum, qui in Europâ sunt. longissimo tractu per terras excurrit; gentes bellicosas praeterlabitur, & eas magnâ ex parte Germanas; ex quibus ipsius amnis fontes oriuntur. Earum gentium postremi sunt Quades ac Marcomanni: deinde Jazyges, Sarmatarum gens: post hos Getae: deinde Sarmatarum magna pars: postremò Scythae; iiq; ad exitum fluminis pertinent, unde per quinque ostia in Euxinum pontum effluit.* Hæc ille. Post enumeratos autem fluvios, Istrum ingrediuntur, *Drinous, Moschius, Rhabosius, Marisus, Ciabrus, Alutas, Jabonitza, Bistrita, Baralat, Seretius & Hierassius*, ad quem fuit *Getarum* sedes: ibi nunc est *Moldavia*. Herodotus, præter memoratos alios, *decem & septem amnes in Istrum exeuntes* commemorat, libro quarto, qui Melpomene inscribitur. Ii sunt: *Porata fluvius maximus, quem Graeci Pyretum dicunt: Tiarantos, Araros, Naparis & Ordissus per Scythiam decurrentes: Ex Agathyrsis Maris: ex Haemi jugis Atlas, Auras & Tibesis: Ex Thraciâ Athres, Noës & Atarnes: Ex Paoniâ & monte Rhodope, medium interscindens Haemum, Cius: Ab Illyriis Angrus, campum Triballicum interfluens; qui in Brongum, & Brongus in Istrum*

Istrum cadit: Ex Ombricorum regione, Carpis & Alpis. Hactenus Herodotus Halicarnassæus. Ammianus lib. 17. de Sarmatiâ, *Has*, inquit, *terras Parthiscus irruens, obliquatis meatibus Istro miscetur.* Pathissi mentio est etiam apud Plinium. Hæc nimirum sunt flumina Danubium incidentia, quorum authores meminerunt: nam Plinius capite duodecimo, libro 4. natur. histor. tradit, *Danubium sexaginta amnes recipere, & medio fermè numero eorum navigabili.* Idem hoc post Plinium Solinus, cap. 22. Ammianus Marcellinus, libr. 22. & Martianus Capella, retulerunt. De ostiis variant veteres: quidam quinque, sex alii ostiis in Pontum irruere prodiderunt. Constat tamen, septem ostiis, ingenti undarum mole, ingredi Oceanum. Quorum primum est *Peuce* ostium, quod *Peucen* insulam efficit; in quâ proximus alveus appellatus, XIX. millia passuum magnâ palude sorbetur. Ex eodem alveo, & super *Istropolim*, lacus gignitur, LXIII. mil. pass. ambitu; *Palmirim* vocant. Secundum ostium *Naracustoma* appellatur. Tertium *Calostoma*, juxta insulam *Sarmaticam*. Quartum *Pseudostoma*, & insula *Conopondiabasis*. Postea *Boreostoma*, ac *Spireostoma* sive *Sthenostoma*. Septimum genus est palustri *Danubii ostia.*

ſpecie nigrum. Singula autem ora tãta ſunt ut prodatur, in quadringenta millium paſſuum longitudine vinci mare, dulcemq; intelligi hauſtum. Et conſtat, *ab ultimis noſtri finibus maris, agminatim ad hunc ſeceſſum, pariendi gratiâ, petere piſces,* (Ammiani ſunt verba) *ut aquarum ſuavitate ſalubrius fœtum educant, nec intercipiantur.* Juſtinus, ex Trogo Pompejo lib. 32. & Apollonius Poëta, Strabo lib. 1. Plinius libr.3. cap.18. *Iſtrum Argonautarum navigatione ſacratum* ſcribunt. Accedit his quoq; Valerius Flaccus lib.8. apud quem ſocios ſuos his verbis alloquitur Argonauta:

Mutandum, ô ſocii, nobis iter: altera Ponti
Eluctanda via eſt: Scythici ruit exitus Iſtri,
Fundere non uno tantùm quem flumina cornu
Accipimus: ſeptem exit aquis, ſeptem oſtia pandit.
Illius adverſi nunc ora petamus & undas,
Quà latus in lævũ Ponti cadit; indè ſequemur
Ipſius amnis iter, donec nos flumine certo
Proferat in reliquum mare.

Super hunc fluvium, Trajanus Nerva pontem miri operis in Mœſiâ conſtruxit: quẽ iterũ Adrianus demolit' eſt; Dione Caſſio Nicæo in hũc modũ referẽte. *Per ea tẽpora Trajanus lapideũ pontem in Iſtro fecit; opus ſanè mirãdum*

dum & maximè memorabile: cui cætera illius opera vix adæquare possis. Viginti stant ex quadrato lapide pilæ: quarum altitudo centum & quinquaginta pedum, præter fundamenta, habetur: latitudò sexaginta pedes continet. Distant inter se centum & septuaginta pedibus; fornicibus verò conjunguntur. Impensa profectò ingens, & vix credibilis. Sed illud mirari convenit; quânam ratione & quibus viribus, quóve artificio, in illâ gurgitum altitudine, tamq; præcipiti fluvio, tum singulæ columnæ exstrui valuerint, tantarum molium fundamenta stabiliri. Vada præterea limosa erant; neq; amnis aliò verti poterat. Quanta verò altitudo sit aquæ, & quàm latus pateat amnis, haud equidem enarraverim. Diffunditur per ea loca spatiosus; atq; interim imbrium mole concitatus, ripas longiùs summovet. Alibi verò duplo, atq; interim triplo, priori sui parte major, aut restagnat, aut defluit. Quà verò arctatur, vorticosus & ferox, ædificia & pontes non patitur: & rursum liberatus angustiis, in pelagi formam totus exspatiatur: iterumq; coit, quasi retentus profundior, & rapidus fertur. Arduum igitur & maximè laboriosum fuit, in eâ fluminis parte pontem ædificare. Ex hoc sanè ingens Trajani animus arguitur: atq; adeò magis, quòd nullum commeandi usum pons præbebat. Pilæ etiámnum exstant, ceu in ostentationem potentiæ & Cæsaris opum fabrica-

tæ: simul etiam ut posteris testatum maneret, nihil esse, quod hominum manu, & opibus Romani imperii effici non posset. Ponte Danubium ideò Trajanus conjungere voluit: ut expeditius, vel conglaciato amne, præsidia facultas transeundi foret, quoties Romani, qui trans Danubium agerent, à Barbaris bello & armis vexarentur. Ergo vel adstricto frigoribus fluvio, cùm res deposceret, commeare licebat. Cæterùm contrà ratio Adrianum movit. Si quidem is veritus, ne pulso Romano præsidio, aut oppressis legionibus, feræ & indomitæ gentes facto aditu ea loca invaderent, quæ cis Danubium sunt, Mysiamq; subindè popularentur: structuras & fornices, quanta super aquam eminebant, demoliri jussit. Hæc Cassius. De nominis etymologiâ variant nostri. Sunt qui ab sono & undarum strepitu (vom Don) cognominatum putent. Beatus Rhenanus, libro rerum Germanicarũ tertio, ab *Abnovâ* dictum colligit *Abnovium*; quasi dicas *Davnou*, pro die Abnow/ literâ D articuli loco additâ. *Abnobã* seu *Abnovam* authores clementer æditam Hercynii nemoris portionẽ vocant, in quâ fons est Danubii: quem tractũ, dixi, Alemannis In der Bar hodie appellari. Danubiũ pulchrè descripsit Conradus Celtis, lib. 2. Amorum, elegiâ 13. & post illum Richardus Bartholinus, lib. 4. Austriados.

Danubii etymologia.

Ipsos

Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeq; aliarũ gentium adventibus & hospitiis mixtos: quia nec terrâ olim, sed classibus advehebantur, qui mutare sedes quærebant; & immensus ultrà, utq; sic dixerim, adversus Oceanus, raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porrò, præter periculum horridi & ignoti maris, Asiâ, aut Africâ, aut Italiâ relictâ, Germaniam peteret? informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuq;: nisi si patria sit.

Cornelius mox, à situ Germaniæ, ad gentis originẽ transit: multis rationibus ꝓbans, Germanos αὐτόχθονας, hoc est, indigenas, in ipso Germanico solo natos; non adventitios, alienigenas, aliunde introductos, minimè mixtos. *Primò*, quòd exteris non patebat in Germaniam accessus, nisi navibus: Danubius enim flumen, & Rhenus, Mare septentrionale, ac Vistula amnis, arcebant liberiorem aditum. *Secundò*, quòd Oceanus infestus, & periculosus navigantibus, terrebat adituros: is enim aquilonaria Germaniæ ambiens, peregrinas gentes excludit. *Tertiò*, ꝙ inculta horridaq; natio, nõ admodũ adfi-

Germani indigenæ.

ciebat ac delectabat exteros. *Quartò*, quia aliena matrimonia non admittebant. *Quintò*, quia fortitudine facilè appetentes se retundebant. *Sextò*, Modestiâ gentis evenit, quæ nulla externa admirabatur. *Postremò*, quòd alienorum admixtio & colluvies, pristinam potentiam, famam & libertatem, cui asserendæ unicè studebant, facilimè esset pressura. Frivolum itaq; cõmentum est, nullâque firmâ authoritate fulcitum, eorum, qui finxerunt, quosdam Germanorum à Græcis aut Romanis, aut aliis peregrinis gentibus ortos. Scio enim, qui Suevorum & Saxonum originem ad Macedonas referant: Francorum ac Sicambrorum, ad Græcos atque Trojanos: Principum Germaniæ stemmata familiasq;, ad Romanos aut Italos. Ast ego, missis istis fabulosis & nugacissimis nugis, malo Cornelio, vetusto authori; quàm iis fabulosis historicis, nullo bonorum authorum testimonio nitentibus, fidem dare: & dicere, Germanos γνησίους, hoc est, verè germanos, sinceros, indigenas, in ipsâ Germaniâ genitos, ab nullâ exoticâ natione derivatos. Et habeo meæ sententiæ testes fide dignos, Antonium Sabellicum, lib. 2. Enneade 6. Sypontinum, Martialis interpretem ; & nullo veterum refragante consensum: Conradum item Celtẽ, poëtam Germanum, sic canentem: *Gens*

Gens invicta manet toto notissima mundo,
Solis & ardoris patiens, duriq; laboris;
Quæ nequit ignavam vita tolerare quietem;
Indigena, haud aliâ ducens primordia gente;
Sed cœlo producta suo. Demogorgonis alvus
Protulerat: patulas ubi cuncta creata sub auras.

Asseruit hoc idem Henricus Bebelius Justingensis, Suevorum nõ vulgare decus, proprio quodam libello. Hanc gloriam aliæ quoque gentes sibi vendicârunt: in-primis *Athenienses. Soli enim, præterquàm incremento, etiam origine gloriantur. Quippe non advenæ, neq; passim collecta populi colluvies, originem urbi dedit; sed in eodem nati solo, quod incolunt: & quæ illis sedes, eadem origo est.* ita retulit ex Trogo Pompejo Justinus lib. 2. *Henricus Bebelius.*

Oceanus.) *Borealem* accipe *Oceanum*, quem suprà *Germanicum* appellatum dixi: ut vastũ & immensum; ita quoq; infestum, horridum & contrarium nautis: ob crebra naufragia, syrtes, charybdes, monstra, cautes, & alia pericula marina. Hunc Pompo. Mela, lib. 3. *acre* vocat *mare*: Cornelius annalium lib. 2. ubi plurima de illo, *violentum*: Plinius lib. 4. cap. 13. *Amalchium, congelatum*; *Morimarusam, mortuum*; & *Cronium* quoque dictum refert. Strabo lib. 7. *innavigabilem* retulit, his verbis: *Ea regio Germanorum, quæ ad Aquilonem vergit,* *Oceanus Germanicus infestus.*

ad Oceanum pertinet. Cogniti sunt autem, qui ab exitu Rheni, usq; ad Albim, initium capiunt; è quibus celeberrimi sunt Sugambri, Cimbriq;. Illa verò plaga, quæ trans Albim Oceanum spectat, nobis prorsus est incognita. Nullum enim priorum ad orientem usq; Caspii maris ostium, hanc peregisse navigationem accepimus. Neq; Romani Albim ipsum transcenderunt: nec ulli similiter iter pedestre suscepêre. Plinius tamen refert, Augusti ductu navigatum hunc nostrum Oceanum. Verba ejus sunt ex lib. 2. cap. 67. historiæ mundi: *Septentrionalis Oceanus majore ex parte navigatus est, auspiciis divi Augusti: Germaniam classe circumvectâ ad Cimbrorum promontorium; & indè immenso mari prospecto, aut famâ cognito, ad Scythicam plagam, & humore nimio rigentia.* Idem Plinius eodem loco, & ante illum Pomponius Mela, lib. 3. scribunt; *Cornelium Nepotem tradere, Qu. Metello Celeri, C. Afranii in consulatu collegæ, tum in Gallis proconsuli, Indos quosdam à rege Suevorum dono datos, qui ex Indiâ commercii caussâ navigantes, tempestatibus essent ex Indicis æquoribus abrepti, emensiq; quæ intererant; tandem in Germaniæ littora exiisse.* Idem Plinius in 16. cap. 2. memorat, *Germanicum Oceanum ingenti periculo à Romanis navigatum.* Suetonius Tranquillus in vitâ Claudii: *Oceanum Septentrionalem Drusus*

Oceanus à quo primùm navigatus.

Indi navigaverunt Germanicū Oceanum.

Drusus primus Romanorum ducum navigavit. Eundem postea *à Germanico Cæsare, magnâ suorum jacturâ, navigatum,* noster recitat Tacitus, lib. 2. annalium: & Plinius lib. 25. cap. 3. Neque ipse Cornelius hunc Oceanum inexpertum reliquit. Cùm enim Galliæ Belgicæ res sub Vespasiano curaret, ipsam videtur Germaniam sub Roman. signis militans intrâsse, Oceanumq; perlustrâsse. Sic enim infrà loquitur: *Ipsum quin etiam Oceanum illâ tentavimus: & superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit.* Quòd verò in ipsâ fuerit Germaniâ, de se hoc opusculo testatur, quum inquit: *Vidimus sub divo Vespasiano Velledam, diu apud plerosq; numinis loco habitam.* Constat autem, ad Luppiam fluvium in Bructeris habitâsse Velledam; referente Tacito, lib. 20. & 21. historiæ Augustæ. Huic Oceano adjacent: *Flandria*; cujus cultores sunt *Morini*: *Brabantia*, *Tungrorum* portio: *Selandia* & *Hollandia*; quas *Bethasii*, *Bataviq;* tenuerunt: *Frisia*, *Ostlandia*, (id est, orientalis terra) *Holsatia*, (hoc est, *Holstein*) *Diethmarsen*: *Cimbrica Chersonesus*, quæ nunc *Dania*: *Mechelburgensis ducatus*: (eum tractum maritimum *Pharodini* & *Sideni* habitârunt: postea *Sclavi*, *Sorabi* ac *VVilzi* immigrârunt) *Pomerania*, *Prussia*, *Lithvania*, & *Livonia*. Et pro ac-

Cornelius fuit in Germaniâ.

Oceano finitimæ regiones.

colarum diversitate, varia invenit nomina: communi tamen vocabulo die See appellant Germani, quod stagnum significat. Quemadmodum Hebræi, aquarum congregationem, *Mare* dicunt: ita Teutones suâ linguâ vocant die See: & maritimas seu stagnales civitates, die Seestätte.

Germania infor mis pridem.

Informem terris.) Priscæ Germaniæ faciem, quasi hypotyposi & imagine quadam depingit. *Informem terris*: nondum videlicet ullis urbibus, arcibus, basilicis, aut magnificis ædificiis exornatam. sicut infrà scribit: *Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est.*

Asperam cælo,) quæ credebatur inclementem frigidumq; aërem habere: quòd Septentrioni, plagę frigidiori, exposita sit. Cor. Tacitus lib. 2. *Quantò violentior cætero mari Oceanus, & truculentiâ cæli præstat Germania.*

Tristem cultu aspectuq;:) necdum hortis, vineisque excultam; sed propter horrida & opaca nemora, quæ longè lateque occupant Germaniam, (excisa posterioribus seculis) montium horrorem, obscuras valles, fœdas paludes, vasta flumina, tristiorem, quàm nũc est cernere. Nec enim tam populosa, culta, fertilis, amœna ac læta apparebat, atq; nunc: velut paulò pòst ipse fatetur author. *Terra,*

etsi

etsi aliquantò specie differt; in universum tamen aut sylvis horrida, aut paludibus fœda, &c. Quapropter rectè Æneas Sylvius, Rom. Pont. ad Martinum Mayer, de antiquo Germaniȩ statu ad hunc modum scripsit: *Parum quidem eâ tempestate, à feritate brutorum, majorum tuorũ vita distabat. Erant enim plerumq; pastores, sylvarum incolæ ac nemorum: nec munitæ his urbes; nec oppida muro cincta; non arces altis innixæ montibus; non templa sectis structa lapidibus visebantur. Aberant hortorum ac villarum deliciæ: nulla viridaria, nulla consitiones, nulla tempe, nulla vineta colebantur: præbebant largos flumina potus: lacus & stagna inserviebant lavacris, et si quas natura calentes produxerat aquas. Parum apud eos argentum; rarius aurum; margaritarum incognitus usus. Nulla gemmarum pompa; nulla ex ostro vel serico vestimenta. Nondum metallorum investigata minera: nondum miseros in viscera terræ mortales truserat auri sitis. Laudanda hæc, & nostris anteferenda moribus. At in hoc vivendi ritu, nulla fuit literarum cognitio, nulla legum disciplina, nulla bonarum artium studia. Ipsa quoque religio barbara, inepta, &, ut propriis utamur vocabulis, ferina ac brutalis. Talis tua Germania fuit, usq; ad Adrianum Cæsarem: quámvis jam cæteræ orbis provinciæ, excultæ artibus ac moribus essent. Sub illo autem Imperatore, tota Germanica*

Veteris Germaniæ imago.

Sub Adriano Germania exculta.

natio in potestatem Romanorum facta est; post annos ducentos, quàm Romano primùm milite debellari cœpta est. Exin mitior facta, civilem cultum accepit. Eratq; tunc longè angustior breviorq; quàm modò sit. Siquidem Germania universa, inter Rhenum & Albim; sive, ut alii volunt, Oderam; sive, ut alii rursus autumant, Visellam, ab occidenti ad orientem protensa: solum ab Austro, Danubii flumine; à Septentrione, Britannico Oceano & Mari, quod Baltheum vocant, undique claudebatur. Hęc Sylvius.

Germania termini.

Nisi si patria sit.) Unicuiq; enim patria sua jucundissima, quæcunq; contingit. Et quis unquam fuit in tam barbarâ regione natus, cui sua patria non vel optima visa fuerit? patrięq; fumus luculentior homini videtur, quàm ignis alibi. Ideò apud Homerum in Odysseâ, lib. 1. Ulysses exoptat,

— Oculis surgentem cernere fumum
Natalis terræ. —

Ut nihil est patriâ ppriâ, sive parentib', ulli dulcius. Hinc Ovidius libro de Põto priori:

Nescio quâ natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoria & annalium genus

genus est, Tuisconem, deum terrâ aditum, & filium Mannum, originem gentis conditoresq́. Manno tres filios assignant: è quorum nominibus, proximi Oceano Ingævones, medii Herminones, cæteri Istævones vocentur. Quidam autem, licentiâ vetustatis, plureis deo ortos, plureisq́ gentis appellationes, Marsos, Gambrivios, Suevos, Vandalos, affirmant: eaq́ vera & antiqua nomina.

Propius accedit ad Germanorum originem. *Celebrant,* inquit, *carminibus Tuisconem deum, & filium Mannum, originem conditoremq́ gentis: divinum canunt genus, & ad deos sua referunt initia; quos carminibus, id est, canticis, hymnis aut rythmis, celebrant: ut ex eorum carminibus, quibus suum Tuiscona canũt, accepimus.* Sie sungen noch ein altes liedlein von jrem Gott. Erant namq; Cornelii ætate Germani adhuc rudes, amusi, literarum bonarumq; artium ignari: quod postea ipse refert, dicens: *Literarũ secreta viri pariter ac fœminæ ignorãt.* Ideò nemo erat Germanorũ, q suę gentis historiam literis cõmendaret posteri- *Germani literarum imperiti*

tati: non scribebantur annales, fasti, historię, ephemerides; sicut penes Hebræos, Græcos, ac Latinos. Laudes heroum, & res illustres, & quicquid volebant ab interitu & hominū oblivione vindicare; carminibus, & vulgaribus cantilenis compositis, recitabant canendo. Filii à parentibus edocti transmittebāt, velut per manus, ad posteros: qui mos etiamnum apud indoctum vulgus servatur. Hoc apud majores nostros erat memoriæ & annalium genus. Sic aliâs, libro annalium secundo, ad finem, *de Arminio Cheruscorum principe*, noster Tacitus: *Caniturq; adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantùm mirantur: Romanis haud perinde celebris; dum vetera extollimus, recentium incuriosi.* Eginhardus, de Carolo Magno inquit, in ejus vitâ: *Barbara & antiquissima carmina, quibus veterum regum actus & bella canebantur, scripsit, memoriæq; mandavit.* Memorat quoque Joannes Trithemius, Spanheymensis abbas, in historiâ Francorum: *Mos erat majoribus nostris, Francis atq; Germanis, ut heroum facta vel dicta memoratu digna, per sacerdotes templorum, patriis commendarentur carminibus: in quibus discendis, memorandis, & decantandis, juvenum excitarentur ingenia. Quæ consuetudo multis duravit annis; nec hodie deficit. cujus rei testes sunt sa-*

Carmina fuerunt Germanorum annales.

cri

cri paanes, de incarnatione, morte, ac resurrectione Jesu Christi: similiter profana aliquot cantiuncula, de veterum heroum regumq; gestis. Jacobus Zieglerus, in Schondiæ descriptione, capite de Islandiâ, quæ Latinis Tyle dicitur, refert ex Saxone Grammatico, de ejus insulæ habitatoribus: *Res memorabiles majorum & sui temporis conscribunt; & celebrant cantibus & rythmis; deniq; scopulis & promontoriis insculpunt: ut nullâ nisi cum naturæ injuriâ intercidant apud posteritatem.* Saxo Sialandicus, & Albertus Cranzius, eorundem carminum quoque meminerunt.

Tuiscon.) Hic pater atque rex fuit Germanorum, Scytharum & Sarmatarum: qui post diluvium Armeniâ egressus, in Germaniam viginti ducibus migravit. velut libellus ille, qui Berosi Babylonii nomine circumfertur (in quem Joannes Annius Viterbiensis Commentaria ædidit) lib. 4. his verbis recitat: *Anno CXXXI. à salute ab aquis, prima omnium gentium & civitatum fundata est, à Saturno Babylonico nostro, urbs & gens nostra Babylonica. ab exordio hujus Janus pater, aliâs Noa, in Europâ regem Sarmatiæ fecit Tuisconem, à Tanai ad Rhenum; junctiq; sunt illi omnes filii Istri & Mœsæ, cum fratribus suis, ab Adulâ monte usque in Mesembriam ponticam. Hi sunt, qui*

Tuiscon pater Germanorum.

egressi sunt post Nymbrotum, singuli cum familiis & colonis suis; relinquentes nomina sua locis, in signum expeditionis à Jano patre commissæ, & ad monumentum posteris: ut scirent, quis eorum fuerit conditor. Dein libro 5. *Anno Beli XXV. Tuiscon Sarmatas maximos populos fundavit, & Mœsa cum filiis Istri priscos Mœsios posuit, usq. ponticam Mesembriam ab Adulâ monte.* Idem paulò pòst *Anno VI. Semiramidis, apud Rheni Sarmatas regnavit filius Tuisconis, Mannus.* Idem mox *Ingævonem, Herminonem, Marsum, Gambrivium, Suevum, Vandalum*, aliosq; memorat. Ferunt hūc primùm ad *Tanaim*, nominatissimū Sarmatiæ amnem, (*Don* vocant Tartari) inter Asiæ & Europę fines, habitâsse; quo loco *Moscoviæ* Princeps sedē habet: postea ad *Carpathi* montis radices transtulisse terminos, qui Sarmatas à Pannoniis separat, (aliquando *Suevus* appellatus) q. *Tibiscū* flumē effundit, Tyssam (die Teiß) accolis dictū: quem ab eodē Tuiscone nomen sumsisse putant; sicut Daciæ urbem *Tibinū*, quę Hermanstatt nominatur. Constat enim, Germanos Dacię partē occupâsse aliquando: sicut ex Plinii & Cornelii autoritate suprà retulimus. *Teutoburgū* Pannonię eundem refert. Hunc etiam ad Oceanum septentrionalem, ubi fuit priscorum

Tuiscon ad Tanaim sedit.

Teu-

Teutonũ ſedes, & ad Rhenũ usq;, ſuis imperâſſe, nõ eſt dubiũ. Ideò exiſtimant, *Tuitium*, Benedictinorũ cœnobiũ, contra Agrippinã Coloniam in finibus Ubiorum ſitum, à Tuiſcone ſervâſſe nomen: vulgus namq; Germanorum Teutſch appellat. Fuit hoc cœnobium prioribus ſeculis munimentum Rom. ab M. Val. Conſtantino erectum in tutelam Galliarum. Eſt quoq; ducatus in *Schondiâ*, inſulâ maris Germanici, *Tuiſchia*, linguâ utentes Teutonicæ non diſſimili. Si hîc vetuſtiſſimorum Germanorum hiſtoriæ nos juvarent: quantum lucis, tum patriæ, tum Cornelio daturi eſſemus! nunc cùm Germani, ob literarum inſcitiam, nihil monumentorum atq; annalium dederint; tantùm conjecturis locum reliquerunt. Eſtq; haud vana conjecturâ, veritatiq; ſimilima, hunc *Tuiſconẽ* omnib' Germanis nomẽ dediſſe: q vulgò cõmuni voce Tuitſch / & die Teutſchẽ / hoc eſt, *Tuiſcones* ac *Teutoni*, ab iſthoc Tuiſcone nũcupãtur. Euſebius tamen in Chronicis, Div' Hieronymus in Hebraicis quæſtionibus, ac Judæi, Germanorum originem ad *Aſcenatẽ* referunt; qui fuit filius *Gomer*, nepos *Noë*, cujus ſacræ literæ meminerunt Geneſis 10. & 1. Chron. 1. Reverâ enim ab ipſius Noë nepotib' majores noſtri nati ſunt: & *Aſcenaz*,

Germani & Gethi ab Aſcenate, id eſt, Tuiſcone nati.

fuit *Tuiſcon*. *Tuiſconum* frequens eſt mentio in Beroſi libello. *Teutonorum* Cæſar in commentariis, libro 1. 2. & 3. Pomp. Mela, lib. 3. Florus lib. 3. Vellejus Paterculus lib. 2. meminerunt. Dicebantur verò *Teutones*, ii tantùm Germani, qui circa mare Oceanum, non longè ab Codano, incolebant, juxta Daniam ſeu Danomarchiam, & Saxones: velut ex ipſo Plinio colligitur, qui lib. 4. cap. 14. hiſtoriæ mundi ita retulit: *Alterum genus Germanorum, Ingævones: quorum pars, Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes.* Hi Teutoni, Cimbris juncti, quondam Germaniâ veteri egreſſi, Galliam intraverunt, agri bonitate illecti. Facto per Chaucos & Friſios itinere, trans Rhenũ, in ultimis Galliarũ oris, ad ſeptentrionalẽ Oceanum, ubi Flandri ſedent hodie, cõſedêre. Ubi quum diuti⁹ manere nõ poſſent, ob maris Gallici inũdationem, quod velut longiùs extrudebat novos hoſpites: per Galliam errabundi ad Rhodanum usq; venerũt, ibiq; ſedes figere cõſtituerant. Dum autem vagarẽtur in Galliâ, conjunxerãt ſe illis Tigurini, Ambronesq;, Gallicę nationes; & ipſæ regnis ſuis pulſæ, ſedes novas quæritantes. Itaq; ferociores facti virium incremẽtis, quum terram à Romanis tanquam ſtipendium ſibi dari poſtuláſſent, & repellentur: contra

Teutones qui fuerint.

tra

tra legatos armis insurrexerunt, Syllanoque & Servilio Cepione ac M. Manlio fugatis, castrensi prædâ, & quidem ingenti, potiti sunt. Hos postea vicit Marius, partim in tractu Cotiarum alpium, ad aquas Sextias; partim in Italiâ, in campo Raudino. Quemadmodum hæc ex historiis nota sunt, & nos inferiùs paulò copiosiùs repetemus. Sunt & trans Vistulam fluvium, in Livoniâ & Prussiâ, hodie *Teutonici* cognominati, (die Teutschen Herren) equestris ordinis; eo nomine passim per Europam fusi.

Tuisconis filius fuit MANNUS, qui in Germaniâ regnavit anno Semiramidis sexto: quo tempore Abraham patriarcha vixisse, & Treveris condita fertur. Hic quoque Germanorum pater ac heros censetur. Hoc indè colligitur, quòd illius nomen, honor & memoria, in universâ permanserit Germaniâ: ut aliquem ab insigni virtute atque fortitudine commendaturi, appellemus *Mannum*, ein Mann. Das ist ein Mann / id est, Hic est vir: intelligentes masculum, virilem, potentem, strenuum, singulari præditum virtute. Hinc est *Germanus*, *Alemannus*, *Marcomannus*, *Nordmannus*, *Chamannus*, nomina gentilia: & *Hermannus*, *Ringmannus*, *Tilomannus*, *Carolomannus*, *Christmannus*, *A Manno deducta appellationes.*

Hartmannus, Trutomannus, propria: similiter appellativa illa, Gottsmann / Bidermann / Landsmann / Edelmann / Bergmann / Holzmann / Hofmann / Schidmann / Spilmann / Hanemann / Zimmermann / Lachmann: & infinita hujus generis cōposita, ac denominativa à Manno. Valde .n. majoribus nostris arriserunt à *Manno* deductæ appellationes, propter gētis patrē & authorem. nā hic trib. filiis, *Ingævone, Herminone, Istævone*: ac nepotibus ex illis, *Marso, Gambrivio, Suevo, Vandalo*, totam occupavit & implevit Germaniam.

INGÆVON, HERMINON, & ISTÆVON, fuerunt Manni Regis filii, & Germaniæ populorum reges. Quisque enim suis imperavit, & à se nomen genti suæ dedit. Ab Ingævone *Ingævones*, ab Herminone *Herminones*, ab Istævone *Istævones* appellati fuerunt. *Mannus* namq; in hanc formam testamentum condidisse videtur. Maximo natu *Ingævones*, seu potiùs *Vigevones*, hoc est, littorales insularesq; populi parento: Minimus natu, *Herminonibus* seu *Herivonibus*, hoc est, mediterraneis imperato: Medium inter hos, *Istævones*, hoc est, ripas Rheni Danubiique accolentes, regem habento. A subjectis populis quisq; nomen accipito. INGÆVON, temporibus Zamæi, quinti regis Babyloniorum ætate

Manni testamentum.

ætate Isaac patriarchæ, regnavit in Germaniâ; secundùm Berosi libellùm. Est autem *Ingævon* Germanica dictio, quæ incolam seu inhabitatorem significat. Ingævon, ein Inwoner: qui Germaniam, aut insulas Germaniæ inhabitat. Beatus Rhenanus, incomparabilis ille optimorum studiorum vindex, & Germaniæ lumen, in elegantissimis suis rerum Germanicarum libris, volumine tertio, suum antiquitatis studium, acumen, & judicium hac de re, in hunc modum protulit: *Ingævones, quidam scribunt Ingenones. Sed neutrum rectè. Nam Germanica dictio est, quemadmodum ostendam; innuens eos, qui sinus maris accolant. Itaque sciendum, VVic, sive* Wig/ *linguâ Saxonum, & eorum Germanorum qui circa mare habitant, significare sinum maris aut fluvii; quod superior Germania* Wog *appellat: &* Wonen *est habitare. Unde VVigevvones dicti, qui sinus maris incolerent: quos unâ atque alterâ literâ omissâ, (nam geminatis nos gaudemus) Romani Vigevones appellârunt. Hos scribæ, etymologiam vocabuli ignorantes, in Ingævones verterunt; pro Vi nobis In depingentes: qui lapsus in veteribus scripturis creber est. Proinde satis liquet, Vigevones scribendum. Hoc etiam ipsi populi probant: de quibus Plinius naturalis historiæ libro 4. cap. 14. Alterum genus,*

Beatus Rhenanus.

(scilicet Germanorum) Ingævones; quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes. Notum enim est, istos Septentrionalis Oceani sinus accoluisse. Hactenus Beatus. Idem Plinius Ingevonum, seu potiùs Vigevonum, eodem 4. libro, cap. 13. his verbis meminit: *Incipit indè* (Septentrionalis Oceanus) *clariore aperiri famâ, ab gente Ingævonum, quæ est prima: indè Germania. Mons Sevo ibi immensus, nec Riphais jugis minor.* Subscribit Solinus cap. 32. *Mons Sevo ipse ingens, nec Riphais minor collibus, initium Germaniæ facit. Hunc Ingævones tenent; à quibus primis post Scythas nomen Germanicum consurgit.* Sunt igitur Vigevones: *Frisii, Chauci, VVestvali, Vandali, Teutoni, Saxones, Cimbri, Dani, Holsatæ, Diethmarsi, Mechelburgenses, Burgundiones, Varini, Gutones, Pomerani, Prussii, Livones, & Lithvani*, mari Germanico proximi.

Vigevones qui.

HERMINON verò, juxta eundem Berosum lib. 5. regnavit in mediterraneâ Germaniâ, quando Aralius Rex septimus administraret Babylonicum regnum. Ab hoc *Herminones*, seu potiùs *Hernvvones*, nomen sumsêre: qui sunt mediterranei Germaniæ populi, inter Rhenum & Danubium habitantes. De quibus etiam C. Plinius Secundus, lib. 4. cap. 14. historiæ mundi, de Germano-

rum

rum populis ſcribens: *Mediterranei,* inquit, *Hermiones; quorum pars Suevi, Hermunduri, Catti, Cheruſci.* Pompo. Mela, lib. 3. ultimos Germaniæ *Hermiones* vocat. Hi ſunt haud dubiè *Luſatii, Sileſii, Boëmi, Miſnenſes, Toringi, Saxones.* Dicti verò ſunt mediterranei Germaniæ populi *Hernvvones,* Teutonicâ appellatione. Her enim, Septentrionalium Germanorum linguâ, terram ſignificat. nos hîc addimus literam *t* vel *d*: dicimus enim Herd vel Hert. indè *Herthum* deam appellatam puto, id eſt, Terram matrem: & *Herdvvoner,* mediterraneos habitatores terræ. Facilimum verò fuit, *Hervvones* ſive *Hernvvones,* in *Hermiones* vel *Herminones,* per errorem mutare: propterea quòd Romani vocis etymologiam ignoraverint. Quis enim in voce non intellectâ non cæcutiat & aberret? maximè cùm Germani, priſcis temporibus literarum ignari penitus, nihil ſuarum rerum commendaverint literis; quibus ſua primordia retulerint, non ſolùm ſuæ nationis hominibus, ſed nec exteris.

At ISTÆVON, referente Beroſo, Oſiridis Babylonii regis temporib. gubernavit Germanos, Rhenum Danubiumque accolentes: qui *Iſtævones* à Vigevonibus Septentrionalibus, tanquam ultimi & remotiſſimi cultores,

cores, fuerunt appellati; die Eysterwoner/ sive die Vsserstenwoner/ aut Weitstenwoner: qui non sint medii, neque maritimi aut insulares Oceano proximi; sed planè ripenses, remoti ab Oceano, Ingævonibus & Hermionibus. De illis Plinius lib. 4. cap. 14. *Proximi autem Rheno Istævones; quorum pars Sicambri.* Ubi igitur habitârunt *Batavi*, *Mattiaci*, *Tencteri*, *Usipii*, *Bructeri*, *Chamani*, *Angrivarii*, *Tubantes*, *Busactori*, *Vangiones*, *Nemetes*, *Ubii*, *Franci*, *Saxones mediterranei*, id est, *VVestvali*: & nũc *Ducatus Geldrensis ac Montensis*, *Franci*, *Suevi*, Rheno Danubioque finitimi, in universum Istævones fuêre. Raphaël Volaterranus hos interpretatur *Istvalos* & *VVestvalos*, lib. 7.

MARSUS, Tuisconis nepos, Herminonis filius, Germanorum Rex, tempore Balæi octavi regis Assyriorum, apud Tuiscones, id est, Germanos, regnavit: authore Beroso lib. 5. Ab hoc dicta est *Marsorum* regio (Marsemerland) in Germaniâ; quemadmodum annotavit Joannes Annius Viterbiensis, prædicatorii ordinis monachus, super Berosum lib. 15. De illis Strabo, geographicorum libro 7. *Quædam Germaniæ portio, in profundam regionem transmigrans pervenit; sicut & Marsi. Cæteri pauci sunt, & Sugambrorum portio.*

tio. Sicut autem Tuiscones, Ingævones, Herminones, Istavones, Germani, teutonica sunt vocabula: ita *Marsi* etymum habent germanicum. Veteres namque Germaniæ populi Saxones, palustria & aquosa loca Mers/& Merlude appellant; & *Marsos* palustres: sicut econtrà *Holsatos* patriâ linguâ dixerunt, locis nemorosis habitantes. Indè est Wilstermers/Crempermers/Thietmers. Qui verò fuerint *Marsi*, & quam Germaniæ partem incoluerint, nemo meliùs Alberto Crantzio explicavit, qui in opere suo, quod *Vandaliam* inscripsit, libro 1. ita memorat: *Marsi ad Albim concessêre: quorum tenues reliquiæ in palustribus sunt, non longè ab ostio fluminis; Thietmarsi, VVilsermarsi, Crempermarsi: qui quoniam in palustribus habitant, obtinuit Saxonum consuetudo, ut omnes palustres Marsi vocitentur.* Idem libr. 1. cap. 1. *Et quoniam in vetustissimis rebus, ubi reliqua nulla est in literis memoria, conjecturæ fit locus: omnem ego Holsatiam & Stormariam, in cujus solo fundata est Hamburga, Marsorum genti deputandam puto, quæ in solis palustribus nomen servavit. In arido autem habitantibus hoc nomen permisit, ut, ad suæ gentis aliqualem in solo differentiam, Holsati dicerentur; qui per vicina nemora, usq; ad terminos VVagriæ, diffunduntur. Stormaria verò,*

Stormaria Marsorum gens & natio.

quasi Storemarsia, à Storâ flumine appellata: ut pro Marsia, Maria sit inolitum; ut fit verborum detorsio. Omnis autem ea Marsorum natio, Saxoniæ ab omni literarum memoriâ fuit annumerata. Hactenus Albertus Crantzius. Verisimile est etiam, *Visimariam*, urbem maritimam Saxoniæ, ditionis Mechelburgensis, à Marsis servâsse nomen. *Nordalbingi*, id est, aquilonares Albis accolæ, Marsorum regionem inhabitant. Refert Cornelius Tacitus annalium libro 1. *Germanicum Cæsarem vastâsse Marsos, qui tum VVestvaliam incolebant, Cattis finitimi; & templum, quod Tanfane vocabant, solo æquâsse.* Idem libro 2. *Malvendum Marsorum ducem* celebrat. Urbes præcipuæ sunt: *Hamburga, Slesvigum, Oldenburgum*, Versemerland.

De GAMBRIVIO (Gemper/oder Kempfer) sic scribit Berosus, lib. 5. *Tempore Belochi, decimi Assyriorum regis, apud Tuiscones regnavit Gambrivius, vir ferocis animi.* Et Annius Viterbiensis in eundem, lib. 15. *Hunc*, inquit, *esse non dubitamus, à quo Plinius in naturali historiâ, & Tacitus, appellant Germanorum quosdam populos Gambrivios, & regionem Gambriviam.* Strabo libro 7. geographiæ, *Gambrinos* inter Germaniæ populos numerat: quos ego Gambrivios esse puto. *Sunt*, inquit,

alii

alii Germaniæ populi indigentiâ laborantes: Cherusci, Catti, Gambrini, Cattuarii. Albertus Crantzius libro I. Vandaliæ: *Gambrivii nulla reliquêre vestigia: nisi fortè Sicambros, Francorum ad Rheni fluenta patres, indè derivari credamus.* Fuerunt *Sicambri* Istævonum pars, Rheni accolæ: velut ex ipso Plinio notum est, qui lib. naturalis historiæ 4. cap. 14. ita prodidit: *Proximi autem Rheno Istævones, quorum pars Sicambri.* ubi exemplaria depravatè habent, *quorum pars Cimbri*: qui tamen non Istævones, sed Vigevones exstiterunt, eodem Plinio referente. Sidonius ad Majoranum Cæsarem:

Sic ripæ duplicis rumore fracto
Detonsus Vahalim bibat Sicamber.

Est verò *Vahalis* Rheni ostium; quemadmodum in Rheni descriptione vidimus. Et ubi nunc *Montenses*, vel potiùs *Bergenses*, atque *Geldrenses* degunt; olim Sicambrorum fuêre sedes. Ad *Gambrivios* redeo. Est episcopalis urbs Gambrew/ prope *Nervios*, id est, *Tornacenses*, nunc *Cameracensis* dicta: quæ mihi cōjecturam facit, Gambrivios in eo tractū habitâsse, & loco nomen reliquisse, qui veteris populi memoriam ad posteros referret.

SVEVUS, Gambrivii filius, & Manni nepos, Germanorum Rex, apud Tuiscones re-

gnavit, tempore Balei undecimi regis Babyloniorum; authore Beroso libro 5. *Hic amplissimam Suevorum gentem ac regnum condidit, & de suo nomine cognominavit:* velut Berosi interpres, Johannes Annius Viterbiensis, libro 15. annotavit. Quo verò Germaniæ loco *Suevi* primitus habitârint, hîc discutiendum puto: nam eas sedes in Rhætiâ primâ, quas hodie occupant, non tenuerunt initió. C. Julius Cæsar, libro comment. belli Gallici 4. de Suevis in hunc modum scripsit: *Suevorum gens est longè maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causâ, suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi remanserint, se atque illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt; illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque ratio atque usus belli intermittitur. Sed privati, atque separati agri apud eos nihil est. Neque longius anno remanere uno in loco, incolendi causâ, licet. Neque multum frumento; sed maximam partem lacte, atque pecore vivunt: multumq; sunt in venationibus.* Et post paucula: *Publicè maximam putant esse laudem, quàm latissimè à suis finibus vacare agros. Hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse. Itaque unâ ex parte à Suevis,*

Suevorum veterum sedes.

Suevis, circiter millia passuum sexcenta agri vacare dicuntur. Ad alteram partem succedunt Ubii, quorum fuit civitas ampla, atq; florens, ut est captus Germanorum; & paulo qui sunt ejusdem generis etiam cateris humaniores: propterea quod Rhenũ attingunt, multiq; ad eos mercatores ventitant; & ipsi propter propinquitatem, quod Gallicis sunt moribus, assuefacti. Hos cùm Suevi, multis sape bellis experti, propter amplitudinem gravitatemq; civitatis, finibus expellere non potuissent; tamen vectigales sibi fecerunt, ac multò humiliores, infirmioresq; redegerunt. Unde colligo, Suevos Rheno flumini finitimos exstitisse, penes Ubios, è regione Coloniæ Agrippinæ, quod Strabo quoque affirmat, lib. 4. geographiæ, Rheni accolas describens. *Huic fluviatili regioni,* inquit, *toti supereminent, Germani alteri, quos Suevos appellat; qui potentiâ, & hominũ frequentiâ, reliquos antecellũt: à quib. qui ejecti, in interiorem nunc Rheni partem confugerunt.* Intelligit verò *Ubios, Tencteros, Usipiosq;*, à Suevis ultra ripam Rheni actos; qui pridem trans Rhenum in Germaniâ consederant. Cæsar in 4. Idem Strabo lib. 7. *Suevorum quidem gens amplissima: è Rheno siquidem usque ad Albim pervenit fluvium.* Ipsi quoq; mare Septentrionale attigerunt; quod propterea ab ipsis *Suevicum mare* fuit appellatũ; cujus infrà Ta-

Ubios Suevi vectigales fecerũt.

Suevi Rheno finitimi.

Suevi ad Albim & Oceanum.

citus meminit. *Ergo jam dextro Suevici maris littore Æstyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusq; Suevorum; lingua Britannicæ propior.* Quam regionem hodie *Saxones, Marcomeri, Pomerani, Prussiq;* incolunt. Quorsum respexit Baptista Mantuanus, ad Maximilianum Cæsarem, his versibus:

—— Amplissima cerne
Regna Suevorũ, quos Vistula claudit & ingens
Oceanus, vada Danubii confinia gentis;
Tot complexa sinu immenso excurrentia longè.

Accoluerunt præterea utramque Albis fluvii ripam: quemadmodum Strabo libro 7. prodidit: *Suevorum gens amplissima; è Rheno siquidem usque ad Albim pervenit fluvium. eorum portio etiam trans Albim loca depascitur, quemadmodum Eumondori & Lancosargi.* Et iterum: *Australis verò pars Germaniæ trans Albim fluvium, quæ quidem contigua est, à Suevis adhuc tenetur.* Unde Lucanus libr. 2. Pharsaliæ:

Fundit ab extremo flavos aquilone Suevos
Albis, & indomitum Rheni caput. ——

Ptolemæus lib. 2. cap. 12. eundem Suevorum posuit situm. Cujus argumentum etiam est *Suevus fluvius* trans Albim, à Ptolemæo lib. 2. cap. 11. celebratus; qui corrupto vocabulo

bulo *Sprevus*, (die Sphre) pro Suevus dicitur: qui juxta *Sphrebergum* arcem è Bohemiæ montibus defluens, *Marcomerorum regionem*, id est, *Marchiam Brandenburgensem*, (die Marck) veterem Suevorum sedem, percurrit: *Perolinum* & *Coloniam* urbes dirimens, tandem in Suevicum, hoc est, Septentrionalem Oceanum, juxta *Sundensem* civitatem exit. Alii, quorum opinionis astipulator est Conradus Celtis, *Oderam* Silesiæ amnem, olim Suevum vocitatum putant. unde etiam *Silesiam* à Suevis occupatam accipio: quòd *Lygii*, Suevorum natio, eam oram inhabitârint; & *Suenitium* atque *Suibissa*, urbes à Suevis conditæ, comprobent. Hic Silesiâ egressus, Brandenburgensem provinciam transit; postremò in Balticum mare egreditur. *Viadrum* Ptolemæus libro 2. *Gutalum* Plinius lib. 4. cap. 14. vocat. *Zuenum* quoque Pomeraniæ fluvium, quondam Suevum dictum, volunt alii.

Carpathum præterea montẽ, ad oriẽtalem Germaniæ plagam positum, Pannoniam & Sarmatas separantẽ, ad cujus Australem partem Trãssylvani, Germanorum progenies, adhabitant, *Suevi* quoq; accoluerunt: quem ferunt Suevũ priscis dictum. Ubi in *Daciam* ac *Pannoniam* usque pervenerunt: velut in *Suevi Daciæ contermini.*

Daciæ descriptione meminim⁹, Plinii & Taciti verba recitãtes. quibus etiam Strabo lib. 7. accedit: *Australis, inquit, pars Germaniæ trãs Albim fluvium, quæ quidem contigua est, à Suevis adhuc tenetur. Deinde Getarũ mox terra copulatur, principio quidem angusta, ad Istrum porrecta, quà plagam spectat australem.* Idem lib. 7. *Suevorum natio partim intra, partim extra sylvam habitat, Getarum contermina genti.* Porrò *Getæ* Daci fuerunt; ut idem refert author, & Plinius lib. 4. cap. 12.

Postremò *Suevi* Hercynium nemus incoluerũt: ceu idem Strabo lib. 7. indicat. In hoc tractu sita est *Hercynia sylva*, & *Suevorũ natio:* ex quib. nonnulli intra, aliqui extra sylvã habitant; sicut & *Coldulorũ* pleriq;. In quibus & *Bubiemum*, Marobudi regia. Has sedes nunc *Bohemi, Moravi, Silesii,* & *Lusatii* tenent. In summâ, veteres Suevi intra hos limites fuêre conclusi. Ab oriente, *Carpathius* mõs: ab meridie, *Hercynium nemus*, quod *Bohemicum* nũc appellatur: ab occidente, *Rhenus*: ab aquilone, *Suevicum mare*, Suevis terminum dedêre. nam fuit amplissima gens, quæ majorẽ Germaniç partem obtinuit: quemadmodũ infrà latiùs audiemus. Hi postea, relictis prioribus sedibus, quærendi melioris soli gratiâ, (an suis finibus ejecti, dubium est.) in Rhætiam popu-

populariter commigrârũt; quo loco aliquot seculis hæserunt: abolito veteri Rhætorum nomine, *Sueviam* à se novis cultoribus dixêre *Rhætiam*: multa oppida condiderunt in emigratione, & à se denominârunt. Quomodo puto *Suabachium*, urbem in Norico recẽtiori sitam, duobus ab *Norimbergâ* lapidibus, à Suevis conditam: aut potiùs à *rivo Suevorum*, quo illabitur, nominatam; qui è *Heilsbrunno* cœnobio, *Noricũ.* (id est, *Nordgeiam*) ingreditur, donec *Radiãtia* amni copulatur. Ipsa urbs *Suabachium* Marchioni Brandenburgensi paret. is erat, dum hæc annotarem, *Georgius* princeps magnanimus: quem *Albertus* ex fratre nepos, optimæ spei puer, tredecim natus annos, sequitur. Hæc urbs nobis D. Sebastianũ Hællerum, raræ & inæstimabilis doctrinæ, & acerrimi judicii virum, dedit; quo Princeps archigrammateo utitur cõsultissimo. Est alius *Suevorũ rivus* (Schwabach) ad *Erlangium* castellum, ejusdem Brandenburgensis provinciæ, à montanis è vico sui nominis decurrens; qui vix quatuor miliarib. decursis, *Regniso* (quẽ *Radiantiam* dixi, & *Tramaricum* quoq; appellatum lego) coit. Hunc Suevos accoluisse & nuncupâsse, conjecturam facit ipsum nomen. Non desunt, qui *Suevisfurdiam*, in orientali Franciâ ad

Georgius & Albertus March. Brandenburg.

Sebastianus Haller.

Mœnum civitatem, ab eisdem Suevis appellatam referant: quòd Suevi, dum emigrarēt, trajecerint fluvium, & eum trajectum tenuerint. Exstat & regiuncula inter *Alemannum* & *Bernicum* amnes, *Hanecampio* juncta, *Sualfeldia* nomine; in quâ situm est *Heydenheymium* cœnobium Benedictinorum, ab divo Vunebaldo exstructum, in diœcesi Eystadtensi, in *Ernusti comitatu*, cui etiam Hohen *Truhendinga* paruit, veluti ejus cœnobii historia recitat: hodie Marchionem Brandenburgium audit. Hæc regiuncula Sueviæ attribuitur, & à Suevis appellationem haud dubiè sumsit; & corruptè Schwalfeld & Schwanfeld, pro Schwabenfeld / h.e. Suevorum campus, dicitur. Cujus nomenclaturæ est quoq; *Zuiccaviensis* tractus ad *Moldavum* amnem, inter *Misniam* & *Voitlandiam*: à Suevis servato nomine. Erasmus tamē Stella Libonothanus, à cygnis illi nomen vendicat. Est etiam juxta *Constantiam* urbem, *nemus Suevorum*, (Schwaben/) ipsius Sueviæ limes. Hæc volui nunc de Suevis, & priscis ipsorum sedibus annotare: reliqua inferiùs suo loco sum relaturus.

VANDALUS, Tuisconis & Manni nepos, tempore Altadis, duodecimi Babyloniorum regis, apud Tuiscones regnavit; teste Beroso, libro

lib. 5. A quo Vandalos prodivisse, nomen est argumento. ita annotavit Johannes Annius Viterbiensis lib. 15. *Vandali* autem, Germanorum ultimi, versùs *Gothos* & *Gepidas*, Sarmatis confines fuêre, & *Vandali fluvii* accolæ; qui *Vistula* ab autoribus appellatur, in *ducatu Teschnensi* è Carpathio monte ortus, quà in Jazyges & Marcomannos Polonia imminet: per mediam currit *Poloniam*; *Cracoviam* metropolim regiamq; civitatem, navigiorum capax, perfluit: mox *Plocentiam* aliâsq; Poloniam egressus, *Prussiam* perlabitur; *Suetziū*, *Turoniam*, *Marieburgum*, & *Cholmen*, urbes alluit: indè *mari Codoneo* tribus ostiis, in conspectu *Scandiæ*, cōmiscetur: uno juxta *Dantiscum*, celebrem atque opulentam civitatem, aliquando *Gedonum* dictam: altero prope *Ælbingum*. Polonus *Vislam*; Germanus Weixel vocat. Vistulæ fluminis ortum & exitum pulchrè descripsit Conr. Celtis, lib. 1. elegiâ 15. versibus, quos non piguit adscribere.

Vistula, Carpathi ducens radicibus ortum,
Quæ sua Pannoniis aurea dona ferunt:
Hic ubi præcipiti consurgit vertice κρημνὸς,
Pulsans æthereum per juga celsa polum.
Indè citus triplicem Cracovinam tendis ad urbē,
Sarmatici regis mœnia celsa rigans.

Hinc Masovina vagus te obliquas major in arva,
Quà pates Hercynia portio vasta mea;
Horrida villosos quæ pascit sola Visontes,
Et validos uros, monstra stupenda feræ.
Hinc propior Codano Prussia tendis ad urbes
Vistula, Teutonicæ littora gentis habens.
Urbs ibi Torna suis tollit sub sydera turres,
Et Marieburgum maximum in orbe decus;
Quod vagus in triplici circundas Vistula fossâ,
In Codanum triplici plurimus ore fluens:
Hic ubi præclaro munita est Prussia portu,
Urbibus & populis dives in orbe micans.
Quas inter claro Dantiscum lumine surgit,
Qualiter eois Phœbe resurgis aquis:
Sed quondã Gedonum, Gothorum à nomine dictũ;
Hincq; sinus Codanus nomina clarus habet.

Hunc amnem Vandali à fonte ad ostia usq; accoluerunt. Ejectis *Vandalis*; *Sclavini* sive *Sclavi*, Scythicę originis, Vandaliam occupaverunt;& se novo nomine *Polonos*, à planis campis, vocaverunt. Plura de Vandalis scripsit Matthias de Miechou Cracoviensis, in libello, quem de duabus Sarmatiis, Asianâ & Europianâ, inscripsit. Similiter Albertus Crantzius, qui opus Vandaliæ ædidit; qui mox à principio ita refert: *Vandali sunt, quos nunc exsequemur, Russi, Poloni, Bohemi, Dalmatæ, Croaci; una gens, ut docebimus.* Et iterum: *Hodie*

Hodie tamen, quæ fuerit olim gens Vandalorum, in universum ignoraremus; nisi vernacula Saxonum lingua hoc vocabulum conservâsset: ut inter eos, qui olim Vandali, fracto, ut fit, vocabulo, nunc Wenden *vocitentur.* Idem libro 1. cap. 11. *VVinus erat in Vandalis, vir primarius, qui magnâ ditione in gente suâ dominabatur: unde quædam gentis portio traduxisse nomen videri poterat, ut VVinuli dicerentur. quanquam hoc ipsum nomẽ usurpatum videatur à quibusdam, facilitate linguæ; ut VVinuli vocarentur, qui essent Vandali.* Idem lib. 1. cap. 15. *Marcomanni Vandali fuêre.* & cap. 36. *Heruli fuerunt Vandali.* De Vandalorum superstitiosis Diis lege eundem Crantzium lib. 3. cap. 37. Vandaliæ. Alberti Crantzii, diligentis alioqui historici, veniâ dictum volo; *VVinulos, VVinidas* ac *VVilsos*, minimè esse Vandalos, quanquam Vandalorum regionem habitẽt, sed Sclavorum gentem, Scythicę originis. Sicut *Bohemos*, qui hodie Bojohemum incolunt, nemo Germanos & Bojorum nepotes pronuntiat. Sunt enim & hi Sclavi: mansit tamen Bojorum regioni vocabulum, à veteribus cultoribus. Ita suspicari quis queat, Vandalorũ nomen in VVinidis seu VVinulis, novis habitatorib⁹, hæsisse: quorum lingua ꝓdit, nõ esse Vãdalos. Rectiùs igĩ Saxo Salandic⁹, *Sclavos*

in historiâ appellat; quos Crantzius *Vandalos*. C. Plinius Secundus, lib. 4. cap. 14. hist. mundi. *Vandalorum* quoque meminit: nisi quòd exemplaria corruptè habent, *Vindelici*: quam lectionem unus atque alter obelisco jugulavit. Et fuerunt *Vindelici* provinciales, Rhætię secundæ cultores; Ptolemæo lib. 2. teste, nondum Germani: quorum loca nunc Bojoarii tenent. Et *Augusta Vindelicorum* supra *Monachium* sita fuit, ubi nunc Schefflaren Præmonstratensium cœnobium est; atque duo rapidissima flumina, *Loysa* & *Isara*, ex Alpibus procurrentia, confluunt: ubi etiam duo vetusti lapides, Romanis inscripti literis, monstrantur. quæ omnia Joannes Avētinus perlustravit, & vidit. Quam verò hæc ætas *Augustam Vindelicorum* vocat, in Rhætiâ primâ; non in Vindeliciâ sita est, sed Vindeliciæ proxima. *Lycus* amnis utramque terminat. Plinii verba sunt: *Genera Germanorũ quinq;: Vindelici, (* tu lege, *Vandali) quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Burgundionum* sedes tenent *Prussii* ac *Saxonum quidam*. Multa de his Beatus Rhenanus, in libris rerum Germanicarum: qui etiam *Vandalorum* in *Hispaniam* migrationem; & *Burgundionum* in *Alemanniam*, & deinde in *Galliam*, in *Sequanorum & Heduorũ*

provin-

provinciam, (ubi adhuc mansit veteris populi nomen) repetit. Vandali Romanis multa intulerunt bella: iidem Galliam & Hispaniam depopulati. De quibus relege historicos: Paulum Orosium, lib. 7. cap. 38. 40. 41. Paulum Diaconum, lib. 13. & 14. de gestis Romanorum. Eutropius lib. 8. L. Annium Antoninum Philosophum contra Vandalos pugnâsse, memorat. Et quæ Franciscus Irenicus, lib. 6. cap. 25. confarsit, in suâ Germaniæ exegesi.

Cæterùm Germaniæ vocabulum recens, & nuper additum: quoniam, qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani vocati sint. ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim: ut omnes, primùm à victore, ob metum; mox à seipsis invento nomine, Germani vocarentur.

Hactenus vetera Germanorum nomina, *Tuiscones, Mannos, Vigævones, Herivones, Istævones, Marsos, Gambrivios, Suevos, Vandalos*, commemoravit: pergit etiam *Germaniæ* vocabulum explicare, quo scilicet tempore, & quo authore natum sit. Quâ de re magna est inter scriptores diversitas, & variæ opinio- *Germani unde appellati.*

nes. Strabo, geographiæ lib. 7. propter formæ, vivendi ritus, & morum æqualitatem cum Gallis communem, Germanos, id est, fratres Gallorum à Romanis dictos affirmat. Sic enim scribit: *Statim igitur trans Rhenum, ad ortum vergentem, Germani colunt; nationem Gallicam paulisper imitãtes, & feritatis abundantiâ, & proceritate corporum, & colore flavo: cùm reliquis in rebus, & formâ, & moribus, & vivendi ritibus pares exsistant, quales Gallos diximus. Ideò Romani hoc illis nomen jure indidisse mihi videntur; perinde ac eos fratres legitimos Gallis eloqui voluerint. Legitimi namq; fratres, Romano sermone, Germani intelliguntur.* Alii, quorum sententiæ est Conradus Celtis, putant Germanos dictos à fraternâ dilectione; quòd se mutuò ament & foveant. Celtis:

Germanos vocitant Itali; Graji sed ἀδελφούς:
Quòd fratrum soleant inter se vivere more.

Æneas Sylvius à germinando nominatos existimat. *Adeò,* inquit, *germinavit vestra natio, ut nomen vestrum verius à germinando tractum putemus.* Solinus Polyhistor, cap. 32. *Divitem hominum terram, & populis numerosis frequentem Germaniam,* dixit. Joannes Teutonicus, ille Decretorum interpres, Distin. 54. in glossâ Cap. Quorundam. *Germania,* inquit,

quit, *à germine dicitur: est enim verum germen nobilitatis.* Erasmus Roterodamus, in scholiis suis in Divum Hieronymum, exponens, germanum esse, quod Græci γνήσιον appellent, hoc est, genuinum; cujus contrariū sit νόθον, hoc est, adulterinum. *Nec*, inquit, *absurdum sit, Germanorum gentem hinc appellatam videri: quos si cum reliquis conferas nationibus, minimū fuci, plurimum antiquæ sinceritatis ac fidei, & rusticanæ, ut dici solet, veritatis, obtinent.* Interpres Clementinorum, interpretatur *Germaniam, quasi gerentem immania.* At cùm Tacitus ab ipsis Germanis inventum & excogitatum nomen referat: intelligendum est, non Græcam, non Romanam, nec Gallicam; sed meram Teutonicam dictionem esse *Germaniā*, à Ger & Man conflatam. Ger veteres Germani dicebant, quod nos Gar/id est, totum, prorsus, planè. Indè est *Gerhardus*, prorsus durus; *Gerbrechtus*, totus celebris; *Gervvicus*, homo planè strenuus; *Gertrudis*, prorsus amabilis; *Gerbaldus*, totus celer. Et Man virum significat. Hinc *Germanus*, id est, totus vir, prorsus virilis, planè Mannus. Valde namq; majoribus nostris arriserunt à *Manno* compositæ voces.

Puto verò ita evenisse. Tungrorum quispiam, vel Imperator, vel dux Teutonici exer-

citus, cum Tungris suis popularibus Rhenũ transgressus, cum Gallis manus conseruit; & è sedibus suis, quæ tum Rheno proximæ fuerant, ejectis Gallis, victor, tum suis, tum hostibus formidabilis & reverendus: ab insigni audaciâ & fortitudine *German* fuit appellatus, id est, prorsus virilis & mannus, qui planè virile facinus & Manno dignum effecerit: quique non absolutè Mannus, sed Germanus sit dicendus; quòd planè Mannum referat, & vera Manni proles exsistat. Hoc nomen, quod tum finxerat, adeò plausibile fuit commilitonibus; ut omnes sibi commune fecerint, omnes se Germanos appellaverint: quò insignem audaciam exprimerent, etiam nomine. Ante Rheni transitum, & cum Gallis pugnam, dicebantur *Vigævones, Herivones, Istævones, Marsi, Gambrivii, Suevi, Vandali*: eaque vera & antiqua nomina, inquit Tacitus. Partâ autem de Gallis victoriâ, & finibus suis ultra Rhenum in Galliâ promotis, invenerunt novum vocabulum. victor Teutonicus, suis popularibus excogitandi novi nominis argumentum præbuit: hoc nomen universa gens plausibiliter sibi arripuit atque indidit *: ut omnes, primùm à victore, ob metum*; (novo enim vocabulo hostibus terrorem atque formidinem incutere tentabat

bat) *mox à se-ipsis invento nomine, Germani vocarentur.* Hæc mihi videtur Cornelii esse sententia, & nominis Germanici origo.

Ita nationis nomen, non gentis, paulatim evaluit.) Quę duo vocabula in hoc differunt, quòd *gens* in se plus contineat, quàm *natio.* Nam gens est tanquā genus; natio species. *Gens* habet *Vigævones, Hermivones, Istævones, Suevos,* &c. *Natio* autem, *Cimbros, Hermūduros, Cattos.* Estq; natio, genus hominum, qui non aliunde venerunt, sed ibi nati sunt. Jampridem gentes ipsæ validæ, potentes & magnę erant: sed ab hoc tempore, quo primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt, nationis nomē evaluit, excrevit, & in orbe terrarū factum est celebre; ut omnes Germaniæ populi, cōmuni vocabulo dicti sint *Germani;* & ipsa terra, eleganti analogiâ, *Germania.* Veruntamen tempus ipsum, quando Rhenum transgressi Gallos expulerint, definire non potero: nusquā enim in historiis relatū reperio. Ipse Tacit' vetustissimę Teutonicorum trāsgressionis atq; exitus meminit: quē num ex Germanorū, an Romanorū relatione acceperit, incertū est. Unū cōstat, multis seculis ante Cęsarum tempora, Germanorū nomen auditū: quanquā possint recentiori vocabulo etiam aborigines, & antiquissimi Germa-

niæ populi, ab authoribus per anticipationē fuisse usurpati ac intellecti. Titus Livi⁹, lib. 5. ab urbe conditâ, Germanorū in Italiam emigrationē, sub Prisco Tarquinio Romanorū rege factam, recenset. *Alia*, inquit, *subindè manus Germanorum, Elytovio duce, vestigia priorum secuta, eodem saltu, favente Beloveso, quum transscendissent Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes sunt, locos tenuêre Libui, consîdunt.* Cimbrorum & Teutonorum, Germaniæ populorum, in eandem Italiam atq; Galliam excursionem, ante Jesu Christi redemtoris nostri incarnationem CX. annis factam, etiam Julius Cæsar lib. 1. Cōmen. belli Gallici meminit; & nos infrà plura. Similiter aliorum Germanorū. nam ita apud eundem Cæsarē, lib. 1. belli Gallici, Divitiacus Heduus loquitur: *Germanorum primò circiter millia 15. Rhenū transîsse; postquam agros, & cultum, & copias Gallorum, homines feri ac barbari adamâssent, traductos plureis; nunc esse in Galliâ ad C. & XX. millium numerum.* Apud eundem Cæsarem, lib. 2. Comment. legimus, *plerosq; Belgas esse ortos à Germanis, Rhenumq; antiquitus traductos, propter loci fertilitatem, ibi consedisse; Gallosq; qui ea loca incolerent, expulisse.* Unde Ausonius in Narbone:

—*Germanaq; nomina Belgas.*

Ve-

Verùm de nullâ harum transmigrationum hîc Cornelius.

Porrò *Alemannorum* nomen recentius est, quàm Germanorũ: velut Flavius Vopiscus in vitâ Proculi testatur: *Alemannos*, inquiens, *qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sinè gloriæ splendore contrivit.* Quod vocabulum quoque est Teutonicum, ex Al & Man compositũ, quasi dicas, Alleman, omnes viri: vel Allerley mañ, id est, collectitii viri, diversarum gentiũ viri. Ita Agathius, lib. 1. de bello Gothorũ, explicat, sic scribẽs: *Alemanni, si Asinio Quadrato, viro Italicensi, fides præstanda est, qui res Germanorum diligenter perscripsit, adventitii sunt, & ex variâ hominum colluvione conflati: quod sanè eorum cognomento præfertur.* Dicti verò sunt *Alemanni*, superioris Germaniæ populi: quemadmodum interioris, *Franci*, qui usque ad Rheni ostia aliquando sedes habuerunt. Nam inter *Mœnum, Danubium Rhenumq;* flumina, & *Danubii fontem*, ad *Martianam sylvam*, habitârunt *Alemanni*: quas sedes *Suevi* hodie obtinent; & Alemanorum nomine, plerumque Suevi significantur: velut bonorum authorum testimonio demonstrare possum. Paulus Diaconus, libro 18. gestorum Romanorum, in vitâ Mauritii Imperatoris, de Docriphe Langobardorũ duce scribens, inquit:

Alemanni unde dicti.

Suevi Alemanni.

Iste ex Suevorum, hoc est, Alemannorum gente oriundus, inter Longobardos creverat: & quia erat formâ idoneus, ducatus honorem meruerat. Eginhardus, qui Caroli Magni vitam descripsit: similiter Abbas Urspergensis, *Lycum amnem Bajoarios ab Alemannis separare*, refert: quem constat Bojariæ & Sueviæ terminum esse. Gualfridus Abbas S. Galli: *Cùm duo sint*, inquit, *vocabula, Suevia atq; Alemannia, unam gentem significantia: priori nomine nos appellant circumpositæ gentes, quæ latinum habent sermonem.* Plura de Alemannis congessit Beatus Rhenanus, lib. 1. rerum Germanicarum; & Heinrichus Bebelius poëta, in libello suo de Germanis atque Suevis.

At TUNGRI fuerunt illi Germaniæ populi, qui longè ante Julium Cæsarem, è veteri Germaniâ, primi Rhenum transgressi, in Galliâ Belgicâ agros Rheno propinquos occupârunt: eoque tractu consederunt, ubi hodie ejus nominis oppidulum, *Tongeren*, veteris populi vestigium superest, in *Brabantiâ*, & *Leodiensi provinciâ*, inter *Eburones, Rhenum* & *Mosam.* abest tribus millibus passuũ à Mosæ trajecto: cui de veteri splendore multum decessit. ademtâ enim episcopali sede, cui Divus Maternus atque Servatius præfuisse leguntur, quæ hinc *Leodium* in Eburones trans-

D. Maternus & Servatius.

translata refertur, velut scribit Raymundus Marlianus: ea regio postea *secundæ Germaniæ* appellationem acquisivit: quemadmodum plerosque Belgas, à Germanis ortos, Rhenumque antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosque, qui ea loca incolerent, expulisse, ex Cæsare retulimus. Unde factum, ut Italici atque Gallici scriptores, quicquid Germaniæ populorum cis Rhenum in Gallicâ orâ habitaverit, Gallis Belgisq; adnumeraverint: quemadmodũ *Rauracos, Tribocos, Mediomatricos, Vangiones, Nemetes, Treviros, Ubios, Tungros, Gubernos, Batavos*, & reliquos Rheni accolas; de quibus suprà plura, & inferiùs multò plura. Ideò etiam Plinius Secundus, lib. 4. cap. 17. & cap. 2. lib. 31. *Tungros Gallicam civitatem* vocat: quos tamen Germanos fuisse, non tam hîc, quàm in historiâ Augustâ, Tacitus lib. 18 & 20. asseverat. Plinii verba libro 31. sunt: *Tungri, civitas Galliæ, fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis; quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumq; vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit; ad posterum rubescit.* Sic Flavius Vopiscus Syracusius, in Numeriano, *Tungros in Galliâ* collocat. Ptolemæus tamen, lib. 2. cap. 9. *Germa-*

Tungrorum fons.

nis quoq; attribuit. *Deinde post Tabudam*, inquit, *flumen, Tungri sunt; quorum urbs Atuacutum*. Sic Ammianus Marcellinus, lib. 15. *Secunda Germania ab occidentali exordiens cardine, Agrippinâ & Tungris munita, civitatibus amplis & copiosis.* Idem libro 17. *Tungrorum* meminit. Antoninus in itinerario, Tungrorum urbem *Aduacum* dicit; quam Ptolemæus *Advacutum*. Hanc *Antuerpiam*, Brabantiæ florenti emporio notam, putant; quæ ad *Scaldim* fluvium sita est, & ob Germanici æquoris vicinitatem, advectas merces simul accipit & ablegat. Alii *superius Trajectum*, Maſtricht, id est, Mosæ Trajectum.

Fuisse apud eos & Herculem, memorant: primumq; omnium virorum fortiū, ituri in prælia, canunt. Sunt illis hæc quoq; carmina; quorum relatu, quem Barritum vocant, accendunt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipso cantu augurantur: terrent enim, trepidántve, prout sonuit acies. Nec tam vocis ille, quàm virtutis concentus videtur. Affectatur præcipuè asperitas soni, & fractū murmur, objectis ad os scutis; quò plenior & gravior vox repercussu intumescat.

Hercules in Germaniâ. Herculem Germaniam adiisse, utiq; ab ipsis

psis Germanis, qui ipsum adhuc carminibus, dum hæc scriberet, celebrabant, Tacitus accepit. Nam præter authorẽ nostrum, nondũ vidi ullũ è veteribus, qui idem de Hercule ꝓdiderit: nisi alicui Berosi libellus satisfaciat, qui lib. 5. refert, *Herculem, Mancalai decimiquarti Assyriorum regis temporibus, apud Tuiscones regnâsse, Gadesq́ꝫ cõstituisse.* Paulò infrà Cornelius memorat, *Germanos concisis animalibus placâsse Herculem.* deinde iterũ: *superesse adhuc Herculis columnas, fama vulgavit: sive adiit Hercules; seu quicquid ubiq́ꝫ magnificũ est, in claritatẽ ejus referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus, in se simul atq́ꝫ in Herculem inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusq́ꝫ ac reverentius visum, de actis deorum credere, quàm scire.* Præterea idem noster Tacitus libro 2. annalium tradit, ultra Visurgim fluvium *sylvam Herculi sacram* fuisse, his verbis de Germanico loquens: *Cæsar transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, delectum ab Arminio locum pugnæ; convenisse & alias nationes in sylvam Herculi sacram, ausurosq́ꝫ nocturnam castrorum oppugnationem.* Et Ammianus Marcellinus, libro 18. ubi septem oppida Germaniæ secundæ provincialia recenset, etiam *Castrorum Herculis* meminit. *Civitates*, inquit, *occupatæ sunt septem.*

à Iuliano: scilicet Castra Herculis, Quadriburgium, Utricesium, Novesium, Bonna, Bingium, Antennacum. Horum est etiam mentio, in chartâ illâ pervetustâ provinciali atque itinerariâ, quæ apud *D. Conradum Peutingerum*, eruditionis atq; humanitatis patronum, exstat; quam sibi è testamento Conradi Celtis relictam, nuper mihi dicebat. Antoninus Augustus Pius quoque *Castra Herculis* in suo habet itinerario. *Ager Herculis* in Hollandiâ, adhuc Batavicè Dat Land von Arckel dicitur: & testatur Gerardus Noviomagus, in Batavis, in *Hucleno* oppido, esse *familiam Herculanorum*, qui se ab Hercule genus duxisse jactitent. In Leodiensi diœcesi etiam vicus est, Erckel. Gallos Celtas, Germanis finitimos, Herculem, quem ipsi vernaculâ linguâ *Ogmion* vocitant, coluisse; Lucianus in dialogo, qui *Hercules Gallicus* inscribitur, refert. Celtarum autem appellationem, veteres Græci Gallis & Germanis accommodârunt: nam juxta Rhenum consederunt. Ista omnia arguunt, Herculem aliquem, qualis-qualis fuerit, Alcides, an alius quispiam, in Germaniâ exstitisse. Hunc perhibent, *in Selandiâ*, non procul à *Middelburgo*, in vico *VVestcapella* vulgò dicto, ad littus maris cultum; Joanne Mario referente. Non desunt, qui *Her-*

Conradus Peutingerus.

Ogmios, Celticus Hercules.

Hercyniam, vastissimam illam Germaniæ sylvam, ab Hercule nomen invenisse putent: quorum sententiam Richardus Bartholinus, libr. 8. Austriados, hisce versibus complexus est, ubi de Boëmis loquitur. *Hercynia ab Hercule dicta.*

Hos alit Hercynia, &, tanquam velut obice vasto,
Externis natura solum, sedemq; tueri,
Montibus aëreis, scopulisq; ingentibus ambit.
Hæc quondam priscis, quæ sacra sub Hercule magno
Creditur, Helvetio sumit de vertice sylva
Principium, quæ lata suprà quæq; implicat infrà
Indigenas, Cattosq;, immansuetosq; Cheruscos.

Berosi libellus *Herculi* illi addit *Alemanni* cognomen. Cujus simulachrum in *divite Augiâ*, (in der Reychenaw) insulâ Rhenanâ, ex opposito Constantiæ urbis, ad nostra usque tempora servatum ferunt; sed superioribus annis Oenipõtem, Norici urbem, delatum, Maximiliani Imperatoris precibus. vulgò *Alman* dicebatur. Ab hoc Almansweiler monasterium, & Almanshofen vicum, appellatum finxerunt: quæ ego potiùs ab Alemannis nuncupata affirmaverim: sicut *Alemannum* fluvium, quem aliqui *Almonum*, *Almani dictum.*

Richardus Bartholinus quarto Austriados *Altimulam*, vulgus accolarum Altmül / (Danubio infunditur in Bojoariâ) ab Alemannis vocatum conjicio.

Barritus carmen Germanorum.

Barritus) istius meminit quoq; Ammianus Marcellinus, libr. 16. in descriptione pugnæ, quam Julianus Cæsar habuit cum Alemannis apud Argentoratum. *Cornuti*, inquit, *& Braccati, usu præliorum diuturno firmati, eos jam gestu terrentes Barritum ciere vel maximum; qui clamor ipso fervore certaminum identidem exoriens, paulatimq; adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum jaculorum: deinde stridentium crebritate hinc indè convolante, pulvis æquali motu adsurgens, & aspectum eripiens; arma armis, corpora corporibus obtrudebant.* Et Flavius Vegetius, libro 3. cap. 18. de re militari: *Clamor, quem quidam Barritum vocant, prius non debet attolli, quàm acies utraq; se junxerit. Imperitorum enim vel ignavorum est, vociferari de longè; cùm magis hostes terreantur, si cum telorum ictu clamoris horror accesserit.* Qualis verò clamor fuerit, aliis explicādum relinquo. classicum puto fuisse, quo se mutuò ad audaciam, & fortiter pugnandū animabant. *Militia* enim semper sua habuit *signa*: (Flavio Vegetio, lib. 3. cap. 5. de re militari, authore) *Vocalia, semivocalia, & muta. Vocalia*, quæ

Signa militaria.

erant

erant, militũ clamor;Barritus ſcilicet. *Semivocalia*,ut tuba peditum,lituus equitum,claſſicum commune: quibus etiam acceſſit tympanarum ſeu bombulorum pulſus, & bombardarum ictus, & taratantara. *Muta ſigna* ſunt,teſſera,vexillum,ſymbolum. Hæc ſunt militaria ſigna in bello, & pugnæ exordia. Scribit Valerius Maximus, libro 2. capite de inſtitutis antiquis Spartanæ civitatis; *exercitum non antè ad dimicandum deſcendere ſolitum, quàm tibiæ concentu,& anapæſti pedis modulo,cohortationis calorem animo traxiſſent: vegeto & crebro ictus ſono,ſtrenuè hoſtem invadere admoniti.* Ita Germani Barrito hymno ſeſe cohortabantur, animoſq; accendebant. An verò *Barritus*,ſive *Barditus*, (velut quædam habẽt exemplaria) à verbis,quę Wort Germani appellant, deductum vocabulum ſit;aut à bar/bar/bar/quomodo ſonuiſſe clamorem autumant;& ſit illud quod Bracht dicere ſolent; expendendum committo. Quædam exemplaria *Blarritum* etiam habent: quæ eſt planè Teutonica vox. Blärrẽ enim clamare ſignificat;& Geblärr/blarritus,clamor.Hodie noſtrates milites, inituri certamen bellicũ, canunt & vociferãtur, Her/Her/Her: quo clamore hoſtes in certamẽ advocãt. Nota quoq; eſt *Lerma* vox, paucis Germanorũ intellecta: *Lerma vox barbara.*

quæ id eſt, quod Latinis *Ad arma*. Sic nam<q;>; Romæ ortâ ſeditione, quoties capeſſenda erant arma, conclamabatur: quem clamorem cùm noſtri Germani milites, Latialis linguæ imperiti, audîſſent, verterunt in *Lerma*.

Affectatur, inq̃t Tacitus, *aſperitas ſoni.*) Id quoque hodie in uſu habent milites noſtri. Et de illo cantu & clamore Germanorum, prælium ineuntium, multa refert Cornelius, in hiſtoriâ Auguſtâ ſive annalibus, libro 18. *Cohortes Germanorum cantu truci, & more patrio, nudis corporibus ſuper humeros ſcuta quatientes, ſubeunt contra Romanum exercitum.* Idem libro 20. *Ut virorum cantu, fœminarum ululatu ſonuit acies: nequaquam par à legionibus cohortibusq; redditur clamor.* Deinde libro 21. refert, *Germanis fuiſſe morem, Deorum numine capeſſere pugnam; conjugum, parentum, patriæ memores: illum diem aut glorioſiſſimum inter majores, aut ignominioſiſſimum apud poſteros fore. Ubi ſono armorum tripudiisq; (ita illis mos) approbata fuiſſent dicta: ſaxis, glandibusq;, & cæteris miſſilibus prælium incipiebatur.* Idem Tacitus, deſcribens Germanici Cæſaris cum Germanis pugnam, libro 1. annalium, *Nox*, inquit, *per diverſa inquies; cùm barbari feſtis epulis, læto cantu, aut truci ſonore, ſubjecta vallium ac reſultantes ſaltus complerent.* Plutarchus in vitâ Marii,

Clamor pugnantium Germanorum.

Marii, de Cimbris: *Multitudine infiniti, & facie deformes; voce verò & plausu omnibus dissimiles apparuerunt.* Idem mox vocem ipsorum *longè ferinam* vocat.

Cæterùm & Vlixem quidam opinantur, longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adisse Germaniæ terras; Asciburgiumq́, quod in ripâ Rheni situm hodieq́ incolitur, ab illo cōstitutum, nominatumq́ ἀσκιπύργιον. Aram quinetiam Vlixi consecratam, adjecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaq́, & tumulos quosdam, Græcis literis inscriptos, in confinio Germaniæ Rhætiæq́ adhuc exstare. quæ neq́ confirmare argumentis, neq́ refellere in animo est: ex ingenio suo quisq́ demat, vel addat fidem.

Strabo, libro primo geographiæ, scribit; non solùm in Italiâ, sed etiam in ultimis Hispaniæ finibus, Ulyssis Græcorum ducis, Laërtæ filii, errorum vestigia reperiri. Est in *Lusitaniâ*, Hispaniæ provinciâ, *Ulyssippo* antiquum oppidum, celeberrimum habens emporium, (vulgò *Lisbona* dicitur, regum *Ulyssis errores decennales.*

Portugalliæ sedes) ab Ulysse conditum: Solino Polyhistore cap. 36. testante. Hoc Strabo lib. 3. *Ulysseam*; Plinius verò lib. 4. cap. 22. *Salaciam* appellat. Idem Solinus, cap. 35. de Britanniâ scribens, inter alia ita memorat: *In quo recessu Ulyssem Calidoniæ appulsum, manifestat ara Græcis literis inscripta, Votum.* Quò etiam Claudianum lib. 1. ad Ruffinum respexisse puto, ubi canit:

Est locus, extremum pandit quà Gallia littus,
Oceani prætentus aquis; quò fertur Ulysses
Sanguine libato populum movisse silentum.

Quem imitatus Richardus Bartholinus, libro primo Austriados ita cecinit:

Est locus ad Rheni ripas, atq; ultima mundi
Littora, ad Oceanum magnum: quà Grajus Ulysses
Tartareum Ditem, atq; animas movisse silētes
Dicitur, & nigros traxisse ad sydera Manes.

Et deinde:

— Et appulsus fortunâ huc venit Ulysses,
Egregiamq; suo de nomine condidit urbem,
(Ut fama est) posuitq; aram, cœtusq; silentum
Excivit; statuitq; sacrum, fieriq; quotannis
Consuetum populis, donec libare per umbras
Desiit humanum jam mitior ara cruorem.

Ulysses in Germaniam venit. Tradit itaq; vetustas, eundem Ulyssem, post Trojæ excidium, decēnali suâ peregrinatione ac

ne ac errore, ventorum tempestate in mare Germanicũ actum, invisisse Germanorum quoq; terras, & Asciburgiũ exstruxisse. Veteres Germani *Vlyssem* appellârunt Ylsing. Unde etiam hodie plures familiæ sunt *Ylsingorum*. Homerus tamen Ulyssis in Germaniam adventum tacet: minimè taciturus, si compertum habuisset, Ulyssem attigisse Germaniam. Et Tacitus, aliorũ opinionem tantùm recitans, nihil affirmat. *Asciburgium* autem erat *in Batavis*, ad Rheni ostium *Issulam*; nũc Dößburg/ (Principis est Gelriorũ) quasi dicas, die Aschburg/ appellatur. Alii putant *Embricam*, (Emmerich) paulò superiùs *in Sicambriâ*, id est, ducatu Clevensi, sitam, olim Asciburgium fuisse dictam. Bilibaldus Pirckheymer scribit; Aspuech/ locum ruinis tectum, in ditione Bergensi, fuisse Asciburgium. Oppidulum, quod hæc ætas *Asciburgium* vocat, ad Mœnũ amnem in Ostrofranciæ termino, aliud est situ, & conditore. Hujus iterum meminit Cornelius, libro 20. Annalium. *Rapiunt*, inquit, *in transitu hyberna alæ Asciburgii sita.* Raymundus Marlianus; *Asciburgium oppidum Germaniæ, non longè à Rheno fluvio, & cis eum inter Geldubam & Vetera castra situm, Nussiæ & Clevensi ducatui proximum, non memorat Cæsar,*

Asciburgium ubi situm.

sed Tacitus. Attamen Græcum Asciburgii nomen quale fuerit, necdum constat: tam atrox enim vulnus huic loco inflixit vetustas, & typographiæ nondum inventa ars, (quæ optimos conservat authores;& proximo seculo primùm est reperta Maguntiaci, sub Friderícho Imp. ejus nominis tertio) ut planè ignorem, quomodo restituendum sit Asciburgio suum vetus & Ulysseum nomen. Beatus Rhenanus huc pridem in margine adnotavit: *Fortassis legendum* ἀκρονήρικον. *nam Nerici fit tum apud Homerum, tum etiam Strabonem, mentio: oppidi nomen est. Aut* ἀκρονιτέριον. νιτερείου *promontorii meminit etiam Suidas.* hæc ille. Si ἀκρονήρικον legatur: fortassis est ex ἄκρος, quod summum & extremum significat; & *Nerico* monte seu oppido. Est enim in Ithacâ, patriâ Ulyssis, Ionii maris insulâ, nemorosus hujus nominis mons & altus; Homero lib. Odyss. 9. & Strabone libr. 10. authoribus. *Nericum* etiam oppidulum firmum est *Epiri*, è regione Ithacæ ac Cephaleniæ;olim *Leucas* dictum, quod Laërtes cepit: cujus etiam Maro 3. Æneidos, & Strabo in 10. meminerunt. Unde verisimile est, Ulyssem, si modò Germaniam appulit, hujus amore, Asciburgio nomen attribuisse. Romæ excusus codex, quem ego vidi.

Acrini-

Acriniprion habet. Ptolemæus lib. 2. simpliciter ἀσκιϐύργιον ponit. Verùm si legas ἀχνηπύργιον, Asciburgii interpretationem invenies. Siquidem ἄχνη, minutissimum ac levissimum illud, quod è spicis excussis evolat; & fumum ignis atque pulverem significat. τὸν πύργον, Burg vocāt Germani. Aut ἀκρόπυργος, id est, alta turris & arx. At si scribas ἀστυπύργιον, quemadmodū postremò adnotavit Beatus Rhenanus; intellige, Ulyssem Græcum, ita appellâsse urbem; Germanum verò Asciburgium, paucis literis immutatis ac detortis, ut fit in nō intellectis. *Astypyrgion* Grecus pronūtiavit; Germanus *Asciburg*. Significat autē *Astypyrgion*, urbis propugnaculum aut turrim; Stadt Thurn / oder Burg / vel Burgstatt. Siquidē ἄστυ urbem; πύργος turrim, arcem & propugnaculū significat: Germani Burgum ein Burg vocant. Et loca, in quibus aliquando fuerunt arces, propugnacula, & munitiones, Burgstatt / Burgstall / & Burgstadel dicunt. Indè etiam Cives, qui in castellis, munitionib. & turritis mœniis habitant, puto Burger / seu (ut alicubi pronūtiant) Byrger appellatos, quasi dicas, Pyrgios: & Burggraf / quod arcis & castri prefectum atq; comitē significat. Estq; hoc *Burgum* admodum frequens, in urbium aut ca-

ſtrorum Germaniæ appellationib. ut *Hamburgum*, *Luneburgum*, *Mechelburgum*, *Maydenburgum*, *Mersburgum*, *Martburgũ*, *VVirtzburgum*, *Schvvartzenburgum*, *Rotenburgum*, *VVeyſſenburgum*, *Aldenburgum*, *Neuburgum*, *Augſtburgum*, *Regenſpurgum*, *VVaſſerburgum*, *Guntzburgum*, *Ravenſpurgum*, *Freyburgum*, *Strasburgum*; *Burghauſen*, *Burgfeld*, *Burgou*, *Burgthann*. A Burgis etiam *Burgundiones*, Germaniæ populi, quorum Plin. lib. 4. cap. 14. meminit, fuêre dicti. Eſtq; *Burgum* planè à *Pyrgo* deductũ. Nam Germani plurima vocabula ab aliorũ linguis, à Græcis, Hebræis, aut Latinis, mutuati ſumus; quæ in Germanicæ linguæ coloniã traducta, noſtra ſunt facta: ut non niſi ab linguarum peritis, quæ exotica ſint, intelligantur: id quod mox exemplis ſum demonſtraturus.

Germaniæ Rhætiæq; confinium. *Germaniæ Rhætiæq; confinium* pridem ſupra Danubii fontem fuit, infra lacum Venetum, & ubi hodie *Auguſta Rhetiæ* ac *Ulma*, inſignes Suevorũ urbes, ſitæ ſunt: velut ex Ammiano Marcellino atq; aliis licet colligere; qui Danubium in eo colliminio caput tollere prodiderunt. Verba Ammiani ſunt ex lib. 22. *Danubius*, inquit, *oriens prope Rauracos montes, limitibus Rhæticis per latiorem orbem protentus, ac ſexaginta navigabiles penè recipiens fluvios,*

fluvios, septem ostiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare. Cl. Claudianus sic quoque cecinit:

> ——*Sublimis in arcton*
> *Prominet Hercyniæ confinis Rhætia sylvæ,*
> *Quæ se Danubii jactat Rhenique parentem,*
> *Utraque Romuleo prætendens flumina regno.*

Panegyricus Maximiani; usq; ad Danubiũ, Germaniæ caput, Rhætiæq; limites. De monumentis autem & tumulis Græcarum inscriptionũ, quæ Cornelii ætate adhuc exstare credebâtur, nihil compertum habeo: licet in eo tractu versatus sim plusculum, utpote à quo mea patria non absit longé. Demigrationes, gentiumq; successiones, mutârũt pleraq;. Novus hostis quæque obvia evertit, atque demolitur; nullâ habitâ ratione, nec vetustatis, nec novitatis. Et fuerunt Germani harũ rerum inprimis negligentes: quòd literarum secreta, viri pariter ac fœminæ, ignorarent. Qui dum veteres ruinas restaurât, & nova erigunt mœnia; passi sunt inter manus pire vetustos lapides atq; monumenta, parũ curiosi antiquitatũ. Quod paucis abhinc annis *Laugingiaci*, transdanubiano oppido, Alberti Magni patriâ, factũ cõperi: ubi magnus fuit Romanarũ inscriptionũ & monumen-

Græcæ inscriptiones in Germaniâ.

torum numerus, quantus haud facilè ullo Germaniæ loco est reperire. hîc dum cives, diruto veteri templo parochiali cum turri, novũ exstruere pararẽt: undiq; ex agro, maximè dirutâ arce *Faymingensi,* (quæ proximè adjacet in ripâ Danubii) quosvis lapides ad ædificiũ convexerunt, & sinè ordine ratione,q;, utut in manus fabrorũ venerant, muris templi inseruerũt; quibusdã planè inversis & lapidibus tectis, aliis mutilatis fractisque: ut quosdã nemo mortalium unquã sit visurus. Ita cementariorũ incuriâ, imò potiùs invidiâ, periit *idolon Fortunæ, imago Herculis cum Anteo pugnãtis, Mercurii,* aliiq; vetusti lapides cum suis inscriptionib. qui non venerunt in Conradi Peutingeri, aut Petri Appiani antiquitatum farraginem. Qualem lapidẽ cum inscriptione *Gundelfingiaci* periisse, puer accepi: & nuper in gradu, quo murus ascẽditur, monstrante avunculo meo D. Joanne Cursenero, cõspexi, literis ipsis, pedibus, aut cœli injuriâ ac vetustate tritis, vixq; trib. aut quatuor remanentibus. Adeò majores nostri literas, & vetusta monumẽta ignorata, neglexerunt; quæ nomẽ illis parâssent. Adhuc tamẽ plures ejusmodi lapides, cum inscriptionibus Latinis, hinc-indè in Rhætiâ Germaniâq; invenias: plures interciderũt quoque. Sed

Sed tumulos Græcis literis inſcriptos,nõdum repererunt ii, qui diligenter inquiſierunt. *Laureaci* in Norico ripenſi,ad Danubium & Anaſſum cõflua flumina, (Ens vocãt) argentea capſa ſeu arcula græcis literis monſtratur,& in ſacris habetur. Franciſcus Irenicus memorat, in Heſſiâ, Cattorum regione, in quibusdam templis græcas literas inſculptas videri. *Adolphi campo*, id eſt, in *Alsfeldiâ*, ſtatua græcis literis ſignata eſt. Hermannus, Saxonum hiſtoricus, idolorũ imagines græcè inſcriptas, ad Caroli Magni tempora mãſiſſe,refert. Conradus Celtis,de ſuo *VVirtziburgo*, quod *Herebipolim* appellat, ita cecinit Amorum primo,odâ 12. *VVirtzburgum habet imagines græcanicas.*

Hîc,ubi Francorum urbs illuſtri valle levatur,
Deq́; ἐρέβου græco nomine dicta polis;
Fama eſt,dum Graji petiiſſent Gallica rura,
Ad Rheni ripas exonerâſſe rates:
Indè per Hercynios ſaltus,valleſq́; patentes,
Struxiſſe his placidis mœnia Graja locis:
Cumq́; atras Diti litarent more bidentes,
Et Druides templis inſtituêre ſacris.
Hinc à Dite dabant urbi ſua nomina græca,
Græcorum linguam genſq́; hodierna tenet.
Nam faciunt linguâ Græcorum ſacra quotannis,
Et templum Argolicis perſonat omne modis:

Ante gradus cujus veterum simulacra deorum,
Palladis & Martis, signa vetusta manent:
Graecorumq; gerunt priscas in corpore vestes,
Cum patribus matres, & juvenilis honos:
Quas partim refluo mutavit tempore coelum,
Et partim luxus, vel peregrinus amor.
Nemo hinc miretur, Grajo me sanguine cretū,
Ἑλληνικὰ ad patriam jam retulisse meam.

Joan. Trithemius, in Francorum annalibus, *Sacerdotes Francorum Graeco sermone in sacris usos fuisse*, quoq; recitat. A Graecis plurima vocabula sumus mutuati: sive Graeci fuerint aliquando in Germaniâ; sive Germani in Graeciâ, qui indè reportârint peregrinae linguae dictiones, quae paulatim in usum nostrum venerunt. Sunt authores non contemnendi, qui *Druides* (Gallorum ii sacerdotes fuerũt) in Germaniam, Galliâ à Tiberio Caesare ejectos, migrâsse, & nostris majorib. religionem interpretatos, scribunt: à quibus nummi V Virziburgenses, *Drudensus* nuncupati; & *Drudheym* Nordvegiae urbs, pridē *Nidrosia* vocitata, appellationem habent: quibus, authore Julio Caesare, comm. belli Gallici 6. graeca lingua in usu fuit. Unde nostrates quaedam graeca vocabula sumsisse putaverim. Idem Caesar, lib. I. belli Gallici, in Helvetiorum castris, tabulas literis Graecis confectas,

Druides in Germaniâ.

confectas, refert repertas, & ad se perlatas. Unde unde, quo authore, quo tẽpore, in nostrum germanicum idioma græcanicæ voces irrepserint: certum est nos minimè paucas habere. Quod enim nos *Burgum*, id est, castellum, dicimus; à Græcis deductum est, qui πύργον dicunt. Quod Thier/hoc est, animal, vocamus; Græcis est θήρ. Nos januã ein Thür dicimus; Græci θύραν: illi ostiolum, θύρεον; nos Germani, Thürlin: Superius limen, Græci ὑπερθύρεον; nos, überthür. *Gevv* nostrum, ab illorũ γῆ aut γέα sumtum est, quod terram significat. Græcorum πηγή, (hoc ripam notat) nostrum Bach vel Pag peperit. Ubi illi ἄμαρ, nos Aymer/vas haustoriũ. Græci ῥάκος, vestis; Germani Rock. θυμὸς, furor; thum. κναφεύς, fullo; Knapp. ἀτμὸς, spiritus; athem. βέλος, pfeyl/ telũ. βοητὸς, voyt/ advocatus seu p̃fectus. Thron⁹, thron/ θρόνος. Arg/ ἀργὸς, malus: faul/ φαῦλος, piger, vilis. Ruht/ ῥαπὶς, virga: echter/ ἐχθρὸς, hostis public⁹: echtung vnd durchechtũg/ ἔχθρα, inimicitia. ãdechs/ αἴθαξ, lacerta. Lach / λάκκος, lacus: λοῖσθος, ultimus, der letzst. ζευγλὴ, zygel/jumentorũ vincula aut juga. Nostrũ zanckisch/id est, litigiosus, est à ζάκοτος: mãnig/furiosus, à μανικός. Molẽdinum Grecis μύλη vel μύλον; Germanis mülin dicitur. Amicus, Græcis ἑταῖρος; Teuto-

Græco germanica voces.

nibus Vetter. Noxius seu infestus, Græcis σχέτλιος; Germanis schädlich appellatur. ῥαστώνη, requies, rastung: ἴκτις, iltis: τυφλὸς, surdus, cæcus, dyppel. πίθος, dolium; bittich/ vel butten: βρωτὴς, panis, brot: ἄστατος, instabilis, vnstet. ἀντίος, cõtrarius, anderst: αἴτριος, seren', häyter. στέμμα, stirps, stam̃: ἐλεημοσιών, eleëmosyna, almosen. ἅλς vel ἅλας, hal: sic appellant Salinas Germani. ἄγκύρα, ancora, ancker. βόρος, edax, fraß. βόμβος, sonus, bomber. ἀγλαΐα, splẽdor, glast. λαὸς, plebs, läy. ἄελλα, ꝓcella, wellen. Similiter verba Græca in linguã Teutonicã sũt derivata: qualia sũt, σπείειν, exspuere, speyẽ. κλαεῖν, deplorare, klagẽ. ἀγλαΐζειν, splẽdere, gleyssen. γραφεῖν, sculpere, grabẽ. ἔχθειν, persequi, echtẽ. ἀτμίζειν, spirare, athmen. βλύζειν, fluere, fliessen. ῥαστεῖν, quiescere, rastẽ. ῥήσσειν, rumpere, reissen. μοχθεῖν, facere, machen. μογεῖν, pati, mühen. λυζεῖν, solvere, auflösen. σίζειν, stridere, bullire, siedẽ oder zischen. εὐφραίνειν, gaudere, frewen. κυσεῖν, osculari, küssen. λαλεῖν, loqui, lallen. ἀμέλγειν, mulgere, melcken. Sunt præterea multa in Germanico idiomate vocabula, q̃ Hebræã referunt originẽ: qualia sunt, q̃ Sebastian' Munsterus in suo Dictionario annotavit. אם mater, Am. ארץ terra, Erd. בור puteus, born. פר juvẽcus, phar. פרד mul', burdo, pferd. שלטא potẽs, Schulthes.

Hebrææ vocabula in idiomate germanico.

Schulthes. שלטי scutũ, Schilt. פשעת iniq̃tas boßheit/ דוד mam̃a, dudt. אבלש humer' Achsel. לויא leo, Löw. רתת horror, tremor, ritten. שש sex, sechs. שבעת septem, siben. אח heu, ah שק Saccus, sack. Habemus pręterea etiam Latinas voces: sicut Fenestra, ein Fenster. Plaga, ein Plag. Rotundum, rotund oder rund. Sagena, ein Sagen. Lagena, ein Lagel. Nemo, niemands/ & infinita alia. Ita videmus, linguæ Germanorum, hebræa, græca & latina vocabula commixta: omnes linguas confusas, nec ullum idioma sincerũ mansisse. Quantam verò posterioribus temporibus stragem, & barbariem invexerint Hunni ac Sclavi: non est hujus instituti & loci. redeamus igitur ad Tacitum.

Ipse eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos, nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam & sinceram, & tantùm sui similem gentem exstitisse arbitrantur. Vnde habitus quoq; corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantùm ad impetum valida: laboris atq; operum non eadem patientia; minimeq; sitim

astumq́; tolerare, frigora atq; inediam cælo solóve assueverunt.

Perstat in priori sententiâ, quâ Germanos indigenas, minimè alterius gentis colluvione commaculatos, verè germanos & sinceros dixit. id nunc ex corporum habitu, & æqualitate quoq; asserit. nam si aliarum nationũ connubiis infecti fuissent, non inesset illis tanta corporum habitusq; æqualitas. Omnibus *truces*, inquit, *& carulei oculi, rutila coma, magna corpora*, similis proceritas. De oculorum & capillorum similitudine & flavedine, Juvenalis Satyrâ 3.

Germani flavi.

Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariẽ, & madido torquentem cornua cirro.

Horatius in Epodo, odâ 16.

Nec fera cæruleâ domuit Germania pube.

Lucanus libro primo:

Solvuntur flavi longâ statione Süevi.

Ibidem lib. 2.

Fundit ab extremo flavos aquilone Süevos
Albis.—— Claudianus:
——*Flavam sparsere Sicambri*
Cæsariem.——

Et Strabo lib. 7. *Flavo colore Germanos* vocat. Similiter Herodianus lib. 4. *Flavam comam* Germanis tribuit. Hinc Conradus Celtis:

Candida

Candida proceris vibrantes corpora membris,
Flava coma est; flaventq; oculi, cunctósq; per artus.
Temperiem justo retinent sua membra rigore,
Solis & ardoris patiens duriq; laboris.
Cærulei oculi, vulgò grawe Augen: Rutilæ & flavæ comæ, gelbe Haar/ dicuntur.

De corporum proceritate atq; magnitudine, apud Cęsarem, lib. 1. commentariorum belli Gallici, proditum est; *quòd essent ingenti magnitudine corporum; incredibili virtute, atq; exercitatione in armis.* Et Plutarchus in vitâ Marii, *Cimbros in Italiam primò irrumpentes, à Romanis haud cognitos* refert; *sed ex eo Germanicos populos existimatos, quòd homines magno corpore, horrendisq; oculis essent.* & noster Cornelius infrà: *In omni domo, nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excrescunt.* In annalium libro primo, *Cheruscis procera membra* fuisse, scribit. Idem in vitâ Agricolæ: *Namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant.* Pomponius Mela lib. 3. *Qui habitant, immanes sunt animis atque corporibus; & ad insitam feritatem vastè utraq; exercent; bellando animos, corpora ad consuetudinem laborum.* Florus libro 3. cap. 3. *Teutobochum, regem Teutonorum & Cimborum, eximiæ proceritatis virum fuisse*, memorat. Josephus

Germani magno corpore & proceri.

lib. 2. belli Judaici, cap. 16. *Quis vestrûm non audivit multitudinem Germanorum; virtutes quoq; & magnitudines corporum, ut arbitror, sæpe vidistis.*

De impetu, Seneca lib. 1. de irâ: *Germanis*, inquit, *quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur, innutriuntur; quorum una illis, alia negligentibus, cura.* Josephus, antiquitatum Judaicarum lib. 19. cap. 1. *Germanis patria morem fuisse* refert, *importabili uti furore: robustos corpore, & impetu primo, quibuscunq; congressi hostibus, prævaluisse.* Idem de bello Judaico, lib. 2. cap. 16. *Indignationes autem vehementiores feris.* Appianus in libro, qui Celticus, *ferocissimos in aggrediendo hostes*, dixit. Hos etiam Julianus Imperator *audaces* vocavit; referente Cyrillo, lib. 4. contra Iulianum. Florus lib. 3. cap. 3. *Donec invicta illa rabies & impetus, quem pro virtute Barbari habent, consenesceret.*

Laboris atq; operum non eadem patientia.) Idem Germanicus Cæsar, apud Tacitũ annalium secundo, de Germanis, in oratione ad suos milites, narrat. Invenias, non solùm in Germanis, sed ubique terrarum, impares; robustis debiles mixtos, quibus non eadem laboris inediæque tolerantia. Quæ verò *de sitis ac æstus* impatientiâ narrat, admodum

Germani sitis & æstus impatientes.

dum

dum vera esse, ipse multoties expertus sum. Similiter *de frigore atq; inediâ, cœli solive.* Domi bene habemus, sani sumus, assueti patrio cœlo soloque; egressi natalitiam civitatem, languescere incipimus: nam ad aëris, ciborum, potusque mutationem, mutatur valetudo. Ideò etiam Suetonius Paulinus, apud Cornelium nostrum lib. 18. annalium, dixit; *Germanos fluxis corporibus, mutationem soli cœliq; haud toleraturos.* In eodem refert, *Germanos æstus impatientiâ labefactos.* Plutarchus in vitâ Marii, de Cimbrico bello scribens: *Sol,* inquit, *& æstus, hostium oculis objecti, præsidio Romanis erant. Illi enim ad perferenda frigora duri, quòd umbrosis in locis atq; frigidis, ut ajunt, nutriti, graviter æstum ferebant; sudorem magno cum anhelitu è corporibus emittentes, scutis ora tegebãt.* Porrò Germania ideò frigida est; quia septentrioni subjecta est, & ad horridum mare posita. majorem enim frigidatem in septentrionalibus locis esse, unde flat Boreas, quàm in orientalibus; Aristoteles in problematis prodidit. Infrà quoque scribit Tacitus, *apud Germanos hyemem plurimũ occupare.* & lib. 2. annalium testatur, *breven: æstatem, & prematuram esse hyemem apud Germanos.* Pomp. Mela, lib. 3. *Maximo frigore nudi agunt, antequam puberes sint.* Herodianus libro 6. *Rhe-*

Germania frigida regio.

num & Danubium frigore obductos hyemis tempore dixit, *& equitibus cãpi instar patuisse; adeoq; rigidos, ut non tantùm equorum ungulis, sed & hominum pedibus subsistat: & qui hausturi ex ipsis essent, non tam urnas aut vasa, quàm secures & ascias portare secum coacti sint, ad frangendam glaciem, & aperiendum foramen haustorium.* Hæc enim natura illorum fluminum est. Qualem hyemis asperitatem nos proximo abhinc anno, id est, 1533. ab incarnato Messiâ, sensimus: quę omnia flumina tanto gelu cõtraxerat, ut plures simul currus, magnis oneribus onustos, facilè tulerint pręterire: nec quenquam audivi seniorum, qui tam sævæ hyemis meminerit. secuta illam est calidissima & arida æstas. Baptista Mantuanus quoq; Germanos à frigoris patientiâ laudat, ad Robertum Severinatem scribens:

Gens durata gelu, genus insuperabile bello.

Tacitus lib. 2. annalium: *Quantò violentior cætero mari Oceanus, & truculentiâ cœli præstat Germania.*

Terra etsi aliquantò specie differt; in universum tamẽ, aut sylvis horrida, aut paludibus fœda: humidior, quà Gallias; ventosior, quà Noricum ac Pannoniam aspicit: satis ferax, frugiferarum arborum

im-

impatiens, pecorum fæcunda; sed plerumque improcera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis. numero gaudent: eaq; solæ & gratissimæ opes sunt.

De qualitate veteris Germaniæ loquitur paucis: quę nunc cultissima est, longeq; aliam habet faciem. *Sylvæ* verò memorabiliores sunt: *Hercynia, Bacenis, Semana, Sudeta, Gabreta, Luna, Cæsia, Baduhenna, Herculis, Teutoburgensis saltus, Melibocus, Asciburgius, Abnobii, Alpes, Martiana:* quarum omnium mater est Hercynia; de quâ inferiùs multa sum annotaturus. *Bacenis* non est ea, quæ Nigra sylva hodie dicitur; nam hæc Martiana eruditis appellatur: sed *Toringica* sylva, aut *Harto Saxonicus.* Cæsar libro 6. belli Gallici scribit; *Bacenim Cheruscos à Suevis, Suevosq; à Cheruscis, injuriis incursionibusq; prohibere.* Suevi autem *Albis* fuerunt accolæ. Hanc videtur Ptolemæus libro 2. cap. 11. *Semanam* vocâsse. *Sudetas* montes idem Claud. Ptolemæus appellat, qui Boëmiã cingunt: partim longè introrsus pertinent, ac regionem ipsam ferè intersecant; partim extra eam etiam, meridiem versùs & occidentem, excurrunt. *Gabreta* quoq; pars est sylvæ Boëmicę. ejus meminit Strabo lib. 7. his ver-

Sylvæ Germaniæ.

bis: *Alia autem & in Suevis illis sylva, Gabreta nomine, ingens jacet. Luna* sylva, cujus apud Ptolemæum fit mentio, & ipsa pars sylvæ Boëmicæ, versùs meridiem, usque ad Danubium pertingens. *Cæsia* sylva in Germaniâ secundâ est; Tacito annalium primo authore. Similiter est *Teutoburgiensis saltus* in veteri Germaniâ, trans Rhenum, non procul à Luppiâ amne: in quo Quintilius Varus cum legionibus, à Germanis, Arminio duce, fuit interfectus; referente Tacito, libro 1. Idem libro 2. *sylvæ Herculi sacræ* meminit, & aliorum saltuum, in quibus Germani, contra Romanos pugnaturi, latuerint. *Baduhenna*, lucus in Frisiis, ab eodem celebratus est, libro 4. annalium. *Melibocus* & *Abnobii*, montes sunt Cattorum: das Hessisch gebirg/vnd der Hartzwald. *Alpes* notiores sunt, quàm ut multa de illis verba faciam: hodie die Alben/ quasi dicas, die Alpen, & Albuch dicuntur. sunt Hercyniæ & Martiani nemoris portiones.

Hisce nemoribus pridem Germania fuit horrida, informis terris, aspera cœlo, tristis cultu aspectuque. Et penè dixerim, tractum Norimbergensem, maximè ubi in occasum prospectat, & Marchioni Brandenburgensi audit, ubi *Onoltzbachiũ* Principis sedes, fuisse vastum

vaſtum nemus & eremum: adeò nulla cerno vetuſtatis argumenta, quæ priſcis ſeculis habitatum locum arguant: adhuc ſylvis horret, latronibusq; infeſtus manet.

Fuit præterea *paludibus fœda: humidior minusque fertilis, quà Gallias aſpicit*, & ad Germanicum mare procurrit: ſicut ſecundo annalium repetit. *Rhenus*, authore Pomponio Melâ, lib. 3. *ab Alpibus decidens, propè à capite duos lacus efficit, Venetum & Acronum*: (vulgò Bodenſee/ſuperior atque inferior, quemadmodum in Rheni deſcriptione retulimus, dicuntur,) *Mox diu ſolidus, & certo alveo lapſus, haud procul à mari huc & illuc diſpergitur. ſed ad ſiniſtrum amnis etiam tum, & donec effluat Rhenus ad dextram, primò anguſtus & ſui ſimilis, poſt ripis longè ac latè recedentibus, jam non amnis, ſed ingens lacus, ubi campos implevit, Flevo dicitur; ejusdemq; nominis inſulā amplexus, fit iterum arctior, iterumq; fluvius emittitur.* hæc Mela. Plinius lib. 4. cap. 15. de Rheno: *Per Flevum ad ſeptentrionem in lacus effunditur.* Idem Pomponius Mela, lib. 3. per Germaniā, *Terra ipſa*, inquit, *multis impedita fluminibus, multis montibus aſpera, & magnâ ex parte ſylvis ac paludibus invia.* Paludum *Sueſia, Meſia*, & *Melſiagum*, maximæ. *Meſia* lacus in amnem derivatus, qui urbi *Miſnenſi*, & tractui nomē

Paludinoſa Germania.

dedit: in quo *Melsiagus* (Milsen) quoq; labitur. In *Scandiâ*, insulâ maris Germanici, (quę habet insignes lacus) *Sueciâ, Daniâ & Nordvegiâ, Suesiam* & *Mesiã* puto positas: & *Melsiagum* Vistulæ ostium, bey Melsack/ aut juxta *Ælbingum*. Cornelius Tacitus lib. 1. annalium, describens Germanici Imperatoris bellũ adversùs nostros Germanos, (ubi & Varianę cladis historia recitatur) multam facit mentionem paludum Germanię inferioris. *Germanicus impositas navibus quatuor legiones, per lacus vexit contra Arminiũ.* Idem: *Cheruscis sueta apud paludes prælia.* Idem lib. 13. *Frisios in paludibus duce Malorige consedisse* ait. & lib. 20. *Eadem semper causa Germanis transscendendi in Gallias; libido atq; avaritia, & mutandæ sedis amor: ut, relictis paludibus & solitudinibus suis, fœcundissimum solum possiderent.* Infrà quoque, de Frisiis scribens: *Ambiunt*, inquit, *immensos insuper lacus, Romanis classibus navigatos.* Et de Cattis: *Non ita effusis ac palustribus locis, ut cæteræ civitates, in quas Germania patescit.* Hermannus Comes Nuenarius, *Paludes esse, nemini ambiguum esse* tradit, *eâ in parte Germaniæ, quam nos Sicambriam olim dictam credimus*: videlicet, ubi nunc *Zutphania* urbs sita est. & non longè ab *Asciburgio*, quam *Embricam* quidam vocari putant, ingens

Lacus atq; paludes vastæ in Germaniâ.

gens & famosa palus versùs VVestvalos protenditur. Præterea ubi *Frisii occidentales*, hodie *Monasterienses & Trajectenses*, Gelrensib⁹ & Hollandis contermini sunt, solum ipsum naturâ paludosum est. *Paludes Menapriorum*, quorum Strabo lib. 4. meminit, inter *Eyfliam* & *Lymburgensem* sunt *ducatum*, regio hodie *Alta palus* vocata, dat hoe Phenne. Et sunt Menapriorum paludes circa *Gelriæ* confinia, in eâ regione, quæ hodie *Præfectura*, (die Vogtey von Gelren) juxta Vendlen & Kempen urbes; sicut Pirckeymerus adnotavit. Præterea in Hollandiâ. Ptolemęus lib. 2. *Saxones, qui in paludibus, juxta Cimbros habitâsse* fatetur: quos in paludibus inviis domuit Valentinianus Imperator; sicut Paulus Orosius lib. 7. cap. 32. & Paulus Diaconus lib. 11. prodiderũt. Flavius Vopiscus, in M. Aurelio Probo: *Testes Franci, inviis strati paludibus*. Sederunt Franci aliquando in Bataviâ, Frisiâ, ad Rheni ostia: quod solum est paludosum. Claudianus in Honorio:

——*Latisq; paludibus exit* *Cimber.*

Julius Capitolinus, in Maximinis duobus: *Et nisi Germani per amnes & paludes & sylvas confugissent, omnem Germaniam in Romanam ditionem redegisset.* Panegyricus ad Constantini filium: *Fecisti immensam vastatio-*

nem Bructeris, quæ natio paludibus plena est. Strabo lib. 4. & 7. Florus lib. 4. cap. 12. Procopius libro 1. bellorũ Gothorũ, *paludum quoque Germaniæ* meminerunt. Raymundus Marlianus, *apud Chamanos lacus uberrimos, paludibus & saltibus horrere*, scribit. *Inferior Germania*, propter *Rheni, Amasiæ, Luppiæ, Visurgis, Albis, Suevi, Viadi, Vistulæ*, & cæterorum fluminum fluxus, latis ostiis in Oceanum exeuntium; tum etiam *Oceani* impetum; paludinosa exsistit ac fœda. Conr. Celtis:

Ingentesq; lacus, varias vastasq; paludes,
Et fluvios varios, sapido qui pisce redundant.

Longè verò *ventosior*, siccior atq; fertilior est Germania, minus habens fluviorum & paludum, *quà* in Austrum & Eurum vergit, & *Noricum ac Pannoniam* provincias *aspicit*, quas à Germaniâ separavit Danubius: & quę posterioribus seculis, quando Romanorum imperium languescere, & fermè collabi cœpit, Germaniæ accesserunt. Totum namque Noricum, & superior Pannonia, (*Austria*, ab austro vento meridionali, dicta à nostratib⁹: quòd nobis ad austrum sita sit) sub Germanicum imperium, nomen & idioma, venit: ut verè Germani in Norico, & Pannoniâ superiori habitent.

Austria unde dicta.

NORICUM, *Vindelicia* & *Oenus* amnis ab occasu

occasu terminat: ab ortu, *Pannonia superiore* finitur: à meridie, *Alpes Juliæ & Carnicæ* ad Italiã usq;: à Septentrione, *Danubius* claudit. Ipsum Noricum, versùs occasum, incolunt *Bojarii*, Bojorum progenies; *Saltzburgenses*, & quos nostra ætas *Bintzgovios* vocat. Ad ortũ est provincia *Anassi*, das Land an der Ens. *Laureacum* monasterium, juxta *Ensium* urbem, ibi in Norico ripensi situm est, & justa pars Austriæ. Ad meridiem, *Styria, Carinthia, & Carni* (qui *Crani* nunc transpositis literis dicuntur) sunt, Noricasq; Alpes incolunt. Plinius naturalis hist. lib. 3. cap. 20. *Juxta Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici: his contermini Rhæti & Vindelici: omnes in multas civitates divisi.* & paulò inferiùs, cap. 24: *Rhætis junguntur Norici.* Oppida eorum: *Virunium, Celeja, Teurnia, Aguntum, Viana, Æmonia Claudia, Flavium Solvense.* Noricis junguntur lacus *Peiso*, deserta Bojorum. Jam tamen *colonia divi Claudii, Sabaria,* & oppida *Sacarbantia, Julia. Celeja* & *Flavium Solvense* vetus nomen servârunt. Tradit idem Plinius lib. 3. cap. 25. *Dravum* nobilem amnem (die Trab) è Noricis fluere. Horati' Flaccus, lib. 1. carminum, odâ 16, Noricos enses cõmendat: *Norici enses.*

——Quas neq; Noricus
Deteret ensis. ——

Carnuntensem intelligit chalybem. *Laudatā* enim *in Noricis ferri venam exstitisse*, Plinius Secundus, cap. 14. lib. 34. hist. mundi, scribit. Nec minor gloria est hodie *Norico ferro* (Passawer Klingē) & *Styriis cultris*. Memorat Tertullianus, in Apologetico adversùs gentes; Noricos *Tibilenū* deum coluisse, id est, den Tüfel. Qui plura de Noricis desiderat, evolvat Ptol. lib. 2. ca. 13. Strabonē lib. 4. & 7. Vellejū Paterculum lib. 2. Corn. Tacitū lib. 18. & 21. Solinū cap. 34. & ex recentioribus, Æneā Sylvium in Europâ, cap. 30. Beatum Rhenanū in libris rerum Germanicarū; Bilibaldū Pyrckheymerum, in suâ Germaniæ explicatione; Franciscum Irenicum; & Joachimum Vadianū, in nuper æditâ epitome. Noricorū nomen penit° abolevit; nisi *Nordgavios* (qui tamen alio sunt loco, ultra Danubiū ad aquilonē, sub Hercynio, id est, Boëmico nemore, in Germaniâ veteri, habitantes) gentis reliquias dixerimus: quorū urbes sunt: *Amberga* ad Vilsum amnem, *Neumarca*, *VVeyssenburgum*, *Suabachium*, & omnium Germaniæ civitatū clarissima *Norimberga*, à Norico monte dicta. Quidam etiam *Nordlingiacum* Rhetiæ, à Noricis & Nordgaviâ sumsisse nomen affirmant. Ego tamen *Nordgaviorū* vocabulum mallē ab *Nariscis* deducere: nam tractū Nord-

Tibilenus, deus Noricorum.

Noricum recentius.

Nordgaviorũ ultra Danubium, versùs Boream, in Germaniâ veteri, Narisci tenuerunt. & quibusdã video placuisse *Narca*, per Nortgew. Significat verò Nordgew, juxta Germanicã etymologiam, septentrionalem plagam aut terram. Nord enim Germanis aquilonẽ; Gew terram & agrum, significat.

Satis ferax, frugiferarum arborum impatiens.) Qualis-qualis fuerit vetus Germania; nostra nullo cultu optimis cedit regionibus. Solũ ipsum hordeo, tritico, siligine, farre, & omni frumentorũ atq; leguminum genere ferax: pomaria, hortosq; amœnissimos habet; fœcundis, iisq; varii generis arboribus, consitos: campos uberes; prata lęta; tẽpe florentissima; colles apricos, & eorũ plures vitiferos: amnes pisculẽtos, & quorũ ora plerumq; vineis cõsita cernitur. nam *Danubius* in Norico, superiore & inferiore Pãnoniâ, ubi etiã crocum nascitur, vitifera alluit juga. *Rhenus* multis locis Baccho fertilis est. Initio ad *Acromi lacus* littora cultissimæ sunt vineę: hinc descendendo dat *Rauricum*, *Brisgavium*, *Mortnaviense*, *Rangense*, *Elsaticum*, *Gensfusserinum*, *Pfedersheymium*, *Bergstrassense*, *Fürstenbergense*, *Ringovium*, (ubi Trajana legio, id est, *Drechshusium*) & *Baccharacũ*, indè *Coloniense*, vina. Ipse Bacch⁹ hunc Rheni tra-

Germania fertilitas.

Vina Germanica.

ctum sibi elegit: adeò laudata atq; salubria præstat vina. *Nicer Suevicus*, vulgò *Neccarus*, & qui cum illo coëunt, *Remisus Gemundianus*, ac *Coccherus Halensis, Zaberaq;*, Suevorũ regioni vini copiam suppeditant. *Mœnus* Franciæ nobile vinum, quod *Francicum* dicitur, largitur. Nec *Tuberus* vitibus caret: sicut nec *Albis* in Misnorũ regione infra *Dresdam*; *Chœtspergense* appellant. *Sala*, quà Toringiam perfluit, vitiferos lambit montes. *Viadrus* (qui *Odera*) juxta *Gubiũ, Croscenum Lusatiæ*, atq; *Francofurdiam Marchiæ*, vitifer est. *Moravia* quoq; vites profert. Paucæ admodum regiones sunt in Germaniâ vini indigę. *Ager Babenbergensis*, Radiantię Mœnoq; junctus, *Glycyrrhizam* radicem (*liquiritiũ* vocãt) generat. *Prussia, Pomerania, Silesia, Marchiæ* bona portio, *Saxonia, VVestvalia, Hessia*, Bacchi inopes, Cereris ditissimæ sunt. Nota sunt etiam *Athesina* vina, quæ suprà *Rhætica* dixi. Præter hanc vini ubertatem, advehuntur quoq; peregrina: *Italica, Cretica, Pannonica*. De Germaniæ fertilitate Baptista Mantuanus in Dionysio sic cecinit:

Et vada Teutonici tangit vastissima Rheni:
Terra hominũ frugumq; ferax, armenta, gregesq;,
Uberibus pascens glebis; non languida cœlo.

Et noster Conradus Celtis:

Terra

Terra hominum pecudumq́; ferax, quaq́; ubere glebâ
Spiciferam Cererem multo cum fœnore reddit:
Pascua florigeris extendens pinguia pratis,
Ingentesq́; lacus, varias vastasq́; paludes,
Et fluvios varios, sapido qui pisce redundant;
Collibus apricis, agrisq́;, & montibus altis,
Plurima vitiferi qui fundunt munera Bacchi.

Pecorum fœcunda.) Plinius, historiæ mundi libro 17. capite 4. Germanorum pabula inprimis celebrat. *Nam quid*, inquit, *laudatius Germania pabulis? & tamen statim subest arena tenuissimo cespitum corio.* Ubi autem pascuorum & pabulorum copia proventusque abundat, commodè armenta atque greges aluntur. Ideò Tacitus prodidit, Germaniam *pecorum fœcundam, sed plerunq; improceram. de frontis gloriâ*, proceritate & magnitudine, minimè solliciti; *numero gaudent: eaq́; gratissimæ opes.* Sic libro 4. annalium Cornelius: *Germanis ingentium beluarum feraces saltus; modica domi armenta sunt.* Cæsar libro 4. de bello Gallico: *Quinetiam jumentis, quibus maximè Galli delectantur, quaq́; impenso parant precio, Germani importatis non utuntur: sed quæ sunt apud eos nata, prava, atq; deformia: hæc quotidiana exercitatione, summi ut sint laboris, efficiũt.* *Pecorib. abundat Germania.*

Eæ solæ & gratißimæ sunt opes.) Adhuc Germani, maximè qui extra urbes in rure degunt, armenta atq; pecudes, pro Crœsi aut Midę divitiis, Arabum gazis, Pactoli summis opibus, reputant: uberrimũ enim quæstum ex pecoribus recipiunt; etiam Strabone testante, libro 7. *Equis* domi militiæque inequitant: aratro aut currui, si res poscat, jungunt: terram cum iis colunt, aut necessaria vehunt: corium mortuorum distrahunt. *Tauros* quoque agri culturæ adhibent, & ad vehendas res necessarias utuntur. *Asinos* ferendis oneribus destinãt; nec corium sinè usu perire sinunt. *Boves*, ad augendum armenti gregem, & vitulis educandis, retinent: eas mulgent: lacte vescuntur; ex reliquò caseos & butyrum conficiunt. *Pecudes*, quibus vellera tondunt: lanam vendunt; è pellibus componunt aut subducunt vestem. *Armenti* ac *pecoris* carne, præter equorum atq; asinorum, vescuntur: quædã alunt, ut distrahant, atq; aliud pro vitæ necessitate mercẽtur. Ridebit hîc forsan quispiam meã diligentiam: at qui cõsideraverit, in quali verser argumẽto, in illustrandâ Germaniâ; scilicet probare debebit studium. *Alpestres Rhæti, Helvetii, Algavii,* sua armenta in Alpibus: quidam etiam *Germanorum* in saltibus, tempe & campis pascuosis,

Opulentia Germanorum.

ſtuoſis, quos Alemanni *Augias* (Aw) vocăt, alunt; & maximè in Hercyniâ ſylvâ.

Argentum & aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurúmve gignere. quis enim ſcrutatus eſt? Poſſeſſione & uſu haud perinde afficiuntur.

Pomponius Mela lib. 2. *Sarmatæ, auri & argenti, maximarum peſtium, ignari, vice rerum commercia exercent.* Et Juſtinus libro 2. de Scythis: *Aurum & argentum perinde aſpernantur, ac reliqui mortales appetunt.* Vetus quoque Germania, magnâ auri, argenti, & pecuniarum inopiâ laboravit. quemadmodum etiam Strabo libr. 7. innuit: *quòd metallorum vena adhuc laterent*; quas aliquot deinceps ſeculis tempus, omnia revelans, & in apricum proferens, aperuit. Cajus Plinius tamen, ſuo tempore *æris metalla in Germaniâ* ſcribit *reperta*, lib. 34. cap. 1. hiſtoriæ mundi. & memorat noſter Cornelius, lib. 11. annalium; *In agro Mattiaco, Curtium Rufum recluſiſſe ſpecus, quærendis venis argenti.* Ex quibus verbis etiam colligo, hunc libellum ante Annales ab authore ſcriptũ: quòd

Germanis diu latuerunt argenti venæ.

illîc afferat, de quo hîc dubitat. Adjecit verò id, quod virum prudentem, de re dubiâ & incertâ, dicere decuit: *Nec tamen affirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurúmve gignere: quis enim scrutatus est?* Quis autem nescit, Germaniam nostram, nunc cæteris regionibus omnibus, & præstantius habere argẽtum, & ipso abundare magis? Postquam enim habendi cupiditas intravit, & majores nostri terræ opes diligentiùs investigare ac perscrutari cœperunt: non tantùm in montibus, sed & fluminibus, aurum & argentum quæsitum & inventum est.

Germania dives auri, argenti, æris, & metallorum.

—— itum est in viscera terræ;
Quasq; recondiderat, stygiisq; admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum:
Jamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodiderat. ——

Ovidii sunt versus, primo Metamorphoseos. *In Rheno* pridem auri crustæ sunt repertæ: nec hodie desinit idem amnis auri ramenta adferre. unde *Rhenenses aurei* cuduntur, & *Rhenense aurum* passim nominatur. Danubii accolæ idem, nec frustra, *in Istro* tentârunt: quanquam non eam copiam præstet Danubii arena. Horum factum deinceps reliqui Germani fluviorum accolæ secuti, *in Mœno,*

Albi,

Albi, Moldâ, Ederâ,(quem *Adranam* à Cornelio, annalium primo, appellatum puto) *Egrâ, Nabo* ac *Rego*, aurum & margaritas ex arenâ collegerunt. Nec ullum absolutius aurum, quàm id quod in fluviis reperitur: utpote cursu ipso trituque perpolitum. Unde Conradus Celtis, lib. 2. elegiâ 2.

Rhenus habet fulvum, quod fertur ab Alpibus, aurum:
Argenti venis Teutonis ora scatet.
Unio cum gemmis Mœno reperitur in amne:
Divitias multas Albis & Ister habet.

Montes Germaniæ maximè sunt auri ac argenti feraces. Inprimis *Sudeti*, quos Boëmicales nostra ætas vocat; & *Melibocus*, qui est pars Hercyniæ, *Harto*, (der Hartzwald vulgò appellatus) ab Toringico nemore initium sumens, Hessos & Saxones attingit: æris & nigri plumbi metallis abundat. In hoc monte saltuque, à mineris celebres sunt, *Islebia, Mansfeldia, Hochstadium*, atque *Goslaria*; cujus mineras Otho Magnus, ejus nominis primus, Germanorum Imperator, cum aliis Saxoniæ Misniæq; fodinis, circa dominicæ Incarnationis annum DCCCC LXVIII. aperuisse fertur. Est etiam *Breytenbornium* in Toringiâ, prope *Schwartzenburgũ*. Et quicquid montium ab *Albi* usque ad *Moldâ* **Otho M. Imp.**

fluenta erigitur, & indè ad *Elistrum* ac *Salam* amnes,(quam oram olim *Hermunduri*;nunc *Misni* occupant) omnis generis metalli, argenti,æris, ſtanni, ferri ac plumbi, dives eſt. *Cottenheyda* mons, aurum dat effodientibus. *Fribergum*, in pede Sudetorum montiũ, quâ parte ad Misniam ſpectant; *Schreckenbergum* nunc, *Annebergum*, *Gayrum*, *Schnebergum*, *Aldenbergum* in Misniâ, ubi Sudeti montes in occidentem vergunt; & intra ipſos Sudetos montes, *Joachimica vallis*, metallifodinis admodum celebres ſunt. Deinde in Sudetis, *Maravaniam* Marcomannorum regionem versùs, *Igla*. In Silesiâ verò, *Lygiorum* tractu, *Reychsteynum*, *Beytena*, *Aldenbergium*, *Cuperbergum*, *Goldbergum*, (à monte auri ferace dictum) argenti metallis abundant. *Pinifer* mons (*Fichtelbergum* vocant Germani, quòd pinubus abundet) etiã ſuas habet argentarias fodinas. Similiter *Plana*,& *Cuttenbergum* Boëmiæ, & pleræq; aliæ Bojohemicæ urbes. *Schonbachii* in Boëmicis montibus ad *Egram* ſiti, argenti vivi admodum magna copia reperitur. Rivuli etiam, quibus nomen Aurbach/ex Sudeti jugis promanantes,auri ramenta ſecum trahunt. *In Scandiâ*, Germanici æquoris inſulâ,*Sueciâ & Nordvegiâ*,admodum frequentes ſunt auri, argenti, ferri,

ferri, cupri, plumbiq́ue fodinæ. In *VValdeckensi comitatu*, regionis Cattorum, plumbum effoditur. Ipsam deniq; *Hercyniã*, scribit Conradus Celtis, habere argenti & auri, universiq; generis metalli, inexhaustas venas: similiter officinas, in quibus argentum, æs,& alia metalla conficiuntur. De Hercyniâ sic cecinit Con. Celtis:

Proinde metalliferos extollens undique montes,
Argentiq́; auriq́; ferax, variisq́; metallis
Plurima perpetuis effundens munera venis;
Fornacesq́; cavos, rapidus quibus æstuat ignis,
Quem fovet excussis ventosis follibus aura, &c.

In nemore Martiano, *Friburgi* & *Zæringiæ in Brisacogeâ*, argenti quoque sunt mineræ. In *valle Oenanâ*, (im Inthal.) *Tiroli* & *Athesinâ orâ*, apud *Sevaces* seu *Sbotium*, ingẽs omnium metallorum vis eruitur. De quib. in universum Con. Celtis, libro Amorum 2. odâ 6.

Qui mihi de celsis nuper fuit Alpibus actus
Oen⁹, ubi atq; Athesis murmura rauca facit;
Argenti æterno scaturit quà vena metallo,
Et ditat totam patriam Alemanicam.
Hîc halant liquido puro & de fonte salinæ,
Ditantes Bavaros, Austriacosq́; Duces.
Hîc turba est tetro nigroq́; simillima morti,

Qui solvunt vastis ignibus æra suis.
Haud credas nostris decocta metalla per ignem,
Sed phlegetonteis mundificata vadis.

Præterea *Vosagi* montana, atque *Lotharingia*, opulentas habent argenti ferrique venas. ad Galliam Belgicam quondam spectârunt; nunc ad Germaniam attinent. Postremò *Carpathus* mons, (*Cremnitz* & *Semnitz* vulgò appellant) ad orientalē Germaniæ plagam, ut dixi, situs; æris, argenti atque auri, opulentas habet fodinas: unde quoque *Hungaricum* effoditur *aurum*. Sicut Conradus Celtis, elegiâ 16. primi Amorum, testatur:

Vistula Carpathi ducens radicibus ortum,
Quæ sua Pannoniis aurea dona ferunt:
Hic ubi præcipiti consurgit vertice Κρημνός,
Pulsans æthereum per juga celsa polum.

& aliâs:

Ast aliud Carpathus habet, qui spectat in Eurū,
Auspicium nostris niveo dans vertice terris:
Quem Suevum in priscis memini dictum esse libellis;
Qui cuproq; auroq; scatens, variisq; metallis,
Pannoniam largo locupletat munere gentem.

Prætereo ignobiliores aurarias, argentarias atque ærarias, quas vetus & recens aperuit Germania; & subindè novas scrutatur ac invenit. Satis jam puto cognobile, nostram Germa-

Germaniam metallorum feracissimam. At quòd ait Tacitus, *possessione & usu non perinde affectos*: de suorum temporum moribus scripsit. nunc hæc dies (ut Simonis Terentiani utar dicto) aliam vitam attulit, alios mores postulat.

Creverunt & opes & opum furiosa cupido:
Et cùm possideant plurima, plura petunt.

Unde etiam sequitur:

Est videre apud illos, argentea vasa, Legatis & Principibus eorum muneri data, non in aliâ vilitate, quàm quæ humo finguntur: quanquam proximi, ob usum commerciorũ, aurum & argentum in precio habent; formasq; quasdam nostræ pecuniæ agnoscũt, atq; eligunt: interiores, simpliciùs & antiquiùs, permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam; Serratos, Bigatosq; Argentum quoque magis, quàm aurum sequuntur: nullâ affectatione animi; sed quia numerus argenteorum faciliori usui est promiscua ac vilia mercantibus.

Adeò verum est, quod ex poëtis quidam dixit;

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Germani veteres non fuerunt avari.

Germani enim principiò, nullâ pecuniæ avaritiâ capti, continentes, sobrii, suâ sorte contenti, ac bonæ frugis, ruri pecorique colendo cum laude vacabant; merciumq; commutatione, maximè interiores Herdvvones, utebantur. Verùm accrescentibus divitiis, & habẽdi cupiditas accrevit: & factum, ut paulatim donis atq; muneribus cœperint assuescere, corrumpi, & ab avitâ virtute degenerare. quod libro annalium 20. Cornelius prodidit; & Otho Frisingens. lib. 2. cap. 48. repetit. Pecuniæ enim (velut Hebræus Concionator memorat) omnia obediũt. Nemo tam fortis & invictus, qui nõ expugnet pecuniã. Ut jure exclamârit Virgil. Maro, 3. Æneid.

—— *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames? ——

Germani primũ probare cœperunt pecuniãs deinde exosculari; postremò etiam sitire: & quantò plùs potæ, tantò sitiuntur aquæ.

Permutationib. mercium usi Germani.

Ante auri, argenti, & pecuniæ usum, homines rerum *merciumq; permutatione* utebantur; alia pro aliis mercantes. Refert namque Justinus lib. 3. ex Trogo Pompejo; *Lycurgum Spartanorum regem, emi singula, non pecunia, sed compensatione mercium, sanxisse: Auri argentiq; usum,*

usum, velut omniũ scelerũ materiam, sustulisse. Et tradit Aristot. lib. 1. cap. 9. Politicorum; *Permutationem initiò cœpisse ex eo, quod est secundùm naturã: quòd alii plura, quã opus sit; pauciora haberent alii.* Quoad verò ipsis sufficeret, necessariũ erat permutationis inire rationẽ. Sicut adhuc faciunt Barbarorum nationes multæ; alia pro aliis dãtes, recipientesq;. Hujusmodi permutatio, neq; præter naturã est, neque ad amplificationẽ patrimonii pertinet: cùm sit in supplementũ indigẽtiæ secundũ naturam. Et Plin. lib. 33. natur. hist. cap. 1. *Utinam posset è vitâ in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi authores dixêre; proscissum conviciis ab optimis quibusq;, & ad perniciẽ vitæ repertũ. Quãtũ fœliciore ævo, cũ res ipsæ permutabãtur inter se! sicut & Trojanis temporib. factitatũ, Homero credi cõvenit. Ita. n. ut opinor, cõmercia victus gratiâ invẽta; alios coriis boũ, alios ferro captivisq; rebus emtitâsse tradit: quanquã & ipse miratus aurũ, æstimationes rerum ita fecit; ut centum boũ arma aurea permutâsse Glaucum diceret, cum Diomedis armis novem boum. Ex quâ consuetudine, mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ.* Homeri ex 7. Iliados versus, quos citat Plinius, & Justinianus Institutionum lib. 3. tit. 23. de emtione & venditione; Gulielmo Budæo interprete, sic sonant: *Commercia victus gratiâ inventa.*

Affuit ex Lemno ratibus tunc copia vini;
Cæsarie insignes redimunt hinc vina Pelasgi:
Pars dedit æs nitidum, ferrũ pars altera, bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
Ad naves tauros, hic bello corpora capta.

Hunc morem etiam Strabo lib. 7. approbavit. & Solinus Polyhistor cap. 35. de Britannis: *Numum refutant; dant res, & accipiunt. Mutationib. necessaria potius, quàm preciis parãt.* Sic Germani suas commutabãt merces: pro lacte, butyro, caseis, ovib. bobus, lignis, frumento; sal, coriũ, pannum, supellectilem, & reliqua domus utensilia, comparabant.

Æs quando signatum Romæ.

Pecunia unde dicta.

Pecuniam probant) Cajus Plin. naturalis histor. lib. 33. cap. 3. *Servius rex primus signavit æs. Antea rudi usos Romæ, Timæus tradit. Signatum est notâ pecudum: unde & Pecunia appellata. Argentum signatũ est anno urbis quingentesimo octuagesimo quinto, (* annis ante Christi incarnationẽ ducentis sexaginta novem *) Q. Fabio Cos. quinq; annis ante primum bellum Punicum. Nota æris fuit: ex alterâ parte, Janus geminus; ex alterâ, rostrũ navis: in triente verò & quadrante, rates. Quadrans antea triuncis vocatus, à tribus unciis. Nota argenti, fuêre bigæ atq; quadrigæ: & indè Bigati, Quadrigatiq; dicti. Livius Drusus, in tribunatu plebis, octavam partem æris argento miscuit.*

miscuit. Qui nunc Victoriatus appellatur, lege Clodiâ percussus est. Antea enim hic numus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoriâ: & indè nomen. Aureus numus post annum sexagesimum secundum percussus est, quàm argenteus. Hactenus Plin. Quomodo *Bigati* & *Quadrigati*, à Bigæ & Quadrigæ notâ fuêre dicti: ita *Serrati*, ab impressâ Serræ notâ, sunt appellati. Hanc Rom. monetã vidit Cornelius Germaniã pervagâsse, & à majorib. nostris probari cœptam. At quãdo ipsi Germani aurũ, argentum atq; æs, cœperint cudere signareque; non video à veterib. proditum. Literarum ignorãtia, omniũ memorabilium rerũ invexit inscitiam. Sub Carolo Magno, Romanum Imperium à Græcis ad Germanos translatum, memorant historiographi. An verò ante illũ pecunia fuerit penès nostrates excusa, aut posterioribus seculis; quærendũ puto. Methodius, qui sub Decio & Valeriano Imperatoribus, circa dominicæ Incarnationis annum CCLV. claruit, suo tempore *Saxones leonem in numismatibus circumtulisse*, scribit. Deinde Procopius, Justiniani Cæsaris à libellis, qui vixit anno Domini DXXVIII. refert libr. 3. de bello Gothorum; *Francos Germaniæ populos, occupatâ Galliâ, quam illis Justinianus Imp. concessit, aureum nu-*

Pecunia quando excusa in Germaniâ.

mum è nativo Galliarum metallo cudisse; suamq; imaginem, non Rom. Imperatoris impressisse. Peregrina pecunia, nisi aurea sit, non curatur magnopere hac tempestate. Quæque enim Germaniæ natio & civitas, suum cudit æs; signat aurum atque argentum: hoc agnoscũt probantque. Deniq;, pro gentium Germanicarum varietate, variatur pecuniæ valor preciumque. Principes & aliquot civitates, quas Imperiales vocant, argenteum numum cudunt, Rhenensis aurei precio: quem à valle Joachimicâ, ubi primùm excudi cœperunt, *Joachimicum* vulgò (Jochimsthaler) vocant, novo vocabulo.

Ne ferrum quidem superest: sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut majoribus lanceis utuntur: hastas, vel ipsorum vocabulo frameas, gerunt, angusto & brevi ferro; sed ita acri, & adusum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. & eques quidem scuto frameáq; contentus est: pedites & missilia spargunt, pluráque singuli, atque in immensum vibrant: nudi, aut sagulo leves: nulla cultus jactatio. Scuta tantùm lectissimis coloribus distin-

distinguunt: paucis loricæ: vix uni alterive cassis, aut galea.

Sicut æræ, argento auroque, fœcunda est Germania: ita ferri venis dives est. Exstant enim innumeræ fodinæ ac officinæ ferrariæ, per universam Germaniam. *Gothini* primi leguntur apud Germanos ferrum effodisse: velut in hoc libello inferiùs prodidit Cornelius. Et Ptolemæus lib. 2. cap. 11. apud *Quados* ferri mineras suâ ætate fuisse, tradit. Verumtamen rariorem fuisse ferri usum, nec tot exstitisse ferrarias; hinc colligit Tacitus, quòd *hastas* & tela, *brevi atq; angusto ferro* præfigere soliti fuerint: & *Fenni, inopiâ ferri, sagittas ossibus asperaverint.* Vix ulla est hodie Germaniæ natio, quę non gignat ferri metallum, & suas habeat officinas. Videas passim in *Maravaniâ, Silesiâ, Bojohemo, Misniâ, Saxoniâ, Meliboco monte, Hessiâ, Nariscorum orâ* quam *superiorem Palatinatum* dicunt, *ad Vilsum* amnem, *Norico, Bojoariâ, Gastyno, Raurisô, Bintzgoviâ, Styriâ, Rhætiâ, Sueviâ, ad Brentium* amnem, juxta *Alam ad Coccherũ* fluvium, & *in Hercyniâ sylvâ*, & ferrarias & officinas, faberrimis fabris instructas, & mille armorũ genera toti Europæ pręstantes. Nôrunt omnes Germanorũ inventũ, bõbardas, sclopetos, tormẽta,

Ferrum quoq; gignit Germania.

instrumēta bellica, circa dominicæ Incarnationis annum MCCCLXXX. & ferreos stanneosq́; literarū charactéres, & ipsam impressoriam artem. Glessariarum, Salinarum & lapicidinarum nullus est numerus. Est præterea *in Misniorum regione* mons, ad tertiū fermè lapidem ab *Zuiccaviâ* urbe, ad *Moldam* sitâ, sub Ducum Saxonię ditione, *Colbergū* (id est, Carbonarium) vocant linguâ vernaculâ: è quo effoditur lapis terræ calore execoctus, ater & levis, perinde ac carbo, (ideo etiam *Carbonarium lapidem* appellant) quo per totam ferè Misniam, carbonum loco fabri ferrarii utuntur: qualem dat inferior Germania, ad *Mosæ Trajectum*, (id est, Mastricht) in Leodiensi diœcesi. Memorat Georgius Agricola, peritus Medicus, in libello de re metallicâ: Cùm, se puero, horum carbonū fodinę accensę fuissent, ipsum montē non aliter, ac olim Æthnam & Vesuviū, arsisse, flāmasq́; evomuisse; ut vicinæ Zuiccaviæ timorem incusserit. Fumat & hodie; quemadmodū ipse aliquādo vidi, cùm è Lipsicâ academiâ, salutandi Erasmi Stellæ Libanothani, Zuiccaviam, ubi is medicum & consulem agebat, proficiscerer. Ejusmodi rupes, sive promontorium, quod æstuat perpetuis ignib. instar Æthnæ, in *Tylâ* insulâ, quæ *Islādia*, id est, glacialis

Georgius Agricola.

Montes Germaniæ ardentes.

cialis

cialis terra, dicitur, exstare; post Saxonem Sialandicum, Jacobus Ziegler Landavus refert. Qualem in *Styriâ*, quæ *Valeriæ* pars est, esse ferunt.

Frameas.) De telorum, jaculorum, gladiorumque vocabulis, Aulus Gellius noctiũ Atticarum lib. 10. cap. 25. in hunc modum annotavit: *Telorum, jaculorum gladiorumq; vocabula, quæ in historiis veteribus scripta sunt, hæc sunt: hasta, pilum, phalarica, semiphalarica, soliferrea, gessa, lancea, spari, rumigestri, faces, tragulæ, frameæ, mesanculæ, catejæ, romphææ, scorpius, scibones, silices, veruta, enses, sicæ, machæræ, spatæ, lingulæ, pugiones, climaculæ.* Quæ etiam Petrus Crinitus, lib. 13. cap. 6. de honestâ disciplinâ, recitat; hæc insuper adjiciens: *Propria verò populorum hæc sunt, (ut doctiores ferè consentiunt:) framea Germanorum, gessa Gallorum, romphæa Thracum, lancea Hispanorum, pila Romanorũ, issi Bojorum, sarissæ Macedonum, sibini verò Illyricorum.*

Telorum vocabula.

Peculiaria gentium tela.

Frameam, Germanorum hastam, videt̃ adhuc referre stil'ille cultellis adhærẽs, Germanicè ein Pfriem appellat':& licèt stricto breviq; ferro ea hasta fuerit; tamen admodũ idonea pugnantibus Germanis, ut vel cominus, id est, à propinquo, vel eminus à longinquo, pro ut ratio poscebat, in hostem uterentur.

Infrà *Rugiis & Lemoviis rotunda scuta, & breves gladios*, attribuit. Libro verò annaliũ primo, *Cheruscis procera membra, hastas ingentes ad vulnera facienda*. Similiter lib. 2. Germanicus narrat, *non loricam Germano, non galeã: ne scuta quidem ferro, nervóve firmata; sed viminũ textus, vel tenuis, & fucatas colore tabulas: primam utcunq; aciem hastatam; cæteris præusta aut brevia tela*, &c. & paulò pòst *prælongas hastas* iisdem Germanis tribuit. *Scutiferos* quoq; fuisse *Germanos*, etiam infrà de *Ariis, Rugiis, Lemoviis, Venedis, ac Fennis* narrat. & lib. 4. annalium, *Urorum tergis scuta parata* refert. & libro 20. *Brinionem Caninefatem scutum imposuisse more gentis*, recitat. Plutarchus in vitâ C. Marii refert, *Cimbros tulisse galeas, ornatas horrendis hiantium animalium formis: etiam thoracibus ferreis, scutisq; albis protectos: teli genus fuisse, bina manibus jacula: & cùm in hostes irruerent, magnis gravibusq; macharis manus conseruisse*. *Aduatici*, referente Cæsare Commentariorum belli Gallici 2. *scuta ex cortice facta, aut viminibus intexta, pellibus induxerant*.

Armorum species.

Scuta Germanorum.

Porrò *Missilia* dici tela, quæ in hostes emittantur, nôrunt omnes: ut sunt glandes, saxi, spicula; quibus prælium incipiebatur. Aliàs etiam *munuscula*, quæ Consules Impe-

rato-

ratorésve in vulgus jactare consueverunt, dicuntur: de quibus est caput sextum lib. 14. antiquarum lectionum Lud. Cœlii.

Nudi) hoc est, levibus vestimentis ac tibialibus induti; nullâ vestium gravitate atque molestiâ gravati, quò sint expeditiores ad quamvis fortunam experiundam: quem morem nostri quoq; milites servârunt. *Sagulum* militare indumentum est, breve & idoneũ ad militiam. Scribit Herodianus lib. 4. *Cæsarem germanicam vestem nonnunquã induisse, & in eorum sagulis, argento variatis, conspectum*. At *Loricæ*, tunicæ sunt ex ferreis annulis; à loris dictæ. Antiquitus enim de crudo corio faciebant pectoralia: nonnulli *Thoraces* vocant. *Cassis* aut *galea*, quibus armatur caput, nota sunt.

Equi non formâ, non velocitate conspicui: sed nec variare gyros in morem nostrum docentur. In rectum, aut uno flexu dextros agunt; ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoq; mixti præliantur, aptâ & congruente ad equestrem pugnã velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos ante aciẽ locant.

Definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idq; ipsum inter suos vocantur. & quod primò numerus fuit, jam nomen & honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodò rursus instes, consilii, quàm formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis præliis referunt. Scutum reliquisse, præcipuum flagitium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire, ignominioso fas: multiq; superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

Equi Germanorum. Ab armis ad militiam, & exercitus instructionem, transit. Germani, inquit, *equos suos* ad belli usum, neglectâ corporis velocitate, & circumagendi in orbes studio, Romanorum more; etiam ad natandi consuetudinē, erudiebant. Agriculturæ assuefiunt: alicubi & bobus aratur; maximè in Martiano & Hercynio nemore. *In Scandiâ,* præter boves, alia quoque animalia currui vehendo adhibentur. Symmachus lib. 5. historiarum, de Maximino Cæsare: *Equos in circulum vertere, barbaricâ consuetudine, semper experiebatur.* Eum morem ad nostrates transivisse quoq;, nemini obscurum est: eriguntur, magnâque peritiâ

peritiâ circumaguntur equi; & peditatus rotatur. Vulgò, ein Rädlein machen/appellant. *Penes peditem plus* fuit *roboris*, quàm equitem. Infrà de Cattis: *Omne robur in pedite*. Quòd pauciores equos aluerint, quàm posteriori-bus temporibus. Strabo libro 4. *Sunt omnes naturâ bellaces, equitatu, quàm peditatu, longè præstantiores*. Indè Maximinus Imperator, Germanorum equitatum hostibus semper antepoſuit: teſtes Capitolinus & Herodianus lib. 8.

Penes peditem plus roboris apud Germanos.

Definitur, deſcribitur delectorum juvenum *numerus*: *centum ex ſingulis pagis ſunt*.) Significat verò *Pagus*, non vicum ruſticanum; ſed unius jurisdictionis tractum, ditionem ac agrum. quomodo hodie *Helvetia* tredecim habet pagos ac civitates, quæ iisdem legibus, moribus atque inſtitutis, utuntur; ipſi ſuâ linguâ Orter vocant; & pagum ſeu civitatem, ein Ort. Alicubi etiam *marcam*, judicium & ditionem, agrumq; totum: quemadmodum etiam aliæ nationes Germanorum ſuos habent pagos, diſtrictus atque ditiones. Ex horum pagorum ſingulis, centum delecti juvenes in militiam emittebantur: *idq; ipſum inter ſuos vocantur; & quod primò fuit numerus, jam nomen & honor eſt*.

Centenarii dicuntur. Vernacula Germanorũ vox, Cent/quæ ditionem, districtum judicii, & marcam significat; & Centgrave, id est, Judex, videtur indè habere vocabulum. De Helvetiorum ac Suevorum pagis plura apud Cæsarem, & nos infrá.

Acierum instructio. De *Acierum* aut exercitus instructione, atque modo incundi bella; idem noster Cornelius, lib. 2. annaliũ: *Diriguntur acies pari utrinq; spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe longâ adversùs nos militiâ insueverant sequi signa, subsidiis firmari dicta imperatorum accipere.* Fl. Josèphus antiquitatum Judaicarum lib. 19. cap. 1. *Germanos robustos corpore, & primo impetu quibuscunq; hostibus congressos prævalere* refert. Idem libro 2. cap. 16. belli Judaici: *Spiritus majores corporibus gerentes: & animam quidem contemtricem mortis; indignationes autem vehementiores feris.* Appianus Alexandrinus, libro qui Celticus inscribitur: *His mores*, inquit, *ferocissimi insunt; in aggrediendo insignis audacia: contemtus mortis maximus, ob reviviscendi spem.*

Acies

Acies est exercitus instructus: quòd ferro armata sit, & telorum acumine. Ein Spitz / oder Schlachtordnung. Quomodo acies ordinari debeat, ut in conflictu reddatur invicta, Flavius Vegetius libro tertio, capite 14. de re militari; Ælianus ad Hadrianum Imperatorem, in libello de instruendis aciebus; & alii rerum militarium scriptores, sunt adeundi.

Cuneus, eodem Vegetio, libro tertio, capite 19. authore, dicitur multitudo peditum, quæ juncta cum acie, primò angustior, deinde latior procedit, & adversariorum ordines rumpit: quia à pluribus in unum locum tela mittuntur. Quam rem milites nominant *caput porcinum*. Vel, est ordinatio acierum, in modum cunei.

Cedere loco, retrocedere, aut hosti cedere: *dummodò rursus instes*, in hostem videlicet, aut aciem; & non omnino deseras exercitum, fiasque perfuga: *consilii, quàm formidinis arbitrantur*. Est oratio ecliptica: nam adverbium *magis*, aut *potius* intelligitur: consilii potiùs, quàm formidinis arbitrantur. Quo genere loquen-

di Tacitus sæpe utitur. lib.14. *Denique, si rebus conducat, libens, quàm coactus, acciret dominam.* Ejusmodi exempla Beatus Rhenanus in suis Castigationibus congessit. Deseruisse exercitum, inter capitalia numerabatur. Id flagitium postmodum Franci vocârunt Herischlitz; quasi dicas, exercitus scissionem.

Corpora suorum etiam in dubiis præliis referunt.) non relinquunt suorum corpora infirma, aut occisa, humi jacêre, ut in hostium manus veniant: etiamsi prælium periculosum & anceps sit, nec scias cui partium victoria sit cessura, aut penitus desperatum; secum referunt, ut humentur. Poteris interpretari, Germanos in dubiis præliis, ubi de victoriâ desperatur, suorum corpora referre, id est, exprimere aut repræsentare: cùm alii despondeant animum, & fiant pusillanimes; (ut fit, cùm mortem ante oculos conspexeris) ipsi fortes, audentes, & infracto animo, suorum corpora, quæ sunt ad impetum valida, magna & invicta, referunt.

Scutum reliquisse, præcipuum est flagitium,) id est, peccatum flagris dignum. *Ignominia*, est nominis nota: crimen contra nomen & famam, quodque nominari non debet. *Infamia*, quæ aliquem infamat.

Super-

Superstites bellorum.) Phrasis Taciti; sicut lib. 2. annalium: *Et tot bellorum superstitem.* Et infrà: *Superstitem Principi suo ex acie recessisse.* Libro annalium quinto: *Tiberio superstes fuit.* *Infamiam*, quam è bello retulerunt, propter fugam, exercitus desertionem, scuti amissionem, aut aliud flagitium; *laqueo finierunt*, se-ipsos suspendendo. Proditores etiam & transfugas arboribus suspenderunt.

Reges ex nobilitate; Duces ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas: & Duces exemplo potiùs, quàm imperio; si promti, si conspicui, si ante aciē agant, admiratione præsunt.

Vetus Germania proprios habuit Reges; & singulis Germanorum nationibus sui præfuerunt Reges ac Principes: quemadmodum omni Germaniæ *Ariovistus* præfuisse proditur à Julio Cæsare. *Cimbrorum* fuerunt; Teutomirus seu Teutobochus, Beleus & Betorix: *Suevorum*; Vannius, Vangio, Sido, Italicus, Heroë, Erocus, Chonodomarius, Emericus, Rixilla: *Cheruscorum*; Arminius, Segestes, Segimerus, Segimundus & Italus: *Sicambrorum*; Deutorix, ac Milo: *Marcomannorum*; Maroboduus, & Catvalda: *Reges & Duces Germanorum.*

Quadorum; Vannius, ac Tudrus: *Hermundurorum*; Vibillius: *Marsorum*; Malovendus: *Cauchorum*; Ganalcus: *Cattorum*; Catumerus, Adgandestrius, & Arpus: *Batavorum*, Cariovalda, Civilis, & Brenno seu Brimio: *Frisiorũ*; Verritus, & Maloriges: *Alemannorũ*; Sunomarius, Hortarius, Martianus, Hariobaud⁹, Vadomarius, Varius, Ursicinus, Verſalpus, Chonodomarius: autoribus, Strabone lib. 7. Cornelio Tacito, & Ammiano Marcellino.

Ipsi Reges, Germanorũ nationibus, usq; ad Caroli Magni tẽpora, imperârũt: sub quo summa Imperii majestas (Græci monarchiã vocant) ad Germanos fuit translata. exinde Germania magis clarescere cœpit, suiq; splẽdoris radios in totũ terrarũ orbem spargere. nam ab eo tẽpore Imperatores Augustos dedimus, ac omnib. gentibus dominari incepimus: usq; adeò, ut illa sublimis Imperii monarchia, potiùs Germanorũ, quàm Romanorum, sit appellandũ imperium: nec ampliùs *Romanos rerum dominos gentemq́ togatam*; sed, *Germanos rerum dominos, gentemq́; potentẽ*, canendum sit.

Germania Augustos dedit.

Reges ipsos ex nobilitate sumunt, inquit Tacitus: hoc est, si sint stemmate, natalibus, majorumq́; imaginibus clari. *Duces verò ex virtute*, id

re,id est,rerum fortiter pręclareq; gestarum, ac bellicâ laude insignes,eligunt. *Nec liberam ac infinitam potestatem Regibus* concedunt, ut suo arbitrio imperitent: ne avitę libertatis dignitatem, cujus admodum studiosi sunt, amittant; & magis tyrannos, quàm Reges, sustinere cogantur. Indè etiam *Duces exemplo potiùs,quàm imperio; si promti* in rebus bellicis,si virtute *insignes, si ante aciem agant, admiratione præsunt.*

Cæterùm neq; animadvertere, neque vincire,neq; verberare quidem,nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam, nec Ducis jussu; sed velut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesq; ,& signa quædam detracta Lucis, in prælium ferunt. Quodq; præcipuum fortitudinis incitamentum est,non casus: nec fortuita conglobatio, turmam aut cuneum facit;sed familiæ,& propinquitates & in proximo pignora:unde fœminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuiq; sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres,ad conjuges,vulnera ferũt:nec illæ numerare,aut exsugere plagas pavent; cibosq; & hortamina pu-

gnantibus gestant. Memoriæ proditur, quasdam acies inclinatas jam & labentes, à fœminis restitutas, constantiâ precū & objectu pectorum, & monstratâ cominus captivitate; quam longè impatientiùs, fœminarum suarum nomine, timent: adeò ut efficaciùs obligentur animi civitatum, quibus inter obsides, puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid & providum putant: nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub divo Vespasiano, Velledam, diu apud plerosq; numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complureis alias venerati sunt; non adulatione, nec tanquam facerent deas.

Sacerdotum in bello authoritas. Quantâ authoritate fuerint *sacerdotes*, narrat. deorum ministros judicabant, penès quos summa rerum potestas consisteret. In bello, lictorum vice, in scelcratos *animadvertebant: non quasi in pœnam, nec ducis jussu; sed velut imperante Deo*, Marte, Mercurio, aut Hercule: quos coluit antiquitas, sicut mox indicat Cornelius. narrat idem libro annalium 21. *Germanis fuisse morem, Deorum numine capessere*

Germani Deorū numine bella capessunt.

pessere

pessere pugnam; conjugum, parentum, patriæ memores.

Effigiesq́ & signa quædã detracta Lucis, in prælium ferunt.) Sic libro annaliũ 20. *Hinc veteranarum cohortiũ signa; indè depromtæ sylvis lucisq́ ferarum imagines: ut cuiq́ genti inire prælium mos est.* sicut de Cimbrorum equitibus, Plutarchus in C. Mario retulit; *quòd galeas, horrendis hiantium animalium formis ornatas, in prælium tulerint.*

Imagines ferarũ in bellum portãa

Lucos deorum templa exstitisse, Plin. lib. 12. cap. 1. prodit: & infrà Tacit⁹; *Lucus ac nemora consecrant, deorumq́ nominibus appellant.* Et de Suevis Semnonibus: *Stato tempore in sylvã, auguriis patrum & priscâ formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coëunt.* Apud *Naharvalos*, antiquæ religionis lucus ostenditur. Idem lib. 20. annalium, *Civilem Batavos sacrum in nemus vocâsse* scribit: quod *in Hollandiâ*, in finibus vici *Ageducis*, exstare, Marlianus putat.

Turmam aut cuneum facit.) Sicut *cuneus* de peditibus; ita *turma* de equitibus dicitur: admonente Flavio Vegetio, lib. 2. cap. 14. de re militari. Germanorum cuneus aut turma è *propinquis* constituebatur.

De fortitudine atq́ industriâ Germanicarum mulierum, Julius Cæsar, Commentariorum

Fæminarum Teutonicarum fortitudo.

belli Gallici lib. 1. in hunc modum cõmemorat: *Germani omnem aciem suam rhedis & carris circumdederunt, ne qua spes in fugâ relinqueretur. Eò mulieres imposuerunt: quæ in prælium proficiscentes, milites passis manibus, flentes implorabant, ne se in servitutem Romanis traderent.* Florus lib. 4. cap. 12. *Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre: quæ deficientibus telis, infantes ipsos, afflictos humo, in ora militum adversa miserunt.* Idem Florus lib. 3. cap. 3. de Cimbrico bello: *Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: cum objectis undiq; plaustris atq; carpentis, altè desuper, quasi è turribus, lanceis contisq; pugnarent. perinde plus speciosa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cùm missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâssent; nec fas erat: suffocatis, elisisq; passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus jugisq; plaustrorum pependerunt.* Strabo lib. 7. geographicorum: *Hujusmodi autem Cimbrorum morem fuisse, scriptores commemorant: ut eorum uxoribus in militandi societate conjunctis, consequentes nonnullæ, divinationis peritæ sacerdotes, adhærerent; quibus canus capillus erat, alba vestis, lintea è carbaso, subter tunicam fibulis annexa, aheneis incinctæ zonis, pedes nudæ. Captivis per castra strictis occurrebant ensibus:*

ensibus: quos sternentes humi, ad æreum pertrahebant craterem, viginti capacem amphorarum. Habebant & pulpitum; quo agiliter ascenso, tollentes in sublime captivum, super lebete jugulabant. Tum profuso in craterem sanguine; inde, cum stillaret, vaticinium edebant. Alia verò, scisso ventre, intestina speculabantur; suis victoriam acclamitantes. In ipsis verò certaminibus, extentas ad carrorum velamina pelles, tantis pulsabant ictibus, ut ingenti cum horrore fragor efficeretur. Cornelius noster libro primo annalium, *Fœminam ingentis animi; munia Ducis per eos dies induisse; militibusq; ut quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargitam fuisse*, Germanico Cæsare contra Germanos dimicante, scribit. Plutarchus in vitâ C. Marii, Valerius Maxim. lib. 6. cap. 1. de pudicitiâ, Paulus Orosius lib. 6. cap. 21. Divus Hieronymus Epist. 31. dist. 12. ad Geruntiam scribens; latè prosequuntur fortitudinem fœminarum Germanarũ. *Batavorum aciem, virorum cantu, fœminarum ululatu sonuisse*, idem noster Tacitus libro 20. annalium refert. Mamertinus ad Maximianum: *Germanorum fœminas, cæteris viris fortiores*, recitat. Ideoque *acies quasdam inclinatas & labantes, à fœminis restitutas, constantiâ precum, & objectu pectorum, & monstratâ cominus captivitate*,

noster memorat. *Objectu* ablativus est, pro objectione. Sicut libro annalium 4. *Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis, quo sæva ventorũ arcentur.* Idem lib. 21. *Cujus objectu, revolutus amnis.*

Captivitate.) Quàm tenaces amantesq; libertatis, & servitutis impatientes, Germani exstiterint, infrà dicetur.

Inesse quinetiã sanctum aliquid.) C. Julius Cæsar lib. 1. belli Gallici, & Plutarchus in Cæsaris vitâ, narrant: *Germanorum fœminas ob vaticinandi peritiam, summo honore habitas à popularibus suis.* Idem Strabo *de Cimbricis mulieribus* retulit, cujus verba paulò antè retulimus. Et Tacitus in historiâ Augustâ, lib. 20. plerasque fœminas dearum vice cultas, *de Velledâ* scribens, his verbis refert: *Ea virgo, nationis Bructeræ, latè imperitabat; vetere apud Germanos more, quo plerasq; fœminas fatidicas, & augescente superstitione, arbitrantur deas. Tuncq; Velledæ autoritas adolevit: nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat.* Imperator Vitellius, referente Suetonio, vaticinanti *Cattæ* mulieri, velut oraculo, acquievit. Diocletiano *Druyda* mulier, cùm apud Tungros in quadam cauponâ moraretur, imperium prædixit, quando aprum occidisset, author est Fl. Vopisc' in Numeriano.

Fœminæ Germanorum fatidicæ.

Paulus

Paulus Diaconus, libro 4. rerum Langobardicarum, refert: *Suevos in bello contra Saxones consuluisse fœminas, quæ futura prædicerent.* Qualem *Cambram* Francorum reginam, Joannes Trithemius, abbas Spanheymensis, describit: & *Giselam* Laugingiaci, juxta patriam meam, celebrant; cujusmodi fuit Cunradi secundi Imperatoris uxor. *De Gallicenis mulieribus* Pomp. Mela lib. 3.

Vidimus sub divo Vespasiano) Cornelius Tacitus, Belgicæ Galliæ procurator, in primam & secundam vênit Germaniam; &, imperâte Vespasiano, VELLEDAM virginem vidit. Ea Bructera fuit, amplissimæ ditionis administratrix, ad Luppiã amnem: ad quam non facilè quisquam admittebatur. Habitabat enim in æditâ turre: arcebatur aspectu, quò venerationis plus inesset: delectus è propinquis, consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat. De illâ plura noster Cornelius libro 20. & 21. annalium. Statius libro 1. Sylvarum: *Cornelius in Germaniâ fuit.*

Non vacat arctoas acies, Rhenumq; rebellem,
Captivæq; preces Veledæ, cui maxima nuper
Gloria. ——

AURINIÆ verò mentionem, nondum apud ullum veterem vidi: quòd rari, aut nulli sint,

qui, post Plinium & Cornelium, de Germanis adeò digna retulerint: nec nostri scripserunt libros. Ante Velledam fuit hæc celebris, & Hercyniæ sylvæ habitatrix: quam Richardus Bartholinus, libro 9. Austriados, celebrat, his carminibus:

Erdaq; telluris diva, & Germanica secum
Evolat Hercynio ad superos Aurinia luco.

Idem libro 12. Austriados:

Almaq; in Hercyniis præsens Aurinia lucis.

Num autem *Aurinia* fuerit illa *Catta*, quam Vitellius, Romanarum legionum in inferiori Germaniâ præfectum agens, aliquando cõsuluerit, aut certè jam potitus rerum postea consulendam curârit, vaticinantique acquieverit: cogitandum relinquo.

Deorum maximè Mercurium colunt: cui certis diebus, humanis quoq; hostiis, litare fas habent. Herculem ac Martem, concisis animalibus placant. Pars Suevorum & Isidi sacrificat. Vnde causa & origo peregrino sacro, parùm comperi: nisi quòd signum ipsum, in modum Liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Cæterùm, nec cohibere parietibus deos,

deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur. Lucos ac nemora consecrant, deorumq́ nominibus appellant: secretum illud, quod solâ reverentiâ vident.

Tertullianus, in Apologetico adversùs gentes, cap. 23. tradit, unicuiq; provinciæ & civitati suum fuisse deum: ut *Syriæ* Astartin, ut *Arabiæ* Diasarin, ut *Norico* Tibilenum, ut *Africæ* Cœlestum, ut *Mauritaniæ* Regulos suos. Quâ de re quoque Petrus Crinitus, libro de honestâ disciplinâ 9. cap. 2. Augustinus etiã plurimos gentilitios congessit deos, in libris quos de Civitate Dei inscripsit. Similiter Lactantius Firmianus, in libris Institutionum. *Germani* quoq; suos peculiares habuerunt deos. Julius enim Cæsar, Commentariorum belli Gallici libro 6. in hæc verba scribit: *Germani multum à Gallorum consuetudine differunt. Nam neq; Druides habent, qui rebus divinis præsint: neq; sacrificiis student. Deorum numero eos solùm ducunt, quos cernunt: & quorum apertè opibus juvantur: Solem, Vulcanum & Lunam: reliquos ne famâ quidem acceperunt.* Cornelius, Cæsare posterior, alios multò plures recesset: *Mercurium, Martem, Herculem, Isidem, Herthũ, Alcen, Ca-*

Dii peculiares nationum.

Germanorum Dii.

ſtorem & *Pollucem.* Porrò MERCURIUM inprimis coluiſſe Germanos, non tantùm hoc libello; ſed & annalium 13. refert Tacitus: *ubi victores Hermunduri, diverſam aciem Marti ac Mercurio ſacravêre.* Hunc aliâs *Teutanem* vocitatum, præter alios, etiam Joannes Annius Viterbienſ. ſuper quintũ Beroſi, his verbis indicat: *Porrò Teutanes Germanorum Mercurius exſtitit; cui cognomento ſacrificus ritus indidit. Reddebat enim pallentes eos, qui ſibi gratis immolabantur.* Hunc igitur colebant, & *humano ſanguine* victimas ei obtulerunt. Sicut Lucanus libro primo Pharſaliæ canit:

Et quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutanes, horrensq; feris altaribus Heſus.

Huc adfer, quæ Lactantius Firmianus libro 1. cap. 21. Inſtitutionum adnotavit, *de cruentis ſacrificiis.* Huldrichus Huttenus Francus, eques & poëta, in panegyrico Alberti Maguntiacenſis archiepiſcopi, eadem repetit:

Cernis & Alcidem, junctoq; Tuiſcona Mãno,
Et Majâ genitum, — immitibus aris,
Terribili ſpecie. —

Noſtrâ ætate, viſum eſt *Mercurii ſimulacrum* in *Hello,* (imperiti *Elegiam* vocant) antiquiſſimo *Tribocorum* vico, qui tribus à *Seleſtadio* miliariis,

miliariis, in *Elli* fluminis ripâ, situs est, muris templi insertum: ubi & *Dianæ*, & aliorũ deorum idola cernuntur. Annales *Novientensium*, id est, *Ebersheymensis cœnobii in Elsatiâ*, fabulantur, Julium Cæsarem, compositis Gallorum rebus, aras Mercurio Novienti construxisse: quas Divus Maternus diruerit. Apud *Tabernas Rhenenses*, in cœmiterio, duo simulacra visuntur, Mercurium referentia. *Augustæ Rhætiæ*, in ædibus *Conradi Peutingeri*, utriusque juris Doctoris, & studiorum Mæcenatis, Mercurii imago visitur. *Laugingiaci*, transdanubiano oppido, fractus lapis Mercurii imaginem monstravit: cujus superior pars, corpus cum capite, periit; inferior, pedes cum tauro, exstant adhuc. Carolus Magn⁹, Irmensaul (id est, Hermetis (qui est Mercurius) statuam, in monte Martis, evertit. Et scribit Abbas Urspergensis, *Saxones inprimis coluisse Mercurium*. Sunt haud dubiè plures ejusdem Mercurii imagines passim per Germaniam, si quis diligentiùs inquirat. Paulus Diaconus, rerum Langobardicarum scriptor, prodit; Mercurium à Langobardis *VVodam* aut *Godam* appellatũ: quo modo *VVolgastum Pomeraniæ* ab eodem cognominatum ferunt. Num verò *Odonis sylva*, quæ Hercyniæ pars est, à Mercurio VVo-

Conradus Peutingerus.

da aut Goda nomen habeat, ut à Marte Martianum nemus; seu ab Othone Imperatore; seu loco non ignobili Othonoheym: cogitandum antiquarum rerum studiosis committo.

Herculem verò ab eisdem Germanis, prælium inituris, cultum, ex superiorib. notũ est.

At MARTEM à Germanis veneratum, Cornelius libro 13. testatur, ubi *Hermunduri Marti ac Mercurio diversam aciem sacravisse* memorantur. Similiter libro 20. *Tencterorum legati, præcipuo deo Marti grates agunt, Agrippinenses redisse in corpus nomenq; Germaniæ.* Virgilius libro 3. Æneidos, alludit ad Germanorum religionem:

Gradivumq; patrem, Geticis qui præsidet oris.

Getæ namq; *Gothi* fuerunt, ab Germanis orti. Suetonius in vitâ Auli Vitellii scribit, *Vitellium pugionem, quo se Otho Imperator occiderat, in Agrippinensem coloniam misisse, Marti dedicandum.* Idem Suetonius in ejusdem Vitellii vitâ, cap. 8. *templi Martis in inferiori Germaniâ* meminit. Joannes Trithemius, in Francorum historiâ, etiam *Francos coluisse Martem* scribit. Conradus Celtis, libro primo Amorum, odâ 12. de *VVirtziburgo* Francorum metropoli canens, Palladis & Martis simulacra ad basilicę introitum videri, canit:

Ante

Ante gradus cujus veterum simulacra deorum,
Palladis & Martis signa vetusta manent.

Huldrichus Hutten', in Alberti panegyrico:

Primus honor Marti: clypeo Mars fulget & ense,
Germanamq; manu frameam tenet: illius aris
Victima prima cadit: gentis pater ipse vocari
Gaudet. ——

Ab Marte *Martianam sylvam*, quam vulgus indoctum Schwartzwald vocat, appellatam ferunt. Sic *Marpurgum* Hessorum urbem, quam *Lanus* præterfluit, à Marte dictam volunt: alii tamen à Marcomero Francorum Regis filio. Sic *Marsiburgum*, Misnorum episcopalem civitatem, ad *Salam* fluvium, à Marte nominatam dicunt. Non desunt, qui hanc à Marsis nomen retinuisse affirment. Ejusdem appellationis oppidū est ad *Acronum lacum*, Constantiensis Episcopi sedes. In *VVestvalis*, Bructerorum orâ, *Martis mons* superesse fertur; zum Berg: (unde Bergēses principes dicti) in quo tria exstiterint altaria Marti dicata. Pomponius Mela lib. 2. *Martem quoq; Scytharum omniū deum* cōmemorat.

ISIDEM, Jovis Ægyptii Regis filiā, deorum honores cōsecutam, authores scribūt: quòd

multis beneficiis homines donaverit. Unde in templo Vulcani, apud Memphim Ægypti, sepulta fertur. Ipsa triticum & hordeum, quæ priùs incognita hominibus, quum sponte inter cæteras herbas crescerent, invenisse dicitur: Leges quoque statuisse; propterea *Thesmophoram* appellatam. præterea plurima invenisse medicamenta, medicæque arti multum contulisse, asseverant: quemadmodum copiosissimè Diodorus Siculus libro I. affirmat, & Apulejus lib. II. de asino aureo. Hanc *Isidem Suevos coluisse*, Tacitus narrat. Et sunt qui prodant, *Isenacum* Toringiæ urbem, quæ non procul ab *Horrisono monte*, (qui vulgò Hoselberg) ad *VVeram* amnem, qui in Visurgim abit, sita est, ab Iside invenisse nomen: non ineptâ conjecturâ; quòd Suevi, Isidis cultores, antiquitus haud ita procul ab Isenaco ad Albim habitârint. *Isnam* verò, Rhætiæ primæ oppidum, num Isis aut ferrum appellârit, dubito. *Conradus Peutinger*, in suis illis convivalibus sermonibus de mirandis Germaniæ antiquitatibus, Isidem etiam *Augustæ* veneratam, argumentis quibusdam colligit; & *templum Isidis* stetisse, ubi nunc sit civitatis prætorium, & collis publici carceris: der Isenberg/ quasi dicas, Isidis montem. Nam verisimile est, Suevos,

postquàm

postquàm in Rhætiam immigrârunt, Augustæ Isidi templum & sacra instituisse.

Unde causa & origo peregrino sacro, id est, AEgyptiaco, ex AEgypto in Sueviã advecto, *parùm compertum: nisi quòd signum ipsum, in modum liburnæ figuratũ, docet advectam religionẽ.*) Isidis namq; simulacrũ, cõtinuatis uberib. lineâ veste, & cornib. ornatũ finxerunt; tenẽs in dextrâ sistrũ, in sinistrâ naviculã. & Ægyptus *Isidis navigiũ* colit: quòd navigatione in Ægyptum sit delata. quam rem Apulejus libro 11. asini aurei describit; & in eundem Philippus Beroaldus. In Italiâ quoque *Liburna navis* quondam in sacris erat; eam ob caussam, quòd Evander, rex Arcadiæ, per maria navibus in Italiam concesserit, atq; peregrinos sacrificandi ritus introduxerit: cujus rei testimonium, ex Dionysio Halicarnasseo, libro 1. antiquitatum, Virgil. 8. Æneid. Ovidio, 1. Fastorum, & Justino, libro 43. petendum erit. Ad morem itaque Italiæ, *Suevi* in suis sacris, quæ Isidi fiebant, signo utebantur; quod figurã liburnæ, id est, navis, seu currus ad formam naviculæ constructi, referebat. *Liburni* enim *in Illyrico* seu *Dalmatiâ* populi, ad australẽ Pannoniæ plagam, quia olim navibus velocibus

& celeritate præcipuis usi sunt, quibus Ionium mare insulasque prædabantur: Romani naves, levitate celeritateq; præstantes, appellavêre *Liburnicas*, *Liburnas* seu *liburna.* sic refert Appianus, libro 2. civilium Rom. bellorum; & in libello, qui Illyrius inscribitur: Vegetius libro 4. cap. 33. de re militari. Plura navium genera recitat Aulus Gellius, libro 10. cap. 25. noct. Attic. In Marsis *Tãfana templum* exstitit, quod Germanicus Cæsar solo æquavit. Nõ desunt, qui *Vestam* à Germanis quoq; cultam asseverent; & *VVestvalos* indè appellatos, quasi Vestalios: quámvis credi derim, potiùs à vento occidentali, qui *VVest* Germanis dicitur, nuncupatos; quemadmodum *Ostvali* orientales.

Cæterùm nec cohibere parietib. deos.) Petrus Crinitus, libro 12. cap. 8. de honestâ disciplinâ, quædam hinc repetit. *Deorum*, inquit, *imagines minimè ad humanam formam faciunt: quòd illa cœlestis majestas, supra humanitatem sit.* Atque herclè major in hac re fuit veterum Germanorum pietas, quàm nostratium: qui immortalis ac invisibilis Dei gloriam, ad mortalis hominis similitudinem mutaverunt: Idola, imagines, statuasque ex auro, argento, lapide, ligno, aliisque metallis confinxerunt; & divinum iis cultum ac hono-

Germani nullas deorum imagines finxerunt.

honorem attribuerunt: quibus templa, sylvæ, compita abundant; quàm religiosè, non est hujus loci discutere.

Lucos ac nemora consecrant.) Luci, velut paulò antè annotavi, religione quadam imbuti, ab omnibus fermè gentib. existimati sunt: utpote deorũ domicilia; aut hominis alicujus cineri sacrati, testis Plinius libro 12. cap. 1. hist. mundi, his verbis: *Summum munus homini datum, arbores sylvæq; intelligebãtur: hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro vestis. etiamnum gentes sic degunt. Arbores fuêre numinum templa: priscoq; ritu simplicia rura, etiam nunc deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra; quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera, numinibus suis dicata, perpetuò servantur; ut Jovi esculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Sylvanos Faunosq;, & dearum genera sylvis ac sua numina, tanquam è cœlo attributa credimus.* Unde & Virgilius Eclogâ secundâ: *Lucorum religio sacrosanctis.*

——Habitarunt dii quoq; sylvas.

& libr. 8. Æneid.

Est ingens gelidũ lucus prope Ceretis amnem,
Relligione patrum latè sacer. ——

Sic etiam Germani lucos ac nemora consecraverunt, deorumque nominibus appellârunt: quemadmodũ ab Hercule, *Hercyniam sylvam* nuncupatam, retuli: & Cor. Tacitus, libro 2. annalium, *sylva Herculi sacra* meminit. Sic *Martianum nemus*, quod Nigram sylvam (den Schwartzwald) vocant, à Marte: *Othonis sylvam*, à VVodâ Mercurio dictam; sicut vetustatis studiosi possunt inquirere. Seneca in Medeâ: *Lucis Suevi nobiles Hercyneis*. Con. Celtis de Hercyniâ:

Explicat immensos annoso robore lucos,
Religione sacros, veteriq́; ex more verendos:
Qui Druidum densa per opaca silentia sylva
Plurima magnificis servant cœnobia tectis,
Quæ Diti nigris operantur sacra cucullis.

Qui *Prussiam* lustrârunt, sciunt, quantâ superstitione illa gens saltus arboresq; coluerit, & colat, veteri religione: queádmodum Erasmus Stella, in suis de Borussiâ libellis, prodidit; & affinis meus, Melchior Zieglerus, diutulè in Prussiâ versatus, narravit. De tribus quercubus Tribocorum infrà. Chronicon Urspergense de Saxonibus recitat: *Frondosis arboribus, fontibus exhibebant venerationem.*

Auspicia, sortesq́; , ut qui maximè, observant.

servant. Sortium consuetudo simplex, virgam frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant; eosq; notis quibusdam discretos, super candidam vestem, temerè ac fortuitò spargunt. mox, si publicè consulatur, sacerdos civitatis; sin privatim, ipse paterfamiliæ, precatus deos, cælumq; suspiciens, ter singulos tollit: sublatos, secundùm impressam antè notam, interpretatur. Si prohibuerunt; nulla de eâdem re in eundem diem consultatio: sin permissum; auspiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidē etiam hîc notum, avium voces, volatusq; interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri. publicè aluntur iisdem nemorib. ac lucis, candidi, & nullo mortali opere cōtacti: quos pressos sacro curru sacerdos, ac rex vel princeps civitatis, comitantur, hinnitusq; ac fremitus observāt. Nec ulli auspicio major fides: non solū apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorū, illos conscios putant. Est & alia observatio auspiciorum, quâ gravium bellorum eventus explorant.

Ejus gentis, cum quâ bellum est, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt. victoria hujus vel illius, pro præjudicio accipitur.

Notum propè omnibus est, quantoperè veterum sedulitas, in futuris vestigandis atq; prænoscendis, elaboraverit; quantoq; studio ac diligentiâ auguria omnia, extispicia, & reliqua divinandi genera, coluerit: ut in variis quidem animantibus, eorumque voce, incessu, cibis, colore, volatu, auguria capere cōsueverit. Tanta, inquam, auspiciorum fuit religio, ut etiam Romani, exactis regib. nihil publicè sinè auspiciis, nec domi, nec militiæ, gererent. id quod Livius in primo ab urbe conditâ, Valerius Maximus libro 2. cap. 1. de Institutis antiquis, testantur. Unde Cicero libro 1. divinationum: *Quæ est autem gens, aut quæ civitas, quæ non extis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium, (hæ enim ferè artes sunt) aut somniorum, aut vaticinationum (hæc enim duo naturalia putantur) prædictione moveatur?*

Auspiciorum observatio.

Sortium) fortuitorum evētuum, aut oraculorum.

culorum. Indè *Sortilegi*, qui per sortes futura pronuntiant. De sortibus, earumq; origine, non parùm multa Marcus Cicero in secundo de divinatione: *quam rem*, ait, *totam inventam esse fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem excogitatis.* De iisdem Plinius libro 7. cap. 56. naturalis histor. Olim *sortes ex Vergilianis versibus* usurpabantur. Spartianus refert; Hadrianum, cùm sollicitaretur de Imperatoris Trajani erga se judicio, Vergilianas sortes consuluisse, ex sexto Æneidos:

Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
Sacra ferens? nosco crines incanaq; menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundavit, Curibus parvis & paupere terrâ
Missus in imperiũ magnũ, cui deinde subibit.

Sors excidit, quam alii ex similimis versibus ei provenisse dixerunt. Julius quoq; Capitolinus, Clodio Albino, tradit, de facto suo consulenti sortem, his versibus Vergilianis esse responsum, ex eodem 6. Æneidos:

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumq; rebellem.

Per literas sortiendi morẽ, Ludovic⁹ Cœlius, libr. 12. antiquarum lectionum, cap. 17. & 18, *Sors per literas.*

explicat. Literarum aut notarum inſpectione, futura divinabant atque promittebant ſortilegi; velut in Germanorum ſortib. hîc cernimus. *M. Valerius Procillus, poſt confectum Cæſaris cum Arioviſto prælium in Sequanis, dicebat Cæſari; ſe præſente, de ſe ter ſortibus conſultum à Germanis; utrùm igni ſtatim necaretur, an in aliud tempus reſervaretur? Sortium beneficio ſe eſſe incolumẽ:* author eſt lib. 1. Commentariorum belli Gallici, ipſe Cæſar.

Auſpiciorum) id eſt, præſagiorũ, divinationum, prognoſticationum, & quæ ad aves potiſſimùm referuntur. Quorum duo ſunt genera: unum ad oculos, alterum ad aures pertinens. Ad oculos, ſcilicet volatus: ad aures, vox avium. Dicta autem ſunt *Auſpicia*, ab avium inſpectione: ſicut *Auguriũ*, ab avium garritu & voce. De omnibus iſtis copioſiſſimè Tullius, in libris divinationum. *Aves, eventus aut adverſos, aut ſecundos ſignificant:* Plinio lib. 28. cap. 2. teſtante. Indè Germani *avium voces volatusq́ interrogârunt.*

Monitus experiri.) alii *motus* legũt: quod non diſplicet.

Equorum hinnitus, auſpiciorum genus apud Germanos.

Publicè aluntur.) Auſpiciorum genus peculiare fuit Germanis; equorum hinnitus & fremit⁹ obſervare: q in hoc alebãtur lucis, numini-

numinibus ſacris, maximè Hercyniâ; quemadmodum *Heſſis*, Cattorum nationi, familiare didici; quos equos à nemore *Zappenburgios* appellant. Et *ſaltus Hercynius* (Speßhart vulgò dictus) indomitis equis paſcua præbebat; qui vulgo Odenberger nuncupantur. Similiter *ducatus Opelienſis*, & *Polonia*, atque *Pruſſia*, feros equos alunt. Plini' hiſtor. mundi lib. 8. cap. 15. *Pauciſſima animalia Scythia gignit, inopiâ fructuum. Pauca, contermina illi Germania: inſignia tamen boum ferorum genera, jubatos biſontes, excellentiq́; & vi & velocitate uros; quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit: cùm id gignat Africa, vituli potiùs cervive quadam ſimilitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum: ſicut aſinorum Aſia & Africa.* Corn. Tac. lib. 4. annalium: *Germanis ingentium beluarum ſaltus; modica domi armenta.* Scribit præterea Methodius: *Germanos equis, in bellis hoſtibus extractis, ſacra feciſſe; & ex ſtillatione eorum auguria cepiſſe.* Quarum ſuperſtitionum meminit Picus Mirandula, in ſecundo hymnorum commentario: Feros equos fert Germania.

Captivo & jugulo fundebat carmina vates
Cimbrica, quæ æripedũ fremitus ſervabat equorũ,
Bellax Ryphæo Germania proxima cœlo.

Bellorum eventus explorant.) Germa-

Germani omnia auspicatò ceperunt.

ni in hoc Romanos imitabantur, qui bellicã rem administrari, nisi auspicatò, noluerunt: prodente Cicerone in lib. divinationũ. Tanta erat auspiciorũ fides & religio, ut Cęsar lib. 1. belli Gallici, & Plutarch' in Cęsaris vitâ, descriptum reliquerint; *Cæsarem ideo Germanos vicisse, quòd ante novam Lunam in prælium processissent: quòd apud Germanos ea consuetudo esset, ut matresfamilias eorum sortibus, & vaticinationibus declararent, utrùm prælium committi ex usu esset, nécne. Eas ita dicere, non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam prælio contendissent.* Erat autem etiam hoc genus auspicii, ut captivũ simul & popularem, suis quẽque armis instructũ, in monomachiã & duellum cõmitterent. Si captivus vinceret popularẽ, malum omen: sin popularis hostem superâsset, fœlix atque de victoriâ auspicium.

Pro præjudicio.) id est, judicato eventu rei. Nam *præjudicium* (ut Asconio Pædiano placet) res est, quæ cùm instituta sit, affert judicaturis exemplum quod sequantur. De quâ re scribit Quintilianus, libro 5. cap. 2. institutionum.

Hactenus Cornelius Tacitus religionem, seu potiùs superstitionem veterum Germanorũ, commemoravit. Ego verò, in eundem commentaria emittens, non possum non

nostri

nostri quoque temporis religionem attexere: ut tam vetus, quàm recentior Germania, exteris fiat cognita; & lectores rerum mutationẽ & vicissitudinem videant. *Germania*, post Jesu Christi servatoris nostri ad Patrem remigrationẽ, gentilitios quidem deos, Tuisconem, Mercurium, Martem, Herculẽ, Solem, Lunam, Isidem, Herthũ, Alcen, Vulcanũ, ac reliqua superstitiosa numina, seriò reliquit: tamen *Christũ Jesum, Dei filium*, nõ adeò purè docta est passim. Qui namq; primit⁹ Christum per universam Germaniam prædicârunt, unà cum orthodoxâ fide, impium dogma severunt; *de operum ac meritorũ fiduciâ, divorum cultu, summi Pontificis sublimitate*, alisq; quibusdam superstitionibus. Mox *Arrianum virus*, latè serpens, suppullulavit: *Antichristi tyrannis*, antiqui Serpentis semen, & alia pestilẽtia dogmata. *Carolus Magnus*, Romano Põtifici superstitiosè juratus, Saxones, VVestvalos, Frisios, & alios Germaniæ populos, gladio, de gentilitiâ religione seu paganâ fide, coëgit ad Christianum cultum: verùm quàm sanctè in Christianâ pietate instituerit atque retinuerit, ipse viderit. Primus autem, hoc postremo seculo, *D. Martinus Lutherus*, è Cheruscis Saxo, Christum purè nostris insevit mentibus; primus

Germania ad Christianismum conversa conditio.

ſuperſtitioſum cultum exemit noſtris pe-ctoribus; primus repurgavit Germaniam, ab impiorum impurorumque Monachorũ, ſpurciſſimorumque Sophiſtarum fecibus, nugis ac impoſturis. Hic Antichriſtum per Dei ſpiritum detexit : & fidelis prophetæ functus officio, evulſit, diruit, diſperdidit, excuſſit; ac rurſus ædificavit atq; plantavit. Cœpit hic ſanctus vir, Evangelion domini noſtri Jeſu Chriſti puriùs annunciare, & æditis libris ſemen dominici verbi per Europam ſpargere, anno ab incarnato Meſſiâ M D XVII. *Maximiliano Auguſto* Romani Imperii habenas moderante, ac *Leone decimo* Eccleſiæ Romanæ Pontifice maximo. Hoc verbi duce, ceciderunt multi impiiſſimi ſuperſtitioſiſſimique ritus: omnis, ſcilicet, abominationis caput, *Miſſa ſacrifica*; *divorũ præpoſterus cultus*; *imaginum ſuperſtitioſa adoratio*; *indulgentiarum nundinatio*, quibus exhauſta eſt Germania; *ignisq; purgatorius* exſtinctus eſt. Dominus faciat nos in viâ ſanâ & rectâ incedere; ne nos tenebræ rurſus comprehenſos, ad tartara demergant! Qui igitur quondam Mercurium, Martemque adoravimus; mox infinita Divorum numina, idolorum portenta, horrendas abominationes: nunc in *Jeſum Chriſtum*, Dei Patris omni-

mnipotentis Filium, ex Mariâ virgine genitum, crucifixum, à mortuis excitatum, & ad Patris dextram ſedentem regnantemque, unicum ſervatorem noſtrum credimus; hunc invocamus, adoramus, & canimus; ab hoc uno corporis animæq; ſalutem exſpectamus. Hanc religionem profitemur; utinam perpetuó!

De minoribus rebus, Principes conſultant: de majoribus, omnes; ita tamen, ut ea quoq;, quorum penes plebem arbitrium eſt, apud Principes pertractentur. Coëunt, niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus; cùm aut inchoatur Luna, aut impletur: nam agendis rebus hoc auſpicatiſsimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos; ſed noctium, computant. Sic conſtituunt, ſic condicunt, nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium: quòd non ſimul, nec juſsi conveniunt; ſed & alter, & tertius dies, cunctatione coëuntium abſumitur. Vt turbæ placuit, conſidunt armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coërcendi jus eſt, imperatur. Mox Rex vel Princeps, pro ut

ætas cuiq;, pro-ut nobilitas, pro-ut decus bellorum, pro-ut facundia est, audiuntur; authoritate suadendi magis, quàm juben-di potestate. Si displicuit sententia, fremi-tu aspernantur: sin placuit, frameas con-cutiunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare.

Consultandi rationem, coëundiq; ad co-mitia tempus, explicat. *De minoribus* negotiis consultant civitatis *proceres: de* seriis, *majori-bus*, atq; arduis *rebus, omnes*; eâ tamen lege, ut ea, quorum apud plebem judicium est, apud Principes retractentur. Nam vulgus, rerum prudentiâ parùm exercitatum, in rebus po-liticis, majoribus, ac disciplinâ militari, rarò, aut nunquam sapit; & quemadmodum ille dixit: *Sævit ignobile vulgus.* Conveniendi tem-pus *Luna* definivit: ut non abs re Cæsar, lib. 6 belli Gallici, *Lunam inter Germanorum deos* computârit: quòd ii auspicaturi aliquid, vel inchoantē Lunam, hoc est, neomenias & cō-junctionē; vel plenam Lunam, id est, opposi-tionē, quę πανσέληνος Gręcis dicitur, observâ-rint: hoc namq; auspicatissimū initiū agen-dis rebus credebant. Et tradit idem Juli⁹ Cę-sar, Cōmentariorum belli Gallici lib. 1. apud Germanos fuisse cōsuetudinem, *ut matresfa-miliás*

milias eorum sortibus & vaticinationibus declararent, utrùm prælium committi ex usu esset, néc ne. Eas ita dicere, non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam prælio contendissent. Idem Plutarchus in Cæsaris vitâ repetit; *Sortilegas Germanorum mulieres non permisisse Germanis, antè prælium committere, quàm nova fulsisset Luna.* Quâ superstitione necdum carent Germani. Hermannus, Saxonum historicus, narrat; *Luneburgum*, inclytam Saxoniæ civitatem, à Lunâ nomen recepisse: cujus simulacrum, usque ad Caroli Magni tempora, illîc manserit.

Germani ante novilunium cũ hoste non confligebant.

Nec dierum numerum.) *Romani* tempus per dies solebant numerare, Ægyptiorum more: *Germani* verò per noctes computârunt, Gallorum consuetudine. de quib' Cæsar, lib. 6. belli Gallici, sic scripsit: *Galli se omnes à Dite patre prognatos prædicant: idq; à Druidibus proditum dicunt. Ob eam caussam spatia omnis temporis, non numero dierum; sed noctium, finiunt: & dies natales, & mensium, & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur.* Qui mos nostratibus permansit, ut à noctibus recẽter facta, aut paulò pòst fienda, numeremus. Vor drey nächtẽ/ oď vor vierzehen nächten: id est, ante tres noctes, vel ante noctes quatuordecim. Uber drey nächt/

A noctibus numerant Germani.

post tres noctes,&c. Unde etiam quibusdam festis diebus à nocte cognomentum, ex Ethnicorum observatione: sicut Weyhnacht/natalis Christi: Faßnacht/carnisprivium, dies Lupercales: Knöpfelsnacht/ tres dies Jovis, Christi natalem præcedentes. Similiter divorum festa: Sant Johans nacht/ Sant Martins nacht/& ejusmodi. Proinde diem alii aliter observavêre. *Babylonii*, inter duos Solis exortus: *Athenienses*, inter duos occasus: *Umbri*, à meridie in meridiem: *Vulgus*, à luce in tenebras: *Ægyptii*, à mediâ nocte in mediam noctem diem dixêre: *Hebræi*, à nocte, seu vesperâ noctis, diem cœperũt numerare. De quib⁹ multa prodiderunt, C. Plinius libro 2. cap. 77. Macrobius lib. 1. cap. 2. Saturnalium; Ovidius 1. Fastorum; Aulus Gellius, libro 3. cap. 2. noct. Attic. Cornelius Vitellius, de dierum, mensium, annorumque observantiâ.

Dierum observatio.

Illud ex libertate vitium.) Quàm studiosi ac tenaces libertatis semper fuerint Germani, infrà dicetur.

Nec jussi conveniunt.) Codex Romæ excusus, quem ego vidi, habet; *nec injussi cõveniunt.* ut sit sensus: Sæpius vocandos, priusquàm veniant; quòd ab illis suâpte sponte non fiat. Istud vitium nondum exsuerunt

Dilata diatam parit.

Germa-

Germani: quando ad comitia Cæsaris vocãtur; non dies, sed menses dilatione absumũtur. Accedit & recentius vitiũ: ut cœtus semper ex cœtu oriatur, quasi fœtus ex matre; ac longis conciliis, frequentibusq; conventib⁹ cœptę res, magis distineantur, quàm finiantur. In eodemque exemplari legitur: *Et tertius dies cunctatione cœtuum absumitur.* Et mox: *Quibus tamen coërcendi jus est.*

Frameas, id est, hastas *concutiunt.* Velut alii verbis, aliorum dicta atque sententias approbant, vel refutant: ita Germani, non sermone, sed armorum applausu, sono, tripudiisq; cõmendabant Regum Principumq; dicta; fremitu verò explodebant sententiam, quę minùs placuisset. Sic Tacitus noster, lib. 21. annaliũ, de Germanis Batavisq;, Cl. Civilis orationem sibi placuisse demonstrantibus: *Ubi*, inquit, *sono armorum, tripudiisq;, (ita illis mos) approbata sunt dicta.* *Refutationis ac approbationis modus.*

Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto. Proditores, & transfugas, arboribus suspendunt: ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, injectâ insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illûc respicit: tanquam

ſcelera oſtendi oporteat, dum puniuntur; flagitia abſcondi. Sed & levioribus delictis, pro modo pœnarum equorum pecorúmque numero, convicti mulctantur. Pars mulcta Regi vel Civitati; pars ipſi qui vindicatur, vel propinquis ejus, exſolvitur.

Nunc de ſuppliciis & tormentorum generibus, quę ſontibus publico judicio irrogabantur. *Intendere*, eſt crimen in adverſarium jacere. Terentius in Eunuchio: *Hanc ſi intendit eſſe.* Tacitus lib. 5. *Cur mutuâ accuſatione intentâ.* Teuto: Vmb das Leben anſprechen.

Ignavos.) Apud *Athenienſes*, inertia è latebris ſuis, languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur; fitq́; ut facinoroſæ, ita erubeſcendæ rea culpę. ita Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

Infames.) mancos, corruptos: aut, ſi mavis, impudicos; die ehrloſen.

Injectâ crate mergunt.) Id ſupplicium erat: quis dejectus in aquam, crate supernè injectâ, ſaxisq́; congeſtis, mergebatur: velut Lud. Cœlius, lib. 6. cap. 5. lectionum antiquarum, annotavit; ubi plura alia ſuppliciorum genera congeſſit. Livius, lib. 1. ab urbe condità,

ritâ, refert; Tarquinium Superbum, Regem Romanorum septimum, hujusmodi supplicio affecisse Turnum Herdonium Aricinũ.

Tanquam scelera ostendi oporteat.) *Scelera*, infanda flagitia, majora & gravia delicta: velut proditiones, furta, fugam, latrocinia, & hujusmodi. *Flagitia* verò, leviora errata: ignaviam, timiditatem. Sic apud Livium lib. 9. quartæ decadis, Sp. Posthumius Albinus Cos. populum alloquens: *Minus tamen*, inquit, *esset, si flagitiis tantùm effœminati forent; (ipsorum id magnâ ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent.* Et mox: *Illorum eum, cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit; non suum judicet.* Rursum infrà: *Illo uno collegâ castigare se nova flagitia, & priscos revocare mores se posse.*

Mulctantur.) Plinius lib. 18. cap. 3. historiæ mundi: *Mulctatio quoq; non nisi ovium boumq; impendio, dicebatur.* libro 33. cap. 1. *Ex quâ consuetudine, mulcta legum antiquarum, pecore constat, etiam Romæ.* Pœnæ & supplicia Germanorum nũc diversa sunt: aliter enim in militiâ; aliter domi in pace sceleratos plectunt. *In militiâ*, fures arboribus, si desit crux, suspendunt, manib⁹ post tergũ revinctis: reliquos facinorosos, judicio cõdemna-

Supplicia pœnæ Germanos.

tos, in frameas agunt: quosdam gladio feriunt: multos à militiâ perpetuò relegant. *Extra militiam* domi agentes, fures itidem pensiles faciunt. Parricidis atque latronibus, aculeatis rotis tibias ac lacertorum moras confringunt: contritisque singulis ossibus, carnifex cervicem & præcordia, humerosque, ingenti rotæ citato impetu pulsat, à sedibus suis miseram explodens animam: dein lacerum & deforme cadaver, spirantibus calentibusq; adhuc venis, rotâ supra palum suffixâ, in aurâ resupinatos volucribus exponunt. Incendiarios, fallarios mercium aut monetarum, Hęreticos, sacrarumque ędium spoliatores & sacrilegos; vivos rogo impositos, aut ad stipitem vinctos, cremant: inserto sub ascellas, capiti inguinibusque, nitri pulvere, ut flamma fomentum corripiat. Polygamos, qui, vivâ uxore, alias clàm ducunt, culeo insertos mergunt. Proditoribus ac patriæ hostibus, & in eam conjurantibus, exta rimantur, exenteratū corpus in quatuor partes lancinant, ut manus & crura exseruntur: quas deinde ante urbium portas suspendunt. Nec mulieribus, in sceleribus depræhensis, parcunt: quæ cùm toxico, aut amatorio poculo lymphaticos fecerint; aut fascinatione, aut superstitione infamatę fuerint;

rint, vel quæ partum necaverint, aut immaturum excusserint; diversis suppliciis afficiunt; aut culeo insutas submergunt, aut Vulcano vitam adimunt, aut vivas humo defodiunt. Atque utinam nocentes tantùm legibus punirentur! metuo ne non tyrannis aliquando innocentes opprimat; ut est invidum pectus ad vindictam æstuans. *In leviora delicta* paulò mitiùs animadvertunt. Alios ad palum religatos in foro, vulgi ignominiis exponunt: Alios virgis cæsos in exsilium relegant, alios clementius proscribunt aliquot annis: Aliis effodiunt oculos, aut præscindunt aures, amputant manus, perjuris digitos, blasphemis linguas: aliis cauterium inurunt: &, pro scelerum diversitate, diversis excruciant tormentis. Intervenit nonnunquam Procerum favor, aut propinquorum intercessio, qui judicem, munerib' corruptum, à severiore sententiâ deflectunt. *Pecuniæ enim obediunt omnia; etiam leges.* *Bos in linguâ.*

Eliguntur in iisdem conciliis & Principes, qui jura per pagos vicosq; reddunt. Centeni singulis ex plebe Comites: consilium simul & authoritas adsunt. Nihil autem, neq; publicæ, neq; privatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non antè

cuiquam moris, quàm civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio, vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameâq; juvenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos: ante hoc, domus pars videntur; mox Reipublicæ. Insignis nobilitas, aut magna patrum merita, Principis dignationem etiã adulescentulis assignant. Cæteris robustioribus, ac jam-pridem probatis aggregantur: nec rubor, inter comites aspici.

Inter vicum & pagum hoc interest discriminis. *Vicus*, significat villarum, id est, domorum rusticanarum, congeriem, absque mœniis: Germani, ein Dorff vocãt. *Pagus* verò, vicorũ societatem, ditionem seu agrum, qui multis vicis constat: Ein Cent/Gew/Gebiet/oder Marck. *Villa*, domus rustica: ein Mayerhof/Vorwerg/oder Villãt. *Principes*,] judices & præfecti, qui jura per pagos vicosque reddunt: veteribus, Marggravẽ & Centgraven: *Marchiones* teutonicâ voce fuerunt dicti: quos nunc Pfleger/Vogt/Ãmtleut/Hauptmann/Richter & Schultheissen/vocant: sunt dignitatis officiique nomina.

Consilium simul & authoritas adsunt.)

hoc

hoc est, consilii, authoritatisque gratiâ, consulunt, & authoritatem addunt.

Armati.) Refert Egesippus lib. 1. *Germanos cujusdam Imperatoris funus armatos, ac si in bella essent profecturi, deduxisse.* Campanus præterea, in quadam oratione ad Principes, dicit: *Nec majores vestri templum, nisi armati ingrediebantur.* Quę consuetudo adeò permansit, ut neq; sacras conciones adeant nostrates Germani, sinè gladio ad latus pendente. nec fora, nec rus camposq;, neque concilia, neq; etiam convivia, absque armis petunt: domi habent armamentaria, & ad quosvis inopinatos incursus seu rumores, armati continuò ꝑdeunt. taceo, cùm peregrè proficiscendum est, quàm probè se armis muniant, contra latronum, aut quorumvis hostium vim. Hæc audaciæ & fortitudinis sunt argumenta. Sinè armis nihil agùt Germani.

Sed arma sumere, quàm civitas.) *Civitas* non ꝓ oppido aut urbe, quæ tum nulla adhuc fuerat in Germaniâ; ut paulò infrà declarabitur: sed pro multitudine, cœtu & consensu civium cohabitantium, & iisdem legibus viventium, usurpatur. Macrobius, in prȩfatione in somnium Scipionis: *Comitia, inquit, cœtusq; hominum jure sociati, Civitates appellantur.*

Toga virilis Germanorum.

Toga.) Quemadmodum *Romani* quondam, bonæ indolis pueris, togam, in virilis ætatis argumentum, dare solebant: ita *Germani* suos adolescentulos, die tyrocinii, frameâ scutoque donatos, in rem militarem ꝓvehebant. Unde Eobanus Hessus, celeberrimus nostræ tempestatis poëta:

Tela puer dextro didicit vibrare lacerto,
Et lævâ clypeum posse rotare manu:
Jam bellator eques longâ sudare sub hastâ,
Et certo assuevit flectere frena modo.

De togæ usu, multa doctissimè Guilielmus Budæus, in posterioribus Pandectarum annotationibus. Ante sumtam togam, Germanorum juvenes *domus pars* fuerant; nihil rerum publicarum administrabant: sumtâ togâ, extrudebantur ad bella, & publica subibant munia, erantque *pars reipublicæ.*

Insignis nobilitas, aut magna patrum merita, Principis dignationem etiam adolescentulis assignant.) *Dignatio* est, quod Græci ἀξίωμα dicunt, id est, dignitas & amplitudo, propter honores gestos, aut magistratum; vel propter oris morumque majestatem. *Dignitas* etiam dicitur existimatio, quæ sita claris rebus gestis, magnificaque opinio. Suet. Tranquill. in Vespasiano, cap. 4.

Exin

Exin sortitus Africam, integerrimè, nec sinè magnâ dignatione administravit. Idem in Domitiano, cap. 2. *Expeditionem quoque in Galliam, Germaniasq́, neque necessariam, & dissuadentibus paternis amicis, inchoavit: tantùm ut fratri se, & operibus, & dignatione adæquaret.* Hac voce etiam Cicero libro 10. ad Atticum usus est: *Nec quicquam, nisi de dignatione laborat.* & in Annalibus sæpe Tacitus: velut Beatus Rhenanus, in Thesauro locutionum, cõstructionum & vocum Tacito solennium, annotavit diligentissimè, quem nuper Cornelio præfixit. Est autem sensus: Adolescentuli Principis dignationem assequuntur, ab insigni majorum nobilitate, aut à præclaris patrum meritis. Si patres nobiles aut bene-meriti fuerint; dignitatem in filios derivant atque transfundunt. Ascendunt adolescentes ad dignitatem Principum, propter insignem nobilitatem, aut magna patrum merita: nemo obscurus, ignobilis, nulloque facinore clarus ac gloriosus, pervenit ad Regis aut Principis dignitatem. Sicut paulò antè dixit: *Reges ex nobilitate; Duces ex virtute sumunt.* Aliquot denique proditum est historiis, Regum atq; Ducum Germaniæ multos, à mediocri statu atque fortunâ, in eam dignitatem, ob insignem tamen quandam virtutem

Adolescentes patrũ honorem assequuntur.

& fortitudinem, evectos. Fuit præterea, à Caroli Magni temporibus, regnũ aliquamdiu hæreditarium, donec *Septemviri*, vulgò *Imperii Electores*, (Churfürsten/ à curiâ appellantur) Othone tertio regnante, instituti sunt: qui coëuntes, unanimis votis, Regem atque Imperatorem creandi jus habent.

Gradus quinetiam & ipse Comitatus habet, judicio ejus quem sectantur. Magnaq́ & Comitum æmulatio, quibus primus apud Principem suum locus: & Principum, cui plurimi & acerrimi Comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum juvenum globo circumdari: in pace decus; in bello præsidium. Nec solùm in suâ gente cuiq́; sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute Comitatus emineat: expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsâ plerunq́ famâ bella profligant. Cùm ventum in aciem, turpe Principi, virtute vinci; turpe Comitatui, virtutem Principis non adæquare. Iam verò infame in om. em vitã ac probrosum, superstitem. Principi suo ex acie recessisse.

ſiſſe. Illum defendere, tueri, ſua quoq; fortia facta gloriæ ejus aſſignare, præcipuum ſacramentum eſt. Principes, pro victoriâ pugnant: Comites, pro Principe.

Comitatus Principis ſuos habet gradus, dignitates atque ordines. alii enim in aulâ Principis eminentiores ſunt, & primæ poſt Principem auctoritatis: *primates, proceres, à cubiculis, à ſecretis, à conſiliis, quæſtores, equorum ſtabulorumq; præfecti,* (*marſchalcos* vocant) *œconomi, majores domus,* (quos Haußmayer & Haußvogt vocitant) *tribuni, centuriones.* Inferioris ordinis ſunt, *equites, ſatellites, lixæ.* Per gradus ad proceres aſſcendes: & rurſum per gradus ad infimates deſcendes. Iſtos gradus ac ordines, Princeps pro ſuo arbitrio conſtituit. Indè æmulatio inter Comites oritur, dum quisque primas ambit. Titillantur viciſſim Principes ſimili æmulatione, plurimos fortes, eosq; acerrimos affectantes Comites: quò ſelectiſſimo comitatu ſatellitioque conſpicui fiant. Ipſi etiam Duces, præclarè geſtis nobiles, multis legationibus donisq; invitantur, ad ferenda ſubſidia, & adminiſtrandā militiam. quinetiam Milites promti & ſuâ ſpōte ad hos cōfluunt: hos ſequūtur, admirant, laudant atq; tuētur,

Gradus & ordines dignitatum.

Rei militaris nomine clari.

& ipsâ plerunque famâ bella profligant. Quo nomine proximo seculo clarus erat *Albrechtus Marchio Brandenburgensis*, multis laudibus ab Æneâ Sylvio celebratus: & illius postmodum nepos *Casimirus*, qui nuper in Pannoniâ occubuit. Hac rei militaris laude atque fortitudine, hoc tempore insignes & præstantes habentur: *Philippus Hessorum*, *Carolus Geldriorum*, Principes: Comites *ab Helfensteyno*, *VVolfgangus Comes à Lupff*, *Nicolaus Comes à Salmis*, *Marcus Sittich ab Ems*, *Georgius Fronspergius*; *Franciscus Siccingensis*, *Georgius* Truchses / *VVilhelmus Rogendorffius*; Barones *à Scherâ*, *Joannes à* Brandeck / *Conradus* Gottsmann / *Jacobus à* Wernaw / Eck à Reyschach / *Maximilianus ab* Eberstein / duo *Hessi à Bomelbergo*; atq; alii, quorum nomina non teneo: qui longâ militiâ exerciti, famâ ipsâ hostibus formidabiles sunt. Nemini enim obscurum est, quantas hostium strages confecerint; quantas victorias atque trophæa r[illegible]ulerint. Novit hoc Gallus, Insuber, Italus, Turca, Pannonius. Quales prioribus seculis exstiterunt plurimi: nam semper invictos heroës genuit Germania, qui vitam pro patriæ libertate non horruerunt in discrimen collocare.

Infame in omnem vitam.) Valerius Maximus,

Maximus, libro 2. cap. 1. de Institutis antiquis; *de Celtiberis*, Hispaniæ populis, idem commemorat: *Nefas duxisse, prælio superesse; cùm is occubuisset, pro cujus salute spiritum devoverant*.

Comites.) A comitando nomen accepêre *Comites*, quòd Principem ac Ducem comitarentur ad bella publicaque negotia; ejus lateri hærerent, ac ponè sequerētur, nec discederent. Fuitq; dignitatis & officii nomen: primarii è nobilitate viri: infra *Duces*; supra *Barones*. nos Teutonicâ linguâ Grafen appellamus; & *Comes*, ein Grafe. Et sunt apud nostrates, qui hoc vocabulum à gravi derivatum putent: quòd morum gravitate, virtutibus atque fortitudine eminere, Comites deceat. Mihi planè Germanica vox esse videtur, *præfectumq;* significare: quòd Comites ab Imperatoribus & Principibus, ad administrandas provincias regionesque, ad custodiam maritimam, ad marcam, id est, præfecturam seu limitem, & castra tuenda, deputati sint. Ideoque etiamnum varia existunt Comitum genera: Ut Pfalßgrafe / *Comes Palatinus*, hoc est, palatii imperialis præfectus: Landgrafe / *Comes provincialis*, id est, provinciæ præfectus: Marggrafe / *Comes marcæ*, hoc est, limitis sive castelli præfectus; nos aliàs

Marchionem dicimus: Burggrafe/ *Comes Castrensis*, hoc est, castri præfectus; quos Romani Imperatores olim in amplissimis imperii civitatibus constituerunt: Centgrafe/ *Comes judicialis*, id est, præfectus judicio. *Gogravii* in jure Saxonico, festini judices, qui in necessitate velociter judicant. Goch est celer: Graf/ judex. Graffschafft significat præfecturam, ein Vogtey / oder ein Gebiet deß Gerichts. Sic quoq; Rheingraf/ Wildgraf/ etc.

Præcipuum sacramentum est,) id est, jusjurandum: Eyd vnd Pflicht. Milites enim jurare solent; & ideò militiæ sacramenta dicũtur. Jurant autem, se omnia strenuè facturos, quæcunq; præceperit Imperator: nunquã deserturos militiam, nec mortẽ recusaturos pro Germanorũ repub. Hinc *Sacramẽta* pro militib. usurpant eruditi: quòd jusjurãdo in fœdus societatemq; obstringãtur, & pro Imperatore defendendo juramẽta interponant. Vegetius lib. 2. de re militari, cap. 5. *Sacramento adstricti milites, dicuntur auctorati, quasi obærati, hoc est, ære stipendiario obstricti, ac jam non sui arbitrii.* Et *auctorare*, est obligare: *Exauctorare*, auctoratũ & adstrictum dimittere, abire sinere, suoque arbitrio reddere.

Si civitas, in quâ orti sunt, longâ pace & otio

& otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt ultrò eas nationes, quæ tùm bellum aliquod gerunt: quia & ingrata genti quies; & faciliùs inter ancipitia clarescunt, magnumq́ comitatum non nisi vi belloq́ tuentur: exigunt enim, Principis sui liberalitate, illũ bellatorem equum; illam cruentam victricemq́ frameam. Nam epulæ, & quanquàm incomti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedũt. Materia munificentiæ, per bella & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facilè persuaseris; quàm vocare hostes, & vulnera mereri. Pigrum quinimmo & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

Germani omnibus seculis, armorum, pugnæque amantes ac studiosi exstiterũt: gens bello nata & assueta, in bellicis rebus adeò semper præcelluerũt; ut Romani Imperatores, & ante illos quoq; Asiæ Reges, ipsos stipendio conductos in militiam asciverint, corporis custodes adhibuerint, & sinè Germanorum auxilio nullum prosperũ confecerint bellum. Ipsi quinetiã Romani, reb. flo- *Germani bello assueti & dediti.*

rentibus, virtute Germanorum res magnas gesserunt. Pacem denique & quietem, cane & angue pejùs oderunt, ut ultrò in peregrinas regiones, quæ tum prælium haberēt, bellorum gratiâ excurrerent. Celebres denique sunt in historiis Germanorum eruptiones, in Asiam, Africam, Italiam, Galliam, Hispaniam, Britanniam, Sarmatiam, Pannoniam, Dalmatiam, Illyridem; & quò non? Cantatissima est *Cimbrorum* & *Teutonorum*, in Galliam atque Italiam irruptio, ante Cæsarum tempora: *Suevorum*, in Pannoniam, Hispaniam atque Britanniam: *Vandalorum Burgundionumq́;*, in Pannoniam, Italiā, Galliam, & Hispaniam: *Francorum*, in Galliam; & aliarum Germaniæ nationum emigratio obscura non est. Semper alienas terras affectaverunt, militiæ causâ. Ideoq; Tacitus inquit: *Si civitas pace & otio torpeat, nobiles adolescentes exteras petunt nationes, quæ bella gerant.* & pridem divus Julius Cæsar, Commentariorum belli Gallici libro 6. *Vita omnis in venationibus, atq; in studiis rei militaris consistit: à parvulis duritiei ac labori student.* Et mox: *Atq; ubi quis ex Principibus, in concilio se dixit ducem fore; qui sequi velint, profiteantur: consurgunt ii, qui & causam, & hominem probant, suumq́; auxilium pollicentur, atq; à multitudine collaudantur.*

tur: qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumq; rerum iis postea fides derogatur. Seneca libro 6. naturalium quæst. *Germanos gentem belli avidam* vocat. Idem libro de irâ: *Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quibus innascuntur innutriunturq;: quorum una illis, alia negligentibus, cura.* Lucanus lib. 8. Pharsaliæ:

Omnis in arctois populus quicunq; pruinis
Nascitur, indomitus bellis & mortis amator.

Strabo lib. 4. *Sunt omnes naturâ bellaces.* Claudianus ad Stiliconem:

Illi terribiles, quibus otia vendere semper
Mos erat, & fœdâ requiem mercede pacisci.

Idem:

Qui nec Principibus donis precibusq; vocati
Paruerant. ——

Mamertinus ad Maximianum, Germanos hunc in modum alloquitur: *Non estis in otiosâ ac deliciis corruptâ regione nati; sed in his, quas ad infatigabilem consuetudinem laboris & patientiæ usus imbuit. Semper enim hosti oppositi estis; semper instructus miles exercet terram: omnis vita eorum militia est; quorum fœminæ cæterarum viris fortiores sunt.* Non ullum in Europâ geritur bellum, citra Germanorum

copias. Noſtri adoleſcentes ſectantur Duces in prælia qualiacunq;, modò ſtipendium numeretur: & plerunq; in contrariis acieb. ab utrâq; parte; Germanica auxilia conſpiciuntur; de bello, juſtum an iniquum ſit, minùs ſolliciti. Adeò verum dixit ille:

Nulla fides pietasq; viris qui caſtra ſequuntur,
Venalesq; manus: ibi fas, ubi maxima merces.

Exigunt.) Olim militibus donabantur equi, arma, torques, armillæ, haſtæ, phaleræ: quemadmodùm Lucium Sicinium Dentatum, bellatorem ſtrenuum, refert donatum A. Gellius, libr. 2. noct. Att. Sic Germanis morem fuiſſe, tum hîc, tum aliâs narrat Cornelius. Ideò *Fridericus Barbaroſſa* Suevus, primus ejus nominis Rom. Imp. Stratorē quendam iisdem munerib. honorare voluit; ſicut Guntherus Ligurinus libro ſecundo recitat, his verbis:

Cui Rex, ob facinus præclarum, præmia laudis
Digna referre volens; titulos, & nomē equeſtre,
Armaq;, cornipedesq; feros, cultusq; nitentes
Largiturus erat. ——

Significat verò, Comites à Principibus prælia adituris, exigere *equum frameamq;.*

Raptus.) Cæſar lib. 6. belli Gallici; *Latrocinia nullam habere infamiam apud Germanos,*

retulit,

retulit, *quæ extra fines cujusq; civitatis fiunt; atq; ea, exercendæ ac desidiæ minuendæ caussâ, fieri*, prædicat. Hoc idem scribit Pomp. Mela, li. 3. *Jus*, inquit, *adeò in viribus habent, ut ne latrocinii quidem pudeat*. Unde Con. Celtis:

Nec censere nefas, animum intendisse rapinis.

Latrones in-primis aluit *Hercynia sylva*, latè per Germaniam sparsa, tuta præbens latibula. Equestres etiamnum hac infamiâ nobiles habentur.

Exspectare annum.) Veteres anno adscripserũt, ut rerum omnium patri, id commendationis; quod Terræ, deorum hominumq; parenti, quidam adscribendũ opinati sunt: videlicet, *Annum productivæ virtutis potentem; & non agrum*. Unde & natum proverbium: *Annus fructificat; non tellus*: quod Erasmus, Chiliadis 1. cent. primâ, proverb. 44. explicat.

Quoties bella non ineunt: non multum venatib. plus per otium transigunt, dediti somno ciboq;. Fortissimus quisq; ac bellicosissimus, nihil agens, delegata domus, & penatiũ, & agrorũ curâ, fæminis senibusq;, & infirmissimo cuiq; ex fami-

liâ. Ipsi habent miram diversitatem naturæ: cùm iidem homines sic ament inertiam; & oderint quietem.

Quemadmodum mare habet accessus ac recessus æstuarios: ita in rebus humanis nihil est perpetuum; sunt omnium rerum vicissitudines. ætas humana studia antiquat, mutat, atque innovat. Sic cum venatione accidisse puto: quæ Julii Cæsaris ætate fuit frequentissima Germanis; velut ipse in suis cōmentariis belli Gallici commemorat, lib. 6. *Vita omnis*, inquit, *in venationibus, atque in studiis rei militaris consistit.* & paulò inferiùs, de Hercyniâ, & ejus feris, loquens: *Uros studiosè foveis captos interficiunt. hoc se labore durant adolescentes, atq; hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt; relatis in publicum cornib: quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem.* Idem libro 4. belli Gallici, de Suevis: *Multum sunt in venationibus.* Deinde autem, ob crebra bella, venatio fuit rarior & neglecta: quomodo hîc Tacitus sui temporis morem refert: *Non multùm venatibus dediti.* Postremò verò, rebus florentibus, rursus repetita. Nam cùm ipsa Germania sit montosa atque nemorosa, per quam latissimè evagatur Hercynia sylva, in multos ramos saltusque

Venatio crebra in Germaniâ.

tusque sese aperiens spargensque, qui ferarum gignunt abundantiam:& ideo frequentem præstant venationem; cui Reges, Principes, Comites, atque Nobiles Germanorum, sunt intenti. nec Antistites à venationibus abstinent: quos tamen arcent jura põtificia. 86. Distinct. c. Esau. Et c. An putatis. Hi si interdum venentur, excutiendi torporis, vel solatii gratiâ, ne feræ segetem depascant, aut aliâ ratione noceant; utiliter faciunt: consulunt enim reipublicæ. At si, intermisso legitimo gubernandi officio, toti aucupio & venationi sint dediti; hanc unicè desiderent, quærant, cogitent & sectentur; hac se oblectent, ut solent quidam: reipsâ declarant, se malle imperare beluis, quàm hominibus. Hæc venandi solicitudo parit rixas, contentiones & jurgia; nonnunquam etiam bella: dum quisque vicinum nemus, vi ad suum jus imperiumq; rapere studet. cùm tamen sylvarum multitudo, omnibus largam præberet venandi copiam: si non quibusdam volupe esset, rixari de lanâ caprinâ, ac se suosque brutorum caussâ in discrimen conjicere. Dion Cassius Nicæus, in Hadriano, refert; ipsum Imperatorem plerunque in venationibus usum *Mastore*, genere *Jazyge*, (quorum sedes etiam Ger-

mani tenent) propter robur & audaciam hominis. Hinc Baptista Mantuanus, ad Cæsarem de Germaniâ:

—— Assueta per Alpes
Frigora agens, certare ursis, nive candida semper
Per juga veloces cursu prævertere cervos.

Et Conradus Celtis:

Commune his studium; venari, equitare, vagari,
Atq; suum varias victum quæsisse per artes.

De Carolo Magno Eginhartus, ipsius Imperatoris alumnus atque scriba, refert: *Assiduè exercitabatur equitando, ac venando; quod illi gentilitium erat: quia vix ulla in terris natio invenitur, quæ in eo labore Francis possit æquari.* De eodem scribit idem Eginhartus: *Filios, quamprimum ætas patiebatur, more Francorum, equitare, armis ac venationibus exerceri fecit.*

Ipsi hebent; mirâ diversitate naturæ.) Domesticam curam fœminis commendant Germani: agriculturæ verò, militię, ac publicis rebus, viri navant operam. Et cùm reliqui mortales, bonis disciplinis aut artib. mechanicis studeant, & se aliquid artis novisse gaudeant; quietis insuper studiosi: Germani econ-

econtrà mirâ hebent naturæ diversitate. *Inertiam* namq;,id est,bonarum disciplinarum aut mechanicæ artis ignorantiam, *diligunt, & quietem odiunt.* Secùs hodie, nam orbi terrarum nota est Germanorum eruditio, industria, omniumq; bonarum artium sagax ingenium. Alii codices legunt: *Ipsi habent miram diversitatem naturæ.*

Mos est civitatibus, ultrò ac viritim conferre Principibus, vel armentorum, vel frugum: quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis; quæ non modò à singulis, sed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesq;. Iam & pecuniam accipere docuimus.

Principes, quia reipublicæ serviunt, ab eâdem aluntur, accipiunt enim pensiones, décimas frugũ, tributum, vectigal, naulum, & infinitas alias exactiones. Æquũ utiq; jus, ac legitima piaq; ordinatio: nisi quidam abuterentur isthoc privilegio, in gravissimam tyrannidẽ, suorumq; popularium deprędationem: qui non accipiunt justas pensiones; sed

Germanis suis Principibus reddunt pensiones.

omnino expilant suos: cùm *boni pastoris sit tondere pecus; non deglubere:* velut Tiberius Cæsar, referente Suetonio, dicere solebat.

Pecuniâ ac donis corrumpuntur.

Gaudent donis) Germanos pecuniâ ac donis corrumpi, Cornelius lib.20. annalium prodidit. Et suprà: *Est videre apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorum muneri data.* Et deinde: *Expetuntur legationibus, & muneribus ornantur.* Ipse quoque Julius Cæsar, Germanos, muneribus & pecuniâ allectos, secum in bello habuit; & eorum fortitudine vicit Galliam ac Pompejum: velut ipse testatur libro 1. belli Civilis; & Otho Frisingensis, lib.2. cap.48. Chronicorum, repetit. Sic Tiberius Cæsar, *Marobodum* Germanorum regem ad se pertraxit: Suetonio in vitâ ejus, & Cornelio libro 2. annalium, authoribus. *Nihil enim tam sanctum est*, inquit M. Tullius actione in Verrem secũdâ, *quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit.* Numi bellorum sunt nervi ac fomites, rerumque gerendarũ effectores. Ita quoq; Cor.li.18. refert. *Pecuniæ omnia obediũt:* de quo vide Erasmũ in proverbiis. Hęc auri sitis cõpulit Heinrichum Bebelium, poêtam Germanum, ut exclamaret: *Proh deorum atque hominum fidem! O dolendam atque exsecrandam Germanorum avaritiam! quos esse*

Pecunia vincit omnia.

invictos

invictos ab hostibus, res ipsa atq; multorum authorum testimonia declarant: hos ipsos pecunia vincit.

Iam & pecuniam accipere docuimus.) Suprà dixit: *Pecuniam probant veterem ac diu notam, Serratos Bigatosq;: Argentum quoq; magis, quàm aurum sequuntur.*

Nullas Germanorum populis urbes habitari, satìs notum est; ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi; ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis. Suam quisq; domum spatio circumdat: sive adversùs casus ignis remedium; sive inscitiâ ædificandi.

Vetus *Germania*, multo etiam tempore post Corn. Taciti ætatem, *nullas urbes habuit*; sed quæque gens, natio, aut civitas, vicos, villas, tuguria, sylvasque incoluit: quas *sedes*, temerè & seorsum ligno culmoque consutas, *spatio circumdedit*, ad formam insularum, id est, domorum, quæ nullis ædificiis cohærent: *aut imperitiâ ædificandi*; *aut adversus casus ignis remedium*, ne vicinâ flammâ absumerentur. Sic Seneca refert, in libro de gubernatione mundi: *Nulla Germanis fuisse domicilia, nul-*

Germani quondam nullas urbes habuerunt.

lásq; sedes; nisi quas lassitudo in diem posuisset: qualia Herodotus narrat, libro 4. qui Melpomene, *de Scythis*: quorum nomen usquequaque *in Sarmatas & Germanos* transivisse, Plinius testatur. *Siquidem nulla sunt eis*, inquit, *urbes; nulla mœnia exstructa.* Herodianus quoque scribit, libro 7. *Raro apud Germanos è lapide, lapidibusq; coctilibus, aut lateribus, sunt ædificia: densis etiam sylvis; quorum confixis coagmentatisq; lignis, quædam quasi tabernacula ædificant.* Julius denique Capitolinus, in vitâ duorum Maximinorum, *vicorum Germaniæ ab Imperatore exustorum* meminit; nullam urbium faciens mentionem: quòd nullæ adhuc in Germaniâ exstiterint. *Civitatibus maxima laus erat, quàm latissimè circùm se vastatis finibus solitudines habere: hoc proprium virtutis existimantes, expulsos agris finitimos cedere:* Julii Cæsaris sunt, commentariorum belli Gallici sexto.

Urbes quando cœperint ædificari.

Cum Christianâ fide, & translato ad Germanos imperio; (quod in *Carolo Magno* gestum est) à nostris Imperatoribus urbes ædificari cœptas puto, & vicos mœniis cingi, contraq; hostium vim muniri. Quantis verò nunc splendeat urbibus, oppidis, ac castris; nemini obscurum est: suo quoque loco, sparsim tamen, nostra memorant commentaria.

Colunt,

Colunt, inquit, *discreti ac separati; ut fons, ut campus, ut nemus placuit.*) Ejusmodi enim loca valde accommoda sunt ædificiis, hominumq; habitationib. propter earum rerũ usum & necessitatẽ. Hinc sunt crebræ illæ locorum appellationes, à bach/ feld/ holtz/ & consimilib. dictionibus; cum quibus civitatũ, arcium, atq; vicorum vocabula cõponuntur: quemadmodum mox declarabitur. *Spatia* verò circa villas, omnigenã præbent cùm utilitatem, tum voluptatem: nam præstãt agros, hortos, viridaria, pomaria, pro necessitate rei familiaris. Et, si area sepibus muniatur: grex armẽti pecorisq;, intra septa ab excursu cohibetur; feræ cum furib. arcentur: est locus deambulandi, & exercendi corporis, cursu, saltatione, disco, ac palæstrâ. Jam igitur subtexã vulgaria locorũ vocabula: ut indè cujusq; loci etymum atq; originẽ, ingeniosus quisque, facilimè addivinare queat.

Urbes, castra ac domicilia, quæ ad fontes, fluvios ac lacus, struxerunt Germani; plerunque desinunt in brun/ born/ beurn/ bach/ furt/ bruck/ werd/ see/ damm/ mund/ ort/ aut wyck. Significant autem Brun/ Born/ Beurn/ Germanis Fontem: sic sunt, Heilbrun/ Königsbrun/ Mulbrun/ Erlenbrun/ Tieffenbrun,

Locorum appellationes circa fontes & flumina.

In Born: Padenborn/ Breytenborn/ Schwartzenborn/ Erlisborn/ Steckborn/ Hakenborn.

A Beurn: Kauffbeurn/ Onebeurn/ Itebeurn/ Plawbeurn/ Torrenbeurn.

A Bach/ quod Rivum denotat, cognominata sunt: Schwabach/ Onoltzbach/ Culmbach/ Butzbach/ Prubach/ Wittelsbach/ Erlenbach/ Sultzbach/ Gengebach/ Steinbach/ Moßbach.

A Furt vel Fort/ id est, Vado aut trajecto: Erdfurt/ Querfurt/ Schweinfurt/ Ochsenfurt/ Franckfurt/ Haßfurt/ Amersfurt/ Tresfurt/ Staßfurt/ Saßfurt/ Diethfurt.

A Bruck/ quod Pontem significat: Insbruck/ Zweybruck/ Sarbruck/ Hersbruck.

A Werd: ita parvam insulam & terram inter amnes sitam, ac salicetum appellant Germani: Donawerd/ Seinwerd/ Käyserswerd/ Bolswerd/ Geyselwerd/ Leuwerden/ Gravenwerd/ Schlackenwerd/ Werden/ & Wertheim.

A See, id est, lacu: Waldsee/ Tegersee/ Lorchsee/ Weissensee/ Reichēsee/ Vrsee/ Kochsee/ Heynisee/ Görsee/ Zierichsee.

A Dam̃/ (id Aggerē denotat:) Roterdã/ Amsterdam/ Schiddam/ Leerdam/ Worckendam.

A Mund/

A Mund/ quod Oram, ostium & os fluminis significat: Lechsgmünd/ Angermund/ Tangermund/ Romund/ Dortmund/ Eremund/ Orlemünd/ Tramünde/ Warnamünde/ Absgmünd/ Münde/ & multæ urbes vulgò Gemünd appellatæ.

Ab Ort/ (quomodo finem, exitum aut terminum, dicunt) sunt: Angerhort/ Ruhrort Arencort/ Zuort.

A Wyck: Harderwyck/ Grandswyck/ Osterwyck/ Bardewyck/ Brunswyck/ Schleswyck. Significat verò Wyck/ sinum aquarum: quem aliàs Golph/ Salt/ & Seekant/ appellant Germani.

At quæ loca in campis ac planitie occupârunt, in Feld/ Ried/ Heyd/ Wysen/ Reut/ Grün/ Anger/ Weysch/ Weyd/ Marck/ Mayr/ Hauß/ Hof/ Stadt/ Dorff/ Kirch/ Münster/ Wyler/ Flör/ terminantur. *Campestrium locorum vocabula.*

In Feld/ id est, agrum seu campum: Rheinfeld/ Küngsfeld/ Blawfeld/ Salfeld/ Fürstefeld/ Mansfeld/ Mayenfeld/ Rosenfeld/ Cosfeld/ Piterfeld/ Rostifeld/ Soldfelden.

In Ried/ Heyd/ Wysen/ Reut/ Grün/ Anger/ Weysch/ Weyd: quomodo rus ac prata vocât: Herried/ Donawried/ Diethmansried/ Riedhausen/ Neikenried/ Bekenried: Gabelheyd/ Spondawerheyd/ Hirßheyd/

Oberheyd/Cottenheyd/Heydenheim: Stattwysen/Steinwysen/Breitwysen/Hallerwysen/Keytwysen: Angersreut/Engelreut/Ernreut/Parreut: Leipoltzgrün/Geroltzgrün: Wolffsanger/Steinanger/Dürranger: Weyschenfeld/Weyschdorff/Mitweyd.

In Marck/quod emporium & limitem significat: ut Newmarck/Altmarck/Reißmarck/Feldmarck. Indè etiam Dännmarck/Steyrmarck/Wyndischmarck.

A Meyr/quod agrum & agricolam notat: Weinmeyr/Wilmeyr/Wyßmeyr/Kolmeyr.

In Hauß/hoc est, domum: Schafhausen/Sangerhausen/Mülhausen/Gelnhausen/Nordhausen/Witzenhausen/Recklinghausen/Wildehausen/Tanhausen/Anhausen/Drechshause/Sumerhause/Winterhausen.

Ab Hof; sic curiam nominant: Bilshofen/Königshofen/Osterhofen/Altmanshofen/Geylnhofen.

In Stadt; ita urbem dicunt: Halberstadt/Carlstadt/Hochstadt/Eychstadt/Ingolstadt/Altestadt/Newstadt/Sletstadt/Darmstadt/Arnstadt.

In Dorff; sic vicum rusticanũ ab egestate appellant: Jegerndorff/Wydersdorff/Mendorff/Sumersdorff/Altdorff/Deckendorff

Warendorff/

Warendorff / Pfullendorff / Indersdorff / Schorndorff.

A Kirch / quod significat templum: Feldkirch / Newkirch / Auffkirch / Pfarrkirch / Lentzkirch / Luykirch / Partenkirch / Waldkirch.

In Münster / quod à monasterio deductũ est: Salmünster / Nynmünster / Maßmünster / Münsterberg / Münsterhausen / Altenmünster / Newmünster.

In Wyler / (id vocabuli à Villâ derivatum puto) Rotwyl / Watwyl / Halwyl / Bebenwyler / Almanswyler / Neuwyler / Rapeswyler.

In Flôr / quòd similiter agrum significat, quoque reperias locorum vocabula.

Quæ verò in saltibus & nemoribus jacent oppida viciq́ue, aut prope sylvas; exeunt in wald / holtz / forst / buch / rode / hagen / busch / & aw. *Sylvestrium locorum nomina.*

In Wald / hoc est, nemus: Gripeswald / Fürstenwald / Friewald / Schlackenwald / Liechtenwald / Grünewald / Buchwald / Oberwalden / Underwalden / Mittewald / Eybenswald / Reichswald / Sidwald.

In Holtz / quomodo sylvam lignumq́ue nominant: Welffholtz / Crantzholtz / Buchholtz / Holtzhausen / Holtzheim / Holsaten.

In Forst/id est, saltum: Baylenforst.

A Buch/ quod & fagum, & faginetū denotat: Hagenbuch/Rotenbuch/Schönbuch/Grevenbuch/ Entlibuch.

In Rode/ sic arboretum appellant: Mimynrode/Ostenrode/Gereurode/Seulenrod/Münchsrod/Wallērod/Leonrode/Bischoffsrode/Wermingenrod/Christenrode/ Wolffērod/Dattenrod/Hutzenrod/Gunsrod/Weilgenrode.

In Hagen/ita dumetum vocant: Grevenhagen/Zigenhagen/Coppenhagen/ Wolffshagen/Freyhagen.

A Busch/ id quoque dumum seu rubum significat: Hertzogbusch/Gadebusch/ Buscherthal.

Ab Aw/quod vocabulum Germanis tempe, locum pasuum & convallem notat, qualia loca intra sylvas, valles ac amnes visuntur: Rheinaw/ Reichenaw/ Wildnaw/ Geraw/ Landaw/ Stockaw/ Stockeraw/ Burgaw/ Rassaw/ Liechtenaw/ Hirsaw/ Dachaw.

Vocabula locorū in montanis. Verùm in montanis, loca admodum frequenter in Berg/ Bühel/ Rain/ Burg/ Eck/ Fürst/ Hut/ Stein/ Fels/ Kling/ Steyg/ terminantur.

In Berg/ hoc est, montem: Nürenberg/ Babenberg / Schneeberg / Schreckenberg/

Leuch-

Leuchtenberg/Liechtenberg/Gyssenberg/Fürstenberg/ Freyberg/Fridberg/Wittenberg/Wirtēberg/Ortenberg/Heydelberg/Königsberg/Hennenberg/Schwanberg.

In Burg/quod significat castrum: Brandenburg/Lüneburg/ Habsburg/Lymburg/Freyburg/Jlenburg/Mariēburg/Aldēburg/Rotenburg: qualia multa dedimus, quum de *Asciburgio* scriberemus.

In Eck/ quod extremitatem & angulum significat, ac de fluminibus quoque usurpatur: Lübeck/Lobeck/Arneck/Albeck/Wageck/Geroltseck/ Heideck/Schwabeck/Vilseck/Mureck/Rhyneck/Loneck/Waldeck.

A Fürst/quod culmen notat: Schillingsfürst/ꝛc.

In Hut/ ita custodiam vocant: Landshut/Waldshut.

In Stein/ id est, lapidē: Holstein/ Staffelstein/Kopffstein/Kuffstein/Hawenstein/Gibichenstein/ Ludwigsstein/ Hohenstein/Epstein/Blanckenstein/Traunstein/ Helffenstein/Thierstein.

In Fels/quod petram denotat: ut Liechtenfels/ Weissenfels/Rheinfels/ Wallenfels/Trachenfels/Ernfels/ Wildenfels/Falckenfels.

A Kling/quomodo clivum vocant: Kaltenkling/Klingnaw/Klingenberg.

A Steyg; ita similiter clivum, & præcipitem montis descensum appellant: ut Wysensteyg/Altensteyg/Nidersteyg.

In Bühel/id tumulū denotat: Dünckelsbühel/Kutzbühel/Schnellebühel.

In Reyn/collem terrestrem dicunt: Lechsreyn.

Appellationes locorum in vallibus sitorum.

Urbes vicique in vallibus, aliquando in Thal/& Gart/desinunt. Thal vallem significat; unde sunt Mergenthal/Murgēthal/Rosenthal/Fridenthal/Greventhal/Griūthal/Jochimsthal/Amerthal/Engelthal.

In Gart/ quod hortus est: Studgart/Bremgart/Wyngartē/Christgarten/Stargart/Sengart.

Aliquando etiam in Aw/ ut dixi, & in Gew.

Plurima præterea locorum vocabula, in Heym/quod patriam significat, exeunt: ut Ingelheym / Zygenheym / Mundelheym / Pfortzheim/Vorchheym/Wynsheym/Bappenheym / Heydenheym / Hildesheym / Oppenheym / Bischoffsheym / & innumera alia.

Sunt quæ in Leben (convictum hoc indicat) desinant: velut Ißleben / Ascharsleben/

Gardile-

Gardileben/Gatterslebẽ/Jersleben/Amarsleben/Hardersleben.

Quædam in Horn/id est, cornu: ut Buchhorn/Romershorn/Weissenhorn/Hirßhorn/Kyfhorn.

Alia in Engen aut Ingen: ut Tübingen/Reutlingen/Esselingen/Laugingen/Gundelfingen/Witteslingen/Nördlingen/Dillingen/Villingen/Memmingen/Riedlingen; quæ à familiis plerunque nomenclaturam receperunt.

Sunt nonnulla in Ach exeuntia: quomodo Rufach/Schiltach/Aurach/Zwyfaltach/Andernach/Creutznach/Bacharach/Bulach/Schwartzach/Durlach/Gartach/Biberach/Altach/Cronach.

Quædam etiam in Loch: ut Heygerloch/Schwaderloch/Deberloch/Hasloch/Wurmloch/Wysenloch/&c.

Sunt præter hæc plurima, quæ *à conditorib.* nomenclaturam receperunt: velut *Forum Tiberii, Augusta, Agrippina, Hamburgum, Brunsvvigum, Croniburgum, Dorganum, Citica, Babenberga.* *A conditoribus ac populis.*

Alia *à populis*: sicut à Suevis, *Suibissa, Suevnitium, Suabachium, Suevezele, Sueveghéymium.* A Francis; Franckenstein/Franckenberg/*Francofurdia.* A Saxonibus; Saxen/

Saxenhusium, Sachsensteynium. Ab Tungris; Tungern. Ab Anglis, *Angelostadium.* Ab Tectosagis seu Decumatibus; Teck. A Cattis; Katzenelenbogen / *Cattuicus.* A Salingis; *Salingostadium.* A Cheruscis seu Cervetiis, Cerbst. A Batavis; *Battoburgũ.* A Langobardis; Barden / Bardengaw / *Bardenvigum.* A Suarinis; *Suerinum* & *VVarinum*; &c.

A fluminibus. Alia à *fontibus* & *fluviis*: velut, *Odera, Nissa, Spreberga, Emde, Fulda, Padaborna, Angermunda, Erlippum, Gouda, Schidamum, Roterdamum, Avelspurgium, Dravamunda, Cocchera, Elsterberga, Traunsteynium, Ensium, Salaveldia, Igla, Ægra, Salza, Lutariburgum, Plauburnium, Nagolta, Iaxstfeldia, Mundelheymiũ, Guntzburgum, Begnisia, Schvvartzaha.*

A ventis. Alia à *ventis*: sicut *VVestheymium, VVestfeldia*; *Northusium*, *Northeymium*; *Ostheymium*; &c.

Ab eventu. Alia ab eventu: quomodo *Rotenburgum, VVeyssenburgum, Schvvartzenbornium, Aurbachium, Goldberga, Sneberga, Zvvicca, Pleystadium, Cinstadium, Fridberga,* & multa alia.

Sunt præterea infinita, quæ in *itz* & *ig* exeunt: velut sunt, *Legnitz, Parchvvitz, Polkvvitz, Lubschitz, Osterlitz, Auspitz, Trebitz, Boherlitz, Gorlitz, Oschitz, Kemnitz*; Leipzig / Leißnig / &c. Hæc Sclavica puto.

Iſta locorum vocabula in eum uſum congeſſi: ut noſtris Germanis darem occaſionem, argumentum & judicium, ſingulorum locorum originem & nomenclaturam inveſtigandi, addivinandique: hoc enim ad illuſtrationem Germaniæ plurimum conferet.

Ne cæmentorum quidem apud illos, aut tegularum uſus. Materiâ ad omnia utuntur informi, & citra ſpeciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt, terrâ ita purâ & ſplendente; ut picturam & lineamenta colorum imitetur. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire: eosq́ multo inſuper fimo onerant; ſuffugium hyemi, & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorũ ejuſmodi locis molliunt. & ſi quando hoſtis advenit, aperta populatur: abdita autem & defoſſa, aut ignorantur; aut eo ipſo fallunt, quòd quærenda ſunt.

Cæmenta, à cædendo dicta, ſunt cæſi lapides parvi, apti ad ædificandum; & omnis rudior materia, quâ ædificia conſurgunt: Speyß / morter vnd kalck. Livius: *Nec erat*

difficile murum subruere: quòd cæmenta non calcâ durata erant; sed interlita luto. Hinc *Cæmentarii* dicuntur, ædificiorum, quæ ex lapidibus fiunt, structores: quos aliqui *Fabros murarios* vocant. *Tegulæ* autem, à tegendo; quæ domos tegunt. Ex quibus aliæ dicuntur lapideæ, aliæ latericiæ, coctiles, mammatæ, quadratæ, marmoreæ, crustaceæ. Observandum verò, ipsius mundi rudimento, homines feros atque incultos, ante fruges incognitas, quernâ glande, fructibusque, quos passim è terrâ natura produxerat, victitâsse; & in specubus habitâsse, aut sylvarum tecta incoluisse: verùm agresti hoc victu posito, cœperunt primùm alii tuguriola, de fronde arundinibusque contexere; alii luto acerato, hirundinum instar, exstruere loca, (Plinii sunt lib. 7. cap. 56. hist. mundi) quæ cannulis temerè contecta subirent: mox industriores, ut est humanum ingeniũ ad nova excogitanda vel maximè promtum, non solùm casulas; sed amplissimas domos fundatas exstruere cœperunt: & ex villis & pagis oppida formare, & muro cingere didicerunt: quæ hodie sunt cultissima; tũ vallo, muro, atq; bellicis instrumentis instructissima. Ita Germania, Cornelii ætate, incultior fuerat nostrâ. Et Maximinus Imperator, in

Habitatio veterum.

Germa-

Germaniam veniens, vicos eorũ reperit tantùm terrâ lutoque compactos; teste Herodiano. Nunc à proximis seculis, marmore, quadris, lapidibus & coctilibus, tegulis, lateribus, omnia surgunt ædificia; estque planè nova Germaniæ facies.

Subterraneos specus.) Videtur loqui de hypogæis, id est, cellis subterraneis; in quibus majores nostri hybernârunt, antequàm hypocaustorum (quas *stubas* vocant) usus ad nos pervenerit: quæ hodie tantùm conservãdis frugibus, vino, potu, atque penu, deputatæ sunt: *Cellaria* dicuntur. Conradus Celtis, libro Amorum 4. elegiâ 7. refert, se prope *Lubicam*, urbem maritimam Saxoniæ, in subterraneâ cellâ pernoctâsse, his verbis:

Est mos, arctoo quo se Germania claudit
Æquore, quo rigidum temperet aula gelu;
Sub terrã effossis facimus convivia cellis;
Quîs laridum crudum, farsaq; cruda damus:
Cum strumulo caso, butyroq; in pixide salso,
Et Bacchum & Cereris pocula aquosa damus.

Quomodo etiam in *Pomeraniâ* mos est. Hi specus sunt suffugium hyemi; *quæ est Germanis longissima, æstate brevis:* ut est apud Ta- *Hyems lõgissima in Germaniâ.*

citum libro 2.annalium; & infrà, *Apud quos plurimum hyems occupat.* Idem Celtis *Lappones* memorat inhabitare ſpecus,ita canens:

Ultima concreti qui cernunt ſydera cœli,
Æſtatis veriſq; inopes,hyememq; perennem
Perpetuaſq; nives cœlo patiuntur inerti:
Inter quos memorant Lappones nomine dictos,
Qui vitam ſpecubus ducunt ſylviſq; nivoſis,
Venantes madros,& molles pelle ſabellos.

Pomponius Mela lib.2.eadem fermè de *Sarmatis* tradit. *Atque ob ſæva*, inquit, *hyemis, admodum aſſiduè demerſis in humum ſedibus,ſpecus aut ſuffoſſa habitant.*

Tegumen omnibus ſagum, fibulâ; aut, ſi deſit, ſpinâ conſertum. Cætera intecti, totos dies juxta focum atq; ignem agunt. Locupletiſſimi veſte diſtinguuntur: non fluitante,ſicut Sarmatæ ac Parthi;ſed ſtrictâ,& ſingulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles,proximi ripæ negligenter;ulteriores exquiſitiùs, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina ſpargunt maculis, pellibuſq; beluarum, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius

alius fœminis, quàm viris habitus; nisi quòd fœminæ sæpiùs lineis amictibus velantur, eosq; purpurâ variant; partemq; vestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos. Sed & proxima pars pectoris patet.

De vestitu Germanorum planè germano, simplici ac rustico, minimè fluitante, nec tam immoderatum precium referente, ut hæc habent tempora, quibus effusissimus sumtus in vestes impenditur; narrat sui temporis morem Cornelius. Adeò exsuit hæc natio pristinam simplicitatem; ut videas infimos è plebe splendidissimis vestibus, iisq; laxissimis, regibus magnisque heroib. quondam minimè indignis, incedere. Quid dicam? nihil videas hodie, quàm inanem sumtum, ac sumtuosam omnium rerum luxuriem, moribus veterum Germanorum planè imparem; quorum tegumentum fuit *sagum*. Pomponius Mela lib. 3. *Viris sagis velantur, aut libris arborum: quàmvis sævâ hyeme, nandi non patientia tantùm illis; studium etiam est.* Est verò *Sagum*, vestis villo linóve grossiore texta, & ad militiam apta. Indè *Sagulum*. Vulgus ein jack/ filtzmätel/ kotz/ & huseck/ *Vestitus Germanorum.*

appellat. Conradus Celtis libro 2. Amorum, elegiâ 9.

Rhenones fuerant, rimosaq́; subera vestes;
Duraq́; contexit corpora vile sagum:
Qualis hyperboreo vivit nunc Sarmata cœlo,
Et quæ post Codanum sunt tria regna sinum.

At *Fibula* cingulum significat, & ejus ornamentum, quo vestes subligamus. Unde *fibulare*, cingere; & *diffibulare*, discindere & fibulam resolvere. Scribit Eginhartus, *Carolum Magnum*, Rom. Imp. natione Francum Germanum, qui Germanici cultus erat retinentissimus, *festis diebus usum fibulâ aureâ, sagum astringente.* Fibula, ein frap/schloß.

Sarmatarum luxus in vestibus. *Sicut Sarmatæ.*) *Sarmatæ*, Scythici populi, vestibus effusissimis atq; laxissimis utebãtur. De *Rhenonib*; quoq;, hoc est, de pellib. vestes gestabant. Lucanus libro 1. Pharsaliæ:

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis,
Vangiones, Bataviq́; truces. ——

Parthorũ luxus. *Parthi*) orientales populi, Persis finitimi, primò veste sui moris utebantur: postcaquam opes accesserê, luxuriæ materia, ut Medis, prelucida ac fluida, armorum patrius ac Scythicus mos. author Justinus libro 41.

Germani strictâ veste usi. *Strictâ, & singulos artus exprimente.*)

Ita

Ita Sidonius Apollinaris cultũ Francorũ describit, in Panegyrico ad Jul. Val. Majorianũ:

Strictius assuta vestes procera coërcent
Membra virûm; patet iis arctato tegmine poples,
Latus & angustam suspendit balteus alvum.

Divus Julius, libro sexto belli Gallici, de Germanis: *Pellibus, aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magnâ corporis parte nudâ.* Idem in quarto, de Suevis scribens: *Atq; in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis, neque vestitus, præter pelles habeant, quarum propter exiguitatem, magna est corporis pars aperta; & laventur in fluminibus.* Et Seneca libro primo de irâ: *Quid Germanis induratius ad omnem patientiam? & quibus magnâ ex parte, non tegumenta corporum; non suffragia adversus perpetuum cœli rigorem.* Noster quoque Cornelius, libro decimo octavo annalium: *Cohortes,* inquit, *Germanorum, cantu truci, & more patrio nudis corporibus, super humeros scuta quatientes, subeunt contra Romanum exercitum.*

Germani nudi

Ripæ.) Intelligit Rhenum: is enim amnis Gallos à Germanis separavit, & Romani Imperii limes erat: velut Cęsar libro quarto belli Gallici testat̃. *Pelles* autẽ, de quib. Tacitus loquitur, variæ, atq; diversarũ beluarũ; sunt

Pellibus pretiosis utitur Germania.

phocarum, urſorum, luporum, ſabellorum, vulpium, ovium, &c. Quasdam ætas noſtra, *Zobellinas*, à ſabellis animantibus; *Lupartas* à leopardis; *Laſſatias*, *Hermelinas*, *Mardinas* vocat. has mittit Scandia, Gothia, Bothnia, (ſicà precioſis pellibus dicta) Sarmatia, Litvania, Moſcus, Ruthenus, Bildelappus, & Scytha. Conradus Celtis:

Venantes mardos, & molles pelle ſabellos.

Juſtinus libro 2. de Scythis: *Lanæ iis uſus ac veſtium ignotus: & quanquam continuis frigoribus utantur; pellibus tamen ferinis aut marinis veſtiuntur.*

Oceanus exterior) eſt Germanicum mare; aliâs & Sarmaticum atque Scythicum appellatum, velut infrà explicabitur: quod nullis Imperatoribus navigatum, aut claſſibus tẽtatum fuerat; quemadmodum etiam Strabo libro ſeptimo retulit, cujus verba haud ita procul ab initio commentarii adſcripſimus. & habet quædam Plinius lib. 16. cap. 2. naturalis hiſtoriæ. In eo mari *Scandia* ſita eſt; & adhabitant *Sarmatæ* ac *Scythæ*: unde quoque adferuntur pelles in Germaniam.

Quanquam ſevera illic matrimonia. Nec ullam morum partem magis laudaveris: nam propè ſoli Barbarorum ſinguli uxoribus

uxoribus, contenti sunt; exceptis admodũ paucis, qui nõ libidine, sed ob nobilitatem, plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem, non uxor marito; sed uxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæsita, nec quibus nova nupta comatur; sed boves, & frenatum equum, & scutum cum frameâ gladioq́. In hæc munera uxor accipitur: atque invicem ipsa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos conjugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraq́ bellorũ casus putet: ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborũ periculorumq́ sociam; idẽ in pace, idem in prælio passurã ausuramq́. hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic vivendum; sic pereundum: accipere se, quæ liberis inviolata ac digna reddat; quæ nurus accipiant, rursusq́ ad nepotes referant. Ergo septâ pudicitiâ agunt; nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptæ.

Germanorum conjugia.

Germanorum conjugia à moribus commendat: quòd insunt huic vinculo, quæ à pietate minimè absunt. Deus namq; ab initio masculum & fœminam condidit, & indissolubili vinculo conjunxit; mulierem in viri adjutorium. Ideóque admonebantur nymphæ in ipsis sponsalibus, se venire fortunæ periculorumque socias: mariti discrimen, fore uxoris quoque; mariti fœlicitatem atq; bona, utrisq; communia. hoc est, (ut sacræ loquũtur literæ) duos in unâ carne coalituros; ne sint porrò duo, diversarumque partium, sed una caro, ejusdem voluntatis, fortunæ, periculi atque laboris.

Soli Barbarorum,) hoc est, peregrinorũ & extraneorum. Strabo libro 14. geographicorum arbitratur, ab initio confictо nomine eos *Barbaros* appellatos, qui difficulter, asperè ac duriter loquerentur; quemadmodum blæsos, balbosq; dicimus. postea ad omnes translatũ est, qui non erant Græci aut Latini; quòd ii majorem linguam habeant, & magis cultam: quinetiam inter hos, si quis non rectè proferat, barbarè loqui dicitur. Indè ad mores quoq; metaphoricôs transsumptum est; ut Barbarus pro fero, crasso & indocto, usurpetur. Post Christum passum, *Barbari* censebantur, quibus nec Græci, nec

Latini aut Hebræi nomen concedebatur. Hodie in Barbaricum nomen abierunt, qui Christianam fidẽ non profitentur; nec Romanũ Imperatorem agnoscunt. Vocat ergo Tacitus *Germanos barbaros*, extraneos, peregrinæ linguæ, & Romano imperio nondum audientes; in eo tamen cõmendabiles, quòd *singulis uxoribus contenti sint*. Nam *Numidæ, Mauri, Ægyptii, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, Thraces*, atque penè omnes Barbari, singuli pro opib. quisque quàmplurimas uxores, alii denas, alii plures habebant. *Scythæ* atque *Agathyrsi, Scoti, Britanni, Attici*, promiscuè uxores & liberos, ex Platonis republicâ, communes habere, & more pecudum lascivire solebant. *Massagetæ*, singuli unam ducebant uxorem: sed eâ communiter utebantur. Apud *Arabes*, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo erat; ut una omnibus consanguineis uxor esset. Sic sunt diversarum gentium diversa matrimonia: quędam potiùs libidines, adulteria, atque scortationes dixero. *Germani* autem proximè ad legẽ naturæ accedunt; qui singulis uxoribus contenti sunt: nemo illorum plures accipit, velut aliorum barbarorum gentes: quisq; suam ad rogum servat; quâ defunctâ licet alteram ducere.

Germani singulis uxoribus contenti.

Diversarum gentium diversa connubia.

Pauci nobilium pluribus ambiuntur nuptiis,) inquit Cornelius. sicut de Ariovisto Germanorum rege, Cæsar, libro primo commentariorum belli Gallici, memorat; quòd duas habuerit uxores: Suevam unam, alteram Noricam.

De dote Germanorum veterum, Helius Eobanus Hessus, poëta præcipui nominis, admirandæ eruditionis & humanitatis, aliquando sic lusit:

Dos veterum Germanorum.

Dos erat huic sonipes, duris bellator in armis;
Et pecus, & tristis jugera pauca soli.
Scilicet, arma etiam nostris placuisse puellis:
Testis es at nostrâ clade superbe Mari.
His neq; degeneri muliebris inertia luxu,
Improba nec cura forma Venúsve fuit.

Sic Conradus Celtis, lib. 2. Amorũ, elegiâ 9.

Mos erat, uxori castum servâsse cubile;
Ut framea & sonipes constitit ante fores.
Tunc firmus juvenis, robustam corpore prolem
Sustulit, & matris pastus ab uberibus.

Dii nuptiales.

Hos conjugales deos.) Romani Jovem adultum, Junonem, Venerem, Dianã, Thalassium, (qui Hymenæus est Græcis) Subigum, Virginensem, Jugatinum, Domiducum, conjugales deos coluerunt: quemadmodum

modum copiosè Augustinus, libro 6. de civitate Dei, cap. 9. prodit.

Extra bellorum casus.) Refert Plato, ex Lycurgi sententiâ; quòd fœminæ in armis se cum juvenibus debeant exercere, ut bello aptæ sint: quemadmodum fuêre *Amazones, Scythæ*, atque *Sarmaticæ* mulieres; de quibus Pompo. Mela libro 2. & 3. quæ ob id mammas inurebant, ne armorum impedirent tractationes. Et suprà retulimus, Germanorum fœminas cum viris in prælia egressas. Lactantius Firmianus, lib. 3. Institutionum, cap. 22. de Platone post alia scribit: *Et quoniam videbat, in cæteris animalibus officia marium fœminarumq́ non esse divisa; existimavit oportere & mulieres militare, & consiliis publicis interesse, magistratus gerere, & imperia suscipere. Itaq́ his arma & equos assignavit.*

Fœmina armis exercita.

Nullis spectaculorum illecebris.) Spectacula esse illecebrarum irritamenta, ex hoc perpenditur: quòd Scipio Nasica vetuerit apud Romanos, theatra atque orchestras exstrui; ac ne scenici peragerentur ludi: ne corona astantium malis exemplis coinquinaretur. Otium enim, vinum, ac theatrum, excitant atque fovent Venerem, omnisque generis mala: & sinè Cerere & Baccho friget

Spectacula & convivia illecebra malorum.

Venus. velut apertis verbis declarat Ovid. lib. 2. de amorum remedio:

Vina parant animos Veneri, si plurima sumas.

Et alibi:

Quaeritur, Aegistus quare sit factus adulter?
In promtu causa est: desidiosus erat.
Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemtaq; jacent & sine luce faces.

Spectacula moribus noxia, probat etiam Cœlius Rhodiginus, antiquarum lectionũ lib. 5. cap. 7. Quantum verò irritent convivia, obscurum non est.

Literarum secreta, viri pariter ac fœminæ ignorant.

Germania vetus, studiosissima Martis cultrix, Palladem Musasque penitus ignoravit; literarum mysteria nescivit; nec ullam honestarum disciplinarum scholam, literarumq; studium habuit: nulli exstiterunt ingenuarum artiũ periti, qui gentis nostræ incunabula, incrementum, mores, ac res fortiter præclareq; gestas, ad posteritatẽ transmitterent. Hinc factum puto, ut Barbarorũ nomen tulerint: quòd divinarum atq; profanarũ literarũ, legumq; cognitionẽ habuerint nullã: Ideò nulla vetus exstat historia, ipsorumque Germanorum res adeò in Lethæum flumen

Literarũ imperitia apud veteres Germanos.

sub-

submerſę ſunt: ut, niſi ipſa veritas atque conſcientia coëgiſſet Latinos & Græcos ſcriptores, invitos nonnunquam digredi, ad celebrandam Germanorũ virtutem ac laudem, & fatendam veritatem; nihil omninò memoriâ vel lectione dignum ſupereſſet. Fuerunt namq; plurimi, qui fortia atq; præclara facinora deſignarent: at, qui ea poſteris cõmendarent, nulli. Ipſaque Germanorum lingua admodum ſerò ſcribi cœpta eſt. Debemus igitur literarum imperitiæ, primordiorum, antiquitatum, rerumque memorabilium ignorantiam. Et quid adeò dignum de ipſis primis parentibus haberemus; ſi etiam Cornelii Taciti libros, ut Plinii Secundi viginti libros, invidiſſent nobis fata? Habent Græci, Hebræi, & Latini, ſuos annales, ab ipſis originibus: nos verò quid habemus, ab iis temporibus, quibus Muſæ adhuc extorres & ignotæ fuerant Germanis? Quantum enim lucis, gloriæ aut ſplendoris, Germaniæ cum literis acceſſerit; haud facilè quiſpiam explicaverit.

Æneas Sylvius affirmat, *ſub Adriano Imperatore*, id eſt, poſt natum Chriſtum CXXX, *civilem cultum cum literis accepiſſe Germaniam.* Ego cum religione Muſas immigrâſſe puto. Nam qui orthodoxam religionẽ plantârũt,

haud dubiè literas simul invexerunt, institutis Scholis; ut per illas, ceu plantas & seminarium, succresceret pietas. Quo modo primitus ipsa *Monachorum cœnobia*, ac *Canonicorum collegia*, fuerunt *scholæ*: in quibus non alebantur ventres, fruges consumere nati, & inutilia terræ onera; sed pietatis atque bonarum literarum alumni ac discipuli. Hujus testes sunt officiorum nomina; *Lector, Scholasticus, Cantor*. Idipsum indicant pontificia decreta, 21. Distinct. c. Cleros. 12. Quæstione 1. c. Necessaria. & in Decretalibus libro 5. cap. 1. de magistris. Ingressis igitur Musis, Germania, posità priore barbarie, cultior est reddita: & demonstravit, se non modò viros ad arma promtos; sed ad literas quoque, & omnes bonas disciplinas, gignere. Nam abinde semper inclytos literarum alumnos ædidit: id quod abundè nostra declarant tempora. Quæ enim regio unquam eruditis viris tam fœcunda fuit; quàm à proximo seculo fuit Germania? id quod testantur divina præclarissimorum virorum ingenia, ac ipsorum monumenta: è quorum millibus, sufficiat numerâsse *Rupertum Tuiscensem*, *Nicolaum de Cusà*, *Albertum Magnum Suevum*, *Rudolphū Agricolam Frisium*, *Joannem Reuchlinum Suevum*, *Desiderium Erasmum Batavum*,

Cœnobia ac collegia fuerunt scholæ.

vum, Philippum Melanchthonem Suevum, Beatum Rhenanum Tribocum, Petrum Mosellanum Trevirensem, Helium Eobanum Hessum, Joachimum Vadianum Helvetium. Nulla est Germaniæ gens ac civitas, quæ non peritissimos genuerit viros; ac subindè proferat aliatque. Sunt Theologi, Philosophi, Jurisperiti, Medici, Oratores, Poëtæ, Mathematici; Græcarum Hebræarumq́; & omnium denique liberalium disciplinarum professores consummatissimi: qui, æditis ingenii sui monumentis, declaraverunt, Germaniam nõ modò bellicosos viros gignere; sed & industrios, prudentes, cordatos ac ingeniosos, togæ militiæque aptos: quorum omnium catalogum non pigeret attexere; nisi me cõsilium, & multitudo avocaret, & quòd alioqui sint celebratissimi. De Scribis, Typographis, Pictoribus atque Architectis, quid attinet referre? cùm nemo non sciat, hos penes nos acutiores, quàm usquam alibi. Denique quis ignorat, nos præclarè Musas ornâsse, & promovisse bona studia, felicissimo illo, & omnibus seculis memorabili invento *Chalcographiæ?* quæ ad *Maguntiacum* Rheni, celebrem Germaniæ urbem, circa Dominicæ incarnationis annum MCCCCXL. Friderico tertio Imp. reperta est, à viro Ger-

Ars excusoria à Germanis reperta.

mano, *Joanne Faust*. Jacobus VVimphelingius constanter affirmat, *Argentorati*, à *Joanne Gutenberg*, excusoriam artem primùm invẽtam. Alii *Joannem Mentel* inventorem scribunt. Quâ arte mirè promota sunt bona ingenia; quæ aliâs in describendis authoribus longâ fatigatione fuissent impedita. Huic invento successit barbariei proscriptio: excussis bonis authoribus, mundities Latinę linguę intravit: mox Græcę ac Hebręæ literæ cœperunt florere, & sinceriter eruditi emersêre. Linguarum peritiam, solida Theologia secuta est. Puriùs enim nunc loquitur Theologus, Medicus & Jurisperitus, quàm unquã apud Germanos: ut ii, quibus aliquando eramus barbari, nunc prę nobis potiùs sint barbari dicendi. Adde insuper sedecim celeberrima ingenuarum artium *Gymnasia* (vulgò *Universitates* appellant) ab ipsis Imperatoribus Augustis, & summis Pontificibus, eximiis consecrata privilegiis atque stipendiis: quæ ad præcipuos Germanię amnes, in amœnissimo loco, ac florentissimis urbibus, sita sunt, ipsa numerare non piget. Ad Rhenum; *Basilea*, Rauricorum; *Maguntiacum*, Francorum metropolis: & *Colonia Agrippina*, Ubiorum civitas. Supra Danubii caput, ad Martianum nemus, est *Friburgum Brisgaviæ*. Inferiùs

Gymnasia literarum penes Germanos.

rius in Bojis *Angelostadium* est, ad ripam Danubii: deinde *Vienna Austriæ.* Ad Nicrum, (vulgò Neccarum) est *Tubinga* atq; *Heydelberga.* Ad Albim; *Praga* Boëmiæ, & *VVittenberga* superioris Saxoniæ. Haud procul ab illâ, ad Elistrum ac Plisim, in terrâ Misnensi, *Lipsia*: & in Toringis, ad Geram amnem & Hercyniam sylvam, *Hercynofordia.* Ad Oderā in Marchiâ, *Francofordia.* In Saxoniâ inferiore, ad Germanici maris litora, sunt; *Rostochium & Gripesvvaldum.* In Brabantiâ, *Lovaniū.* Quæ in quovis disciplinarū genere peritissimos, cōsummatissimosq; generant viros. Sūt pręterea in singulis civitatibus *Scholæ*: quib' præsunt eruditione & morū gravitate admirabiles, ac suspiciendi scholasticę juventutis moderatores; qui ingenia perpetuâ exercent sedulitate, donec rudes puerorū animi formentur, & paulatim ad meliora studia grandescant. Ideoq; nunc, *nec viri nec fœminæ literarum secreta ignorant*; sed feliciter didicerunt & studiosiùs docent liberos.

Paucissima in tam numerosâ gente adulteria: quorum pœna præsens, & maritis permissa. Accisis crinibus nudatā corā

propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit: publicatæ enim pudicitiæ nulla venia; non formâ, non ætate, non opibus, maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet; nec, corrumpere & corrumpi, seculum vocatur. Meliùs quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantùm virgines nubunt; & cum spe votóq; uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum; quo modo unum corpus, unamq; vitam: ne ulla cogitatio ultrà, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum; sed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitiũ habetur. Plúsque ibi boni mores valent; quàm alibi bonæ leges.

Adulterium rarum penès veteres Germanos.

Rari penès priscos Germanos *mœchi* fuerunt; pauciores *adulteræ*: nempe in quas severiùs animadvertebatur, & qui hoc vinculum sanctiùs colebant. sicut quoque Helius Eobanus Hessus aliquando scripsit:

Nulla maritantes novêre cubilia mœchos;
Firma pudicitiæ lex muliebris erat.

Sed heu Jupiter, quæ scelera hodie non suppullu-

pullulant, radicesq; altiùs ingerunt! quę non hydra succrescit! Jam virtus languescere cœpit: flagitia laudari, probitatem proscribi, & omnia pessum ire cernimus. Remissiùs nunc cum adulteris agitur, quàm priscâ ætate. *Viris concessa erat pœna in mœchas; ejectam domo, verberibusq; casam, repudiabat maritus:* quasdam occisas scimus. Parthi etiam, referente Justino libro 41. nec ulla delicta adulteriis graviùs vindicaverunt. Adulterii pœnam apud Romanos, ex Catonis oratione, recitat Aulus Gell. libro 10. noct. Att. cap. 23. quòd fuerit jus marito, *uxorem, in adulterio deprahensam, impunè necare.* Porphyrius in commentariis in Horatium scribit, morem fuisse, *fœminas, adulterii admissi convictas, cogi togâ indutas in publicum procedere.* quorsum respexit Martialis:

Coccina famosæ donabat janthina mœchæ:
Vis dare quæ meruit munera? mitte togam.

Ludovicus Cœlius, libro 11. cap. 82. antiquarum lectionum, annotavit: *Lepreos, quos deprahenderint adulterantes, triduo vinctos per civitatem ducere; mox toto vitæ tempore contemtibiles habere.* quod mulieribus itidem fiebat: nisi quòd *hæ diebus undecim in foro stare cogantur, discinctæ, & tunicâ circumvestitæ pellucidâ.*

Habes de ejusdem ſceleris pœnâ, apud eundem Cœlium libro 11. cap. 79. antiquit.

Publicatæ pudicitiæ nulla venia.) Tantâ ſeveritate abominantur adulteriũ: ut mœchæ repudiatæ, nullam deinceps veniam mereantur; nec formæ elegantiâ, ætate, opibusque, ſecundas inveniant nuptias: contemtæ ſeneſcant. *Bonifacius* archiepiſcopus Magũtinus, aliâs *VVunnefridus* dictus, in epiſtolâ ad Edoardum Anglorum Principem, ſcribit: *in antiquâ Saxoniâ, ubi nulla ſit Chriſti cognitio, ſi virgo in paternâ domo ſtuprata, vel matrona fuerit adulterio polluta, ſtrangulatam illam cremari: & ſupra ſepulcri foveam ſuſpendi violatorem, aut cingulo tenus veſtibus reciſis flagellari; caſtis matronis oppidatim pungentibus, donec interimant.*

Nemo enim illic vitia ridet.) Id eſt, connivendo probat, vel excuſat: nemo arridet, applaudit, & blanditur vitiis. Annotavit in hunc locum terſiſſimus Cornelii noſtri vindex, Beatus Rhenanus, hæc verba: *Quanto ſanctiores fuêre nobis ethnici! Nam quotusquisq; hodie vel vitia non ridet? vel quantúmvis enormibus flagitiis non prætexit illud; Sic ſeculum eſt? Si quis aliena matrimonia contaminantem, aut puellis illudentem, damnet: ſtatim audit; Sic* Vitia ridentur.

ſeculum

ſeculum eſt. Si bonus vir peſſimam iſtam potandi conſuetudinem reprehendat: mox audit qui excuſet, quòd ſic hodie ſeculum ſit. Si quis improbat morem, quo juvenes in militiam temerè proficiſcuntur, ad nullum non ſcelus patrandum erudiendi: huic mox dicetur; Sic ſeculum eſt. Si quis miretur Sacerdotum in parandis Prabendis inſatiabilitatem: audit; Sic ſeculum eſt. Si quis immodicum mortalium ſtudium in parandis divitiis, quæſtum illicitum, atque contractuum iniquitatem deteſtatur: huic tanquam neſcienti allegabitur; Sic nunc ſeculum eſt. In ſummâ, nullis non erratis, nequitiis, criminibus obtendimus; Sic ſeculum eſt. Diſſimiles igitur majoribus noſtris; vitia ridemus, nobiſq; blandimur, & corrumpentes & corrupti, decipientes alios ac circumſcribentes, culpam in ſeculum rejicimus. Codex alter habebat, *vocantur*. Hæc Beatus. Plato de legibus 2. eleganter indicat, quomodo fallat contagium; Eraſmo interprete. *Utrùm probabile*, inquit, *an potiùs neceſſarium hoc ipſum eſſe? quòd cùm quis cum pravis hominum improborum moribus conflictatur, non odit, ſed gaudet magis approbans; quanquam veluti per jocum reprehendit, ſomnians ſuam ipſius malitiam: tunc profectò neceſſe eſt, ut ſimilis evadat gaudens, utriſcunque gaudeat.* Seneca, de irâ libro 3. *Sumuntur à converſantibus mores.* Contagio morũ

Et ut quædã in contactis corpore vitia transsiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus, convictores in amorem vini traxit. Impudicorum cœtus, fortemq; &, si liceat, virum emollit. Avaritia in proximos virus suum transtulit. Eadem è diverso ratio virtutum est: ut omne, quod secum habent, mitigent. Nec tam valetudini profuit utilis regio, & salubrius cœlum; quam animis parùm firmis, in turbâ meliorum versari. Quæ res quantum possit, intelliges; si videris, feras quoque convictu nostro mansuescere: nulliq; immani bestiæ vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Quâ de re multa congessit Erasmus in Chiliadibus, in proverbiis: *Si juxta claudum habites, subclaudicare disces.* &, *Corrumpũt mores bonos colloquia prava.* &. *Oscitante uno, deinde oscitat & alter.*

Meliùs quidem adhuc eæ civitates,] Valerius Maximus, capite de institutis antiquis, libro 2. *Quæ uno contentæ matrimonio fuerant, coronâ pudicitiæ honorabantur. Existimabant enim, eum præcipuè matronæ sincerâ fide incorruptum esse animum, qui, post depositæ virginitatis cubile, in publicum egredi nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cujusdam intemperantiæ signum esse credentes.*

Mulier uno marito contenta laudatur.

Et Lactantius Firmianus, libro 4. cap. 3. *Matrimonium dici non potest, ubi mulier viros mul-*

tos habet; sed hæc aut meretrix, aut adultera nominabitur: à quâ enim pudor, castitas, fides abest; virtute careat necesse est.

Transigitur) supple, matrimonium. Virgines, ubi semel nupserint, maritusq; occubuerit, non adeunt secundas nuptias; uno matrimonio & marito contentæ: ne potiùs videantur libidinis gratiâ maritos quærere; quàm conjugii sanctitatem.

Numerum filiorum finire.) Flagitium erat, finire, hoc est, definire & statuere numerum liberorum; quot liberos ex uxore sis suscepturus: quasi in tuâ situm sit potestate, plures vel pauciores gignere, & præter definitum numerũ nolis ulteriùs prolem. Turpe habebatur, si filii minus liberorum haberent, nec sobolis numero majores æquarent. Tantisper procreandis liberis operam dant, donec natura fatigata suâ sponte desierit. Eobanus Hessus:

Mutuus in prolem cõmiscuit ardor habendam:
Hanc quoq; legitimam est esse petita fides.

Plúsque ibi boni mores valent; quàm alibi bonæ leges.) Præclara veterum Germanorum commendatio, à morum sanctitate, ac vitæ innocentiâ. Pervicax enim gens, multis legibus cohibenda est: at justi nullâ

Germanorum laus à bonis moribus.

egent lege; nec sani medico. Apud Romanos, Græcos,& Asiæ populos, bonæ sancitæ sunt leges:sed quæ parum valuerunt:plus autem boni mores valuerũt penès Germanos. Postmodum & iis degenerantibus, ex malis moribus natæ sunt bonæ leges: quarum hodie numerum haud facilè collegeris.

In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hac corpora, quæ miramur, excrescunt. Sua quemque mater uberibus alit: nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora in eâdem humo degunt: donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Sera juvenum Venus; eóq; inexhausta pubertas: nec virgines festinantur. eadem juventa, similis proceritas, pares validæq; miscentur: ac robora parentum liberi referunt.

De educatione Germanorum minimè exquisitâ, splendidâ atq; delicatâ, admiratur Cornelius, quòd in hęc corpora excrescant: cùm aliarum gentium liberi, magnâ curâ & diligentiâ, cibis etiam delicatioribus, alantur à teneris annis, ut grandescant; nec tamẽ istam corpo-

corporum magnitudinem poſſint aſſequi, quam Germani, citra hãc educandi diligentiam, planè germano ac ruſtico alimento conſequantur. Julius namq; Cęſar, libro Cõmentariorum belli Gallici I. ſcribit; *Germanos incredibili corporum magnitudine eſſe.* Similiter Strabo in 7. refert *Germanos corporibus proceros.* & Joſephus belli Judaici libro 2. cap. 16. in oratione Agrippæ ad Judæos: *Quis veſtrûm*, inquit, *non audivit multitudinem Germanorum? virtutes quoq; & magnitudinem corporum ſæpe vidiſtis.* Pomponius Mela, libro 3. *Qui habitant, immanes ſunt animis & corporibus.* Suprà etiam Tacitus dixit: *Omnibus truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida.*

Germani magnu corporibus.

Sua quemq; mater.) Conradus Celtis, libro 2. Amorum, elegiâ 9.

Lactantis nemo nutricis nomina novit,
Quæ prolem cogit degenerare ſatam.

Solæ potentiores & Principum reginæ, nutricibus delegant infantes lactandos hodie: germanâ ac maternâ educatione planè rejectâ, fœtum, adulterino lacti aſſuetum, ab avitâ virtute degenerare cogunt.

Inter eadẽ pecora.) Rei pecuariæ omnino dediti fuerũt veteres Germani, quemadmo-

Germani pecuariæ dediti.

dum suprà Cornelius & nostra commentaria retulerunt: & Cæsar libro 4. belli Gallici simul scribit; *Maximam,* inquiens, *partem lacte atq; pecore vivunt: multumq; sunt in venationibus.*

Libido vires exhaurit.

Secura juvenum Venus; eoq; inexhausta pubertas.) Nam vires exhaurit Venus, id quod Virgilius Maro ostendit his verbis:

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore:
Uno namq; modo vina Venusq; nocent.
Ut Venus enervat vires: sic copia vini,
Et tentat gressus, debilitatq; pedes.

Sera Germanorum Venus.

Tantus verò pudicitiæ honos fuit Germanis, ut, ante vigesimum annum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis haberent rebus, author C. Julius Cęsar, libr. 6. belli Gallici. Hinc Conradus Celtis, libro 2. elegiâ 9.

Corpore maturo tunc nupsit mascula virgo,
Quatuor ut lustris vita peracta fuit.
Colloquium castum juvenis servabat in agris,
Robustoq; fuit corpore sera Venus.
Sed nunc bis quinos ubi vix transegeris annos,
In Venerem & Bacchum docta puella ruit.

Sic Helius Eobanus Hessus:

Nulla nisi evectæ, nisi robur firma juventæ
Virgo: nec imbelli nupserat ulla viro.

Non fuerunt adeò cupiditatibus illiti, nec visu

visu commovebantur. quod etiam *Poggius Florentinus, de balneo Badensi* scribẽs ad Leonhartum Aretinum, de suis temporibus testatur. *Publica*, inquit, *duo sunt balnea; ubi innuptæ puellæ, pueri quoque descendunt: ubi adolescentes & fœminas videre est omnibus, nates ostentantes. Balnea verò domorum perpolita; ubi per fenestras colloqui & potare licet. sæpe fœminæ nudæ, nudo viro obviam ire: nulla inhonesti suspicio: masculi campestribus; fœminæ linteis induuntur vestibus, crurum tenus à latere scissis. neque collum, neque brachia vel lacertos tegunt. Cernunt viri uxores tractari; cernunt alteri colloqui: est quidem ipsis solatium. nihil hîc commoventur, nihil admirantur: omnia bonâ mente fieri putant; neque ex his zelotypus est.* Hactenus Poggius. Qui si novisset, alicubi in Germaniâ nudos cum nudis, citra campestria & perizomata, lavari: magis admiratus fuisset Germanorum pudicitiam.

Pares validæq; miscentur.) Prima familiaritatis conciliatio, ab ætatis æqualitate proficiscitur: & pares cum paribus facilimè conjunguntur, juxta vetus proverbium. *Pares cum paribus miscentur.*

Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam san-

ctiorem arctioremq́ hunc nexum sanguinis arbitrantur; & in accipiendis obsidibus magis exigunt: tanquam ii, & animum firmiùs, & domum latiùs teneant. Hæredes tamen successoresq́ sui cuiq; liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt; proximus gradus in possessione, fratres, patrui, avunculi. Quantò plus propinquorum, quò major affinium numerus; tantò gratiosior senectus: nec ulla orbitatis precia.

De instituendis hæredibus, atq; ordinandis testamentis, sunt hodie variæ leges & cõsuetudines, pro nationum Germanicarum varietate; eæ tamen magnâ ex parte in leges Imperatorias respiciunt. Exstant etiam Jura Saxonica, (*Speculum Saxonum* inscribuntur) unde petat qui velit.

Sororum filiis,) id est, nepotibus. *Nepotes* enim fratrum & sororum filii etiam dicũtur: ut dicimus, nepos ex fratre, ex sorore. *Avunculus*, frater matris: Muter bruder/ ein Oehem/ oder Vetter. *Patruus*, patris frater: Vatters bruder/ & Oehem. *Propinqui*, sunt cõsanguinei, qui sanguine inter se cõnexi sunt: Blutfreund. Quorum nomina sunt: *Pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus: Filius, nepos,*

nepos, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos: Mater, avia, proavia, abavia, atavia, tritavia: Filia, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trineptis: Frater, patruus, avunculus, amita, matertera; consobrini, sobrini, amitini, patrueles, matrueles, fratrueles. *Affines* verò, ſunt viri & uxoris cognati: dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diverſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur; & altera ad alterius cognationis finem accedit. Ex *ad*, & *finis*: vulgò Magen; & *Affinitas*, Magſchafft/ oder Schwägerſchafft. Horum nomina ſunt: *Socer, ſocrus; gener, nurus; vitricus, noverca; privignus, privigna, levir, glos; lantrices, fratriæ.*

Nec ulla orbitatis precia.) *Orbi* propriè dicuntur, qui lumen oculorum amiſerunt: quaſi amiſſis orbibus, propter rotunditatem oculorum. Hinc metaphoricè *orbi* dicti, quicunque aliquâ re carâ privati ſunt: ut parentes liberis, quaſi oculis privati. Indè *orbatus*, id eſt, privatus: & *orbitas* ſive *orbitudo*, qualitas illa patrum poſt amiſſos liberos. Orbitas quoque orphanitatem, quam Græci ὀρφανίαν dicunt, ſignificat, parentis privationem atque carentiam. Tacitus pro liberorum carentiâ uſurpat. Orbi ſinè honore ſunt; nullâ reverẽtiâ, precio & dignitate: nemo reveret orbos. at quib. sũt plurimi liberi,

magna consanguineorum atque affiniũ turba & familia: ii magnum honorem ac reverentiam merentur. Ita ego Tacitum intelligo. At *Beatus Rhenanus* in hũc modũ interpretatur: *Apud Germanos non erant, qui senes orbos captarent:* quales multos Romæ fuisse, produnt authores. Hi sic ambiebant ac colebant eos, qui liberis caruissent; ut nihil esset tam servile, quod spe hæreditatis, aut legati potiundi, non paterentur. Unde de corruptis urbis Romæ moribus differens Ammianus Marcellinus, refert, *suo seculo vile existimatum, quicquid extra urbis pomœrium natum fuisset; præter orbos & cœlibes: nec credi posse, quâ obsequiorum diversitate colantur homines sine liberis Romæ; ut his, qui patres sunt, tanquam in capita mendicorum, acerbius cœlibes dominentur.* Captatorem notat in Paradoxis Cicero, quum inquit: *Quem nutum locupletis orbi senis non observat? loquitur ad voluntatem: quicquid denuntiatum sit, facit: assentatur, assidet, miratur.* Indicat Ausonius Burdegalensis, eum, cui non sit hæres, captatoribus obnoxium exsistere; quum canit:

Germani non sunt hæredipetæ, & testamentorum captatores.

Et captatoris præda est, hæredis egenus.

Plinius Junior, quadam ad Calvisium epistolâ, M. Regulum, tanquam impudentem ac

ſceleratum captatorē, depingit; talium vulturum aſtutiam ſatis exprimens. Tacitus noſter, Annalium libro 14. de Pomponio Sylvano: *Valuitq; pecunioſa orbitate & ſenectâ; quam ultra eorum vitam produxit, quorum ambitu evaſerat.* Itaque Romæ erat aliquod orbitatis precium: cùm ſic colerentur ab hæredipetis orbi ſenes opulentique. Verùm integritas Germanorum neſcia fuci, nihil tale admittebat.

Suſcipere tam inimicitias, ſeu patris, ſeu propinqui; quàm amicitias, neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium, certo armentorum ac pecorum numero: recipitq; ſatisfactionem univerſa domus, utiliter in publicum: quia periculoſiores ſunt inimicitiæ juxta libertatem.

Plinius libro 18. cap.3. hiſtoriæ mundi: *Mulctatio quoque non niſi ovium boumq; impendio dicebatur.* Idem libro 33. cap. 1. *Ex quâ conſuetudine, mulcta legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ.* Ante auri argentique uſum, pecora ſolæ & gratiſſimæ Germanorum opes fuerant: ideoq; cædes armentis & *Mulcta veterū Germanorum.*

pecorib. mulctabantur. Nunc ære vitã rediumunt homicidæ, qui non capite plectuntur.

Universa domus.) Id est, familia ac gens ejus, qui interemtus est, mulctam atq; satisfactionem recipit. Nostrâ ætate, mulctę portio etiam Magistratui cedit.

Convictibus & hospitiis non alia gens effusiùs indulget. Quemcunq; mortalium arcere tecto, nefas habetur. pro fortunâ quisq; apparatis epulis excipit. Cùm defecêre, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitii & comes, proximam domum non invitati adeunt. nec interest: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumq;, quantum ad jus hospitis, nemo discernit. Abeunti, si quid poposceris, concedere, moris: & poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus: sed nec data imputant; nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem plerunq; in diem extrahunt, lavantur: sæpiùs calidâ; ut apud quos plurimum hyems occupat. Lauti, cibum capiunt: separatæ singulis sedes, & sua cuiq; mẽsa. Tum ad negotia, nec minùs sæpe ad convivia, procedunt armati. Gen-

Gentium omnium Germani sunt φιλοξενώτατοι, id est, hospitalissimi: nulla gens peregrinis tam præsens: nemo pauperibus benignior, egenis dexterior, laborantibus ac prorsus valetudine quacunq; conflictantib. propitior, omnibus misericors: quorum fores semper patent hospitibus. quemadmodum Julius Cæsar, Commentariorum belli Gallici libro 6. quoque commemorat. *Germani*, inquit, *hospitem violare fas non putant, qui quâq; de causâ ad eos venerunt, ab injuriâ prohibent, sanctos habent; iisq; omnium domus patent, victusq; communicatur.* Eandem virtutem etiam Pomponius Mela libro 3. prædicat: *Tantum hospitibus boni, mitesq; supplicibus.* Ab avitâ hac virtute necdum degeneravit Germania. *Germanorum commendatio ab hospitalitate.*

Vt apud quos plurimũ hyems occupat.) Germania ad Arcton posita, Boreâ rigidissimo vento perflatur; ideoque frigidissima est, & aliis regionibus horridior. Sic suprà: *Frigora atq; inediam cœlo solóve assueverunt.* Et libro annalium 2. *apud Germanos brevem æstatem, & prematuram hyemem esse*, scribit. Similiter *rigore vicini septentrionis horridiorem.* *Quantò enim violentior cætero mari Oceanus; & truculentiâ cœli præstat Germania.* Taciti sunt. Annæus Seneca Cordubensis, *Germania frigida regio.*

libro I. de irâ: *Quid Germanis induratius ad omnem patientiam? & quibus magnâ ex parte non tegumenta corporum, non suffragia adversus perpetuum cœli rigorem.*

Lauti, cibum capiunt.) Narrat Evangelica historia; *Pharisæos & omnes Judæos, nisi crebrò laverint manus, non cepisse cibum; tenentes instituta majorum, qui, nisi loti fuerint, non comederunt.* Balneorum & thermarum frequens est usus nostratibus; & è somno surgentes, manus & faciem abluunt. æstate, in fluminibus, lacubus ac stagnis, lavant natantque Germani: post lavacrum, Baccho aut Cerere reficiuntur.

Balneorum & thermarũ usus.

Sua cuique mensa.) Remansit ista consuetudo maximè apud *Rheni accolas, Brisgovios, Martianæ & Hercyniæ sylvæ habitatores*: ubi singulis singulæ patinæ ac fercula apponuntur. Et qui in gymnasiis, *Tubingensi* aut *Heydelbergensi*, sunt versati, eundem morẽ viderunt.

Armati,) Suprà quoq; dixit: *Nihil autem, neque publicæ, neque privatæ rei, nisi armati agunt.*

Armati ad convivia eunt Germani.

Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ, ut inter vinolentos, rixæ, rarò cõvitiis; sæpiùs cæde & vulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinita-

nitatibus, & adſciſcendis Principibus, de pace deniq; ac bello, plerumq; in conviviis conſultant: tanquam nullo magis tempore, aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta, nec callida; aperit adhuc ſecreta pectoris, licentiâ joci. Ergo detecta, & nuda omnium mens, poſterâ die retractatur; & ſalva utriusq; temporis ratio eſt. Deliberant, dum fingere neſciunt: conſtituunt, dum errare non poſſunt.

Novam credidi, & noſtro primùm ſeculo enatam, nimiam illam prodigalitatem ac inebriandi frequentiam, quâ Germani dies noctesque potando transmittunt, mutuisque poculis exſiccandis certan: niſi Corn. Tacitus veterem conſuetudinem prodidiſſet. Ex Julio enim Cæſare edoctus ſum, prioribus temporibus frugales ſobriosque exſtitiſſe majores noſtros. hic namq; de Suevis ſcribens, libro commentariorum belli Gallici 4. Germanorum ſobrietatem commendans, inquit: *Vinum ad ſe importari non ſinunt; quòd eâ re ad laborem ferendum remolleſcere homines, atq; effæminari arbitrentur.* Ideoque Tacitũ de univerſis Germanis ſentire, haud facilè perſuadebor: qui illius ætate nec-dum *Potandi conſuetudo.*

ullas plantaverant vineas; nec in mediterranea advexerant vina: etiamsi Rheno propiores, à Gallis aut Rhętis nonnunquam vinũ fuerint mercati. Atq; hoc quoque constat, proximo seculo multò plures vineas plantatas in Germaniâ, quàm prioribus seculis unaquã fuerint. Deniq;, neç avi nostri intemperantes adeò exstiterunt: ut plurimos repereris, qui nullũ vinum gustaverint; nisi communicaturi sacrosanctę Eucharistiæ, juxta ritum Christianorum, aut in solennibus festivitatibus. quam rem etiam Heinrichus Bebelius, poëta excellens, commemoravit:

——Nec vinum gustaverat ægra senectus.
Tunc pudor & probitas, jus, fas, pietasq; vigebat:
Tunc maturus erat fœtus robustaq; proles.

Inferiores Germani adhuc rarissimè vinũ bibunt; quòd longiùs advehendum sit. Oceano nostro finitimi *Saxones, Marcomanni, Pomerani*, & illis vicini, intemperantiùs potant: & pessimam ingurgitandi consuetudinem, ad Herivones, & nos Istævones, transmittũt.

Crebra, ut inter vinolentos, sunt rixæ.)
Rixæ vinolentorum. Inter temulentos atque ebrios plerũq; sunt concertationes, iræ, lites, rixæq;; sicut sacra testantur oracula, ab Hebręo Rege prolata: *Ubi væ, ubi ejulatus, ubi rixa, ubi querulatio, ubi vulnera sine merito, ubi rubor oculorum? tardantibus*

tibus apud vinum; venientibus ad evacuandum quicquid propinatur. Sic Sulmonensis dixit vates:

——*Tunc pauper cornua sumit.*

Scytharum & Thracum quoq; convivia, plerumq; tumultuosa & sanguinolenta fuerũt. Unde est *episcythizare*, avidè & intemperantiùs bibere, atq; inebriari: velut eruditissimè, ut omnia alia, enarrat Desiderius Erasmus Roterodamus, in adagiorum opere, Chil. 2, Cent. 3. Prov. 17. Et Ludovicus Cœli' Rhodiginus, lib. 14. cap. 60. & lib. 15. c. 33. antiquarũ lectionum. Hoc verò de *Germanis, qui Rheno propiores sunt*, accipiendum, mox enim subdit: *Proximi ripæ, & vinum mercantur.* Sic annalium libro 1. de *Marsis*: *Ac ne pax quidem, nisi languida & soluta, inter temulentos.* Idem lib. 20. dicit, *Germanos longis epulis & vino sopitos, clausis foribus, igne injecto ab Ubiis crematos.* Alioqui legere malim, inquit, Beatus Rhenanus; *ut inter violentos*; nam inferiores Germani vino carebant. Et ædes & vulnera violentiam cõsequuntur. *Italus Cheruscorũ Rex*, authore Tacito lib. 11. annalium, *rediens à Româ, sæpiùs vinolentiam ac libidines usurpavit.* Scribit idem noster Cornelius lib. 1. *Germanico exploratores semel retulisse, contra*

Marsos pugnanti, eam noctem Germanis, festâ ac solennibus epulis ludicram fuisse.

Inter convivia consultant.

Et jungẽdis affinitatibus.) Inter convivãdum Germani de arduis & seriis rebus cõsultârunt: *de reconciliandis invicem inimicis; de jungendis affinitatibus*, quomodo filios filiasque conjugali copulent vinculo nuptias & affinitatem conficiant; *de Principibus eligendis; de pace* componendâ, *ac bello* inchoando, & id genus arduis rebus: *tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat.*

Ebrietas quid enim non audet? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; trahit atq; ad prælia inermẽ.

Unde & nata paræmia: *In vino veritas.* cujus expositionem pete ex Erasmo, Chil. 1. Cent. 7. adagio 17.

Germani simplices.

Germanos autem minimè subdolos, sed simplicissimam gentem esse; longâ experientiâ doctus, Conradus Celtis testatur, inquiens:

Et veri justiq; tenax, mens consona labris,
Ficta colorata vitat mendacia lingua.

Et alius quidam Germanus poeta: *Fraude autem vacant homines, & insidias ignorant.* Erasmus præterea Roterodamus, in suis scholiis in Hieronymum, exponens, *germanum* esse, quod Græci γνήσιον appellant, hoc est genuinum; cujus contrarium sit νόθον, hoc est, adulte-

adulterinum: *Nec*, inquit, *absurdum sit, Germanorum gentem hinc appellatam videri: quos si cum reliquis conferas nationibus, minimum fuci; plurimum antiquæ sinceritatis ac fidei, & rusticanæ (ut dici solet) veritatis obtinent.* Insuper Frisiorum legati, Romæ in Pompeji theatro, imperante Nerone, exclamârunt: *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*: velut noster Tacitus lib. 13. annalium refert.

Licentiâ, id est, permissione, *joci.*) & in bonam & malam partem accipi, annotavit Beatus Rhenanus. Nunc quoque liberiùs in compotationibus loquuntur Germani: & si quis duriùs accipiat, in jocum trahunt: jocatus sum, joco dixi, pro joco accipiendum.

Deliberant.) Id est, inter pocula, quando mens aperta & detecta est, & dissimulare nesciunt, consultantatq; statuunt, quid agendum sit. quemadmodum etiam nostrates dicunt: *Super hac re id noctis indormiam*: quo significamus, cogitandum & expendendum consilium, utrùm è re nostrâ sit. Hujus monetæ est vetus diverbium: *In nocte consilium.*

Constituunt verò, post habitam deliberationem, & examinatam causam: hoc est, definiunt & decernunt sobrii, *dum errare non possunt.*

Potui humor ex ordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus. Proximi ripæ, & vinum mercantur. Cibi simplices: agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sinè apparatu, sinè blandimentis expellunt famem. Adversùs sitim non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt: haud minùs facilè vitiis, quàm armis vincentur.

Cerevisiam coquere Osiris docuit.

Joannes Annius Viterbiensis, lib. 15. super Berosum, indicat, ex sententiâ Diodori Siculi; *Osiridem docuisse potum conficere ex ordeo & herbis, ubi non nascantur vites*: quem *zythum*, nos *cerevisiam* vocamus. De quo Diodorus Siculus lib. 6. Hodie lupulum quoq; ordeo atq; frumento miscent, & potũ indè coquũt: quo non minùs inebriantur potores, atq; vini haustores. Unde Plinius naturalis hist. lib. 14. cap. ultimo, exclamat: *Heu mira vitiorum solertia! inventum est, quemadmodum aqua quoque inebriaret.* Porrò *eum Osiridem, cum Iside uxore, ad Gambrivium Germanorum regem venisse, eumq; cerevisiam coquere docuisse*: idem narrat Viterbiensis. Et Conradus Peutinger, in sermonibus cõvivalibus, repetit. Hoc

Cerevisia inebriat.

an

an verum sit, apud nullum veterem adhuc legi; fides sit penès authorem. Sub Hercynio jugo, in Nariscis, *Egra* urbs regni Boëmici jacet; ab alluente flumine, quod è Pinifero monte lapsum, Albim onerat, appellata. hæc longè optimum ex melle conficit potũ: Latini *mulsum* & *mellatium*; imperiti *medonem* vocant. hic avidũ potorem quoque inebriat. *Egra urbs mellatio insignis.*

Proximi ripæ, videlicet Rheni; Istævones, *mercantur vinum.*) De Germaniæ vineis ac vitibus jam-pridem multa.

Cibi simplices.) C. Julius Cęsar, lib. 4. belli Gallici: *Suevi maximam partem lacte atq; pecore vivunt.* Idem lib. 6. *Major pars eorum victus in lacte, caseo, carneq; consistit.* & Pomponius Mela, lib. 3. *Victu ita asperi, incultiq; ; ut cruda etiam carne vescantur, aut recenti.* Plinius lib. 18. cap. 17. *Germani avenæ pulte vivunt.* Panegyricus ad Constantini filium: *Trucem Francum, ferina sola carne distentum, qui vitam pro victus sui vilitate contemnat, quanta molis superare vel capere!* & Conradus Celtis, libro 2. Amorum, elegiâ 9. *Victus Germanorum.*

Arborei fœtus, & agrestia munera caules,
Et rapum teneris faucibus esca fuit:
Pars hominũ glandes, placidos pars maxima fagos,
Et Cererem festâ non nisi lance dabant.

Tunc laridum crudum fumosâ in crate repostum,
Et lac concretum splendida cœna fuit.
Nullus Germanis crevit tunc Bacchus in oris,
Sed potus madidâ fruge beatus erat:
Ille dabat vires, solidos & corpore nervos,
Ebriaq; ex humulo semina pauca tulit.
Tunc puls ingentes implevit crassa patellas,
Quam circum conjunx, & numerosa domus.

Idem quarto Amorum, elegiâ septimâ, refert; *Saxonibus ad Cimbricam Chersonesum habitantibus, cibum esse crudum lardum, cruda farsa, strumulum, & salsum butyrum. Salitos haleces & incoctos*, non modò maritimi *Vigevones*; sed etiam mediterranei *Herivones* edunt. *Lacte, butyro, caseo*, nihil est vulgarius. Nec scio, an alii crudâ carne vescantur. Quantam nunc culinæ artem atq; studium adhibeant, non est operę precium narrare: nimiùm student luxui.

Adversùs sitim non eadem temperãtia.) Suprà retulit, *Germanos impatientes sitis æstusq;.* Ideoque si indulgeas sitibundis, & obsequentem exhibeas compotorem; non difficiliùs ebrietate, quàm armis vinces.

Genus spectaculorum unum, atq; in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atq; infestas frameas

frameas saltu jaciunt. Exercitatio artem paravit; ars decorũ, non in quæstũ tamen, aut mercedem; quámvis audacis lasciviæ precium est, voluptas spectantium.

Manet exercitationis hujus pristinę vestigiũ in urbib⁹. solent namq; juvenes inter stri ctos saltare enses; digladiari frameis, gesis, gladiolis, lãceis, in gladiatorio gymnasio: excercẽt se palæstrâ, cursu, luctâ, choreis, saltatione, pilâ, disco, pyramide, hastis, eqs, fundâ, bombardâ, balistis, arcubus; ut ab otio & inhonestiorib⁹ studiis abstrahãtur. Plautus, de antiquâ puerorũ institutione loquens: *Ante solẽ*, inquit, *exorientem nisi in palæstrã veneras gymnasii, profectò haud mediocreis pœnas penderes: ibi cursu, luctando, hastâ, disco, pugilatu, saliendo, sese exercitabant magis, quàm scorto.* Et subditiusEunuchus apud Terentium, *à palæstrâ, luctâ, & musicâ*, commendatur.

Frequentes palæstræ, gymnasia & theatra, in Germaniâ.

Voluptas spectantiũ.) Adolescentes adeò honoris, & glorię laudisq; cupiditate flagrãt: ut ex isto ludicro, audaciq; gladiatorũ munere, nullã aliam quęrant mercedem; nisi ut voluptati sint spectatoribus: placere studẽt. Nunc ex eo theatro etiam lucrum quærunt. unde varios ludos & spectacula exhibent; maximè dum *Bacchanalia* & *Larvalia* instant,

Ludos ac spectacula edunt.

quæ *Carnisprivium* vocant. Libro 13. annalium, *de Frisiis* scribens, *nullis ludicris oblectatos* scribit *Germanos*.

Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent: tantâ lucrandi perdendíve temeritate; ut, cùm omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu, de libertate ac de corpore contendant. Victus, voluntariã servitutem adit. Quámvis junior, quámvis robustior, alligari se ac vænire patitur. Ea est in re pravâ pervicacia: ipsi fidẽ vocant. Servos conditionis hujus per cõmercia tradũt; ut se quoq; pudore victoriæ exsolvant. Cæteris servis, non in nostrũ morem descriptis per familiam ministeriis, utuntur. Suã quisq; sedem, suos penates regit. Frumenti modũ dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus hactenus paret. Cætera domus officia, uxor ac liberi exsequuntur. Verberare servum, ac vinculis & opere coërcere, rarũ. Occidere solent, non disciplinâ & severitate; sed impetu & irâ, ut inimicum: nisi quòd impuné. Liberti non multũ supra servos sunt;

raro

verò aliquod momentū in domo, nunquam in civitate: exceptis dūtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos, & super nobiles asscendunt. Apud cæteros, impares libertini libertatis argumentum sunt.

Rectè *aleam* dixit: siquidem Alea omnem ludum significat, qui in fortunæ varietate consistit: sive is sit latrunculorum, tesserarū, talorum, aut chartularū; cujus hodie freques est usus, quo proceres & plebeji colludunt. Unde est *aleam jácere*, id est, fortunam experiri. Suetonius Tranquillus, in Julii Cæsaris vitâ, cap. 32. prodit; *Cæsarem ad Rubiconē flumen, qui Italiam à Galliâ disterminat, viso ostento, dixisse: Eamus, quò deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat: jacta esto alea.* Plato *humanam vitam*, teste Plutarcho, *similem esse dixit alearū ludo: in quo & jácere oporteat accommoda; & iis, quæ ceciderunt, rectè uti.* Quid cadat, id fortunę in manu est: distribuere verò rectè, quę forte ceciderunt, id in nobis situm est. Quam collationē imitatus fuisse videtur Terentius in Adel. qui dixit; *Vitā hominū perinde esse, quasi cùm ludas tesseris: ut, quod jactu non cecidit, id arte ut corrigas.* Si plura desideras, Erasmi parœmiarū Chiliadas adi, quę te plura docebunt. *Alea* itaq; pro tesserario ludo usurpatur, *Vita humana alearum ludo similis.*

Servi venduntur.

Vænire.) id eſt, vendere. *Servi* enim (ut Jureconſultus Pōponius, Digeſtis de verborum & rerum ſignificatione, inquit) ex eo ſunt appellati, quòd captivos vendi, Imperatores juberent; ac per hoc ſervare, nec occidere. Qui & *Mancipia* dicuntur: eò quòd ab hoſtibus manu caperentur. Servos porrò aut naſci, aut fieri, tradunt. Et naſci quidem ex ancillis noſtris. Fieri autem jure gentium, hoc eſt, ex captivitate: aut jure civili, cùm homo liber, major viginti annis, ad precium participandum, ſeſe venundari paſſus eſt. Plures Servorum ſpecies Ludovicus Rhodiginus congeſſit, lib. 13. antiquarum lectionum, cap. 47, 48. usque ad 54.

Pervicacia) animi obſtinatio, durities, contentio, & libido quomodocunque vincendi: *à pervincendo* dicta. Et *pervicax*, qui nulli cedit.

Per commercia tradunt.) Id eſt, permutant ſervos ludo acquiſitos, pro mercibus. Ipſi ſervos dant; & merces recipiunt. Significat namque (*Commercium*, præter conſuetudinem, uſum & ſocietatem, etiam merciū permutationem: quæ priſcis Germanis, ut pridem retulimus, ſola in uſu fuerat. Et ſcribunt, Ariſtoteles in Politicis, ac Plinius hiſtoriæ

ſtoriæ mundi lib. 33. cap. 1. *commercia victus causâ fuiſſe reperta.* Reliquos ſervos, qui non aleâ, ſed bello aut civili jure parti ſunt, aut in ſervitute nati; agris, pecorique præficiunt, eorumque miniſterio minimè per familiam utuntur.

Noſtrum morem.) Id eſt, Romanum; ubi quisque ſervorum, uni ſoli domino ſervit domi, & præſcripta per familiam miniſteria atque officia curat.

Colono.) aratori, agricolæ; qui ſuum agrum colit, frugum tamen partem domino dat. Teutonicè ein Mayer appellatur. Quâ ſignificatione etiam apud Columellam lib. 1. accipitur: *Comiter agat dominus cum colonis, facilemq; ſe præbeat: avarius opus exigat, quàm penſiones.* Indè *Colonia*, quæ interdum agricolationis locum, aratorisque officinam & domicilium ſignificat. Et *Leges colonicæ.* Varro lib. 1. de re ruſticâ: *Atq; etiam leges colonicas tollit, in quibus ſcribimus: Colonus in agro ſurculario ne capras compaſcat.*

Et ſervus hactenus paret.) Servus aleâ acquiſitus; non natus, emtus, aut bello partus: eousque obtemperat, largitur domino frumenti, pecoris, aut veſtis modum atque penſionem; nec ultra aſtringitur. nam *domus*

curam uxor ac liberi expediunt: quod suprà docuit; *Servus suam domum, non domini, curat.*

Liberti dicuntur, qui ex servitute manumissi, libertateq; sunt donati: Freygelassene leuth. Suetonius in divo Claudio, cap. 24. *Ignarus, temporibus Appii, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur; sed ingenuos ex his procreatos.*

Ingenui sunt, qui liberâ matre nati sunt, nec postea servi facti.

Momentum,) hoc est, pondus, existimationem. Rem nauci & vilem, nullius momenti ac precii dicimus.

Regnantur.) Id est, quæ suos habent Reges, atque imperia.

Libertatis studiosi Germani.

Libertatis argumentum.) Nulla gens magis asserendæ libertati studuit Germanis: velut paulò infrà fusiùs declarabimus.

Fænus agitare, & in usuras extendere, ignotũ: ideoq; magis servatur, quàm si vetitum esset. Agri, pro numero cultorum, ab universis per vices occupantur: quos mox inter se secundùm dignationem partiuntur. facilitatem partiendi, camporum spatia præstant. Arva per annos mutant,

tant, & supereſt ager, nec enim cum ubertate & amplitudine ſoli labore contendunt; ut pomaria conſerant, & prata ſepiant, & hortos rigent. ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoq; ipſum non in totidem digerunt ſpecies. Hyems, & ver, & æſtas, intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen, ac bona ignorantur.

Veteres Germani non agitârunt *uſuram:* minimè avari, fraudulenti ac ſubdoli. nudâ atq; ſimplici rerum permutatione utebantur: merces dabãt; merces recipiebãt: ſuâ ſorte contenti; utpote apud quos plus valebant boni mores, quã alibi bonę leges. Sic Conradus Celtis, lib. 2. Amorum, elegiâ 9. *Vſuram ignoravertunt Germani.*

Fœnus & uſuram nemo illo in tempore nôrat,
Dum patrio tantùm ceſpite victus erat.

Vide verò, quantum à priſtinis & germanis moribus ſit diſceſſum. Quid enim nunc fœnore uſitatius? cui non ſtudium fraudandi proximum, prędandi alienum, circũveniendi vicinũ? adeò omniũ mentes avaritia obſedit. Fraus nusquam non regnat. Noſtri Mercatores, charybdes & harpyæ inexplebiles, quibusvis vulturibus rapaciores, ſunt præcipui fœneratores: qui ſuas merces plerumq; à

miserâ plebeculâ mercãtur vili precio; quas urgente necessitate duplo coguntur redimere. Isti expilant Germaniam. ad horum imposturam connivent Principes: quia sunt, juxta Prophetam, infideles, socii furum. Quosdã etiam Antistites hac notâ insignes scimus. Quid multis? usuris omnia patent: exactionum fraudumque nullus est finis. Faxit Deus, ut in pristinum statum temperantiæ, sinceritatis, modestiæ ac rectitudinis, redeat Germania!

Agri mutantur.

Agri pro numero cultorum.) Cæsar lib. 4. belli Gallici: *Sed privati, ac separati agri apud eos nihil est. Neq; longiùs anno remanere uno in loco, incolendi causâ, licet.* Et mox: *Publicè maximam putant esse laudem, quàm latissimè à suis finibus vacare agros: Hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse.*

Labore.) Alii codices habent, *laborare*: & mox; *Prata separent.*

Vt pomaria conserant.) quia frugiferarũ arborum impatiens fuerat Germania, necdum adeò exculta: sicut superiùs ostensum est. *Getas* incultam terram habere, Ovidius lib. 1. de Ponto canit:

Orbis in extremi jaceo desertus arenis,
Fert ubi perpetuas obruta terra nives.

Non

Non ager hic pomum, non dulces educat uvas,
Non salices ripâ, robora monte virent.
Néve fretum laudes terrâ magis; æquora semper
Ventorum rabie Solibus orba tument:
Quócunque aspicies, campi cultore carentes,
Vastaque, quæ nemo vendicet, arva jacent.

Vnde annum.) Germani antiquitus, rudi adhuc seculo, annum in tria tantùm tempora diviserunt: in hyemem, ver, ac æstatem. Autumnum, frugum parentem & largitorem, ignorârunt: nec hortos, vites, poma, pyra, aliosque fructus plantârunt; soli agriculturæ & pecuariæ dediti. Jam exculta terra vineas, hortos, & varia ædit semina: quemadmodum aliâs dixi. *Annus veterum Germanorum.*

Funerum nulla ambitio. Id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi, nec vestibus, nec odoribus cumulant. sua cuique arma; quorundam igni & equus adjicitur. Sepulcrum cespes erigit. Monumētorum arduum & operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. Lamenta ac lacrymas citò; dolorem & tristi-

tiam tardè ponunt. Fœminis lugere honestum est: viris, meminisse.

Funerum ambitio & pompa.

Funera veterum Germanorum planè germanam testantur simplicitatem: quòd minimè ambitiosa habuerint, nec ullam sepulturæ pompam, aut mausoleorum splendorem quęsierint; sed omnia simplicissimè egerint. Posterior ætas, exsutâ hac simplicitate, alios induit mores. Quanta enim nũc sit funerum ambitio, sepulturæ ac sepulcrorum põpa atq; luxus, piget referre. Si Rex, si Princeps, si heros, si dives decedat: personãt campanæ, accurrit turba, ardẽt funalia, adolẽtur thymiamata, fumant odores, mussitant sacrifici ac præficæ, perstrepunt nęniæ, auditur fletus, apparatur mausoleum, adhibentur aromata, eriguntur monumenta, omnia luxu redundant: ut sileam, quæ Sacrificorum excogitavit avaritia. Cùm pauper moritur: vix sandapilæ ac vespillones apparent, qui curent cadaver, ac humo condant. Quælibet parochialis Ecclesia suum habet cœmiterium, intra muros ad ædem sacram, aut extra mœnia: ubi defunctorum corpora, Christiano ritu, sepeliuntur. Principes ac Nobiles, in Monasteriis plerunq; sua habẽt cõditoria.

Struem rogi.) Rogus lignorum struem,

atque

atque pyram ad cremanda cadavera, significat. Satìs enim perſpicuum eſt, defunctorum cadavera olim cremari ſolita: quemadmodum Virgilius 4. Æneidos, Plinius, & noſter Cornelius libro 21. annalium, ſcribunt. Plinii verba ſunt lib. 7. cap. 54. hiſtoriæ mundi: *Ipſum cremare, apud Romanos non fuit veteris inſtituti. Terrâ condebantur. At poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognovêre, tunc inſtitutum. Et tamen multæ familiæ priſcos ſervavêre ritus: ſicut in Corneliâ domo nemo, ante Syllam dictatorem, traditur eſſe crematus: idq; eum voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere.* *Cadavera cremabantur.*

Fœminis lugere.) Mulierum ſiquidem hoc ſemper fuit peculiare, ut lacrymas in promtu habeant; ut, cùm velint, præſtò ſit fœcundiſſimus lacrymarum fons: at manum vix vorteris, rurſus rident; tam citò ponunt ejulatum, quovis euripo inconſtantiores. *Fœminarum lacrymæ.*

Hæc in commune, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc ſingularum gentium inſtituta, ritúsque, quatenus differant: quæ nationes è Germaniâ in Gallias cõmigraverint, expediam. Validiores olim Gallorum res

fuisse, summus authorum divus Iulius tradit: eoq; credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, ut quæq; gens evaluerat, occuparet permutaretq; sedes, promiscuas adhuc, & nullâ regnorum potentiâ divisas?

Duæ olim causæ fuerunt, cur populi novas quærerent sedes: una, ut melius atque uberius solum occuparent; altera, ut prægravante multitudine regio patria levaretur. *Eadem* (inquit Cerialis apud nostrum Cornelium, libro 20. annalium, Treviros ac Lingonas Gallos alloquens) *semper causa Germanis transscendendi in Gallias; libido atque avaritia, & mutandæ sedis amor: ut, relictis paludib. & solitudinibus suis, fœcundissimum hoc solum, vosq; ipsos possiderent.* Gallias igitur Germani invaserunt, & sibi subjicere paraverunt. Primique omnium in Galliam migrârunt *Cimbri, Teutoni*, ac *Tungri*: quod suis locis annotavimus. Cæsar libro 1. de bello Gallico, *Germanorum circiter millia 15. Rhenum transisse* scribit; *posteaquam agros, & cultum, & copias Gallorum, homines feri ac barbari adamâssent: traductos plures ad 100. & 20. millium numerum*

Germanorum in Gallias transmigratio.

rum in Galliâ esse. Idem refert, *Ariovistum, Germanorum regem, Harudum millia hominum viginti quatuor transportâsse Rhenum, & in Celticam Galliam, circa Sequanorum ac Heduorum fines, locâsse.* Mox narrat; *Germanos paulatim consuescere Rhenum transire, & in Galliam magnam eorum multitudinem venire.* Præterea *Ariovistus*, in suo contra Gallos, & ipsum Cæsarem, exercitu, habuit *Harudes, Marcomannos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios* (seu potiùs *Sebusios*) & *Suevos*, hæc primo commentario Cæsar. Idem libro 2. *Plerosq; Belgas à Germanis ortos, Rhenumq; antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse; Gallosq;, qui ea loca incolerent, expulisse.* Infrà, *Nervios, Atrebates, Ambianos, Morinos, Menapios, Calecos, Verocasses, Veromanduos, Catuacos, Condrusos, Eburones, Cæresos, Pamanos*, qui uno nomine *Germani* appellarentur, *Rhenum transgressos in Galliam*, memorat. Præterea *Tribocos, Nemetes, Vangiones, Ubios, Tungros, Batavos, Betasios, Sicambros, Semnones, Langobardos*: postremò *Burgundiones, Gothos, Francos, Alemannos*, in Galliam migrâsse, veterum testantur historiæ. Denique *Augustus Cæsar*, referente Suetonio cap. 21. vitæ ejus, *Germanos ultra Albim fluvium summovit*: ex quibus *Suevos & Sicambros*, dedentes tradu-

Ariovisti copiæ contra Cæsarem.

Belgæ à Germanis orti.

xit in Galliam; atque in proximis Rheno agris collocavit. Unde etiam Strabo libro 7. *Germaniæ portionem quandam ad Galliam traduxêre Romani.*

Franci in Galliam.

De *Francorum* in Galliam adventu & imperio, hîc referre libet; quæ ad patriæ commendationem cõducunt: ex Procopio Græco authore, qui Justiniani Cæsaris à libellis fuit, & eidem in omnibus bellis comes adhæsit. hic libro 3. de bello Gothorum, in hũc modum scripsit: *Galliarum partem, suæ quondam ditionis effectam, in hujus belli principio, Gothi Germanis tradiderunt: cùm minùs se posse existimarent, Romanis simul ac Germanis resistere. Id sanè factum non solùm nil prorsus Romani interpellârunt; sed ut Gallias sibi Germani haberẽt, Justinianus ultrò permisit. Non enim illi has tutò se possessuros rebantur, nisi & Imperator, ut suæ ditionis futuras perpetuò, confirmâsset. Quo factum, ut ex eo tempore Principes Germanorum, Massiliam, Phocensium quondam coloniam, & cætera circa id mare loca, tenuerint, totiusq; ejus oræ maritimæ potiti imperio sint. Unde & Arelate nunc resident, ad certaminis equestris spectaculum. Aureum numum è nativo Galliarum metallo hi cudunt: non Romani Imperatoris, ut cæteri solent, imagine; sed suâ, impressâ. Persarum siquidem Imperator, etsi ad arbitrium argenteum numisma facit:*

Gothi Germanis tradiderunt Galliam.

facit: auro tamen non illi fas est suam ut indat effigiem; nec Barbarorum Princeps alius quisquam, id facere ausit. Hactenus Procopius. cui Agathias, item Græcus author, astipulatur, libro 1. de Gothorum bello, his verbis: *Francorum natio Italiæ proxima est, & terminis juncta. Veteres tamen hos esse Germanos, dixêre. quod utique ex eo sat liquet: Nam circa Rhenum hi habitant, & huic propinquas incolunt partes, Galliarumq́ maximam possident partem: nō propriam; sed vi & in-posterum occupatam. Habent præterea Massiliā urbem, Ionum olim coloniam. Hanc enim Phocenses quondam, per Medos sedibus suis abacti, incoluêre, Dario Idaspis filio, Rege Persarum regnante. nunc verò, græcâ ex urbe, reddita jam barbara est: nunc, patrio illo rejecto, & prisco vivendi modo, imperantium utuntur institutis. Tametsi hoc tempore videatur non admodum pristinâ dignitate desectior: nimirum cùm Germani haudq̄uaquā sint, ut plurimi Barbarorum, pastores; sed Romanorum politiâ, & aliis institutis & multis utuntur: iisdemq́ legib. vivunt; & cæteris item, ut in conventibus faciendis, & nuptiis medelisq́, eadem statuunt. Sunt quippe omnes hi Christiani, & rectissimæ inter cæteros omnes opinionis. Habent præterea per civitates, antistites sacerdotesq́. Festos insuper haud secùs, ac ipsi nos, peragunt dies. Et sanè hi mihi, etsi cætera* Germanorum laus.

barbari; moribus tamen videntur quàm optimis præditi, & maximum in modum civiles: nec quicquam habere, quod à nobis hos faciat alienos, præter vestitus barbariem, & vocis innatæ sonum linguæq́. Quos equidem, cùm ob eorum virtutes; tum ob in cæteros æquitatem, inter seq́ cōcordiam, mirum in modum admiratione ac laudibus prosequor & magnifacio. Hæc Agathias. De aliis Germanorum in Italiam, Hispaniam, Britanniam, Sarmatiam, Pannoniam, Daciam, aliasque regiones, transmigrationibus, consulendæ sunt historiæ. nimis enim prolixum foret, hic singulatim omnia repetere.

Divus Iulius tradit.) Verba Julii Cæsaris sunt lib. 6. commentariorum belli Gallici: *Ac fuit ante tempus, cùm Germanos Galli virtute superarent, & ultro bella inferrent; ac propter hominum multitudinem, agriq́ inopiam, trans Rhenum colonias mitterent.* Et subdit paulò post: *Nunc quòd in eâdem inopiâ, egestate, patientiâq́ Germani permanent, eodem victu & cultu corporis utuntur; Gallis autem propinquitas, & transmarinarum rerum notitia, multa ad copiam, atque usus largitur: paulatim assuefacti superari, multisq́ victi præliis, ne se quidem ipsi cùm illis virtute comparant.* Porrò è *Gallis* in Germaniam transgressis, fuerunt *Celtæ, Tectosages, Helvetii* ac *Boji. Celtarum* pars, duce *Sigoveso,*

Galli superiores Germanis.

Galli in Germaniam.

veso, ingressa est in saltus Hercyniæ sylvæ: Livio, ab urbe conditâ lib. 5. primæ decadis, authore. Beatus Rhenanus putat, *Andegavicam vallem*, quę in Hercynio saltu est, (Andegast vulgò dicta) in cujus extremo repertæ sunt, patrum nostrorũ ætate, thermæ, recentibus vulnerib. sanandis mirũ in modũ conducibiles, ab *Andegavis*, Celtarũ populis, appellatam: Similiter *Volvacesem* vallem, in Martianâ sylvâ (Wolfacher thal) à *Belovacis*: sic *Simonis nemus* à *Senonibus* Gallis.

Tectosages autem, Narbonensis Gallię populi, ea, quæ fertilissima sunt Germaniæ loca, circùm Hercyniam sylvam, occupârunt, atq; ibi consederunt. Cæsar lib. 6. belli Galli. *Teccensis arx*, (Teck) ultra Nicrũ amnem, ad *Kircheymium* oppidum, sub ditione Ducis VVirtenbergensis, nomen veteris populi retinet. Addit idem Beatus Rhenanus: *Albam* montem ad Hercynium saltum, sibi videri à Gallis, ejus olim cultoribus, servâsse appellationes: quòd Galli suâ linguâ montes vocent *Albas*. Indè quoque *Alpium* nomen ortum. Verùm quas sedes *Helvetii* & *Boji* tenuerint, mox explicabitur. Hi populi transtulerunt Galliam in Germaniam: partim submotis, partim occisis habitatoribus. id quod divus Hieronymus, in epistolâ ad Gerontiam, his *Tectosages in Germaniam.*

V

verbis clarissimè testatur: *Rhemorũ urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremiq; hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus, translati in Germaniam.* Hieronymo astipulatur Eutropius, lib. 6. rerum Romanarum, cap. 3. qui *Atrebates, Ambianos, Menapios, Calecos, Velocases, Veromanduos, Atuaticos, Conduenses, Eburones, Cæræsos, Pæmanos,* uno nomine *Germanos* fuisse vocatos scribit.

Amnis,) Rhenus scilicet, vetus Germanię ab occasu terminus, separans hos à Gallis: sicut in ejus descriptione significavimus.

Igitur inter Hercyniam sylvam, Rhenumq; & Mœnim amnes, Helvetii; ulteriora Boji; Gallica utraque gens, tenuêre. Manet adhuc Bojemi nomen: significatq; loci veterem memoriam, quámvis mutatis cultoribus.

Hercynia sylva descriptio. *Hercynia*, Germaniæ sylva est amplissima vastissimaque, & à quibusq; optimis authoribus celebrata. Julius enim Cæsar, lib. 6. de bello Gallico, de illâ in hunc modum scripsit: *Hercyniam sylvam Eratostheni, & quibusdam Græcis, famâ notam esse video; quam illi Orcyniam appellant.* Et mox: *Hujus Hercyniæ sylvæ,*

quæ

quæ suprà demonstrata est, latitudo, novem dierum iter expedito patet. non enim aliter finiri potest; neq; mensuras itinerum noverunt. Oritur ab Helvetiorum ac Venetum & Rauracorum finibus, rectâq; fluminis Danubii regione, pertinet ad fines Dacorum, & Anartium: (Raymundus Marlianus *Avarū* legit) *hinc se flectit sinistrorsus, diversis à flumine regionibus; multarumq; gentium fines, propter magnitudinem, attingit. Neque quisquam est hujus Germaniæ, qui se aut vidisse, aut adisse ad initium ejus sylvæ dicat, cùm dierum iter* LX. *processerit; aut quo ex loco oriatur, acceperit. Multa in eâ genera ferarum nasci constat, quæ reliquis in locis visa non sint.* &c. Pomponius Mela, lib. 3. de Germaniâ: *Sylvarum,* inquit, *Hercynia, & aliquot sunt quæ nomen habent; sed illa dierum sexaginta iter occupās, ut major aliis; ita & notior.* Strabo lib. 7. *Hercynia sylva, proceris frequens est arboribus; & munitissimis in locis ingentem admittens ambitum. In cujus medio sita est ora, ad habitandum accōmoda.* Plinius libro 16. cap. 2. *In eâdem septentrionali plagâ, Hercyniæ sylvæ roborum vastitas, intacta & cōgenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit: ut alia omittantur fide caritura. Constat attolli colles, occursantiū inter se radicum repercussu. Aut ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque, & ipsos inter se rixantes, curvari, portarum*

patentium modo; ut turmas equitum transmittant. Scribit idem libro 10. cap. 47. *In Hercynio Germaniæ saltu, inusitata genera alitũ accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus.*

Hæc sylva in Galliæ finibus, ab *Arduenâ* (quę priscum servat nomen: cujus tamẽ portio *Eyflia, Saonus,* & Leuchtinger wald vulgò dicitur) sumit initium, & per universam evagatur Germaniam; multos ramos ac velut cornua de se spargens, eoque varia vocabula inveniens: quorum quædam hîc recensebo. A *Friburgo Brisgaviæ* oppido, ubi incipit, vulgò Schwartzwald/ id est, nigra sylva appellatur: quæ Danubium ac Nicrum, inclyta flumina, effundit. Strabo libro 4. *Primum est horum trans Rhenum & lacum in orientem vergens, mediocriter sublime dorsum, quo in loco Istri fontes, juxta Suevos & Hercyniam sylvam sunt.* Idem libro 7. *Hercynia sylva proceris frequens est arboribus: in cujus medio sita est ora, ad habitandum accommoda. Cui quidem & Istri & Rheni fontes proximi sunt.* Unde Claudianus quoque ad Stiliconem canit:

— Sublimis in arcton
Prominet Hercyniæ confinis Rhætia sylvæ,
Quæ se Danubii jactat, Rheniq; parentem.

Hanc superiorem Hercynii nemoris partem, Ptolemæus lib. 2. cap. 11. *Eremum Helvetiorum*: Romani vocavêre *Martianam sylvam*; à Marte forsan, velut suprà meminimus. Ammianus Marcellinus libr. 21. de Juliano Cæsare loquens: *Profecturus itaque per Martianas sylvas, viasq; junctas Istri fluminis ripis.* Aut à vernaculo sermone Schwartzwald/ nõnihil inflexâ voce. In hac hodie passim excisâ, visuntur oppida: *Stulinga, Bondorffium, VValdkirchium, Villingum, VVolfachum, Schiltachum, Albersbachium, Rotvvila.* Ejus portio quædam, vulgò Hagenschieß nuncupatur: in cujus meditullio, *Pfortzheymium* Marchionum Badensium situm est; Orzynheym quondã ab Orcynio nemore dictum: satis celebre, quòd eruditorũ eruditissimum *Joannem Reuchlinum*, incomparabilem virum, Hebrææ, Græcæ Latinæq; linguarum callentissimum, quas primus in Germaniam invexit, ædiderit. Ab Hercyniæ nomenclaturâ, videtur etiam Herzyngen vicus, prope Waldsee oppidulum, cognominatus. Et Alpes quæ Danubium sequũtur, montana scilicet Sueviæ: *Schera*; *Alba*, ad cujus extremitatem *Albeggum*, id est, Albarum angulus, jacet; *Albuchus*, à fagis ita dictus, è cujus montibus *Brentius*, *Cocherus* & *Remisus* amnes, *Joannes Reuchlin.*

ſcaturiunt. *Hertfeldia*;cui à glebæ duritiâ nomen, *Ploſſenus*, ejusdem Hercyniæ ſunt portiones: nam Hercynia rectè Danubium ſequitur, inquit Cæſar. Hoc Martianum nemus ſalubres habet thermas: quas venator apros ſectãs reperit:*Ferinas Thermas* (Wildbaden) vocant. eas VVirtenbergenſis Princeps poſſidet. Quas verò M. Aurelius Antoninus inveniſſe fertur, *Badenſes Marchiones*, qui indè nomen habent, tenent. Ab illis haud procul abſunt *Cellenſes*, quas Joannes Reuchlin *Scyllam* appellatas ſcribit, in libro de Verbo mirifico. Effundit idem nemus, *Danubium*, *Nicrum*, *Nagoltam*, *Æntium*, & aliquot alia flumina.

Ab *Heydelbergâ*, Palatini Comitis regiâ, (quam putãt à Ptolemæo *Budorim* vocatam) & Nicri fluminis ripâ, ad Mœnum usque, *Othonis ſylva* (der Odenwald) nominatur. Ibi quoq; admodum exciſa eſt;& oppidis,caſtris ac vicis,exculta:nam inſunt, *Ammerbachium*, *Michelbachium*, *Eberbachium*, *Michelſtadium*, *Furſtenavia*;& amnis *Mimelingus*.

In *Franciâ orientali*, quam aliquot ſaltibus claudit,inter *Herbipolim*(id eſt, *VVirciburgũ*) & *Babenbergam* metropoles, ac epiſcopales Franciæ civitates, *Ardua ſylva* (der Steygerwald) vocatur. habet *Schlüſſelfeldiam*, *Geiſelivindum*,

vindum, *Eberachum* cœnobium, ab rivo cognominis vocitatũ. Altera ipſius portio *Hasbergus*, *Bernheymẽſis*, *Zuckmantelius*, *Feuchtilacus*: & circa Noricam urbem *Norimbergẽſe nemus*; ac mox Schnabelwald, cognominatur.

A *Rheno* flumine, prope *Cõfluentes*, ubi Moſella in Rhenũ egredit̃, & à *Lano* amne *Francofordiã* usq;, *Occidẽtalis ſylva*, (d' Weſterwald) Haſſiã ab Vveſtvaliâ dirimit. *Suſatũ* urbs adjacet. Huc Tacitus *Cattos* ſtatuit, dicẽs: *Ultra hos Catti, initiũ ſedis ab Hercynio ſaltu inchoãt: & Cattos ſuos, ſaltus Hercynius proſequitur ſimul atq; deponit.* Ptolemæus hîc *Abnobios* mõtes ordit̃. *Amiſia* & *Salas* flumina ex eâ Hercyniç parte labũtur. Haſſis cornũ quoddã ultra Rhenũ, *Treverios* ac *Mediomatri*[illegible] ad occidẽtẽ extẽditur, & *Saltus* vocatur, cui *Sponheimẽſiũ* [illegible] cœnobiũ & [illegible], (q vulgò Hũdsruck appellat̃) adjacẽt. Saltus verò *Ringoviã* cingẽs, *Heyrich'* vulgò dicitur. Flectens ſe poſtea ad orientẽ, dividẽsq; *Frãciam* ab *Haſſiâ*, *Picearia*, à picis abundantiâ, (Speßhart) appellat̃: in quo tractu *Pudinga*, *Urba*, *Geylhuſiũ*, *Roteſelſia*, ſita ſunt. Deinde ramus, q ad aqlonẽ declinat, in *mõtes Abnobios*, & *Sicabros*, i. *Geldrios* usq;, ac juxta *Oſnabrugam* Vveſtvaliç; *Fagiã* nominat̃. At iterũ ſe flectẽs in ortũ, ultra *Viſurgim* amnẽ, ad *Saxoniã* atq;

Toringiam, veterem sui vocabuli significationem & nomēclaturam adhuc servat: vulgò namque *Harto*, à pice resinâq; nuncupatur. Ipse terminus est Hessorum, Saxonum & Toringorum. Agri cohęrentes, am Hartz: montes ipsi saltusque, *Hertici*: Accolæ, die Hártzischen aut Hartzländer dicuntur. Habent *Buchoniam*, id est *Faginetum*, regiunculam, (in quâ *Fulda* urbs cum insigni cœnobio, ab amne interfluo vocitata) & *Hersfeldiam*, ab ipsâ sylvâ, ut apparet, nuncupatam: habent præterea *Nordhusium, Sangerhusium, Querfordiam, Stolbergum, Mansfeldiam, Islebiam* & *Goslarium* urbes; ubi argenti mineræ. *Islebia* [redacted]. Videtur hæc sylva etiam *Hercynofordiæ*, amplæ civitati; & *Hertzbergo* imposuisse nomen. Ptolemæus hoc tractu *Melibocum* montem, *Semanamq; sylvam* statuit.

Separans *Francos à Toringis*, & *Toringos à Sorabis*, quos nunc *Misnenses* dicimus, *Toringica sylva* nuncupatur. Ipsam puto ab Julio Cæsare *Bacenim* vocari: de quâ scribens libro 6. belli Gallici, *Sylvam ibi esse*, inquit, *infinitæ magnitudinis, quæ appellatur*

Bacenis;

Bacenis; ac longè introrsus pertinere: & pro nativo muro objectam, Cheruscos à Suevis, Suevosq; à Cheruscis, injuriis, incursionibusq; prohibere. Significat haud dubiè *Toringicum* & *Hartonem* nemora. Ptolemæus isthuc *Semanam* collocat. Ex hujus montanis profluit *Visurgis.* In Toringico nemore, *Greventalia*, *Salafeldia*, *Smalcaldia*, *Sleusingum*, oppida jacent. Haud procul ab illo nemore abest *Pinifer mons*, (vernaculus sermo *Fychtelbergum*, à pinuum abundantiâ, dicit) qui quatuor ramos, velut immania cornua, in diversas Germaniç partes; simul etiam quatuor amnes, *Mœnum* Francicum, *Salam* Toringicum, *Egram* Bohemicum, *Nabumq;* Bojoaricum, emittit.

Mox iterum sese aperiens Hercynia, mediam & in modum circuli recipit *Bojemiam*; ubi Straboni lib. 7. est *Gabreta*, ejus verba sunt: *In hoc tractu Germaniæ, sita est Hercynia sylva, & Suevorū natio: ex quibus nonnulli intra, aliqui extra sylvam habitant; sicut & Coldulorū pleriq;. In quibus & Bubiemum, Marobudi regio.* Et mox: *Alia autem & in Suevis illis sylva, Gabreta nomine, ingens jacet. Ultrà verò Hercynia est, quæ & ab istis tenetur.* Præterea Vellejus Paterculus, posteriore volumine ita describit Hercyniam; ut nemo dubitare possit, esse Hartonem ac Bojemicum nemus: *Ni-*

hil, inquiens, *erat jam in Germaniâ, quod vinci posset; præter gentem Marcomannorum: quæ, Maroboduo duce, excita sedib' suis, atq; in inferiora refugiens, incinctos Hercyniæ sylvæ căpos incolebat.* & paulò infrà: *Sentio Saturnino legato mandatum, ut, per Cattos excisis continentibus Hercyniæ sylvis, legiones Bajohemum; (id regioni, quam incolebat Marobodus, nomen est) ipse à Carnunto (qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat) exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est.* Hæc sylva *Albim, Muldavum, Suevum, Oderam, Maravaham, Iglam*, aliosque fluvios effundit. Pars ejus orientalior, *Sudeta* & *Luna* Ptolemæo nuncupatur. Exstat oppidum *Luna* vocabulo in Bohemiâ, hujus sylvæ nomen referens. Ipsa præterea Hercynia in *Sarmatiam, Prussiam, Poloniam, Masoviam atq; Litvaniam* vagatur, & sua illîc invenit nomina: denique ad *Pannoniam, Transsylvaniam ac Daciam*.

Hercyniæ etymum. Porrò *Hercyniæ* etymum puto esse Hartz/ quod resinam & picem germanicè significat; nam hujus copiam gignit: unde ejus portiones, Hartz/ Speßhart/ Hartzwald/ vulgò nũcupantur. Sunt qui *ab Hercule*, à Germanis culto, nuncupatam ferant: quomodo Richardus Bartholinus, octavo Austriados, illam

lam describens, *Herculeā sylvam* vocat; quẽadmodum antea recitavimus. Alii, (inter quos est Joannes Camers) Gręcum ejus etymum interpretantur: ἕρκος namq; circuitũ septumq́; significat: & sepit illa Germaniam, instar valli ac septi. Julius Cæsar, ut dixi, veteres Germanos hanc *Orcyniam* appellâsse refert. Raymundus Marlianus, ipsi ab *Hercyno* quodam Germaniæ monte nomenclaturã fingit. Si plura de hoc nemore desideras, quę hisce commentariis non sint prodita: Conradum Celtem revolve, qui hanc sylvam, à se perlustratam, carmine & prosâ descripsit. quibus Æneam Sylvium, & Raphaelem Volaterranum adhibe.

Mœni fluminis descriptio.

MOENIS seu *Mœnus*, (utrumq; enim veteres dixęre) clarus superioris Germaniæ amnis, è *Pinifero monte* oritur. qui in montanis Marchionis Brandenburgensis, inter *Franciam orientalẽ*, *Voitlandiam* ac *Bojemiam*, in Nariscorum orâ situs, intra spatiũ duûm fermè milliũ passuum, quatuor inclytos amnes, non sinè admiratione & naturæ majestate, effundit: *Mœnũ* videlicet hunc nostrũ, *Salam*, *Egram*, ac *Nabum*. Vernaculus, ut dixi, Germanorũ sermo Fichtelberg appellat; à pinis arboribus, quibus abundat. de quo in hunc modum Conradus Celtis, lib. 2. Amorum, elegiâ 2. cecinit:

Hinc variæ gentes, linguæq; & sparsa per orbem
Flumina, quæ celsis montibus orta cadunt:
Inter quos surgit quadrifluvialibus undis,
Qui caput Hercynii dicitur esse jugi,
Pinifer; hinc Boëmos qui tangit, & indè Turogos,
Et Francos, Bavari & ditia rura soli.

Fontes Mœni gemini sunt: prior *rufus Mœnus*, ab undarum colore dicitur, is ad locum, vulgò Goldcronach appellatum, oritur: *Parreutum* oppidũ allabitur. Alteri *albo* vocabulũ est: supra Gefres nascitur: ambo infra *Culmbachium* coëunt. Ipse ab oriente in occasum, mediam percurrit *Franciam*. In ejus ripâ, ut dixi, in montanis, adjacet *Culmbachium* urbs, magnificâ & invictâ arce *Plassenburgo* Marchionis Brandenburgensis communita: indè *Rotingia*, *Cunstadium*, *Liechtenfelsia* (à lucidâ petrâ cognominata: ubi *Radachus* fluvius confluit) *Staffelsteynium*, *Chemera*, *Paunachium*: (*Ithesis* atque *Paunachius* amnes eo loco adcurrunt.) Mox *Babenbergensem* ac *VVirciburgensem* perlabitur diœceses, & *Hercyniæ saltum* (vulgò Steigerwald appellatum) attingit. *Babenberga* (Ptolemæo *Granionarium*, juxta conjecturam, appellata) ampla & amœna est civitas: cujus Episcopatum Heinrichus Claudus, Rom. atque Germanorum Imperator instituit; qui etiam, cum

Cunigundâ uxore reginâ, suum ibi habet conditorium. Gotfridus Viterbiensis, qui Friderico Barbarossâ regnante floruit, hãc urbem vocat *Pavonis montem*, his versiculis:

Tramaricus fluvius, vulgò Radiantia dictus,
Montis Pavonis urbis amœna colit.
Nomine mutato mons Babenberga vocatur:
Montis ab urbe tamẽ culmina clerus habet.

Prope urbem Mœnus excipit *Regnesum* amnem, è Norico agro per mediam civitatem manantem. Gotfridus *Tramaricum* ac *Radiantiam* vocavit. Postmodum Mœnus alluit *Hasfordiam*, (celebris mathematici *Joannis Virdungi* patriam) *Sueinfordiam* imperialẽ urbem, *Kitzingiam*, *Ochsenfordiam*; (tota hæc ora vitifera est, generosum *vinum*, quod *Francicum* appellatur, proferens) *VVirciburgum* in *Mœnigavio*, id est, Mœni pago sive agro situm: olim *Marcopolim* atque *Peapolim* nuncupatum, velut Abbas Spanheymensis tradit; juxta Ptolemæum verò, *Arctanum*: nunc verò, barbaro nimirum vocabulo, *Herbipolim* dicunt. Cujus episcopatum Caroli Magni parens Pipinus instituisse fertur. Antistes hujus se Francorum Ducem scribit Indè descendit ad *Carolostadium* urbem; cui *Caroloburgum* arx imminet, Caroli primi aut quarti opus: quæ urbs *D. Joannem Schonerum*,

Ioannes Virdungus.

Vinum Francicum.

Ioannes Schonerus.

insignẽ illum nostræ tempestatis mathematicum, ꝑtulit. Indè *Gemundã*; ubi *Sala*, *Sinnâ* confluo, Mœnum intrat. Ab hoc, Salâ puto, Francos *Salingos* nuncupatos: argumẽto mihi est *Salingostadiũ* Mœni (hodie Selgenstatt vocant Franci) ab illis haud procul à VVirciburgo conditum. Trithemius tamẽ *Salagastum* hujus conditorem affirmat. Hos *Salios* dixerunt Romani, teste Ammiano Marcellino lib. 17. de Constantio scribens: *Quibus*, inquit, *paratis, petit primos omnium Francos; eos videlicet, quos consuetudo Salios appellavit*. Quos si quis ab *Salâ Toringico*, quem Pinifer effundit, cognominatos contendat; nulli me opposuero. Hinc Mœnus saltum Hercynium, Speßhart Alemannis vocatum, præcurrit. Indè *VVertheymium*, generosorum Comitum urbem, alluit: ubi *Tuberũ* fluvium, q̃ Tuberano agro indidit nomen, in se haurit. *Mildenburgum*, ubi Hercynii nemoris, quod *Oddonis sylva* eo loci nuncupatur, initium: *Aschenburgiũ*, *Salingostadium*, *Francofordiam* (claram emporio civitatem; *Helenopolim* aliquando dictam: ubi mercatores, non tantũ Germaniæ, sed totius fermè Europæ, bis in anno conveniunt. quæ, ad discrimen alterius *Francofordia ad Oderam*, flumen in Marchiâ Brandenburgensi, sitæ, ac publico litera-

rum

rum Gymnasio celebratæ, *Francofordia ad Mœnum* appellatur.) Mox *Hochstam* & *Rüsselsheymium* radit. Demum, è regione *Maguntiaci*, in Rhenum undosus evolvitur. *Maguntiacum*, vetustissimi nominis urbs, à *Mago* & *Ciá* invenit appellationem; & non à Mœno, quem *Moganum* fingunt dictum. *Magum* priscis Gallis domum significavit: *Cia* fluvioli nomen est, (die Cis) vallem monialiumque ædes pertransiens, ac in Rhenum egrediens. Unde *Magnncia* & *Maguntiacum*, quasi domicilium Ciæ, conjunctum. Sic habemus *Drusomagum*, Drusi domum, (id est, Kempten) in Rhætia: *Borbetomagum* in Vangionibus, (hoc est, *VVormatiam*) *Brocomagum*, (Brumat) *Rigomagum*, (Rhynmegen) *Duromagum*, (Durmegen) *Noviomagum* (Nymegen) in Batavis; *Rotomagum*, (Roan) in Galliâ. Et vetus *Maguntiacum* alio loco situm fuit; distabatque plusculum à loco confluentium Mœni Rhenique: sicut Beatus Rhenanus, libro 3. Germanicarum rerum, admonuit; & ante illum Abbas Spanheymensis, in Francorum historiâ. Urbs est episcopalis, quæ metropolitanum Archiepiscopum & Electorem septemvirum præbet. Is, dum hæc adornarem commentaria, fuit *Albertus*,

ex inclytâ Marchionum Brandenburgensium familiâ. Nobilis est præterea urbs hæc, Gymnasio literario, Drusi Germanici monumento, inventione artis typographicæ, multisque aliis vetustatibus. Ejus frequens est apud bonos authores mentio.

Hunc fluvium, juxta Taciti descriptionẽ, videntur primitus accoluisse, à capite, *Boji*; nec procul abfuerunt *Narisci*: ad ostium verò, *Helvetii* austrum versùs; &, ut conjicio, *Tencteri* ac *Usipetes* adhabitârunt. Juxta Ptolemæum verò, *Nitriones* atq; *Vangiones*: quibus aliò migrantibus, aut deletis, successêre *Toringi, Franci* & *Alemanni*. Mœni fluminis etiam Plinius lib. 9. cap. 15. historiæ mundi meminit, hisce verbis, quemadmodum eruditissimus Beatus Rhenanus emaculavit: *Silurus grassatur, ubicunq; est, omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens; præcipuè in Mœno Germaniæ amne pro Erlisborni* (vicus est in Mœni ripâ, hodie Erlenborn appellatus) *& in Danubio.* Eundem Pomponius Mela, lib. 3. inter Germaniæ amnes numerat. Passim de illo Conradus Celtis.

HELVETII, gens Gallica fuêre, intra hos fines antiquitus conclusi; velut Julius Cæsar ab initio lib. 1. de bello Gallico refert: *unâ ex parte, flumine Rheno latissimo atq; ditissimo,*

ſſimo, qui agrum Helvetium à Germanis dividit; alterâ ex parte, monte Jurâ altiſſimò, qui eſt inter Sequanos & Helvetios; tertiâ, lacu Lemanno, & flumine Rhodano: qui provinciam, inquit, *noſtram ab Helvetiis dividit: qui in longitudinem millia paſſuum CCXL. in latitudinem CLXXX. patebat.* Iſti *Helvetii,* transgreſſo Rheno, in Germaniam trãsmigraverunt, & inter Hercyniam ſylvam, Rhenum & Mœnum amnes conſederunt; eo loco, ubi Ptolemæus, Tacito poſterior, lib. 2. Eremum Helvetiorum conſtituit: ad Martianum ſcilicet nemus & Nicrum amnem, *in Craychgoviâ:* quæ regiones hodie Palatino Comiti, Marchioni Badenſi, & Epiſcopo Spirenſi parent. In cujus argumentum quidam allegant *Helvetum* urbem, ab Helvetiis nuncupatam; cujus mentio fit à Ptolemæo, & in Itinerario Antonini: quam nunc *Seleſtadium* dici, affirmant eruditi. *in Elſatiâ* ſita eſt, Beato Rhenano patria: ubi Helvetios interiiſſe putant. Nam qui hodie veterem Helvetiorum in Galliâ ſedem tenent: non Galli; ſed Alemãni ſunt, è Germaniâ illuc profecti. quod etiam Andreas Alciatus Mediolanenſis, in ſuis annotationibus in Tacitum, aſtruere videtur. *Eutropius,* inquit, *eorum ſedes à Quadis occupatas, ſatis oſtendit: ut ſuſpicer omnes deletos, cum*

Quadi Marcomanniq; sub Aureliano in Italiam prorupêre. exstat adhuc in eis vallis, Marcomanna nomine. Periêre & illi; atq; ab Alemannis (colluvies Germanorum erat) superati, in eorum nomen concessêre. à Theoderico deinde Gotho victi, Francis ex fœdere dediti sunt. Aucti demum Saxonum accessione, quos, ob violatam pluries fidem, sedibus ejectos Carolus Magnus in Alpes conjecit; Suitenses cœpêre dici. Paruêre deinde regibus Germanorum. Centum ferè anni sunt, cùm se, cæsis præfectis, in libertatem asseruêre, cum cæde repressis Cæsaribus. Alciato subscribit Joachimus Vadianus Helvetius, in commentariis suis in Pomponium Melam: *Helvetiorum vetustorum tractum hodie habitant, è Germanis illuc profecti. nec mihi de hoc dubitandum videtur: cùm linguæ commercio intimis Germanis respondentes; tum maximè, quòd morum & virtutum, quibus olim Suevos usos Cæsar scribit, insignia apud eos ornamenta adhuc durant, imò custodiuntur. Et Gallicam & Germanicam Helvetiam nunc Alemanni tenent.*

Helvetiorum urbes. Urbes veterum Helvetiorum fuêre, quarum etiámnum exstant reliquiæ. *Aventicum*, gentis caput, Cornelio annalium lib. 17. Friburgēsium ditioni subditum, *VViuelspurgum* hodie appellatur. *Vindonissa*, ad amnem Rusam, ubi Arulā recipit: Windisch vulgò dicitur:

citur: exiguus nunc est viculus: meminit Tacitus lib. 20. *Forũ Tiberii*, (Kåyserßstul) *Ganodurum*, (*Zurzacum* sive *Lauffenbergum*) apud Ptolemæum lib. 2. cap. 9. *Vitudurum*, (Winterdur) *Salodorum*, (Solenthurn) *Arbor fœlix* ad lacum Acromum, (Arben) *Tigurum* (Zürich.) *Tigurinus pagus* hodie Vry dicitur. At posterius condite *Friburgum*, *Berna*, *Lucerna*, *Scheffhusium*, *Sangallum*. Idem noster Tacitus lib. 17. *Castelli aquarum* sive *Thermarum* meminit: hoc est Baden/ oppidum in Ergoviâ, thermis celebre.

Flumina Helvetiam irrigantia, sunt: *Rhenus*: *Arula* Bernensis, à quo *Argovia* nomen accepit: *Turus* seu *Taurus*, à quo *Turgavia* dicta: *Limmaha* Tigurinus: & *Ruza*. *Flumina Helvetiæ.*

Lacus: *Acromius*, *Venetus*, *Tigurinus*, *Lucernanus*, *Vesenius*, & *Avellanus*. Et *Vocetius* mons der Bözberg. Helvetii hodierni *Suitenses*, (*Suizeri*) & *Confœderati*, (die Eydgnossen) à cõspiratione appellantur. Ipsi anno Domini M CCC XXXIII. sublatis præfectis, & excusso jugo, sese in libertatem vendicârunt: & cõfœderationem, paulatim accedentibus populis ac civitatibus, mirum in modum auxerunt. Sunt etiam hodie armis, viris, & memoriâ nominis clari. Ipsos in-primis ornant duo incõparabiles viri: *Joachimus Vadianus*, *Lacus in Helvetiâ.* *Ioachimus Vadianus.*

Heinrichus Glareanus. & *Heinrichus Glareanus*; humanitate, prudẽtiâ, & inæstimabili eruditione præditi; qui suam Helvetiam æditis monumentis illustrârunt: è quorum libris petat, qui plura de Helvetiis nôsse pervelit; adhibitis iis, quæ Cæsar in primo Commentario belli Gallici, Strabo lib. 4. & 7. Cajus Plinius lib. 4. cap. 17. naturalis historiæ, Cornelius Tacitus lib. 17. annalium, Florus lib. 3. cap. 4. Orosius lib. 6. cap. 7. Raphael Volaterranus lib. 4. geographiæ, de Helvetiis prodiderunt.

Boji Galliæ populi quoque fuêre, haud procul ab *Insubribus* dissiti: quemadmodum Julius Cæsar lib. 1. Commentariorum belli Gallici, & Strabo lib. 5. prodiderunt. Ii à Cæsare victi, Galliâ excedentes, Italiam transscenderunt: quos Romani finibus ejecerunt. Indè trans Rhenum in Germaniam profecti, Hercyniæ sylvæ incinctos incoluerunt campos. A quibus regio *Bojohemi* nomen accepit: quod vocabulum si interpreteris, significat Bojorum patriam seu domicilium; (der Bojer heym) nunc corruptiùs *Bohemia*.

Bohemia quoties cultores mutaverit. Ideóque Cornelius ait, suâ tempestate, cùm scilicet Fl. Vespasianus Romani imperii sceptra administraret, *mansisse Bojemi nomen, & significare loci veterem memoriam, quámvis mutatis cultoribus*. Vellejus Paterculus, volumine po-

ne posteriore, meliùs *Bojohemum*; Strabo lib. 7. *Bubiemum*: ipsam gentem, *Bemos* vocat Ptolemæus libro 2.

Hos *Bojos* è Bojohemo, potentissimus Suevorum populus, *Marcomanni*, depulit, paulò ante Julii Cæsaris adventum. id infrà Cornelius exponit; *Præcipua*, inquiens, *Marcomannorum gloria, viresq; atq; ipsa etiam sedes, pulsis olim Bojis, virtute parta.* Quòd verò hîc dicit: *Manere adhuc Bojemi nomen:*) videtur indicare, Marcomannos non solùm in locū, sed etiam in appellationem Bojorum successisse; ut *Boici*, hoc est, *Bojeri*, fuerint appellati: qui indè cum *Nariscis* & *Hermundurorum parte* Danubium transgressi, *Noricum, Vindeliciam*, & *Rhætiam secundam* cum Alpibus occupârunt: unde etiámnum *Bojoariorum* nomen ac ditio, cis & ultra Danubium. *Bavariam* vocant; elegantiores *Bojoariam*: quam eruditè, æditis tabulis & chartâ, descripsit Joannes Aventinus, diligentissimus vetustatis indagator. *Boji à Marcomannis ejecti.*

Ejectis è Bojohemo Marcomannis Quadisque, *Sclavini*, Scythica & barbara gens, intraverunt: quos ab occupato Bojohemo, vulgus *Bohemos* appellat. Regionis situm, Franciscus Faber Silesius, graphicè his versibus descripsit: *Sclavi in Bojohemum.*

Bajohemi descriptio & situs.

Frigida Parrhasiam regio est porrecta sub arctos,
Germanis habitata viris: nunc advena nostra
Rura colonus arat: dominum longæva vetustas,
Et genus, & nomen, gentemq́ invertit herilem.
Tota ferè gelido Boreâ subjecta boatu
Sudifici; Marcomannis confinis ad ortum,
Et nostris vicina Quadis: quà vergit ad austrum,
Est Panno & Bavarus, rapidusq́ binominis Istri
Alveus: adversam contingunt Sassones oram.
Undiq́ præruptis protractam Hercynia claudit
Sylva jugis, & nativo circumdata muro
Martia inaccessam colit hoste Bohemia terram,
Armenti pecorisq́ ferax, fluviisq́ per omnem
Irrigua: hinc totam flavus perlabitur Albis,
Natalemq́ rigat terram, patriósq́ colonos
Piscibus innumeris ditat; quem Multana frater
Exoneratus in hunc juvat auxiliaribus undis. &c.

Vrbes Bohemiæ.

Urbes habet plures. *Praga* metropolis & regia est: *Grezium* reginæ dotale: *Plana, Aldenbergum, Irberesdorfium, Graupum, Pleistadium, Trapenaurum, Moccenbergum, Schonbachium, Cinstadium*; (habent argenti plumbique mineras) *Pilsina, Litomeritium, Cuttenbergum, Sazium, Prixina, Tacha, Broda, Elenbogium, Nova domus, Pudissa, Cadanum, Slaggenvverda, Commenthavia, Lithomislia, Luna, Budinga Colonia, Melnigum.*

Flumina.

Amnes: *Albis, Egra, Multavia, Orlioze, Sazana, Misa, Lusinitius*; qui-

qui omnes in Albim egrediuntur. Æneas Sylvius historiam Bohemicam scripsit, quæ passim exstat. multa tamen insunt fabulosa.

Sed utrùm Araviscı in Pannoniam, ab Osis Germanorum natione; an Osi ab Araviscis in Germaniam commigrârint: cùm eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est: quia pari olim inopiâ ac libertate, eadem utriusque ripæ bona malaq; erant.

Aperuit paucis, quæ Gallicæ gentes in Germaniam transmigraverint: nunc etiam aliarum nationum gentes memorat, quæ in Germaniam concesserunt: dubitans, num ARAVISCI, (qui Danubiū accolebant in *Pannoniâ inferiore*, juxta Cl. Ptolemæum lib. 2. cap. 15. supra Dravi fluminis ostia: quorum sedes nunc *Hungari* tenent) *ab Osis Germanorum natione*, Danubio transscenso, *in Pannoniam abierint*; aut *Osi* è Pānoniâ *ab Araviscis in Germaniam* transgressi fuerint? *cùm* suâ tempestate *eodem adhuc sermone*, Pannonico videlicet, *usi sint*. Quam tamen dubitationē videtur infrà explicare; *Osos*, dicens, *Pannonica lingua coarguit non esse Germanos*. Putantur

Osi incoluisse *Maravaniam*, quà ad Istrum declinat. Suspicatur Erasmus Stella, *Ositium* montem ac urbem in orâ Misnensi, ab Osis appellatam. Ego Sclavicum vocabulum potiùs dixerim. *Sclavi* enim, quos *VVinidas* (Wenden) vocamus, totam Saxoniam aliquando occupârunt: quorum reliquiæ adhuc hærent in ripis Albis fluvii. Idem Stella, portiunculam Misnensis terræ, quæ à Salâ incipit, & ad Moldavum amnem extenditur, & quam Elister amnis perlabitur, Ostland vulgò dictam, Osorum coloniam fingit. quę potiùs à vento orientali, Ost Germanis dicto, nomen servavit: sicut Ostenreich/ id est, orientale regnum; ita *Ostlandia*, hoc est, orientalis terra. In quâ *Lipsia* urbs, academiâ celebris, & *Pegavia*, sitæ sunt. Quam oram aliquandò *Sorabi* quoque, Sclavica gens, tenuerunt. Joannes Franciscus Picus, in carmine de mysteriis Dominicæ crucis in Germaniam delapsis, ad Maximilianum Cæsarem, Taciti dubitationem sic in versus traduxit:

Sclavi Saxoniā occupaverunt.

Osus Araviscodubium deductus, an illo
Hic genus antiquum referat, sub judice lis est.

Vtriusq; ripæ) Pannonicæ & Germanicę. Nam Danubius Germaniam à Pannoniâ disterminat, Ulteriorem, id est, dextram

ripam

ripam fluminis, *Araviſci* accoluerunt; citeriorem, id eſt, ſiniſtram & Germanicam ripam, *Oſi* tenuerunt. Et ut aliquid mali propter vicinum malum: ita aliquid boni propter vicinum bonum.

Treviri & Nervii, circa affectationem Germanicæ originis, ultrò ambitioſi ſunt: tanquam per hanc gloriam ſanguinis, à ſimilitudine & inertiâ Gallorum ſeparentur.

TREVIRI, quia ad ſiniſtram Rheni ripam, occidentem versùs, habitant; veteres Galliæ Belgicæ attribuerunt. Cæſar libro 2. belli Gallici, *Treviri*, inquit, *quorum inter Gallos virtutis opinio eſt ſingularis.* Et libro 3. *Treviros proximos Rheno flumini* ſtatuit. lib. 4. *per Trevirorum fines citatum ferri Rhenum* tradit. Similiter Plinius lib. 4. cap. 17. hiſtoriæ mundi, inter Galliæ populos numerat. & Pomponius Mela lib. 3. *Treviros Belgarum* dicit *populos.* quemadmodum etiam noſter Tacitus, hiſtoriæ Auguſtæ libro 20. Et licèt *Galli* ſint natione: tamen *circa affectationem Germanicæ originis ultrò ambitioſi ſunt*, teſte Cornelio. Ideò Strabo libro 4. Ptolemæus libro 2. capite 9. & Ammianus Marcellinus

Treviri medii inter Germaniā primam & secundam.

libro 15. *Germanis* accenset: nam inter primam & secundam Germaniam, mediam ditionem tenent, ad Rhenum, finitimi Nerviis, Menapiis, Eburonibus, Rhemis & Mediomatricibus. Horum regionem *Mosella* vitifer amnis, quē Ptolemæus *Obrincam* vocat, perlabitur: qui ad *Confluentes* oppidū, in Rhenum descendit: quem elegātissimo carmine Ausonius poëta celebravit. Caput gentis est *Augusta Trevirorum*, vulgò Trier appellata: de quâ idem Ausonius cecinit:

> *Armipotens dudum celebrari Gallia gestit,*
> *Trevericæq́ urbis solium, quæ proxima Rheno,*
> *Pacis ut in mediæ gremio secura quiescit,*
> *Imperiiq́ viros quòd alit, quòd vestit, & armat.*
> *Lata per extentum procurrunt mœnia collem:*
> *Largus tranquillo perlabitur amne Mosella,*
> *Longinqua omnigenæ vectans commercia terræ.*

Cæsar libro 8. belli Gallici, *civitatem Trevirorum* dicit *Germaniæ vicinam*. De eâdem Rudolphus Agricola, Burgundiæ Regis gesta describens: *Treveris rerum gestarum magnitudine, & vetustate urbis præclara. Gallica gens; nunc Germanica.* Sedes est episcopalis, quæ viros summè pios aliquādo aluit: Paulinum scilicet,

ſcilicet, Priſcillianum, Athanaſium, & Hieronymum. Quicquid hodie à *Maguncia*co, per Trevirenſis epiſcopi ditionem & Moſellæ montes, ſeu *Obrincanum tractum*, (quem vernacula lingua Hūdsruck/id eſt, Canis tergum, ſeu Hunorum receſſum vocat) ad *Arduennam* ſylvam extenditur, Trevirenſis erat ditionis. Civitates horum ſunt, juxta Ptolemæum; *Magūciacum, Bingium, Legio Trajana, Ficelia, Bodobriga, Confluentes, Rigodolum, Marcodurum, Antiniacum, Novomagum, Matricorum* ſive *Dinodurū*, Francis *Theodonis villa* appellata. In illis eſt quoque *Ripuaria*, inter fluvios Moſellam, Rhenum atq; Moſam poſita: alio nomine *Neuſtria* & *Auſtraſia*, Weſterreich dicta. Ibi eſt quoq; *Eyſlia* & *Arduenna ſylva*. Ipſi Treviri bello interfuêre, quod inter Cæſarem & Pompejum geſtum eſt; teſte Lucano libro 1. Treverorum urbes.

Tu quoq; lætatus converti prælia Trevir.

Relege Othonem Friſingenſem lib. 1. cap. 8. & recentiores, qui plura de Treviris recitant.

NERVII quoq; Galliç Belgicæ populi fuêre, efferatiſſimi & bellaciſſimi, denſiſſimas (ut ait Plutarchus in C. Cæſaris vitâ) incolentes ſylvas, ultra *Moſam* fluvium, ad occidentem ſiti: *Atrebatibus, Ambianis, Aduaticis,*

Morinis, Vellocasibus, Veromanduis ac Treveris finitimi; velut ex ipso Cæsare, comment. belli Gallici 2. colligitur: qui cùm quæreret de naturâ moribusque *Nerviorum*, sic reperiebat: *Nullum aditum ad eos esse mercatoribus: nihil pati vini, reliquarumq; rerum ad luxuriam pertinentium inferri: quòd his rebus relanguescere animos, eorumq; remitti virtutem existimarent: Esse homines feros, magnaq; virtutis.* Horum fines percurrunt *Scaldis*, *Lisa* ac *Sabis*, flumina; quæ influunt in Mosam. Velut idem Cæsar libro 6. belli Gallici scribit. *Scaldis non procul ab oppido Brielis*: ab hoc *Scaldia*, Selandiæ insula, nomen habet. Ad hos, eodem authore, *Arduenna sylva*, totius Galliæ maxima, pertinet. Tacitus libro 20. annalium; *Nerviorum Germanorumq; pagos vicinos facit.* Strabo lib. 4. ipsos Germanis tribuit. *Contigui*, inquit, *Trivagris* (ita Treviros cognominare videtur) *sunt Nervii; & hi quoq; natio Germanica.* Horum mentio est apud Lucanum lib. 1. Pharsaliæ:

—— Nimiumq; rebellis
Nervius, & cæsi pollutus sanguine Cottæ.

Multa de illis Cæsar lib. 2. 5. & 6. belli Gallici. Plutarchus in vitâ Cæsaris: Appianus in libro, qui Celticus inscribitur: Plinius libro 4.

libro 4.cap.3. tradunt, Nervios condidisse inhabitâsseq; *Tornacum* urbem; cujus Antoninus Pius in itinerario suo, & divus Hieronymus in epistolâ ad Gerontiam meminerunt. ea est libera & episcopalis Gallicæ Flandriæ civitas, Scaldis fluminis ripæ imposita; cujus transscaldina pars Cameracensi diœcesi subjacet: magnis variarum rerum mercaturis constat. *Nervii* quondam *Novimagensi episcopo* tantùm parebant: unde *Novimagum* Nerviorum caput fuisse colligitur. nunc etiam *Tornacensi* parent: & Nervii hodie *Tornacenses*, à Tornaco civitate appellantur: Die in Tornawer Bisthumb / nicht weit von Flandern.

Sunt Germani, etiam olim *Germanicæ originis ambitiosi; tanquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertiâ Gallorum separentur.*) Gallos etiam Cæsar, libro 1. & 6. belli Gallici, *inertiæ & mollitiei* accusat. Pomponius Mela libro 3. *superbiæ, superstitionis & immanitatis.* Sunt namq; singulis nationibus sua vitia & notæ. Sic *Latini* superciliosi & elati; *Ligures* vani; *Græci* mendaces & leves; *Hispani* jactabundi; *Pœni* fœdifragi, vafri & insolentes; *Athenienses* molles; *Romani* severi; *Florentini* parci; *Scythæ* asperi; *Parthi* fugaces; *Thraces* bibaces; *Thes-*

Galli inertes.

Peculiares notæ gentium.

ſali perfidi; *Cares* viles; *Leontini* luxurioſi; *Cretenſes* vani; *Arcades* ſtolidi; *Mileſii* effœminati; *Scythotauri* inhoſpitales; *Sybaritæ* faſtuoſi; *Aſoti* luxurioſi; *Germani* feroces, ab authoribus prædicantur: adeò nihil ex omni parte beatum.

Ipſam Rheni ripam haud dubiè Germanorum populi colunt: Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbii quidem, quanquam Romana colonia eſſe meruerint, ac libentiùs Agrippinenſes, conditoris ſui nomine, vocentur, origine erubeſcunt: transgreſſi olim, & experimento fidei ſuper ipſam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut cuſtodirentur.

VANGIONES, ſicut etiam *Treboci*, *Nemetes*, *Ubii*, ac *Batavi*, veteris Germaniæ fuerunt populi, dextram Rheni ripam accolentes: qui, transito Rheno, in Belgicam regionem immigrârunt. Unde à quibusdã authoribus inter Galliæ gentes recenſenturi quòd Rhenus utriusq; populi fuerit discriminator, & limes occiduus Germaniæ. Cæſar tamen Julius, Commentario primo belli Gallici, *Vangiones*, *Tribocos & Nemetes*, inter Germa-

Germanos numerat: dum hos tradit fuisse in exercitu *Ariovisti* Regis Germanorum. Et libro 2. *plerosq; Belgas à Germanis ortos, Rhenumq; antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse; Gallosq;, qui ea loca incolerent, expulisse.* Similiter Plinius, naturalis historiæ scriptor, libro 4. cap. 17. *Rhenum accolentes*, inquit, *Germaniæ gentium in eâdẽ* (Galliæ) *provinciâ, Nemetes, Tribocci, Vangiones: hinc Ubii, Colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi, & quos in insulis diximus Rheni.* Ptolemæus etiam, libro 2. cap. 9. *Vangiones* in superiori Germaniâ statuit. Et Ammianus Marcellinus lib. 15. *Deinde prima*, inquit, *Germania; ubi, præter alia municipia, Magunciacos, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratos, barbaricis cladibus nota.* Quibus omnibus accedit noster Tacitus, Germanorum populos referens *Vangiones* esse. Quorum testimoniis adeò perspicuum est, *Vangiones* semper Germanorum populos fuisse, etiamsi jam multis seculis sinistram & Gallicã ripam occupaverint; ut nemo id queat inficiari. Putant verò antiquitatis studiosi, *Vangionum* nomenclaturã, à germanico vocabulo Fuitgaw/ quod regionis finitimæ est, ortã; & Latinos peregrinam vocẽ, in Vangiones deflexisse, quasi Vungaugiones. Illorum loca im-

plent hodie, qui parent *VVormacienſi* epiſcopo: Dieim Wurmſer Biſthumb ſind. Ptolemęus lib. 2. cap. 9. *Borbetomagum* Vangionum caput dicit: quod Germani *VVormaciam* nominant; quaſi dicas Bormagum, ſive Vormagiam. Civitas eſt imperialis & epiſcopalis, loco amœniſſimo, ac vini & frumenti feraciſſimo ſita: ubi Carolus Magnus, & ejus ſucceſſores Germani Imperatores, frequenter comitia celebrârunt. Ubi etiam noſter divus Carolus, ejus nominis Imp. V. ſua regni auſpicia inchoavit: habito illîc primo Procerum regni concilio. Propè adjacet mons Dornſperg; ad quem Adolphus, Comes ab Anaxone, Rom. Imp. fuit vict' ab Alberto Auſtriaco, an. Domini M CC LXXXIX. *Vangionum* mentio etiam apud Ciceronem, in epiſtolis ad Pomponium Atticum, libro 14. exſtat: quemadmodum nuper Beatus Rhenanus, ornamentum Germaniæ, etiam hunc depravatum locum reſtituit, libro ſecundo rerum Germanicarum. Lucanus libro I. veſtitum ipſorum Braccas fuiſſe, teſtatur:

Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis
Vangiones. ——

Guntherus Ligurinus, libro 5. de rebus Friderici primi, VVormaciam ſic celebrat:

VVorma-

VVormaciam petiit; medio quæ gurgite Rheni
Gallica Germanis opponit rura colonis.
Utraq; frugiferis tellus uberrima campis,
Utraq; vinetis exuberat, utraq; pomis,
Piscibus atq; feris, & cunctis rebus edendis.

In Vangionum regione, cis Rhenum, vicus est *Pfedersheymium*; à vini præstantiâ, quod ager illius ædit, vulgò celebratus. Vangionum presul fuit proximo seculo *Ioannes Dalburgius*, peritissimus Græcæ & Latinæ linguæ, & ab Rudolpho Agricolâ, Sebastiano Branto, atque multis aliis, summis laudibus celebratus. *Ioannes Dalburgius.*

TREBOCI, supra Vangiones & Nemetes, in Rheni ripâ nunc siti; è veteri Germaniâ Rhenum transgressi, in *Mediomatricorum* tractum immigrârunt: authore Strabone, libro 4. his verbis: *Post Helvetios, Sequani & Mediomatrici Rhenum incolunt. In quibus Tribocci, natione Germani, relicto natali solo, Rhenoq; trajecto, sedes posuerunt.* Cæsar libro 1. belli Gallici, *Triboces*; in quarto, *Tribucos*: Ptolemæus lib. 2. *Tribonos* appellat. Conradus Celtis, à trib. quercubus aut fagis, Nymphis antiquâ religione consecratis, etymum deducit: quòd, cùm Germani in Galliam erumperent, in alterâ Rheni ripâ, sinistrâ *Tribocorum etymon.*

ſcilicet, expulſis Gallis, conſederint; *Tribotes*, corrupto vocabulo, dicti fuerint, pro *Treybuchis*. Hic tractus poſtea, ſub poſtremis Cæſaribus, *Argentoratenſis* eſt dictus; ab *Argentorato* urbe: quam ſemidocti *Argentinam* vocant; Alemanni *Straßburgum*: juxta quam, referente Ammiano, Julianus vicit Alemannos. Ampla eſt hodie civitas, ab Ammiano Marcell. lib. 15. 16. & 17. celebrata: ſimiliter à divo Hieronymo ad Gerontiam; Eutropio, in vitâ Conſtantini lib. 10. ac Sexto Aurelio. Argentoratenſis ſeu Trebocorum tractus, hodie *Alſatia*, ab *Alsâ* fluvio, qui mediam interfluit Alſatiam, (quondam *Ellus*, nunc *Illa* quoq; dictus) appellationem habet. Ptolemæus, inter Tribonorum oppida, etiam *Breucomagum* & *Elcebum* nominat. *Breucomagus* hodie vicus eſt Brumat / duobus miliariis infra Argentoratum ſitus, *Elcebus*, Seleſtadio fuit propinquum; quemadmodum in ſuis rerum Germanicarũ libris indicat Beatus Rhenanus, ejus ſoli indigena: unde quoque ejus ditionis deſcriptio petenda eſt. *Argentoratum* carmine deſcripſit etiam Hieronymus Gebvvilerus; quem adi: & Deſiderius Eraſmus Roterodamus ejus laudes, in ſcholiis ſuis in Hieronymum, non ſilet.

NEME-

NEMETES, ſupra Vangiones, Rheni fluminis accolæ, ſuperioris Germaniæ populi fuerunt: teſtimonio Julii Cæſaris, in primo belli Gallici; Plinio libro 4. cap. 17. Ptolemæo libro 2. cap. 9. & Ammiano Marcellino libro 15. quorum verba in Vangionibus retulimus. Et præter ea, quæ hîc aſtruit Cornelius, eosdem libro annalium 12. Germanis attribuit; *Iisdem temporibus*, inquiens, *in ſuperiore Germaniâ trepidatum, adventu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus, auxiliares Vangiones ac Nemetes, addito equite alario, monuit, ut anteirent populatores, vel delapſis improviſi circumfunderentur.* Hos putant à ſolitudine appellatos; quòd locum à cultoribus deſertum inhabitârint. Niemand enim, ſive Niemet/ Alemannis neminẽ ſignificat. Hodie *Spirenſis* diœceſis cultores, Nemetum ditionẽ tenent. Ptolemæus *Neomagum* in Nemetibus ſtatuit. Ea haud dubiè nunc eſt *Spira*, civitas imperialis, epiſcopali ſede inſignis, ac Regum Germaniæ ſepulturâ nobilitata. nam *Conradus II. Heinrichus III.* qui dictꝰ eſt *Niger, Heinrichus IV.* dictus *Senior*, & *Heinrichus V.* dictus *Junior*, *Rudolphus Habsburgius, Albertus*; ſua illîc oſſa condiderunt. quemadmodum duo verſus parieti inſcripti teſtantur: *Imperatores Spiræ ſepulti.*

Filius hîc, pater hîc, avus hîc, proavus jacet isthîc;
Hîc proavi conjunx, hîc Henrici senioris.

Beatus Rhenanus, libro 2. rerum Germanicarum, *Spiram* à Romanis militibus *ad Pyrum* olim vocitatam suspicatur. Sebastianus Brant à molâ:

Inter Germanos quondam celeberrima Spira,
Quondam hæc à molis nomen habere studens.

Lucanus libro I. facit mentionem *Nemetis*, in numero singulari:

—— Tunc rura Nemetis
Qui tenet. ——

Cisrhenana Nemetum regio, nobile illud generat vinum, quod Alemanni, propter rubeum colorem, *Gensfüserinum* vocant. *Vinum Gensfüserinum.*

UBII quondam trans Rhenum, ad dextram fluminis ripam, sederunt; teste Cæsare, libro 4. commentariorum belli Gallici, his verbis: *Ad alteram partem succedunt Ubii: quorum fuit civitas ampla atque florens, ut est captus Germanorum.* & paulò pòst: *Qui sunt ejusdem generis, etiam cæteris humaniores; propterea quòd Rhenum attingant: multique ad eos mercatores ventitant, & ipsi propter propinquitatem, quòd gallicis sunt morib. assuefacti.* Et paulò inferiùs: *Ubii*

Vbii autem, qui uni ex transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant, amicitiam fecerant, obsides dederant; magnopere orabant, ut sibi auxilium ferret, quòd graviter ab Suevis premerentur: vel, si id facere occupationibus populi Romani prohiberetur, exercitum modò Rhenum transportaret. Id sibi ad auxilium, spemq; reliqui temporis satis futurum. Hi postea Rhenum traducti, Gallicam ripam accoluerunt: ubi etiamnum hærent. horum pristinas sedes postmodum *Franci* occupaverunt. Ipsos Strabo libro 4. *Vbios* appellat. *Loca hæc trans Rhenum*, inquit, *incolebant Vbii: quos ad interiorem Rheni ripam traduxit Agrippa; nec invitos quidem.* Straboni astipulatur noster Cornelius libro 12. annalium: *Agrippina Augusta* (Claudii Cæsaris uxor, Germanici filia, & Agrippæ neptis; in Ubiorum oppido genita) *quò vim suam sociis quoque nationibus ostentaret; in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamq; deduci impetrat*, (à Claudio nimirum marito:) *cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac fortè acciderat, ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet.* Idem Tacitus lib. 20. narrat, Batavos nullos pejùs tractâsse, quàm *Vbios*: quòd hi, *genus Germanicæ originis, ejuratâ patriâ, Romanorum nomine Agrippinenses vocarentur.* Hactenus Tacitus.

Franci Vbiorum loca occupaverunt.

Ubii nunc ſunt, qui Colonienſem archiepiſcopum agnoſcunt. Et *Coloniam Agrippinam*, ampliſſimi nominis urbem, Marcellinus libro 15. in ſecundâ Germaniâ collocat; quam Sex. Aureli⁹ Galliæ tribuit. Cöln vocãt Germani. Hæc archiepiſcopum Electorem & Septemvirum alit, & literarum Gymnaſio nobilis eſt.

In Ubiis Cornelius *Marcodurum* vicũ memorat, ubi cohortes Agrippinenſium cæſæ ſint à Batavis; libro 20. annaliũ. Is locus hodie, prioribus duab. ſyllabis amputatis, *Durũ* appellatur: ubi ſuperſtitioſuli numen divæ Annæ adorant. E regione Agrippinẽſis Coloniæ ſitum eſt cœnobium Benedictorum monachorũ: *Tuitium* vocant, vulgò Teutſch; quod *Divitenſe munimentũ* fuiſſe, Rhenanus affirmat. Annotavit Hermolaus Barbarus, ad hodiernum diem ibi vicum *Ubium* videri, veteris appellationis indicium.

Ubii malunt *Agrippinenſes dici*, inquit Tacitus, quàm Colonienſes: *origine erubeſcunt*; non Ubios, ſed Agrippinenſes ſeſe appellantes. Poſtmodũ verò in corpus nomenq; Germaniæ redierũt; & Germanos cõſanguineos ſuos vocãt: author Tacitus lib. 20. Oppidum verò Ubiorum, *Colonia* eſt appellata: quòd Agrippina Auguſta novos illûc cultores, ſeu

Colonia unde dicta.

ſeu habitatores, ex Româ traduxiſſet. nam Colonia oppidum ſignificat, quò novi coloni habitatum mittuntur: Ein new beſetzte Stadt.

Ubi denique *Rhenum transgreſſi, & ſuper ipſam Rheni ripam collocati ſunt; ut arcerent* ingruẽtes Germanos, potiſſimùm Suevos, qui tum crebras in Galliam excurſiones fecerãt, ut eſt apud Cæſarem quarto belli Gallici; & *non ut* à Romanis *cuſtodirentur*.

Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripâ; ſed inſulam Rheni amnis colunt. Cattorũ quondam populus, & ſeditione domeſticâ in eas ſedes transgreſſus; in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne. nam nec tributis conteruntur, nec publicanus atterit: exemti oneribus & collationibus, & tantùm in uſum præliorum ſepoſiti, velut tela atq; arma, bellis reſervantur.

Pergit in deſcriptione Germaniæ populorum, ſiniſtram Rheni, id eſt, Belgicã ripam accolentium: quorum virtute *præcipuos* vocat *Batavos*. ne intelligas Cornelium de uni-

versis loqui Germanorum populis; etiã Istævonibus, Vigevonibus, & Herivonibus. sic enim sunt Taciti verba accipienda: *Omnium harum gentium*, videlicet cisrhenanarum, & à me hactenus memoratarum, Trevirorum, Nerviorũ, Vangionũ, Trebocorum, Nemetũ & Ubiorũ, *virtute pcipui sunt Batavi.)* Fuerunt autem BATAVI primitus quoque transrhenani, sicut etiã ii quos jam diximus; id est, in veteri Germaniâ siti. *Cattorũ* nimirum *populus* (cujus vestigiũ referre puto *Battenbergam*, Hessorum municipium) *& seditione domesticâ* pulsus, Rhenum trãscendens, in Belgicã concessit. author est ipse noster Cornelius lib. 20. historiæ Augustæ: *Batavi*, inquit, *donec trans Rhenũ agebant, pars Cattorum, seditione domesticâ pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultorib. simulq; insulam inter vada sitam occupavêre, quã mare Oceanũ à fronte; Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus Romanis, societate validiorum, attriti, viros tantùm armaq; imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox auctâ per Britanniam gloriâ*, (quam rem etiã in vitâ Julii Agricolæ, soceri sui, memorat) *transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant.* Hactenus Tacitus. Trãsgressi igitur Rhenum, primùm occupaverunt, quicquid à Rheni sectione

inter

inter Mosæ ac Rheni comprehendebatur ostia: ubi satìs magnus terræ tractus in modum peninsulæ producitur; qui *Mosavalia*, à Mosâ & Vahali fluminibus (dat Land zwischen Maes und Wahl) cognominatur. Hujus argumentum est *Battoburgum*, vetusta arx ad Mosæ ripam à Batavis condita: & supra illam *Cattvicus*, Batavorum terminus. Ubi etiam insula *Bomelia*, & insula *Tiela* (Bomelerwerd / unnd Tielerwerd) fœcundissimo loco positæ, & extra veram Batavorum insulam, hoc est, quę inter Vahalim ac Rhenum minimè cõtinentur; sed magis inter Mosam atque Rhenum: antiquo tamen jure ad Batavorum ditionem spectârunt, atque etiam hodie spectant. Deinde, cùm hi agri non sufficerent Batavorum multitudini, insulã intra Rhenum Vahalimque sitam, ad Oceanum usque, inhabitare cœperunt; *Batavorumq; insulam* nominaverunt. De quâ noster Tacitus lib. 2. hist. Aug. *Insula Batavorum, in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisq; copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi, veluti in duos amnes dividitur, servatq; nomen & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad*

Gallicam ripam latior & placidior adfluens: versò cognomento Vahalem accolæ dicunt: moxq, id quoque vocabulum mutat Mosâ flumine, ejúsq, immenso ore eundem in Oceanũ effunditur. Tacito Plutarch', in vitâ Othonis sylvii, subscribit. *Batavi,* inqt, *sunt inter Germanos optimi equites, insulam habitantes, quam Rhenus circumfluit.* Superior insulæ pars etiámnum *Batavicum* nomen retinet, (die Betaw) intra *Vahalim* & *Leccam*: ubi *Grinnes* (nunc Rhinen) oppidũ, & *Hussenum*, ejus imperium *Princeps Geldriorum* tenet; cui hæ Batavorum urbes subsunt: *Noviomagum*; *Bomelia*; *Tiela*, ad Vahalim; *Ruremunda*, ad Rurę & Mosæ confluentem sita; *Venlo*, ad Mosam: *Aquilina*, (id est, Arnhenm) Wagening seu *Vaganum*, (quam Tacitus *Vadam* appellat lib. 21. annalium: Rheno adjacet) supra quam Rhenus in Leccam & Issulam scinditur. *Dœsburgum*, (olim *Asciburgium* vocata) & *Zutphania*, sunt ad Issũlã. *Geldria*, à quâ toti regioni vocabulum, ac *Ersenum*, in præfecturâ Geldriæ jacent: *Locham, Grollis, Duddickom, Anolta, Schuleburgum, VVachtendunck, Stralen, Reichvvaldia, Pryfordia, Gruningum, Kuphorta.* *Noviomagum*, gentis caput est: cujus urbis pars inferior, *Hessi mons*, in hæc usque tempora, ab Hesso, Batavorum Principis filio, cognominata

Geldriæ urbes.

nata eſt: unde *Heſſis* nomenclatura. Arcis pars Vahali imminens, Dat Huß der Hülpen/ id eſt, domus auxiliaris, nuncupatur: quòd eam Julius Cæſar, contra aquarum vim, muniri curârit. Carolus Magnus arcem collabaſcentem reparavit; & ſacellum, diis Manibus ſacrum, Chriſto conſecravit. Ædificavit inſuper in hac arce tribunal, in quo crebrò inferioris Germaniæ populis jus dixit. *Gulielmus Comes Hollandiæ*, in Romani imperii regem, anno à partu ſalutifero MCCLIV. evectus, Noviomagum Geldriorum Comiti tradidit: in quorum ditione manet hodie quoque. Quatuor magna & navigabilia flumina, Geldriam, & ſuperiorem Bataviæ regionem perlabuntur: *Moſa* ſcilicet, Galliæ Belgicæ amnis; ac tria Rheni oſtia, *Vahalis*, (qui *Helius*) *Vacalos*, ac *VVallis*, (*Balus* aliâs dicitur:) hic Batavorum inſulã à parte meridianâ præterfluit: *Lecca* ſeu *Lycus*, qui veteris Rheni appellationem ſervat; & *Iſſula*, aliâs *Flevus* quoque dictus. Intra Leccam & Iſſulam *Venavia*, id eſt, paludum inſula, vulgò Velaw appellata, jacet: habet Arnheym/ Wagening/ ꝛc. *Geldriæ amnes.*

Inferior Inſulæ pars *Hollãdia* nũcupatur, & *Trajectẽſis*, das Biſthum vnd Stifft Vtrecht:

Hollandia urbes & flumina.

in quâ sunt urbes; *Batavodurū*, (hęc est *Duerstadiū*, ubi pars Rheni *Lecca* dici incipit) *Trajectum*, episcopalis civitas, (quæ, ad discrimē alterius *Trajecti*, supernè ad Mosam sitæ, *Ultrajectum* cognominatur) *Amsterdamum*, *Schiedamum*, *Roterodamum*, (Desiderii Erasmi Polyhistoris clarissimi natalis locus) *Culenburgum*, *Aspera*, *Huclenum*, *Gouda*, *Burenū*, *Lerdamum*, *Viana*, *Iselsteynium*, *Mondfordia*, *VVorda*, *veteres Aquæ*, *Ulardinga*, *Dilfi*, *Grevenhaga*, *Hardervygum*, *Gorichemum*, *Leydena*, *Schonhovium*, *Dordrachum*. Amnes verò, qui infernam Bataviam, id est, Hollandiam, perfluunt; prtæer *Rheni*, quę diximus, *ostia*, sunt: *Linga*, *Rotera*, *Amera*, *Gouda*, *Schia*, *Merva*, & *Barot*.

Hollandia descriptio.

D. Erasmus, in adagio, *Auris Batava*, Hollandiam patriam suam admodum honesto celebravit elogio: *Si*, inquit, *mores domesticos spectas; non alia gens est ad humanitatem, & benignitatem propensior: cuiq; minus adsit vel feritatis, vel truculentiæ. Ingenium simplex, & ab insidiis, omniq; fuco alienum: nullis gravibus obnoxium vitiis; tantùm ad voluptatem, præcipuè conviviorum, aliquantò deditius. Cujus rei causam esse puto, miram rerum omnium exuberantiam, quibus voluptatis studium irritari solet: idq; partim ob commoditatem importationum: quòd*

non

non solùm occupat duo nobilissimorum fluminum ostia, Mosæ, Rheniq́; verùm etiam quòd aliquâtâ sui parte Oceano alluitur: partim ob nativam regionis ubertatem; ut quæ passim navigabilibus ac piscosis interluatur fluviis, pascuis uberrimis abundet. Ad hæc avium infinitam copiam, paludes saltusq́ suppeditant. Proinde negant, aliam inveniri regionem, quæ simili spatio, tantum oppidorum contineat: mediocri quidem magnitudine; sed incredibili politiâ. In domesticæ supellectilis nitore, palmam uni concedunt Hollandiæ negotiatores, quibus pleraq́ pars orbis est peragrata. Mediocriter eruditorum, nusquam gentium frequentior numerus. Ad exquisitam eruditionem, præsertim antiquam, quò non perinde multi perveniant: aut vitæ luxus in causâ est; aut quòd apud illos plus honoris habetur egregiæ morum integritati, quàm egregiæ doctrinæ. Nam ingenium non negatum esse illis, plurimis constat argumentis: quanquam mihi sanè quàm mediocre contigit; ne dicam exiguum, ut & cætera pleraq́. Hæc Erasmus. Ipsam *Hollandiam* à cavitate, quòd sit cavernosa & poris plena, unde subtus aquea est, appellatam volunt. Conradus Celtis:

Hollandosq́ cavis habitant qui littora terris.

Caninefates, origine, linguâ, virtute Batavis pares, hujus insulæ partem incoluêre; Tacito lib. 20. authore. Brabanticum vulgus hos

Kennemerlanders vocat. Suetonius scribit, *Caligulam Batavos circa se corporis custodes habuisse.* Sic Juvenalis 8. satyrâ:

Hic petit Euphraten, juvenis domitiq; Batavi
Custodes aquilas armis industrius, at tu.

Meminit etiam Silius Italicus, lib. 3. belli Punici, in Domitiani laude:

Jam puer auricomo præformidate Batavo.

Lucanus hos *truces* vocat. De illis etiam Plinius lib. 4. cap. 15. & 17. Inter Batavorum Principes, clari sunt in historiis: *Bellinus* Rex Batavorum, & ejus filius *Admimocinus*; quorum meminit Suetonius in Caligulâ cap. 44. *Cariovalda, Claudius Civilis, Julius Paulus* è regiâ stirpe, *Cl. Labeo, Julius Maximus, Cl. Victor, Brinio Caninefas*: quos Corn. lib. 2. & 20. annalium celebrat.

Batavorum Principes.

Conteruntur.) Quidam codices *contemnuntur* habent; verùm mihi placet *conterũtur*: nam tributa, exactiones, vectigalia, & id genus onera, expilant & conterunt nationes Rhenanus putat, etiam legi posse *condemnantur*. *Damnare* enim Livius etiam pro multare usurpat, lib. 5. dec. quartæ; *Multos pecuarios damnárunt.* Aliâs quoq; scripsit Tacitus, *Batavos opibus Romanis societate validiorum non fuisse attritos, tributorum expertes, viros tantùm armáque imperio ministrâsse* ; libro 20. histo-

Batavi immunes.

historiæ Augustæ. Bataviam posteriùs *Franci* occupârunt; quos indè ejecit Constantius, Constantini Magni pater: quod Panegyristæ scribunt. *Franci occupauerunt Bataviam.*

Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraq; veteres terminos, imperii reverentiam. Ita sede finibusq; in suâ ripâ, mente animoq; nobiscum agunt: cætera similes Batavis; nisi quòd ipso adhuc terræ suæ solo, & cælo acriùs animantur.

MATTIACI ultra Rhenum, in ripâ Germanicâ, Batavis similes atque finitimi fuerunt; à Romanis quoque provinciales facti. eam insulam Rheni inhabitâsse feruntur, quę *Selandia* nuncupatur, ultima Germaniæ ora ad Septentrionē occidētémve: insula sanè frugifera ac portuosa; solum ipsum uliginosum & salsum; fossarū infinita multitudo quib' undā à pratis & fundis excludunt & linum in eis macerāt: lignorū vice glebas sole arefactas cremāt. Aggeres in littore exstructi (Dam vocāt linguâ vernaculâ) Oceani ęstus arcent. *Selandia* dicta, ist est, insularis seu maritima terra; ꝙ nostro Oceano appositа sit,

See enim Germanis mare & lacum significat; Land terram. Urbes habet, *Mittelburgum*; *Brielim*, à quâ non ita procul Scaldis in Mosam fluit; *Sonnam*, & *Ostervornium*, *Gœrceam*, *Breuvershovium*, Dreyscher / *Ciriczea*, celebre oppidum, cujus cives rei nauticæ peritiâ cæteras ferè maritimas nationes excellunt, in Scaldiâ Selandiæ insulâ: S. Paulus Land / S. Hansen Land / Bianen / Gauber / Schawweinsee / S. Marine Deich / Zollhauß / Remerswal / Wichenliebt / Blissingen / *VVestcapellam*, *Vercam*, *Eremundam*, *Bugesducum*, *Armvenem*. Selandiam ego Batavis mallem attribuere, & *Mattiacos* paulò superiùs juxta Cattos statuere, ubi sunt *Gelrensis* ac *Clevensis ducatus*, trans Rhenum in Germaniâ veteri, circa *Daventriam*, *Campos*, & *Suollim*, *sive Trajectum* episcopalem civitatē. quòd Cornelius mox dicat: *Ultra hos Catti*, &c. & lib. 1. annalium, *Mattium Cattorum caput* asseveret. Cujus loci vestigium videtur *Matmeld* referre. Curtius Rufus *in agro Mattiaco* reclusit specus, quærendis venis argenti; referente Tacito lib. 11. Annalium. Plinius lib. 31. cap. 2. historiæ mundi, testis est, *Mattiacos* in Germaniâ *fontes* esse calidos, trans Rhenum, quorum haustus triduo ferveat: circa margines verò, pumicem facere

Selandiæ urbes.

aquas.

aquas. Hermolaus Barbarus super Plinium, à Maguncíaco plus M CCCC. stadiis sitos refert *Mattiacos*; juxta Ptolemæi relationẽ; qui libro 2. cap. 11. inter Germaniæ urbes ponit etiam *Mattiacum*. In carmine Martialis poëtæ:

Accipe Mattiacas quo tibi Calve pilas.

Eruditi interpretes *Saponem Batavum* putant significatum: quòd sapo, ad rutilandos capillos, maximo usui fuerit Germanis, tam viris, quàm fœminis; Plinio authore, lib. 28. cap. 10. historiæ mundi.

Vltra Rhenum.) Julius Cæsar lib. 4. belli Gallici author est, *Rhenum* Romani populi terminum fuisse. Et Appianus Alexandrinus, in prooemio histor. *In Europâ*, inquit, *fluvii duo, Rhenus & Ister, potissimum Romanis finem imponunt: quorum quidem Rhenus ad Borealem Oceanum; Ister ad Euxinum pontum influit.* De Rheno idem scribit Florus, lib. 4. cap. 12. De Istro, post Sallustium, etiam Aulus Gellius lib. 10. cap. 7. noct. Atticar. *Rhenus limes Rom. Imperii.*

Acrius animantur.) Ut enim solum ipsũ frigidius, & aër crassior est: ita homines ædit crassos, duriores atq; tolerantiores. Plinius ad Trajanum Cæsarem: *Hæ gentes ferè non telis magis, quàm suo sydere armantur.* *Germani cœlo & solo animantur.*

Non numeraverim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiumq; consederint, eos qui Decumates agros exercent. Levißimus quisq; Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ poßeßionis solum occupavêre. Mox limite acto promotisq; præsidiis, sinus imperii, & pars provinciæ habentur.

Diu me torsi, qui fuerint aliquando *Decumates agri, ab levissimis quibusq; Gallorum occupati:* lego relegoque, volvo & revolvo Tacitum, singula verba penitiùs considerans; dubius, quo loci illos constituam. Hæsi aliquandiu, num sub Venetum lacum, quem Cellensem in Rheni descriptione dixi, collocē; aut infra Maguntiacū ad Rhenū: quòd Cor. mox videatur illis Cattos jungere. tandem in eam cōcedo sententiā, ut putem, *Decumates agros* fuisse ad confinium Germaniæ Rhætięq;, cujus superiùs meminit Tacitus: qui *trans Rhenū Danubiumq;* exstiterint. Nam postquā Tacitus sinistram, hoc est, Gallicam Rheni ripam, absolvit, quam *Treboci, Nemetes, Vangiones, Ubii, & Batavi* accolebāt: mox alteram Germanicā ejusdem fluminis ripam supernè exorsus, pergit describere, ad *Frisios* usque descendes. Initium autem Germaniæ

Decumates agri ubi fuerint.

Germaniæ initium ubi.

ad

ad Danubii fontem erat, & infra Venetum lacum; ubi nunc *Hegovia.* Illîc ergo, inter Rhenum & Danubii fontē, haud procul ab Martianæ sylvę initio, erant aliqui agri, quorum cultores non erant Germani; licèt solū ipsum fuerit Germanicū, ꝓpter situm, quòd inter Rhenum & Danubium interjaceat: in quos *Gallorū levissimi, & ob egestatem,* quæ cogit hominē extrema experiri, *audaciores,* intraverunt. Quem agrum si diligēter quæras, *Clecgaviam* habitatores Alemanni vocant, infra Hegoviā: cujus latera claudunt Martianum nemus, (Hercyniæ est caput) & Rhenꝰ amnis. Ibi vicꝰ est memorabilis, Hallow; ubi patrum nostrorū memoriâ, magna vis ossium humanorum effossa est: vulgus ꝓ martyribꝰ colit Thebeæ legionis, qui fuerint de cōmilitio divi Mauritii. Nisi alicui placeat, *Albā* in Decumates agros collocare; quæ & ipsa Hercynii nemoris portio est, rectà Danubiū sequens, Ulmam usq;: infra quam castellum *Albeggum* jacet, ab Albę extremitate sive angulo, quemadmodū conjicio, nuncupatum. Nec videtur *Deccēsis* arcis nomenclatura abludere, (quæ VVirtenbergensibus Principibus accessit) haud procul ab *Nicri* fluminis ripâ & *Kircheymio* oppido, cui indè cognomentū, sita; & Agricolarū bello, Anno salu-

Alba, Hercyniā saltus portio.

tiferi partus M D XXV. exusta: quam non pridem *Tectosagis* attribui: potest enim fieri, ut Tectosages in Decumates agros abierint. Ferax ager est & amœnus,&,præter frumenti & pabulorum ubertatem, feris & piscibus dives. *Martianũ nemus* frequentem præbet venationem. *Danubius,Nicer*(qui *Neccarus*) atque rivi,quorum plurimi eundem agrum perlabuntur,piscium ministrant copiam.

Vocat autem *dubiæ possessionis solum*, propter dubios & incertos possessores,nunc Germanos,mox Romanos: vel quòd neutri parti liceret illîc perpetuò considere. Si enim Germani occupâssent,pellebantur à Romanis: si usurpâssent Romani,vicissim à fortioribus Germanis extrudebantur.quando cõmunis Mars est, nec sinè causâ Homero ἀλλοπρόσαλλος cognominatus ; quòd nunc his,nunc illis dat vincere.

Mox limite acto,promotisq́ præsidiis, quæ ad fluviorum ripas erant, (ubi plerumque sua munimenta Romani collocabant, ut arcerent hostium vim) in Romanorum ditionem cesserunt; *sinus imperii, & pars provinciæ*, puto Rhætiæ,*habentur:* hoc est,recepti sunt in sinum imperii,& provinciæ partem. At *Decumani* sunt in Narbonensi Galliâ; Plinio & Pomp.Melâ authoribus.Ille enim in lib.3.

cap.

cap.4. historiæ mundi, de Narbonensi scribens Gallia: *Narbo*, inquit, *Martius, Decumanorũ colonia, duodecim millia passuum à mari distans.* Hic in 2. geographiæ ait: *Sed antestat omnis Atacinorũ Decumanorumq; Colonia, unde olim iis terris auxilium fuit; nunc & nomen & decus est Martius Narbo.* Dicta *colonia Decumanorum*, à legionum ordine numeróque, illûc à Triumviris, C. Julii Cæsaris curâ adhibitis, deducta: eo modo, quo secundùm Græcos Romani frequentiùs sunt soliti. *Decumani* ergo, decimæ legionis milites: sicut Secundani, Sextani, secundæ & sextæ. *Decumanus* præterea *limes* vocatur, qui secat agrum ab exortu ad occasum: sicut idem Plinius lib.18. cap.34. & Columella prodiderũt.

Vltra hos, Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant; non ita effusis ac palustribus locis, ut cateræ civitates, in quas Germania patescit. durant siquidem colles, paulatimq; rarescunt: & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simul, atque deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & major animi vigor. Multum, ut inter Germa-

nos, rationis ac solertiæ: præponere electos, audire præpositos, nôsse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem; fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quódque rarißimum, nec nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in duce, quàm in exercitu. omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque & copiis coonerant. Alios ad prælium ire videas; Cattos ad bellum. rari excursus, & fortuita pugna. Equestrium sanè virium id proprium; citò parare victoriam, citò cedere. Velocitas juxta formidinem; cunctatio propior constantiæ est. Et aliis Germanorum populis usurpatum, rarâ & privatâ cujusq. audentiâ, apud Cattos in consensum vertit: ut primùm adoleverint, crinem barbamq. summittere; nec, nisi hoste cæso, exsuere votivum, obligatumq. virtuti, oris habitum. Super sanguinem & spolia revelant frontem; seq. tum demum precia nascendi retulisse, dignosq. patriâ ac parentibus ferunt. Ignavis & imbellibus manet squalor-

lor. Fortißimus quisq; ferreum insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iamq; canent insignes & hostibus simul suisq; monstrati. omnium penès hos initia pugnarum. hæc prima semper acies, visu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura: pro-ut ad quemq; venêre, aluntur; prodigi alieni, contemtores sui, donec exsanguis senectus tam duræ virtuti impares faciat.

CATTI, Germaniæ populi, Cheruscis & Hermunduris finitimi fuêre. *Initium sedis ipsorũ ab Hercynio*, id est, ab eo saltu Hercyniæ, qui veterẽ retinet appellationem: Vulgò enim *Harto*, der Hartz, & *Hertici montes*, nomen habẽt. Durant montes ad *Visurgim* usq; fluvium; (*VVeseram* dicunt accolæ) & etiam illo trãſcenso, in *VVestvaliam* perveniũt, ad sylvã occidentalem Hercyniæ portionẽ, vulgò Westerwald appellatam, in terram usque *ducatus Bergensis*. Ptolemæus lib. 2. cap. 11. in hoc tractu statuit *Melibocum*, & *Abnobæos mõtes*: qui à Saxonicis, atq; Toringicis cãpis,

per Hessiam, VVestvaliam usq; protenduntur. Unde evidentissimum est, *Cattorum* oram supernè *Herticos, Saxones, Toringos, Franciæ portiunculam*, & mox *Buchonios* attingere, & per *Hessos* descendere in *VVestvaliam*, ad Rhenum usque; ubi hæserunt gentis reliquiæ, vulgò *Catzenelebogii*, pro Cattmelibocis, id est Cattis Melibocis, qui Melibocum montem accolunt: supersunt duæ arces hoc nomine, ditionis Hessicæ, quarum recentior Rhenum prospectat. Tradit Cornelius libro 13. annalium: *Inter Hermunduros Cattosq; certatum magno prælio, dum flumen, gignendo sale fœcundum & conterminum, vi trahunt, super libidinem cuncta armis agendi; religione insitâ, eos maximè locos propinquare cœlo, precesq; mortalium à deis nusquam propius audiri. Inde indulgentiâ numinum illo in amne, illisq; sylvis, salem provenire: non, ut alias apud gentes, eluvie maris arescente undâ; sed super ardentem arborum struem fusâ, contrariis inter se elementis, igne atque aquis, concretâ. Sed bellum Hermunduris prosperum; Cattis exitio fuit: quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravère; quo voto, equi, viri, cuncta victa, occidioni dantur.* Puto verò pugnatum ob Salis fontes, qui etiámnum extant in *Halâ* urbe *Saxonū*, ad *Salā* amnē sitâ.

Bellum Hermundurorum & Cattorum.

Hala & salinarum descriptio.

E fon-

E fontibus aqua salsa hauritur, quæ cocta, sanguine hircorum addito, in sal concrescit: quod indè in finitimas regiones, immensis curribus exportatur. Ipsa quinetiam urbs, à salinis nomenclaturam habet. Solent enim Germani communiter eas urbes, ubi sal cõficitur, *Halas* appellare: ut est *Halą Suevica* ad Cocherum fluviũ; *Hala Norica* ad Oenum; *Halholi* ad Juvanum, id est, Salzam; *Richalii* vel *dives Hala*, ad Alpes. Id vocabuli à Græcis mutuatum video, literâ finali resciſsâ: quibus est ἅλς & ἅλας; Latinis sal, literarum metathesi: nobis Germanis *Hal*, & ad Latinam formam *Hala*. Sunt etiam *Francusæ* in Toringis divites salinæ: & *Allendorffii* in Hessiâ, ad *Visurgim* amnem, cujus caput *VVerram* Toringi & Hessi vocant. At quia ultra *Salam* consederũt *Hermunduri*; citra autem, Catti: malo dicere, pro Salâ, quàm pro Visurgi, pugnâsse utrosq;. Ergo Toringicum & Hartonem nemora accoluerunt *Catti*: unde pulsi, alioque profecti, in Hispaniam puto, ubi *Cathaloniam* condiderunt; succedentib. *Toringis* atque *Hessis*, qui etiam nomen suum Cattorum regioni indiderunt. *Toringi & Hessi in Cattorum sedes.*

Drusi filius Germanicus, acri bello Cattos aggressus est; commemorante Tacito libro I. historiæ Augustæ. Ipsis captivi Ro- *Cattis servierũt Romani.*

mani, è clade Varianâ, in annũ XL. servierũt; & in superiore Germaniâ crebra agitârũt latrocinia: quemadmodũ idem noster Tacitus annaliũ lib. 12. recitat. Unde potuit fieri, ut alicubi hæserint aliquãdiu; velut Irenicus tradit, eos *Herenbergæ* in ditione VVirtẽbergensi sedisse. nam sub M. Antonino Philosopho, in superiorẽ Germaniam ac Rhætiam irrupisse, Julius Capitolin᷒ author est. Domitianus de Cattis Dacisq;, post varia prælia, duplicem triumphum egisse, prædicatur à Suetonio Tranquillo. Cui Martialis subscribit:

—— Ex Cattis gloria tota tua est.

Horum principes: *Arpus, Adgãdestrius* & *Catumerus*, celebrantur secundo & undecimo annalium.

Flumina Hessiæ. Flumina, Cattorum regionem perlabentia, & veterib. nota, sunt: *Visurgis*, id est, *VVesera*, cujus fons *VVerra* è Toringico nemore profluit; *Luppia*, qui in VVestvaliam transit; & *Adrana*, cujus hic noster I. annalium meminit: *Adernam* vocant historiæ: existimo hodie *Ederam* dici; alii *Ruram*. Ignobiliora sunt: *Fulda, Lanus* seu *Lona*, (der Lon) *Homa, Schalmus, Nida, Ana, Trusila*; à Druso Germanico reservans vocabulum, qui prope periit. *Urbes Hessicæ.* Urbes Hessicæ regionis: *Cassula*,

Ptole-

Ptolemæo *Stereontium* nuncupata, Principis domicilium;(is erat hoc tempore Philippus, magnanimus & fortissimus juvenis, virtute & prudentiâ admirabili præditus) *Marpurgum*, (*Pheugarũ* & *Amisia*, juxta conjecturã à Ptolemæo appellata) quondam Martis, nũc Minervæ & Musarum domus; *Ziegenheymiũ*; *Dreyssa*, Drusi nomen referens; *Schuartzenbornium*, *Trindelburgum*, *Ad S. Goarem*, *Brubachium*, *Gemunda*, *Allendorphium*, *Treffordia*, *Treburia*, *Melsinga*, *Dietza*, *Chamburgũ*, *Butzbachium*, *Nidda*, *Planckensteynium*, *Battenberga*, *Frislaria*, *Darmstadium*, *Francobergomum*, (D. Helii Eobani Hessi, non tantùm Hessiæ suæ, sed totius Germaniæ decoris, patria) *Crõberga*, (à Trajano, ut ferũt, condita) *Alsfeldia*, *Mons regius*, *Hana*, *Gelhusium*, *Giessen*, *Segen*, *VVerla*, *Suerda*, *Forslaria*, *VValdeckia*, *Corbachium*.

Intelligere occasiones.) Monet Beatus Rhenanus, in alio codice legi *necessitates*, sicut Annalium primo: *Jussosq; dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet.*

Alios ad prælium ire videas.) Notat aliorum impetũ, qui nihil prævident; quando narrat, Cattos non nisi consultè ad arma procedere, perinde atq; diutiùs sit pugnandum. Bellum enim & præliũ in hoc differũt:

quòd *Bellum* ſit totum tempus, quo in militiâ ſumus; quam illiterati *Guerram* vocant: *Prælium*, tantummodò armorum certamen; ein Schlacht. Livius refert, populum Romanum nullo bello; multis verò præliis convictum eſſe.

Rarâ & privatâ cujusque audentiâ.) Septimo caſu dictum eſt, id eſt, per raram & privatam audentiam. nam *Vertit* hîc abſolutè protulit Tacitus, ut aliâs ſæpe. Senſus eſt: per raram & privatam cujusque audentiam, apud Cattos in cõſenſum & publicum morem verſum eſt: *aliis etiam Germanorum populis uſurpatum*, ut adoleſcentes barbã ſummittant; intonſi maneant, donec hoſtẽ confecerint. Idque non erat fortitudinis, aut maſculæ virtutis; ſed ignaviæ, timiditatisq;: adeò veteribus Germanis fuerat conſuetudo, barbam alere. ut quibusdam, *Langobardis* ſcilicet, eſt nomen à promiſsâ barbâ: fuitque coma barbaque libertatis indicium. Indè puto, vulgarem illum noſtratium morem barbitii nutriendi, non à vetuſtiſſimis Germanis; ſed ſeriùs receptũ ab majoribus. quod vetus proverbium comprobat: nam cùm noſtri viderint aliquem barbam ſummittere, dicunt, *eum aut patrâſſe flagitium, aut moliri aliquod.*

Germani barbati.

Caſo-

Cæsô hoste, revelant frontem, squalorem ponunt, & abradunt barbitium, quasi tum *nascendi precium retulerint*. Eum morem Cattorum, idem noster Tacitus de Civili Batavo, (qui fuêre Cattorum pars) libro 20. annalium refert, his verbis: *Civilis, barbaro voto, post cœpta adversùs Romanos arma, propexum rutilatumq́ crinem, patratâ demum cæde legionum, deposuit.* Diodorus Siculus libro 4. *Indis morem fuisse* scribit, *per omnem vitam barbam nutrire.*

Iamq́ canent.) Id est, cani fiunt & albescunt: à *Caneo* secundæ conjugationis; unde *Canesco, Canus* & *Canities*. Virgil. 10. Æneid.

Canentem molli plumâ duxisse senectam:

de Cycno canit.

Omnium penès hos initia pugnarum.) Quod hîc de *Cattis*, alibi etiam de *Suevis* prodidit. Libro annalium 19. *Sido atq́ Italicus Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur, dum contra Vitellianos Vespasiani duces pugnarent.* In historiâ Germanorum, cujus authorem Lambertum Schafnaburgensem, monachum Herfeldensem, tradunt, quæ sub Heinricho Quarto scripta fuit, sic legitur: *Datum est negotium Duci Rudolpho*, (Suevorum is princeps erat, qui à *Catti & Suevi in primâ acie.*

Germanorum Principibus rex cõtra Heinrichum Quartum fuerat creatus) *ut ipse cum suis primâ acie confligeret: peculiari, scilicet, Suevorum privilegio, quibus ab antiquis jam diebus lege latum est. ut in omni expeditione Regis Teutonici, ipsi exercitum praecedere, & primi committere debeant.* Unde etiam Gotfridus Viterbiensis:

Judicio cœli dominantur in orbe Suevi:
Nunc ubicunque geri respublica praelia quaerit,
Ordine primus erit, gladio vult primus haberi,
Moreque signiferi primus in hoste ferit.

Proximi Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Usipii ac Tencteri colunt. Tencteri, super solitum bellorum decus, equestris disciplinae arte praecellunt. Nec major apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitum. Sic instituêre majores; posteri imitantur. Hi lusus infantium; haec juvenum aemulatio: perseverant senes. Inter familiam, & penates, & jura successionum, equi traduntur: excipit filius, non, ut caetera, maximus natu; sed prout ferox bello, & melior.

USIPII

USIPII, seu *Usipetes*, quos Ptolemæus libro 2. *Visptos* videtur appellare, Germaniæ secundę populi, *Istævonum* natio, ad Rhenum habitârunt: in eo haud dubiè tractu, ubi nūc *Clivenses* prope Hollandiā; deinde *Franci* ac *Hessi* coluerūt, ab *Francofordiâ*, Mœni exitu, ad occidentalē sylvam, id est, Westerwald/ & *Confluentes* usq;. In quâ plagâ etiam *Ringgovia* sita est, infra Maguneiacum, ad dextrā Rheni ripam; parva regiuncula, saltu & dumis in circuli formam conclusa: unde nomen illi. Circulum enim Germani Ring / *Augiam* locum pascuum vocant. *Heyrichus*, Hercyniȩ portio, orientale latus claudit; *Rhenus* occiduum. Vinum generat optimum: *Ringgoviense* dicunt. Urbibus quoque ac cœnobiis mediocriter est exculta: *Elfeldiâ*, *Erpachio*, *Monte S. Joannis*, *Rudesheymio*, *VValachio*, *Laureaco*, *valle Mariæ*. Sub Ringgoviâ, in Usipiorum orâ, juxta Rheni ripam, adjacent *Chaubi*, *Rhynfelsia*, *Novum Catzenelenbogium*, *Ressa*, quæ sunt Hessorum Principis; & *Lansteynium* ad Lani fluminis egressionem, antistitis Maguneiacensis. **Ringgoviense vinum.**

TENCTERI verò, qui & *Tencatheri*: Plutarchus in C. Cæsaris vitâ, *Tenteridas*; Florus in epitomâ Livianâ libro 138. *Cenchreos* appellant. Et meminit illorum

etiam Appianus in Celtico. Sub Usipiis accoluerunt, Rheno tantùm ab Ubiis discreti; Cornelio referente lib. 20. hist. Aug. Ideo hæc ora nũc est, partim *Bergensis* ac *Juliacensis* ditionis, *Comitũ ab Anaxone*, (id est, Nassaw) Königsteyn/ & Steynwerd; ubi etiam Hochjnig & *VVederavia*: partim etiam *Hessorum* & *Francorum*. Ubi sunt, *Engers, Lintium, Draccenfelsa, Lulsdorffium, Düsseldorffium, Angerhortum*, & *Roerhortum*. Amnes: *Duselus, Angra* ac *Rora*.

Francorum situs & descriptio.

In *Usipetum* & *Tencterorum* loca concesserunt *Franci*, postquam recesserunt ab Sicambrorum finibus, ostiis Rheni & Oceani litoribus; ubi primitus habitârunt: deinceps, relictâ *Coloniâ Agrippinâ* & *Rheno* amne, ad *Salam* & *Mœnum* flumina consederunt; ubi & hodie manent. Habent autem, ab oriente, *Bohemos & Noricos*; à meridie, *Suevos*; ab occidente, *Rhenum* fluvium & *Hessos*; à plagâ aquilonari, *Toringos*. Terra densissimis sylvis asperisque montibus clausa est; intus plana, ac fertilis Cerere & Baccho. Vinum ipsum bonum & salubre, si nullum adhibeatur vitium, ob sui præstantiam, in remotissimas exportatur terras. *Babenbergensis* ager, ripis Mœni ac Radiantiæ junctus, magnam fert copiam *Glycyrrhizæ* radicis: quæ indè curribus

Vinum Francicum.

ribus in totam vehitur Germaniam. Insunt urbes imperiales, à Germanorum regibus libertate ac privilegiis donatæ: *Rotenburgum*, *VVynsheymium* ad Æstum amnem, *Sueinfordia*, & *Francofordia* ad Mœnum. *Norimberga* Francorum finibus adjacet; sed inter Francicas urbes minimè connumeratur. *Rotenburgum* hîc mihi duplici nomine celebranda est: priore, quòd *Joannem Hornburgium*, civem patritio genere editum, & qui natalium claritudini (quibus hæc civitas pollet) literarum morumq; splendorem conjũxit, hominem multis hinc annis mihi summâ familiaritate junctum, pepererit: alterâ, quòd in eâ veterem amicum, *Joannem Boëmum*, Musarum alumnum, Teutonici ordinis presbyterum, æditis etiam ingenii sui monumentis clarum, proximo anno amiserim. Non postrema est inter Francicas urbes: *Tubero* amni, qui Tuberano agro vocabulũ indidit, imminet. Facilè crediderim, hãc fuisse Francorum præsidium adversùs finitimos Suevos: quemadmodum fuerunt *Hala* & *Dünkelspühelium*, Suevorum contra Francos. Episcopales civitates Francia habet tres: *Babenbergam*, *VVirciburgum*, & *Maguncıacum*. *Babenbergensis* antistes sub se habet *Staffelsteynium*, *Holfeldiam*, *Cronachum*, *Eberman-*

Ioannes Hornburgius.

Ioannes Boëmus.

ſtadium, Vorcheymium, Hertzogaurachũ, Hochſtadium, & alia quædam municipia. *VVirciburgenſis* præſul, (qui ſe etiam *Francorum ducem* ſcribit: nam Franciam fuiſſe aliquando ducatum, ex hiſtoriis notum eſt) *Haſſordiam, Künigsbergum*, (unde ille callentiſſimus Græcæ & Latinæ literaturæ Aſtronomus, *Joannes à Monte regio*, Mathematicorum hujus temporis princeps, ortus eſt) *Ochſenfordiam, Künigshovium, Caroloſtadium, Gemundam, Tettelbachium, Aubam, Hammelburgum*, & alia plura oppida, arces, vicoſque. *Maguntiacenſi* archiflamini ſubſunt, *Mildenburgum, Aſchenburgum, Biſchoffsheymium*, &c. Magnam hujus regionis ditionem tenet quoque *Marchio Brandenburgenſis*: cui audiunt, *Kitzingia, Uffenheymium, Briſtadium, Creglingiacum, Neuſtadium* ad Æſtum amnem; unde natus eſt acutiſs. ingenii vir, *D. Chriſtophorus Piſtoris*, quo Princeps noſter junior, D. Albertus Marchio Brandenburgenſis, optimæ ſpei puer, præceptore diligẽtiſſimo uſus eſt. Quædam Franciæ portio etiam ad *Saxonũ Principem* ſpectat: velut *Coburgum* oppidum, excelsâ arce munitiſſimum, ac quædam alia. Irrigatur fluminibus: *Mæno, Radiantiâ, Æſto, Salâ, Sinnâ, Tuberóque.*

Ioannes Regiomontanus.

Chriſtophorus Piſtoris.

Gens

Gens ipsa viribus armisque potens, ac multâ nobilitate pollens. Tradunt *Carolum Magnum* è Francis ortum. Similiter *Cunradum primum* hujus nominis Imperatorem, *Heinrichum* Cunradi filium, & *Cunradum Secundum*, cognomento *Salicum*. Qui Francorum originem ad Trojanos retulerunt: non historias, sed meras nugas tradiderunt. Germani enim omnes indigenæ sunt; quemadmodum noster Cornelius astruit. *Francia dedit Imperatorem.*

Pergo ad *Usipios* & *Tencteros*: nam Francorum etiam aliâs in his commentariis memini. Julius Cæsar, libro 4. belli Gallici, memorat, *Usipetes & Tencatheros, magnâ cum multitudine hominum, flumen Rhenum transivisse; non longe à mari, quo Rhenus influit.* Causa transeundi fuit; quòd ab Suevis complures annos exagitati, bello premerentur, & agriculturâ prohiberentur: qui cùm plures annos Suevorum vim sustinuissent; ad extremum tamen agris expulsi, & multis locis Germaniæ triennium vagati, ad Rhenum pervenerũt: quas regiones *Menapii* incolebant. A Cæsare sibi agros attribui postulârunt; vel eos tenere, quos armis possederint: sese unis Suevis cõcedere; quib. ne Dii quidẽ immortales pares esse possint;

reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possent. Cæsar cum ipsis conflixit, & plurimos ipsorum cæcidit: sicut ipse fusiùs narrat; ubi etiam equitatum ipsorum celebrat: Et post Cæsarem, Plutarchus in vitâ ejus. Nostrâ tempestate *Franci, Hessi & Juliacenses equites*, non minori equestris disciplinæ arte præcellunt, quàm olim *Tencteri*. *Usipios* Britanniam deprædâsse, & in eâdem à Suevis Frisiisque interceptos; author est Cornelius in vitâ Julii Agricolæ. Eosdem cum *Tencatheris* domuit Drusus Germanicus; referente L. Floro, libro quarto, cap.12.

Hi lusus infantium.) De Carolo Magno scribit Eginhartus, quòd filios suos, quamprimùm ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac venatibus exerceri fecerit. & nostrorum Procerum ordini (*Nobiles* hodie vocant: qui à parentib. non tantùm imaginibus & natalium antiquitate claris, sed & virtute præditis atque nobilibus, prognati sunt) unicum nunc est studium, pueros nõdum ex ephebis egressos equis imponere, ad militiam & equestrem disciplinam instituere, labori & duritiei assuefacere: veram interim nobilitatem, quæ virtutibus constat, negligere. *hi lusus infantium, hæc juvenum æmulatio,*

Nobilitas vera quæ sit.

latio,& parentum delectatio. Utinam verò, quando solis sibi nobilitatis nomen ac titulum arrogant; tantùm ad virtutem, (quam possidere,est verè nobilem esse) ad ingenuas artes, juventutem erudirent: quantâ operâ docent inequitare; cristâ, galeâ, hastâ, loricâ, thorace, & gladio ornatum instructumque esse! Tenaciùs enim inhærent, quæ puerilibus annis consuevimus: juxta illum Flacci versiculum;

Quo semel est imbuta recens,servabit odorem
Testa diu. ——

Plures videas titulo nobiles; qui, præter insidere ephippiis, didicerunt nihil: & tamen hi, si quem ex ipsorum ordine conspexerint studere pietati,bonis literis ac virtuti, è sublimi derident. Istis nobilibus nihil est ignobilius stupidiusque.

Iuxta Tencteros, Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos & Angrivarios immigrâsse narratur, pulsis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum:seu superbiæ odio,seu prædæ dulcedine,seu favore quodam erga nos deorum. Nam ne spectaculo quidem prælii invidêre. super sexaginta millia, non armis

telisq; Romanis; sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisq; ceciderunt. Maneat quaeso, duretq; gentibus, si non amor nostri; at certe odium sui! quando urgentibus imperii fatis, nihil jam praestare fortuna majus potest, quàm hostium discordiam.

BRUCTERI, Germaniæ secundæ populi, *Istævonum* natio; Tencteris, Tubantibus, Chaucis, Frisiisque finitimi, inter *Amasiam, Luppiam, Rhenumq;* consederunt: id est, partem *Juliacensis, Bergensis, ac Cliuensis* ditionum, *Comitatum Marchiæ sive Marcaniæ atq; Lippianorum*, usque in *VVestvaliam* incoluerunt. Ubi *Rura, Emserus* & *Luppia* amnes labuntur, qui omnes in Rhenum exeunt. *Drusus* enim, ut author est Strabo libro 7. *contra Bructeros pugnans, ipsos in Amisiâ navali prælio vicit.* Et *Germanicus* Drusi filius, referente Cornelio annalium 1. *Cæcinam Legatum, cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Equitem Pedo præfectus, finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulq; pedes, eques, classis, apud prædictum amnem convenêre. Chauci, cùm auxilia pollicerentur, in commilitium adscitis*

sciti sunt. Bructeros sua urenteis, expeditâ cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit; interq; cædem & prædam, reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumq; Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haudprocul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumq; insepultæ dicebantur. Idem Strabo narrat; *inter Salam* (VVestvaliæ amnis est) *& Rhenum, cum Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus victorem oppetiisse.* Id alii *Maguntiaci*, ubi Drusi monstratur monumẽtum: alii inferiùs, juxta *Bingium*, factum affirmant. Ego in ipsâ *VVestvaliâ* cecidisse Drusum puto. Nam *Bructeri* bonam *VVestvaliæ* & *Angeriæ* partem tenuerunt, & quicquid infra *Monasterium* diœcesi subjacet, ubi paludes. Panegyricus namque Constantini filio dicatus, ait: *Fecisti immensam vastationem Bructeris, quâ natio paludinibus plena est.* *Drusus in VVestvaliâ cecidit.*

Amisia autẽ fluvius, ex Hessicis montibus, (*Abnobæos* vocat Ptolemæ') ortus, *Vvestvaliã* perlabit; *Padebornã*, (*Tuderiũ* Ptolemæo vocatũ) *Bekem, Halem, Sende, Ossebrugã, Telgeht, Monasteriũ, Revẽ, Gruningũ* abluit: & in *Chaucis*, id est, *Frisiis*, juxta *Emdem*, Oceano infunditur. Plinius in quarto, *Amisium* vocat. At

Luppia (hodie die Lippe appellatus) in Hessiâ consurgens, juxta *Vesaliam inferiorem*, è regione *Borici* oppidi, in ditione Juliacensi, Rhenum intrat. Ad cujus ripam sunt, *Lippenheym, Erlippen, Lippa, Susatum, Denheymiũ, Lunstadium, Recklinchusium*, altera *Durstenum*, *Sceernebeca*, *Aldendorpium*. *Lippiani*, (Comitatus vocabulum est) Bructerorum successores, ab hoc flumine cognominãtur. *Velledam* adhabitâsse, pridem diximus.

VVestvalia descriptio.

Ipsa verò *VVestvalia*, veteris Saxonię pars, sic appellata, quòd occidentalis sit. nam qui, ultra *Visurgim* fluvium, orientalem plagam occupaut, *Ostvali* Saxones cognominantur: ab Ost/ vento orientali; & Valen/ quod Saxonibus suâ linguâ pullum equinũ significat: hunc enim in militaribus signis habuerunt. ætas id nominis abolevit. Sic *VVestvali*, qui citra *Visurgim*, versùs occasum habitãt, ab West/ occiduo vento, nuncupantur. Ampla est regio, multis urbibus exornata: *Visurgi*, *Amisiâ, Salâ, Hasâ* & *Luppiâ* fluminibus, multisque paludibus irrigua: & indè pecorũ pascuis, quã arvis lętior: vini expers: potus, cerevisia; cibus, panis niger, caseusq;. Caro quoq;, tam bovilla, quã suilla: & quidem plurima; sed plerunque fumigata. *Rhenus* occidentalem illius plagam claudit; *Frisia* & *Traje-*

Trajectum, ſeptentrionalem; ortum, *Saxoniæ*; meridiem, *montes Heſſiæ* excipiunt. Quatuor in eâ reſident Epiſcopi: *Bremenſis*, in orâ juxta Saxoniam ad Viſurgim: *Mindenſis*, prope Toringiam, ad eundem amnem: *Monaſterienſis* & *Padebornenſis* in mediterraneâ, ad Amiſiam. Præter oppida quæ enumeravimus, ſunt: *Geſica, VVildehuſia, Herbordia, Fredeburga, Coſſefeldia, Varadorpium, Denhamum, Bortrenum, Sceenvorden, Benthemum, Holdenſelia, Laer, Scutorpium, Neuenhuſium, Delden, Noorthofen. Monaſterium*, velut dixi, in mediâ VVeſtvaliâ, à monaſterio ibi exſtructo, ſervavit nomen; cùm priùs *Mymyngrode* diceretur: teſtante Alberto Crantzio, libro ſecundo Saxoniæ. Ptolemæus *Mediolaniũ* videt appellâſſe. Nota eſt à factione *Anabaptiſtarum*, quam ſuperioribus annis ſuſtinuit. *VVeſtvaliæ oppida.*

Ex hac regione ſecedentes *Bructeri*, ab Chamavis & Angrivariis ejecti, in *Sarmatiam* cõceſsêre; & ad Balteum mare, domitis aut expulſis *Ulmigeris*, conſedêre; ubi illos Claudianus, in Honorici Imp. Panegyrico, ſtatuiſſe hoc verſu videtur: *Bructeri in Sarmatiam.*

——Venit accola ſylvæ
Bructerus Hercyniæ, latiſq; paludibus exit
Cimbrus.——

Nam Hercyniam in Sarmatiam usque pro- *Hercynia ulq.*

in Sarmatiam evagatur.

pagari, cùm de hujus sylvæ magnitudine scri-
beremus, indicavimus. Nūc *Prussi* & *Pruthe-
ni*, fracto paululùm vocabulo dicuntur. Cuj⁹
ꝓvinciæ sitū ac antiquitates, Erasmus Stella
duobus libellis, & Eobanus Hessus carmine,
dederūt. Nos quoq; infrà aliquid de eâdem
subnotavimus, veteres ipsi⁹ cultores memo-
rantes. Non desunt, qui *Bructeros* in *Brysgau-
dios seu Brisigavos*, quos etiā *Brisgéos & Brisaco-
geanos* dicunt, abiisse affirment; qui ad Rhe-
nū, infra Rauracos, ad Hercyniū saltum, cui
vulgò est Nigrę sylvę nomēclatura, accolūt:
quos ego à *Brisiaco monte*, hoc est, *Brisaco* op-
pido, cognominatos dixi, in Rheni descri-
ptione. Horum est *Friburgum*, amœnissima
civitas, publico literarum gymnasio, & pla-
tearum munditie clara. De *Bructeris*, pluri-
ma sparsim in annalibus Cornelii, & in volu-
mine secundo Velleji Paterculi. Conjectura
non levis est, hos à pontibus, quos Brucken
vocant Germani, nuncupatos. Sunt enim
singularum gentiū Germanicarū vocabula
plerumq; Teutonica, quę suū habent etymū.

Brisgavi ab Bructeris orti.

CHAMAVI seu *Chamani* (ut ego mallē le-
gere ꝓpter *Manni* reverētiā) inferioris quo-
que Germanię populi, juxta Rheni ostia &
Frisios sederunt initiò: ubi pridē Juli⁹ Cęsar
lib. 4 cōment. belli Gallici, *Sicambros* habitâs-

se

se ostendit; q. *VVestvaliã* circa Monasterium civitatẽ, *Clivia* & *Gelriæ* partẽ tenuerũt: quos Rhenũ traductos, Octavian' Augustus, Drusi auspiciis, in Galliâ Belgicâ collocavit, ad Mosã, in Menapios & Eburones; Suetonio & Floro referentibus: ubi nunc *Juliacenses* & *Clivenses Principes* regnãt. In *Chamavorũ* sedẽ immigrârunt primũ *Franci*, & deinde *Saxones*, qui nũc *VVestvali* appellant. Cor. lib. 13. annaliũ, Chamavorũ arva *Tubantes*, mox etjam *Usipios* occupâsse tradit. Ptol. lib. 2. cap. 11. horum etiã meminit juxta *Charusicos*. Ausonius in carmine Mosellę, ipsos *Chamaves* tertiâ inflexione profert: *Sicambri quas sedes tenuerint.*

Accedent vires, quas Francia, quasq; Chamaves,
Germaniq; tremant; tu verus habebere limes.

Hos Julianus in Germaniâ secundâ compescuit; ut author est Ammianus Marcellinus lib. 17. Raymun. Marlianus scribit, *uberrimos lacus paludibus & saltibus apud Chamanos horrere.* Fieri potuit, ut *Chamavi* è suis sedibus ejecti, ac dispersi per Germaniam, pars juxta *Chaminũ* Pomeranię civitatem hæserit; pars *Chamburgũ* Hessię, *Chamum* & alia hujus nominis loca, appellârint. Indè arbitror etiam Erasmũ Stellã, & ejus præceptorem Joannẽ Garzonem, *Chemnitio* urbi Misnensis terræ, Chamanni & Cameni vocabulum affinxisse: quod ego Slavicum potiùs crediderim.

ANGRIVARII, *Istævonum* natio, ad *Amisiæ* caput & *Visurgis Luppiæq;* ripam, Cheruscis vicini, consederunt: Ubi Engern/ id est, *Angria*, quasi dicas Angrivaria, urbs & ducatus ad Visurgim fluvium, nominis retinet vestigium. Ptolemæus libro 2. inter *Chaucos majores* ac *Suevos*, jacere *Angrivarios* tradit. Caroli Magni ętate, *VVedechindus* fuit Princeps Angrivariorum seu Angrariorum, ut Monachi chronographi vocant: hodie *inferioris Saxoniæ Principes*, se *Angriæ Duces* scribunt. *Coloniensis* quoque *Archiepiscopus* hujus titulum sibi vendicat. *Ossenbruga*, civitas Halæ flumini adjacens, ad illorum ditionem spectat. Albertus Crantzius, lib. 1. Saxoniæ, cap. 21. deducit *Angrios* ab Anglis Saxonum gente: de quibus inferiús. Ego malo ab Angrivariis derivare. *Angrivarios*, juxta Germanicæ linguæ etymon, interpretari licet, aggressores; anvarer. Scribit Cornelius lib. 2. annalium, *Germanicum Cæsarem Stertinio bellum in Angrivarios mandâsse, ni deditionē properavissent: atq; illos supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepisse.* Idem mox subjicit: *Eundem Germanicum, C. Cœlio. L. Pomponio* Coss. *ad septimum Kalendas Junias, triumphâsse de Cheruscis Cattisq; & Angrivariis, quæq; aliæ nationes usq; ad Albim colunt.*

Ansi-

Ansibarios illos, quos Tacitus, lib. 13. annalium, pulsos à Chaucis, vacuos juxta Frisiorum regionem agros insedisse scribit, sed indè rursum ejectos ab Avito, inferioris Germaniæ legato; nemo Angrivarios fuisse putet, quorum reliquias in Angeriis remansisse diximus: sed potiùs in Francos abiisse, qui tum Germaniam inferiorem & Rheni ostia occupaverant. ut illos *Francos* vocat Ammianus Marcellinus, lib. 20. de Juliano Cæsare loquens, his verbis: *In limitem Germaniæ secundæ est egressus, omniq; apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, Toxandro oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subitò pervasit Francorum, quos Ansuarios vocant, incertorum hominum, licentiùs etiam perscrutantium extima Galliarum. Quos adortus subitò, nihil metuentes hostile, nimiúmq; securos; quòd, scruposâ omnium difficultate arcente, nullũ ad suos pagos introïsse meminerant principem; superavit negotio levi: captisq; plurimis & occisis, orantibus aliis qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit: hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus*, hæc ille. *Angrivariorum* mentionem etjam Ptolemæus, lib. 2. cap. 11. facit.

Ansibarii Francorum patres.

Nam ne spectaculo quidem prælii invidêre.) videlicet Dii. De civilibus verò bellis, & domesticâ seditione Germanorum loqui-

tur: quibus nihil est nocentius. nam sicut concordiâ parvę res crescunt, opes exiguæ fulciuntur, regna & civitates firmantur: ita discordiâ res magnę dilabuntur, potentissima regna quassantur, amplissimæ civitates frangũtur, invictę alioqui gentes cadunt ac exterminantur. Quod etiam salvator noster Christus dicere solebat: *Omne regnũ divisum adversus sese, desolatur: & omnis civitas aut domus divisa adversus se ipsam, non stabit.* Ideoq; Romanis hoc semper fuit studium, Germanos ad discordias illicere: ut mutuis odiis atque bellis sese fatigarẽt & conficerent, ac obruerentur. Cornelius lib. 2. *Romanæ ultioni consultum est, internis discordiis relinqui.* Idem mox: *Haud leve decus Drusus quæsivit; inliciẽs Germanos ad discordias.* Notus est apologus, de murium ac ranarum certamine: qui dum accerrimè confligunt, sibiq; minimè cavent, rapiuntur à milvo ac laniantur. ita Germanis evenit: dum seditione domesticâ accensi, hostiliter concurrunt; Romanis præda fiunt.

Intestinorũ bellorum incommoda.

Romani semper concitaverunt Germanos ad discordias.

Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini, & Chasvarii cludunt, aliæq; gentes haud perinde memoratæ. A fronte Frisii excipiunt. Majoribus minoribusq; Frisiis

Frisiis vocabulum est, ex modo virium. utræq; nationes usq; ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntq; immensos insuper lacus, & Romanis classibus navigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illâ tentavimus. & superesse adhuc Herculis columnas, fama vulgavit: sive adiit Hercules; seu, quicquid ubique magnificum est, in claritatem ejus referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico: sed obstitit Oceanus, in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusq; ac reverentius visum, de actis deorum credere, quàm scire. Hactenus in Occidentem, Germaniam novimus.

DULCIBINOS, Cl. Ptolemeus lib. 2. *Dulgumnios* vocat. fuerunt Germaniæ secundæ populi, Angrivariis, Chamavis & Frisiis vicini, Visurgim accolentes : inter *Saxones VVestvalos* connumerandi. *Vetus* enim *Saxonia* latissima fuit regio, variosque cultores habuit; nunc propriis nominibus distincta: ut sunt, *VVestvalia*, id est, occidentalis Saxonia; ab West vento occidentali, & Valen pullo equino; (Saxonum enim signa milita- *Saxonia vetus latissima regio.*

ria fuêre, pullus equinus) ad quorum differentiam Saxones orientales *Ostvali* fuerunt cognominati; sicut occidui, *VVestvali*, qui citra Visurgim habitant. Hoc tamen nomẽ in orientalibus evanuit, & generalis illa *Saxonia* appellatio permansit: sicut Albertus Crantzius, libro 2. Saxoniæ, memorat. In eâ est *Brunsuicensis* & *Lunenburgensis Ducatus*, & *Marchia Brandenburgensis*. Non arbitror Dulgibinos in Duringos concessisse; quanquam vocabulum nonnihil possit suffragari: sed deletos, aut novorum cultorum adventu obscuratos; sicut multis aliis accidit.

CHASVARIOS Vellejus Paterculus inter *Caninefates* & *Bructeros* collocat, *Cattvarios* appellans. Strabo lib. 7. medios statuit inter *Cattos*, *Gamabrinos* & *Cheruscos*. Ptolemæus *Nerteanis* jungit. Existimo hos *Gottingenses agros* incoluisse, aut *Mindensis* & *VVerdensis* diœceses, ad *Veseram* fluvium.

FRISII, *Vigevonum*, id est, maritimorum & littoralium natio, littora Germaniæ aquilonaria tenent: una gens, unis moribus; longo licèt intervallo distans per Germaniæ littora. Ab *Hollandiâ* in occiduum sumto initio, orientem versùs per *Gelriam*, *Issulam* Rheni ostium, diœceses *Trajectensem*, *Monasteriensem* & *Bremensem*, ad *Albim* usque pertingit;

Frisiæ amplitudo.

tingit; deinde ex latere *Holsatiæ* in *Jutiam*, quę & *Cimbrica Chersonesus*, se flectit: intercisa aliquando paludibus, quas hîc *immensos lacus* vocat Cornelius; aliquando maris sinubus: aliquando tota insularis, undiq; mari clausa, quòd pontus continenti interveniat. In horum finib⁹ *Amisia*, juxta *Emdem*, (ubi Comitatus) in Oceanum effunditur. *Jadua* amnis, cujus Ptolemæus lib. 2. cap. 11. meminit, (qui *Jada* & *Jadera* vulgò appellatur) Frisios lambit: quem *Rustri* accolunt, à quo adjacens ora Buddiaden dicitur: ubi etiã Stadland/ & Bleren *Rustriæ*, in Bremensi ditione, juxta Visurgim fluvium sitæ sunt. At *Vidrus* inter Bulactores & Frisios fluens, & in mare inter Rhenum & Amisiam egrediens, nigra unda dicitur. Sunt verò duplices Frisii: majores & minores: nunc *orientales*, Ostfrysen/ & *occidentales*, Westfrysen.

Urbes memorabiliores sunt: *Daventria, Suollis, Campi, Guera, Scauria, Levardia, Dokem Norda, Emdem, Gruningum*, (Rudolphi Agricolæ, doctissimi viri, patria: à *Gruno* conditore dicta; seu à *Grunibus* populis: Ptolemęo *Phileum* dicitur) *Damum*, palustres urbes; *Hagis, Aldebergum, Berselingum, Bolsvverda, Rinespurgum, Fleardingum, Tecelia, Delmenhorsta, Brema*. Refert Tacitus annalium 4. *Urbes Frisiorum*

Frisiis tributum imposuit Drusus. Drusum Frisiis tributum modicum, coria scilicet boum, imposuisse: mox Olennium regendis Frisiis impositum, terga urorum delegisse; & in castellum, cui nomen *Flevum*, receptum. Libro eodem *Baduhenna* lucus, & *Cruptoricis* villa celebratur. Ptolemęus lib. 2. tradit, in Frisiis portum *Manarmanim* esse: is inter *Vidri* & *Amisiæ* fluviorum ostia fuit, ubi nunc veteris arcis *Manarmanis* nomen & ruinæ exstant.

Lacus Frisioru. Lacuum autem etiam lib. I. annalium meminit, de Germanico Cæsare scribens: *Ipse*, inquit, *impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit.* Supra modum enim paludinosa est interior Germania, velut suprà diximus. Scribit idem noster Tacitus lib. 13. *imperante Nerone, duos Legatos Frisiorum, Verritum & Malorigem, Romam venisse, & Pompeji theatrũ intravisse, quò magnitudinem populi viderent. Illic per otium (neq; enim ludicris ignari oblectabantur) dum consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus, percunctantur; advertêre quosdam cultu externo in sedibus senatorum: &, quinam forent, rogitantes; postquam audiverant, earum gentium Legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitiâ Romanâ præcellerent: Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, exclamant; digrediunturq;, & inter patres considunt.*

Germani fide & armis præclari.

sidunt. Quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero civitate Romanâ ambos donavit. Terra *Frisiorum* plana est ac paluſtris, multo gramine fœcunda: proinde omnis ſubſtantia Friſiorum in pecoribus eſt. Boves ac caſei eorum longè in alias terras deportantur. Lignorum penuriâ laborant: ideò bituminoſo ceſpite, ac ſicco boum ſtercore, ignem fovent; ſicut illis finitimi *Selandi*. Gens ipſa ferox, robuſti corporis, ac animi intrepidi; ad necem prona, & libertatis ſtudioſa. Refert Annonius libro 4. de geſtis Francorum, *Friſiones gentem clariſſimam maritimam, à Carolo Martello debellatam: & Amiſtrachiam Auſtrachiamq́; Friſonum inſulas penetráſſe, Radbodum ducem ſuper Burdonem interfeciſſe.*

Romanis claſſibus navigatos.) Plinius lib. 2. cap. 67. *Septentrionalis*, inquit, *Oceanus, majori ex parte navigatus eſt auſpiciis divi Auguſti.* Germanicus præterea Cæſar, Druſi filius, non modò ipſum Oceanũ, ſed lacus immenſos Friſiorum, & infernę Germanię, navigavit: ſicut Tacitus libro 1. annalium memorat, his verbis: *Ipſe impoſitas navibus quatuor legiones per lacus vexit: ſimulq́; pedes, eques, claſſis, apud Amiſiam amnem convenêre.* *Oceanus Friſius & lacus navigati à Romanis.*

Et libro 2. *Lacus inde & Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur.*

Ipsum quinetiam Oceanum illâ tentavimus.) Tacitus usurpat *illâ*, sicut *illàc*. Annaliũ secundo: *Incubuerat sagittariis, illâ rupturus.* & lib. 19. *Ac ne pervium illâ Germanicis exercitibus foret, obseperat.* Puto Tacitum de se quoque scribere, quòd cum Vespasiani & Rom. exercitu ad Frisios pervenerit, & indè in Oceanum navigatum descenderit.

Hercules in Germaniâ inferiore. *Herculem* Germaniam adiisse, & ab inferioribus Germanis pro numine veneratum, suprà copiosè retulimus. Eundem etiam *columnas* illas, juxta Gades Hispanię insulam, cùm Geryonis boves vestigaret, fixisse, fabulatur antiquitas. De illis Plinius lib. 3. in prologo: *Proximi autem faucibus utrinq; impositi montes, coërcent claustra; Abyla Aphricæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ columnas ejus Dei vocant, creduntq; perfossas exclusa ante admisisse maria, & rerum naturæ mutâsse faciem.* Et Pomp. Mela lib. 1. *Deinde est mons præaltus ei, quem ex adverso Hispania attollit, objectus: hunc Abylam, illum Calpen vocant; columnas Herculis utrumq;. Addit fama nominis fabulam: Herculem ipsum jun-*

Columnæ Herculis.

junctos olim perpetuo jugo diremisse colles, atq; ita exclusum antea mole montium Oceanum, ad quæ nunc inundat, admissum. Addit Strabo lib. 3. geographiæ: *At quidam alii columnas dici illas ajunt, quæ intra Herculis ædem in Gadibus exsistant. Sunt autem ex ære cubitorum octo, in quibus construendi templi sumtus inscriptus est: ad quas cùm perveniunt, qui navigationem absolverint, Herculi sacra ferentes, à Deo se juvari instruuntur, hîc maris & terræ finem esse.* Aliis verò inquirendum permitto, qualis fuerit is Hercules; Argivus, Tyrius, Ægyptius, aut alius quispiam: qui alteras ad septentrionalem Oceanum statuerit columnas. Multi enim hoc nomine celebrantur, & omnes, qui Herculeâ fuerunt virtute, (Taciti sunt annalium 2.) in cognomentum ejus asciti sunt. Mihi est verisimile, si unquam inter Germanos exstitit aliquis hoc vocabulo: nõ fuisse adventitium è Græciâ atque Italiâ; sed Germanũ natione, & ob insignem fortitudinem id nominis meruisse. nam superesse *Herculanorum* familiam in Batavis, meminimus suprá.

Hercules Germanorum heros.

DRUSUS *Germanicus*, Augusti privignus, Liviæ Drusillæ è C. Tiberio Nerone filius, Tiberii Cæsaris frater, Claudii ac Germanici Cæsarum genitor, in quęsturæ præturæq;

honore dux Rhætici, deinde Germanici belli; Oceanum septentrionalē primus Romanorū ducum navigavit: transq; Rhenū *fossas* magnâ vi, & immensi operis effecit, quę *Drusinæ* vocantur. author Suet. Tranquillus in Claudii vitâ, mox à principio. Has fossas Cornelius lib. 2. annaliū, inter *Alisonem* castellum, quod in ripâ Luppiæ fluminis situm erat, & *Rhenum* constituit. Sicut Corbulo legatus, inter Mosam Rhenumq;, trium & viginti millium spatio fossam produxit, quâ incerta Oceani vetarentur. testis Cornelius lib. 11. annaliū. Simile opus L. Vetus in Germaniâ legatus tentavit, Mosellam atq; Ararim, factâ inter utrumque fossâ, conjungere parans: ut copię per mare, dein Rhodano & Arare subvectę per eam fossam, mox fluvio Mosellâ in Rhenum, exin Oceanum decurrerent; sublatisq; itinerum difficultatib[9], navigabilia interse occidentis septentrionisq; littora fierent: referente Cornelio libro 13. Quale opus posteriùs molitus est Carolus Magnus Imperator: dum persuasum sibi fuerat, posse percommodè de Rheno in Danubium navigare, & proinde ab Euxino in extremum Oceanum copias trajicere; si in Radiantiam (*Regnesum* vocant hodie) & Alemannum fluvios, qui decem millibus pas- suum

Drusina fossa.

Fossa Caroli Magni.

ſuum tantùm diſtant, ejùsmodi foſſa duceretur, quę eſſet navium capax: quià horum fluminum alter Danubio, alter Rheno infunditur, Mœno commixtus. In eo labore Rex, cum omni militum multitudine, totum autumni tempus conſumſit; ductaq; eſt foſſa, duorum milliū paſſuum longitudine, & trecentorum pedum latitudine: cujus veſtigia cernuntur prope *VVeyſſenburgum Nordgaviæ*, ubi Graben/ foſſa & viculus teſtantur opus. Sed in vanum labor omnis ceſſit. Nam propter juges pluvias, & terram quæ ſabuloſa erat, opus perfici non potuit: quantum enim terræ à militibus interdiu egeſtum erat, tantum noctibus humo iterum relabente ſubſidebat. Ab eo *Druſo*, non dubito *Druſillam*, rivum Caſſulanum, qui in Heſſis Fuldæ, & mox Viſurgi miſcetur; & *Dreyſam*, loci nomen eſſe cognominatum. Periit hic in Germaniâ, inter Salam & Rhenum amnes; atteſtante Strabone libro 7. Monumentum ejus *Maguncìaci* monſtratur: vulgùs *Glandis lapidem* (zum Eychelſtein) vocat; à figurâ ſcilicet. Multa de illo annotavit Joannes Huttichius, ſedulus ille antiquitatum perſcrutator, in vetuſtatibus Magunciacenſibus. Conradus Celtis, poſt Eutropium,

Druſi monumentum Maguncìaci.

Othonem Frisingensem libro 3. cap. 4. & Chronicon Aurspergense, idem libro Amorum 3. elegiâ 3. astruit, his verbis:

Seu veterum inquiro dum monimenta ducum.
Plura Maguntiaca quæ stant in mœnibus urbis:
Inter quæ Drusi stant ardua busta Neronis,
Clara à Germanis nomina primus habens.

De Druso multa Ovidius, in libris Fastorum, & in consolatoriâ epistolâ ad Liviam Drusi matrem.

In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primò statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisiis, ac partem littoris occupet; omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur. tam immensum terrarum spacium, non tenent tantùm Chauci; sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus; quiq; magnitudinem suam malit justitiâ tueri, sinè cupiditate, sinè impotentiâ: quieti secretiq;, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Id præcipuum virtutis ac virium argumentum est: quòd, ut superio-

periores agant, non per injurias assequuntur. Promta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumq́; & quiescentibus eadem fama.

Latus Germaniæ occidentale, & Rheni (qui limes occiduus veteris Germaniæ) accolas Istævones, hactenus descripsit Tacitus: pergit nunc plagam aquilonarem, & *Vigævones*, id est, maritimos sinuumq́; habitatores, referre. quorum *primi*, inquit, CHAUCI, *populi Germanorum amplissimi nobilissimiq́;*, Rheni ostia, & Oceanum ad Visurgim fluvium, & illo transcenso, usque ad Albis exitum, accoluerunt: *omniumq́; gentium*, quas in hoc Germaniæ secundæ tractu author exposuit; Cattorum, Usipiorum, Tencterorum, Chamavorum, Angrivariorum, Bructerorum, Dulgibinorum, Chasvariorum, Frisiorumq́;, *lateribus obtenduntur*. Plinius Secundus libro 4. historiæ mundi, cap. 14. ipsos inter maritimos numerat: *Alterum*, inquiens, *genus Germanorum Ingævones; quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes.* & mox capite sequenti, statuit eos in Rheni insulam, his verbis: *In Rheno autem ipso, propè centum millia passuum in longitudinem, nobilissima Batavorum insula, & Canenifatum, & alia Fri-*

siorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Morsatiorum, quæ sternuntur inter Helinum ac Flevum. ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidete in amnem Mosam se spargit; medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum. De iisdem scribit Plinius libro 16. cap. 1. *Sunt verò & in Septentrione visæ nobis gentes Chaucorum; qui majores minoresq; appellantur. Vasto ibi meatu, perpetuis bis dierum noctiumq; singularum intervallis, effusus in immensum agitur Oceanus; æternam operiens rerum naturæ controversiam, dubiumq; terræ sit, an pars maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis; navigantibus similes, cùm integant aquæ, circumdatæ naufragiis: cùm verò recesserint, fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudes hos habere, non lacte ali, ut finitimos: ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Ulvâ & palustri junco funes nectunt, ad prætexenda piscibus retia: captumq; manibus lutum, ventis magis, quàm sole siccantes; terrâ cibos, & rigentia septentrione viscera sua urunt. Potus non nisi ex imbre servato scrobibus, in vestibulo domus. Et hæ gentes certè, si vincantur hodie à populo Romano, servire se dicunt. Ita est profectò: multis fortuna parcit in pœnam.*

Chauci gens misera.

Cibus & potus Chaucorum.

pœnam. Aliud è sylvis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntq; frigori umbras; altissimæ tamen. . Haud procul supradictis Chaucis, circa duos præcipuè lacus, littora ipsa obtinent quercus, maxima aviditate nascendi: suffossæq; fluctibus, aut propulsatæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt. Atque ita libratæ stantes, navigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classib. nostris: cùm velut de industriâ fluctib. agerentur, ut in proꝛ spectu stantes, noctu, inopesq; remedii illæ, prælium navale adversus arbores inirêt. Strabo Chaucos ad Oceanum collocat, lib. 7. geographiæ.

Fuerunt autem duæ *Chaucorum* gentes, juxta Plinium, Tacitum, & Ptolemæum: *Majores*, & *minores*. *Majores*, prope Angrivarios; ultra Visurgim, ad Albim usque, consederunt; ubi *Brema* episcopalis urbs ad Visurgim, *Fabiranum* Ptolemæo dicta, sita est. Ælius Spartianus, in Didii Juliani vitâ, refert, *Chaucos* Albim fluvium accoluisse, his verbis: *In Germaniâ legioni præfuit vicesimæ secundæ primigeniæ; indè bellicã* (forsan *Belgicam* legendum) *sanctè ac diu rexit. Ibi Chaucis Germaniæ populis, qui Albim fluvium accolebant, erumpentibus, restitit tumultuariis auxiliis provincialium: ob quæ consulatum meruit, testimonio Imperatoris. Cattos etiam debellavit.* *Chaucorum duæ gentes.*

Ptolemæus libro 2. cap. 11. *Frisii usq; ad Amisium flumen: post hos Chauci parvi, usque ad Visurgim fluvium; postea Chauci majores, usque ad Albim fluvium.*

Chauci minores, à Visurgi ad Rhenum usq; accoluerunt, partem littoris Oceani occupantes; ubi hodie *VVestvali Frisiiq;* sedent, versùs Insulam Rheni ostium siti. Ii, abolito veteri vocabulo, toti in Frisiorum nomen concessêre: vulgò dicũtur, die Emderfrysen/ Worstfrysen/ Edderfrysen/ Strantfrysen/ & Stiechgenossen. Saxonicâ utuntur linguâ, & inter *Saxones* quoque connumerantur, *Holsatis* & *Diethmarsis* finitimi. Lucanus libro 1. Pharsaliæ, *Caicos* vocat:

Et vos crinigeros bellis arcere Caicos.

Sicut etiam Claudianus, ad Stiliconem scribens:

—— Tum forte decorus
Cum Stilicone gener, pacem implorantibus ultrò
Germanis responsa dabat, legesq; Chaycis
Arduus, & flavis signabat jura Süeuis.

Franci ex Chaucis orti. Beatus Rhenanus ex *Chaucis* deducit *Francos*, nobilem illam Germanorum gentem: quæ pridem Rheni ostia, & maritima loca Oceani Septentrionalis tenuit: postremò oram

oram ad utramq; Mœni fluminis ripam occupavit, quam etiam retinet. Hæc, ad discrimen *occiduæ Franciæ*, (quæ *Gallia* veteribus) *Francia orientalis*, *Ostrofrancia*, & novitio vocabulo *Franconia* appellatur. Francorum historiam diligenter, post reliquos, texuit Joannes Trithemius, abbas Spanheymensis; & nuper multò exactiùs, & eruditâ brevitate, Beatus Rhenanus, in libris rerum Germanicarum.

Chaucos, præter *justitiæ pacisq́ studium*, nobilitavit etiam *temperantiæ virtus*: aliis enim Germanorum populis vi & injuriâ prædantibus aliena; ipsi nullis raptibus ac latrociniis grassabantur. De Germanorum raptibus & latrociniis suo loco diximus. *Chauci temperantes.*

In latere Chaucorum, Cattorumq́, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt. idq́ jocundius, quàm tutius fuit. quia inter impotentes & validos, falsò quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquiq́ Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tacti ruinâ Cheruscorum & Fosi, contermina gens,

adversarum rerum ex æquo socii sunt; cùm in secundis minores fuissent.

CHERUSCI, Germaniæ populi mediterranei, supra Angrivarios; Cattis, Bructeris, Fosis, Hermunduris, Suevisque contermini; Hercynii saltus (vulgò *Harto* appellatur) accolæ: ubi nunc Saxoniæ partē cisalbinam *Misni* ac *Toringi* tenent: ubi nunc Jßleben/ Mansfeld/ Stolberg. Fracto nōnihil vocabulo, *Hertici* (die Härtzischen od' Hartzländer) cognominātur. id tamē vocis malo ab Hercyniâ, quā Cheruscis, deductum. Vibius Sequester, & Sulpitius Verulanus, hos *Cervetios* vocant. & exstat ejus nominis oppidū, ad Albim fluvium, supra *Dessaviam* 20. millia passuum, ubi Moldavū Misnensem confluū recipit, in ditione *Comitum Ascaniorum*, hoc est, *Principum ab* Anhalt. vulgus Cerbst/ pro *Cheruscâ* seu *Cervetio*, appellat.

Toringia descriptio.

Toringia, ab plagâ orientali, *Misniam* habet conterminā; ab septētrionali, *Saxoniā*; ab solis occasu, *Hessiā*; ab austro, *Frāciam*. Terra vini frumentiq; ferax: oppidis plurimis ornata, quorū præcipua sunt; *Hercynofordia*, *Aristadium*, *Jena*, *Mölhusium*, *Nordhusiū*, *Gotha*, (à Gothis, quorū natio fuerunt Toringi, appellata) *Gottinga*, *Sangerhusium*, *Isenachū*, *Salafeldia*, *VVimaria*, *Neuburgū*, *Salza*. Amnib. irri-

gua;

gua: *Visurgi*, (cujus caput *VVerra* dicit) *Salâ*, *Vnstro*, atque aliis. Latissima in eâ *sylva*, pars Hercyniç, ipsius gẽtis, ut aliâs indicavi, vocabulo nũcupata, *Toringica* appellat: Ptolemęo *Semana*, *Misma* inferiùs dabit. Divus Julius Cęsar, lib.6. belli Gallici tradit, *Bacenim* sylvã Cheruscos à Suevis, Suevosq; à Cheruscis, injuriis incursionibusq; prohibere. *Bacenim* sylvã vocat, quã Ptolemæus li.2. *Semanã*; nostra ætas *Hartonẽ* & *Toringicũ nemus*. Ultra Bacenim *Suevi*, citra *Cherusci* habitârũt; ab *Isenacho* Toringię, ad *Visurgim* & *Bremam* usq; descendentes. & Claudianus in Panegyrico, Cheruscos Albis accolas facit, hoc versu:

—— *Et ingentes Albim liquêre Cherusci.*

Plinius lib.4.cap.14. hist. mundi, Herminonum, id est, mediterraneorũ, nationem esse scribit: *Herminones*, inquiẽs, *quorum pars Suevi, Hermunduri, Catti, Cherusci.* Cornelius lib. 2. *Cheruscorum regionẽ penetrale* appellat *Germaniæ*: quòd penitior sit & interior. Ptol. lib.2. cap.11. supra *Calucones* Albis accolas, statuit *Chærusicos* ac *Camavos*. Hi cum populi Romani exercitu fortissimè conflixerunt, duce *Arminio* invicto principe, quem nostri *Hermãnum*, id est, exercitus ducem & virum militiæ aptũ, dicũt; victores ac victi. Hic *Arminius Cheruscorũ princeps.*

Arminius primò pugnavit cum *Quintilio Varo*, qui legiones tres & unam martiam habuerat: omnesque delevit, in Teutoburgiensi saltu trans Rhenum, in Germaniâ veteri, inter Amisiam & Luppiam amnes: Vellejo Paterculo libro 2. Cor. Tacito libro 1.& Floro libro 4.cap.12. authoribus, sicut mox referemus. Deinde, cum *Tiberio Neróne*, eodem Vellejo teste: & cum fratre ipsius *Druso*; quem, inter Rhenum & Salam flumina, Germani oppresserunt: Straboni libro 7. Postremò, cum *Germanico*, Drusi filio: ubi victor Germanicus de Cheruscis, Cattisq;, & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: quemadmodum latè exsequitur Tacitus; ostendens, eam pugnam ad Visurgis ripam, in campo Idistaviso æditam, Albi propius quàm Rheno. Ipse Arminius, quanquam aliquoties è pugnâ ancipiti abscesserit, nunquam bello victus est; victor sæpiús. De hoc elegantissimum dialogum conscripsit *Vlrichus Huttenus*, ex Taciti historiâ.

Germanicus Cheruscos superavit.

Vlrichi Hutteni dialogus de Arminio.

Sunt qui tradant, *Cheruscos* postmodum eam oram, ad Hercynium saltum & Nicrum amnem, tenuisse, ubi sunt *Cocheri* & *Jagustæ* ostia, circa *VVimpinam*, (ubi plurima antiquitatis exstant vestigia) *Heylprunnum* & *Gemmin-*

Gemmingam, oppida; qui tractus *Creychgovia* nunc appellatur, nobilium altrix: quòd mutatis temporibus, & ipsi Cherusci sedes mutârint, egressi Saxonum finibus, quos pridem possederant, ibi, in Creychgoviâ subactâ, expulsis Helvetiis, sedes fixerint. Cujus opinionis fuisse videtur Raymundus Marlianus. Et fieri potuit, ut Catti Cheruscos, cum quibus æternùm discordâsse, libro annalium duodecimo, memorat Tacitus, sibi subjecerint; finibus egredi, novasque sedes quærere compulerint.

Inter impotentes.) Impotentes non eos significant, qui nihil possunt: sed qui potentiâ suâ in humiliores abutuntur. Sic *Tyranni* sunt impotentes, qui suis nesciunt imperare affectibus. Et Terentius in Andriâ: *Adeón' impotenti esse animo*, &c. *Impotentes nimiùm potentes.*

Fosi, obscura gens: nec à Plinio, Strabone, Ptolemæo, aut ullo alio, nec veterum nec recentiorum, quod sciam, celebrata: attamen quia Cheruscis fuit cõtermina, cogito, num ditionem *Comitum de* Henneberg / & *Buchoniæ atque Rœni*, aut *Franciæ nostræ partem ad Mœnum fluvium*, inhabitârit, ac *Ochsenfurdiam* condiderit, aque se appellârit; primùm *Fosenfurd*, à trajectu Fosorum, dictam: sicut *Sueinfordiam*, Suevorum trajectum; mox, ut

Othonem Frisingensem libro 3. cap. 4. & Chronicon Aurspergense, idem libro Amorum 3. elegiâ 3. astruit, his verbis:

Seu veterum inquiro dum monimenta ducum,
Plura Maguncíacæ quæ stant in mœnibus urbis:
Inter quæ Drusi stant ardua busta Neronis,
Clara à Germanis nomina primus habens.

De Druso multa Ovidius, in libris Fastorum, & in consolatoriâ epistolâ ad Liviam Drusi matrem.

In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primò statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisiis, ac partem littoris occupet, omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur. tam immensum terrarum spacium, non tenent tantùm Chauci, sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus; quiq; magnitudinem suam malit iustitiâ tueri, sinè cupiditate, sinè impotentiâ: quieti secretiq;, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Id præcipuum virtutis ac virium argumentum est: quòd, ut superio-

periores agant, non per injurias assequuntur. Promta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumq́: & quiescentibus eadem fama.

Latus Germaniæ occidentale, & Rheni (qui limes occiduus veteris Germaniæ) accolas Istævones, hactenus descripsit Tacitus: pergit nunc plagam aquilonarem, & *Vigævones*, id est, maritimos sinuumq́; habitatores, referre. quorum *primi*, inquit, CHAUCI, *populi Germanorum* amplissimi *nobilissimiq́;*, Rheni ostia, & Oceanum ad Visurgim fluvium, & illo transcenso, usque ad Albis exitum, accoluerunt: *omniumq́; gentium*, quas in hoc Germaniæ secundæ tractu author exposuit; Cattorum, Usipiorum, Tencterorum, Chamavorum, Angrivariorum, Bructerorum, Dulgibinorum, Chasvariorum, Frisiorumq́;, *lateribus obtenduntur*. Plinius Secundus libro 4. historiæ mundi, cap. 14. ipsos inter maritimos numerat: *Alterum*, inquiens, *genus Germanorum Ingævones; quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes.* & mox capite sequenti, statuit eos in Rheni insulam, his verbis: *In Rheno autem ipso, propè centum millia passuum in longitudinem, nobilissima Batavorum insula, & Canenifatum, & alia Fri-*

siorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Morsatiorum, quæ sternuntur inter Helinum ac Flevum. ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidẽte in amnem Mosam se spargit; medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum. De iisdem scribit Plinius libro 16. cap. 1. *Sunt verò & in Septentrione visæ nobis gentes Chaucorum; qui majores minoresq; appellantur. Vasto ibi meatu, perpetuis bis dierum noctiumq; singularum intervallis, effusus in immensum agitur Oceanus; æternam operiens rerum naturæ controversiam, dubiumq; terra sit, an pars maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis; navigantibus similes, cùm integant aquæ circumdatæ naufragiis: cùm verò recesserint, fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudes hos habere, non lacte ali, ut finitimos; ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Ulvâ & palustri junco funes nectunt, ad prætexenda piscibus retia: captumq; manibus lutum, ventis magis, quàm sole siccantes; terrâ cibos, & rigentia septentrione viscera sua urunt. Potus non nisi ex imbre servato scrobibus, in vestibulo domus. Et hæ gentes certè, si vincantur hodie à populo Romano, servire se dicunt. Ita est profectò: multis fortuna parcit in pœnam.*

Chauci gens misera.

Cibus & potus Chaucorum.

pœnam. Aliud è sylvis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntq́; frigori umbras; altissimæ tamen. Haud procul supradictis Chaucis, circa duos præcipuè lacus, littora ipsa obtinent quercus, maxima aviditate nascendi: suffossæq́; fluctibus, aut propulsatæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt. Atque ita libratæ stantes, navigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classib. nostris: cùm velut de industriâ fluctib. agerentur, ut in prospectu stantes, noctu, inopesq́; remedii illæ, prælium navale adversùs arbores inirēt. Strabo Chaucos ad Oceanum collocat, lib. 7. geographiæ.

Fuerunt autem duæ *Chaucorum* gentes, juxta Plinium, Tacitum, & Ptolemæum: *Majores*, & *minores*. *Majores*, prope Angrivarios, ultra Visurgim, ad Albim usque, consederunt; ubi *Brema* episcopalis urbs ad Visurgim, *Fabiranum* Ptolemæo dicta, sita est. Ælius Spartianus, in Didii Juliani vitâ, refert, *Chaucos* Albim fluvium accoluisse, his verbis: *In Germaniâ legioni præfuit vicesimæ secundæ primigeniæ; indè bellicā* (forsan *Belgicam* legendum) *sanctè ac diu rexit. Ibi Chaucis Germaniæ populis, qui Albim fluvium accolebant, erumpentibus, restitit tumultuariis auxiliis provincialium: ob quæ consulatum meruit, testimonio Imperatoris. Cattos etiam debellavit.* **Chaucorum duæ gentes.**

Ptolemæus libro 2. cap. 11. *Frisii usq; ad Amisium flumen: post hos Chauci parvi, usque ad Visurgim fluvium; postea Chauci majores, usque ad Albim fluvium.*

Chauci minores, à Visurgi ad Rhenum usq; accoluerunt, partem littoris Oceani occupantes; ubi hodie *VVestvali Frisiiq;* sedent, versùs Issulam Rheni ostium siti. Ii, abolito veteri vocabulo, toti in Frisiorum nomen concessêre: vulgò dicũtur, die Emderfrysen/ Vorstfrysen/ Edderfrysen/ Strantfrysen/ & Stiechgenossen. Saxonicâ utuntur linguâ, & inter *Saxones* quoque connumerantur, *Holsatis* & *Diethmarsis* finitimi. Lucanus libro 1. Pharsaliæ, *Caicos* vocat:

Et vos crinigeros bellis arcere Caicos.

Sicut etiam Claudianus, ad Stiliconem scribens:

—— Tum fortè decorus
Cum Stilicone gener, pacem implorantibus ultrò
Germanis responsa dabat, legesq; Chaycis
Arduus, & flavis signabat jura Süeuis.

Franci ex Chaucis orti. Beatus Rhenanus ex *Chaucis* deducit *Francos*, nobilem illam Germanorum gentem: quæ pridem Rheni ostia, & maritima loca Oceani Septentrionalis tenuit: postremò oram

oram ad utramq; Mœni fluminis ripam occupavit, quam etiam retinet. Hæc, ad discrimen *occiduæ Franciæ*, (quæ *Gallia* veteribus) *Francia orientalis*, *Ostrofrancia*, & novitio vocabulo *Franconia* appellatur. Francorum historiam diligenter, post reliquos, texuit Joannes Trithemius, abbas Spanheymensis; & nuper multò exactiùs, & eruditâ brevitate, Beatus Rhenanus, in libris rerum Germanicarum.

Chaucos, præter *justitiæ pacisq; studium*, nobilitavit etiam *temperantiæ virtus*: aliis enim Germanorum populis vi & injuriâ prædantibus aliena; ipsi nullis raptibus ac latrociniis grassabantur. De Germanorum raptibus & latrociniis suo loco diximus. *Chauci temperantes.*

In latere Chaucorum, Cattorumq; Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idq; jocundius, quàm tutius fuit, quia inter impotentes & validos, falsò quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquiq; Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tacti ruinâ Cheruscorum & Fosi, contermina gens,

adversarum rerum ex æquo socii sunt; cùm in secundis minores fuissent.

CHERUSCI, Germaniæ populi mediterranei, supra Angrivarios; Cattis, Bructeris, Fosis, Hermunduris, Suevisque contermini; Hercynii saltus (vulgò *Harto* appellatur) accolæ: ubi nunc Saxoniæ partē cisalbinam *Misni* ac *Toringi* tenent: ubi nunc Jsleben/ Mansfeld/ Stolberg. Fracto nōnihil vocabulo, *Hertici* (die Härtzischen od' Hartzländer) cognominātur. id tamē vocis malo ab Hercyniâ, quā Cheruscis, deductum. Vibius Sequester, & Sulpitius Verulanus, hos *Cervetios* vocant, & exstat ejus nominis oppidū, ad Albim fluvium, supra *Dessaviam* 20. millia passuum, ubi Moldavū Misnensem confluū recipit, in ditione *Comitum Ascaniorum*, hoc est, *Principum ab* Anhalt. vulgus Cerbst/ pro *Cheruscâ* seu *Cervetio*, appellat.

Toringia descriptio.

Toringia, ab plagâ orientali, *Misniam* habet contermināab septētrionali, *Saxoniā*; ab solis occasu, *Hessiā*; ab austro, *Frāciam*. Terra vini frumentiq; ferax: oppidis plurimis ornata, quorū præcipua sunt; *Hercynofordia*, *Aristadium*, *Jena*, *Molhusium*, *Nordhusiū*, *Gotha*, (à Gothis, quorū natio fuerunt Toringi, appellata) *Gottinga*, *Sangerhusium*, *Isenachū*, *Salafeldia*, *VVimaria*, *Neuburgū*, *Salza*. Amnib. irrigua;

gua: *Visurgi*, (cujus caput *VVerra* dicit) *Salâ*, *Unstro*, atque aliis. Latissima in eâ *sylva*, pars Hercyniç, ipsius gẽtis, ut aliâs indicavi, vocabulo nũcupata, *Toringica* appellat: Ptolemęo *Semana*. *Misna* inferiùs dabit. Divus Julius Cęsar, lib. 6. belli Gallici tradit, *Bacenim* sylvã Cheruscos à Suevis, Suevosq; à Cheruscis, injuriis incursionibusq; ꝓhibere. *Bacenim* sylvã vocat, quã Ptolemæus li. 2. *Semanã*; nostra ætas *Hartonẽ* & *Toringicũ nemus*. Ultra Bacenim *Suevi*, citra *Cherusci* habitârũt; ab *Isenacho* Toringię, ad *Visurgim* & *Bremam* usq; descendentes. & Claudianus in Panegyrico, Cheruscos Albis accolas facit, hoc versu:

—— *Et ingentes Albim liquêre Cherusci.*

Plinius lib. 4. cap. 14. hist. mundi, Herminonum, id est, mediterraneorũ, nationem esse scribit: *Herminones*, inquiẽs, *quorum pars Suevi, Hermunduri, Catti, Cherusci.* Cornelius lib. 2. *Cheruscorum regionẽ penetrale* appellat *Germaniæ*: quòd penitior sit & interior. Ptol. lib. 2. cap. 11. supra *Calucones* Albis accolas, statuit *Chæruscos* ac *Camavos*. Hi cum populi Romani exercitu fortissimè conflixerunt, duce *Arminio* invicto principe, quem nostri *Hermãnum*, id est, exercitus ducem & virum militiæ aptũ, dicũt; victores ac victi. Hic *Arminius Cheruscorũ princeps.*

Gemmingam, oppida; qui tractus *Creychgovia* nunc appellatur, nobilium altrix: quòd mutatis temporibus, & ipsi Cherusci sedes mutârint, egressi Saxonum finibus, quos pridem possederant, ibi, in Creychgoviâ subactâ, expulsis Helvetiis, sedes fixerint. Cujus opinionis fuisse videtur Raymundus Marlianus. Et fieri potuit, ut Catti Cheruscos, cum quibus æternùm discordâsse, libro annalium duodecimo, memorat Tacitus, sibi subjecerint; finibus egredi, novasque sedes quærere compulerint.

Inter impotentes.) Impotentes non eos significant, qui nihil possunt: sed qui potentiâ suâ in humiliores abutuntur. Sic *Tyranni* sunt impotentes, qui suis nesciunt imperare affectibus. Et Terentius in Andriâ: *Adeón' impotenti esse animo*, &c. *Impotentes nimium potentes.*

Fosi, obscura gens: nec à Plinio, Strabone, Ptolemæo, aut ullo alio, nec veterum nec recentiorum, quod sciam, celebrata: attamen quia Cheruscis fuit côtermina, cogito, num ditionem *Comitum de Henneberg* & *Buchoniæ atque Rœni*, aut *Franciæ nostræ partem ad Mœnum fluvium*, inhabitârit, ac *Ochsenfurdiam* condiderit, aque se appellârit; primùm *Fosenfurd*, à trajectu Fosorum, dictam: sicut *Sueinfordiam*, Suevorum trajectum; mox, ut

ætas mutat singula, *Ochsenfordiam* à Germanis nuncupatam. Aut, quod mihi videtur esse verisimilius, *aquilonarem Saxoniæ plagam*, & *Cheruscorum* latus, *Marsis*, *Cimbris*, *Holsatis*, *Oceanoq;* finitimum, possederunt: unde in Oceani insulam, quam *Nordvegiam* dicunt, transgressi, urbem de suo nomine condiderunt; quæ etiamnum Josen appellatur. Hujus populi vocabulum etiam *Fossense monasterium* videtur referre.

Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent; parva nunc civitas, sed gloriâ ingens: veterisq; famæ latè vestigia manent, utrâq; ripâ castra ac spatia; quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusq; gentis, & tam magni exitus fidem. Sexcentesimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita sunt arma; Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. Ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur. tamdiu Germania vincitur!

CIMBRI, authore Plinio, naturalis historię libro

libro 4. capite 14. ac Pomponio Melâ in 3. similiter Ptolemæo libro 2. cap. 11. *Vigevonum* natio, extremi Germaniæ populi, prope Saxones; in littore Oceani Germanici peninsulam, in Boream à Saxonibus procurrentem, quæ ab illis *Cimbrica Chersonesus*, inter duo maria, Britannicum occidentale & Germanicum orientale, positam, incoluerunt. Juxta quam etiamnum exstat insula in *Baltico* mari, opposita *Holsatiæ* ac *VVagriæ*, antiquæ gentis nomenclaturam retinens: vulgò ac corruptè *Fimbria*, aliis *Imbria*, pro *Cimbriâ* appellatur. Veterum Cimbrorũ sedes *Dani*, ex insulis Germanici Oceani egressi, nunc occupãt: & *Cimbrica Chersonesus*, postmodum *Jutia*, nunc etiã *Danomarchia*, quòd Danis subjecta sit, dicitur: ubi *Albis* fluvius, & *Chalusus*, (id est, *Dravenna*) in mare feruntur; & *Hamburgum* civitas, veteribus *Cimbrica* vocata, juxta Conradum Celtem, sita est. Strabo libro 7. ad Albis exitum quoque statuit Cimbros. In quâ Cimbrorum peninsulâ, præter *Ducatum Holsatiæ* atque *Stormariæ*, quib. & *Nordalbingiæ* nomen, quatuor sunt episcopatus: *Slesvicensis, Ripensis, Viborgensis*, & *Archusiensis*. Urbes: *Aldenborgũ*, (quæ & *Stargardia* & *Branesia*) *Flensborgum, Haderslevum, VVorckheymium, Candingum, Herda, Chilo.*

Cimbri æquilonares Saxonum gentes.

Cimbrorum civitates.

Cimbri Germani egrediuntur patriâ.

Ii *Cimbri*, cum Teutonis finitimis, è finibus suis egressi, facto per Chaucos & Frisios itinere, Rheno transmisso, in Galliã transierunt, & ad Septentrionalem Oceanum consederunt. Ibi dum terras eorum inundâsset mare Gallicum, per Galliam errabundi, ad Rhodanum usque venerunt; ibique sedes figere constituerant. Dum autem vagarentur in Galliâ, conjunxerant se illis *Tigurini Ambronesq;*, Gallicæ nationes; & ipsæ regnis suis pulsæ, sedes novas quæritantes. Itaque ferociores facti virium incrementis, quum terram à Romanis tanquã stipendium sibi dari postulâssent, & repellerentur; contra legatos armis insurrexerunt, Syllanoque & Servilio Cepione ac M. Manlio fugatis, castrensi prædâ, & quidem ingenti, potiti sunt. Hos postea vicit C. Marius, partim in tractu *Cotiarũ alpium*, ad *aquas Sextias*, quæ non longè à *Massiliâ* sunt, Galliæ urbe; partim in Italiâ, in *campo Raudino*. Hæc ex Julii Cæsaris secundo belli Gallici, Plutarcho in vitâ Marii, Lucio Floro lib. 3. cap. 3. Vellejo Paterculo li. 2. Strabone in 7. Paulo Orosio lib. 5. cap. 16. trãscripsimus. Et licèt multa millia fuerint cæsa: non tamen crediderim, universam gentem deletam; sed partem illorum domum rediisse, atq; pristinas sedes occupâsse. Testis enim

C. Marius vicit Cimbros.

est

est Strabo, qui sub Tiberio scripsit, libro 7. *Cimbros suâ ætate consuetam prioribus annis regionem inhabitâsse: Augusto quoq; Cæsari lebetum, plurimâ sibi sanctitate consecratum, dono misisse, ejus amicitiam postulantes; ut injurias, quæ priùs fuberant, oblivione delerent: compotesq; votorum factos remeâsse.* De *Cimbricarum mulierum* fortitudine suprà quædam annotavimus. Reges Cimbrorũ fuerunt: *Teutobochus, Lucius Bijorix, Ambron, Bolus seu Beleus, Claodicus, Cesorix, Liddamius.* Ex Cimbris *Aduaticos* procreatos, refert Cæsar secundo Comment. belli Gallici. *Cimbrorum reges.*

EundemGermaniæ sinum.) Quod in fluminibus dicuntur *Cornua*; hoc in mari sunt *Sinus*: terra videlicet in fretum excurrẽs. Intelligit autẽ *Codanum* sinũ, prope *Lubicam* civitatẽ; quem Chauci quoq; accoluerũt: nam juncti fuerunt Chauci Cimbrique. *Balteus* enim sinus est ad *Prussiæ Livoniæq;* littora. *Duo sinus Germaniæ.*

Vtrâq; ripâ,) hoc est, littore Oceani orientalis & occidentalis; inter quæ *Cimbrica Chersonesus* longissimo tractu in aquilonem protenditur: ad quæ littora fuêre *castra atque spatia Cimbrorum, quorum ambitu magnitudo gentisq; potentia,* & tam ingentis emigrationis fides, *metiri poterit.* Plutarchus enim in Caji Marii vitâ in hũc modum scribit: *Cùm nuper* *Cimbri magno numero suis sedibus egressi.*

nuntiatum esset Jugurtham captum: adeò fama ingens exorta est de robore & multitudine Teutonorum atq; Cimbrorũ, ut fidem Romani principiò nõ haberent. Paulò pòst minor fama veritate comperta est. Nã hominũ arma ferentium 30. myriades domo egressæ. Turba verò virorum ac mulierũ, quæ sedem atq; urbes quærebat, in quibus habitare possent, multò amplior erat. Idẽ mox narrat, *tanquam nubes in Galliam, Italiamq; irrupisse.* Justinus ex Trogo Pomp. lib. 38. refert, *Mithridatem* regem Ponti orantem dixisse: *A Germaniâ, Cimbrico bello, immensa millia ferorum atq; immitium populorum, more procellæ inundâsse in Italiam.* Vellejus Paterculus his subscribens, posteriore volumine: *Effusa*, inquit, *ut prædiximus, immanis vis Germanarum gentium, quib. nomen Cimbris ac Teutonis erat,* &c. Claudianus ad Stiliconem suum, canit in eodem loco Cimbros à C. Mario, & Getas à Stilicone superatos, his versibus:

Cimbri victi, ubi postea Getæ.

—— Memorabile bustum
Barbaricæ: nam sæpe locis & finibus illis
Plena lacessito rediit vindicta Quirino.
Illinc Oceani stagnis excita supremis
Cimbrica tempestas, & eisdem procidit armis.
Hîc Cimbros, fortesq; Getas, Stilicone peremtos.

Et

Et Mario claris ducibus, tegit Itala tellus.
Discite vesanæ Romam non tendere gentes!

Sexcentesimum.) Anno conditæ urbis Romæ DCXL. id est, circiter CX. ante Christi Jesu redemtoris nostri incarnationem, *Cæcilio Metello ac Papirio Carbone consulibus, primum audita sunt arma Cimbrorum*; qui proximis annis ab Cajo Mario & à Lutatio Catulo exstincti sunt. *Ex quo si ad alterum Imperatoris Ulpii Trajani*, natione Hispani, *consulatum* (qui in Germaniâ militans, apud Agrippinam Coloniam, Ubiorum caput, Imperator est creatus, anno Romæ DCCC LXXIII. Christi verò CXX. qui Romano Imperio præfuit XIX. annis, optimus imperator, & cujus memoriæ tantum fuit delatum, ut omnibus deinde Principibus acclamatum sit: *Ne sis felicior Augusto, melior Trajano.* Sub hoc Imperatore noster Tacitus, senectæ vicinus, scripsit) *computemus*, ait Cornelius, *ducenti fermè anni colliguntur: tam diu Germania vincitur*, hoc est, à Cimbrico bello subigi ac vinci cœpta est; magnâ ejus parte sub Augusto, & deinde sub Probo, in provinciæ formam redactâ: quæ tamen semper rebellavit, nec unquam tota est victa. Unde Florus libro 4. cap. 12. *Quippe Germani*, inquit, *victi magis, quàm*

Quando Cimbricum bellum fuerit.

Germania quãdo vinci cœpta.

domiti erant; moresq́ nostros magis, quàm arma, sub imperatore Druso suscipiebant. & Germaniam utinam vincere tanti non putâsset! (de Augusto loquitur) *magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita.* Hoc idem noster asseverat: *Proximis*, inquiens, *temporibus triumphati magis, quàm victi sunt.*

Medio tam longi aevi spatio, multa invicem damna. Non Samnis, non Poeni, non Hispania Galliave; ne Parthi quidem, saepius admonuêre. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm caedem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit?

Cornelius, homo Italus, *Germanorum* audaciam fortitudinemque, atque ipsa damna Romanis illata, paucis verbis perstringit; praeferens ipsorum bella acerrimis, atrocissimis & periculosissimis quibusq; praeliis, quae Romani cum Samnitibus, Poenis, Hispanis, Gallis, Parthisque, ferocissimis populis, cum quibus perpetua fuit contentio, gesserunt. ut mirum alicui videri queat, hominem Romanum tantum potuisse nostris tribuere: nisi cogitet, rem ipsam, aut Germaniç amorem,

amorem, coëgisse Tacitum, fateri veritatē; & Romanis haud parvum laudum cumulū accedere, quòd fortissimæ genti ausi fuerint inferre bella. *Medio*, inquit, *tam longi ævi spatio*, ducentorum & decem annorum, à Cimbrico bello ad Trajani imperium, *multa invicem damna* sunt accepta & illata.

Non Samnis.) SAMNITES Italiæ populi, inter *Picenum, Campaniam* & *Apuliam*, multa gravia bella Romanis intulêre; donec ad extremum à Syllâ Dictatore deleti sunt: quemadmodum Strabo lib. 5. retulit. Unde Appianus Alexandrinus, in procemio Romanæ historiæ: *Ultimi Samnites erunt, qui Ionium incolunt; & magno difficiliq; bello per annos octgionta conflictati sunt.* L. Florus libro 1. cap. 16. *Samnitas quinquaginta annos, per Fabios & Papirios, eorumq; liberos, populum Rom. subegisse ac domuisse* memorat; *& ita ruinas ipsas urbium diruisse, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum.* De Samnitico bello plura Livius, lib. 7. ab urbe conditâ. *Samniticum bellum.*

Non Pæni.) Bella Punica, primum, secundum & tertium, quæ *Carthaginenses* cum Romanis gesserunt, (quibus nihil terribili') *Punica bella.*

exſequuntur, Livius tertiâ decade, Plutarchus in vitâ Fabii, Polybius lib. 1. & 2. belli Punici, Appianus in Libyco, Silius Italicus, Vellejus lib. 2. Juſtinus lib. 18. & 19. Florus libro 2. cap. 2. 6. & 15. Eutropius lib. 2. Oroſius lib. 4.

Hiſpaniarum diviſio.

Hiſpaniæ.) HISPANIA, Græcis *Iberia* dicta, in *ulteriorem* & *citeriorem* à Plinio, naturalis hiſtoriæ lib. 3. cap. 1. dividitur. Ptolemæus, poſt Melam, lib. 2. cap. 4. in tres regiones diviſam ſcribit: in *Bethicam*, *Luſitaniam*, & *Tarraconenſem*. Poſteriores Romani in ſex provincias ſeparaverunt: *Tarraconenſem*, quæ nunc *Arragonia* & *Cathalonia*; *Carthaginenſem*, *Luſitaniam* hodie; *Portugaliam*; *Bethicam*, nunc *Granatam*; *Gallitiam*, & *Tingitanam*. Vellejus Paterculus, volumine poſteriore: *In Hiſpanias*, inquit, *primi omnium duxêre exercitus, Cn. & P. Scipiones, initio ſecundi belli Punici, abhinc annos CCL. Indè variè poſſeſſa, & ſæpè amiſſa partibus. univerſa ductu Auguſti facta eſt ſtipendiaria.* Copioſiùs iſta Lucius Florus libro 2. cap. 17. recitat.

Hiſpanicum bellum.

Gallicum bellū.

Galliæve.) Idem Vellejus, eodem libro & loco: *Gallias, primùm Domitio Fabio, nepote Pauli, qui Allobrogicus vocatus eſt, intratas cum exercitu; magnâ mox clade noſtrâ, ſæpe & affe-*

ctavi-

stavimus, & amisimus. Sed fulgentissimum C. Cæsaris opus in iis conspicitur: quippe ejus ductu auspiciisq; infracta, penè idem, quod totus terrarum orbis, ignavum conferunt stipendium. De bello Gallico, consulendus est Cæsar in Cõmentariis suis, Appianus in Celtico, & Florus lib. I. cap. 13.

Ne Parthi.) PARTHI orientales populi; ferox genus hominum, & ad bella natum; cum Romanis de imperio magnâ gloriâ certaverunt: velut Justinus libro 41. & 42. Appianus in Parthico, Florus lib. 4. cap. 9. copiosè prodiderunt. *Parthicum bellum.*

Admonuêre.) Beatus Rhenanus putat, Tacitum usurpâsse *admovêre*: sicut Livius lib. 3. dec. 5. *Si propius copias admovisset, paratos fore qui proderent urbem.* Ut sit *admovere* simpliciter, pro admovere exercitum sive copias, admovere castra, &c.

Regno Arsacis.) Parthicum imperium Cornelius vocat regnum Arsacis: quod ut erat potentissimum; ita Romanis maximè formidandum. Rex hic erat Parthorũ, *Artabani* filius: cujus memoriȩ ac beneficẽtiæ hic honor tributus, ut omnes exinde Reges suos *Arsaces* nuncupârint: sicut Romani *Cæsares Augustosq;* cognominaverunt, author Justinus libro 42.

Libertas veterũ Germanorum.

Acrior Germanorum libertas.) Gravissimè quidem Romani cum ferocissimis Parthis, bonam orbis partem sibi vendicantibus, pro imperii majestate pugnaverunt: multò graviùs tamen cùm Germanis. acre fuit orientis imperium, seu Arsacis regnum: multùm verò acrior Germanorum libertas. Faciliùs igitur superaverunt Parthos, pro imperio dimicantes; quàm Germanos, libertatem suam fortiter tuentes. Hæc enim generosa indoles, & ingenium servitutis impatiens, perpetuò fuit Germanis: ut malint vitam, quàm patriæ libertatem periclitari. Nulla gens unquam tenaciùs coluit libertatem: nemo toties, pro hac asserendâ, cum Romanis conflixit, tot bella sustinuit, tot clades accepit aut intulit, toties servitutem repulit, jugum excussit, & se in pristinam libertatem asseruit: caput suum devovit, ut etiam ipsorum fœminæ, inclinantibus & labantibus aliquando aciebus, flentes, maritos ad fortiter pugnandum, precum constantiâ, liberorum ostensione, pectorum objectu, & monstratâ cominus captivitate, urgerent; ne se & suos in servitutem redigerent, sed potiùs unà interirent, aut pristinam libertatem assererent. Præterea noster Tacitus, ab hac virtute *Arminium* sublimiter commendat; quòd

Arminius Germanorũ Brutus.

quòd cum Romanis, pro solâ patriæ libertate certaverit: liberator haud dubiè Germaniæ, si per fata licuisset: libro Annalium secundo. Indè est, quòd Seneca, libro. 2. de irâ, *Germanos liberas gentes* vocet: Josephus, *pro libertate pugnaces*, Judaici belli secundo, cap. 16. Julianus Imperator (referente Cyrillo, lib. 4. contra Julianum) *libertatis cupidos, & jugi impatientes* dixerit. Postremò *Libertatis statuam* apud Germanos cultam, Methodius in annalibus suis prodidit. Et sun: Germani etjámnum libertatis observantissimi. Habent liberum Imperium, liberas Civitates, veteris libertatis argumenta: nec patiũtur alienum imperium. Samnites igitur, Pœni, Hispani, Galli, ac Parthi, graviter afflixerunt Romanos: multò autem graviùs Germani; velut testantur historiæ. *Libertatis statua apud Germanos.*

Cædem Crassi.) *Marcum Crassum* Rom. Imperatorem, virum cætera sanctissimum, immunemque voluptatibus; qui tamen neque in pecuniâ, neque in gloriâ concupiscẽdâ, aut modum nôrat, aut capiebat terminũ; Parthicum in animo molientem bellum, transgressum Euphraten, petentemque Seleuciam, circumfusum immanibus copiis equitum, rex *Orodes*, unà cum parte majore Romani exercitus, interemit. Ita Vellejus

lib. 2. Plutarchus in vitâ M. Crassi, Florus lib. 3. cap. 11. & lib. 4. cap. 9. Verùm hanc cladem Romani, *Pacori*, Orodis regis filii, cæde pensaverunt: quem *P. Ventidius*, M. Antonii legatus, ingenti strage Parthorum in Cyrasticâ delevit: & tantam formidinem Parthis injecit, ut intra Mediæ & Mesopotamiæ fines sese omnes reciperent, neque ultrà auderent pedem efferre; tribus continuis pugnis summâ vi superati, & pro M. Crasso mortuo pœnam abundè passi. Plutarchi sunt in M. Antonii vitâ. Addit Justinus lib. 42. Nullo bello Parthos unquam majus vuln⁹ accepisse, quã ab *Ventidio*. Si plura cupis, lege Florum lib. 4. cap. 9. Appianum Alexandrinum, in libro qui Parthicus inscribitur: Cornelium lib. 21. annaliũ. Quid ergo, inquit Tacitus, possunt Parthi nobis aliud objicere, quã M. Crassum cum suo exercitu à se cæsum? cùm vicissim ipsi regem suum Pacorum, à nostris prostratum, amiserint: totus denique oriens infra Ventidiũ dejectus fuerit. Nos probè acceptam stragem, graviore illatâ, ulti sumus.

Pacorus Rex Parthorum victus à Romanis.

At Germani, Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoq; Manlio, fusis vel captis, quinq; simul consulareis exercitus Populo Romano; Varum,

rum, tresq; cum eo legiones, etiam Cæsari abstulerunt. Nec impunè C. Marius in Italiâ, divus Iulius in Galliâ, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Indè otium, donec, occasione discordiæ nostræ, & civilium armorum, expugnatis legionum hybernis, etiam Gallias affectavêre: ac rursus pulsi indè, proximis temporibus triumphati magis, quàm victi sunt.

Germanorum libertatem acriorẽ fuisse Arsacis imperio, dixerat: hoc nunc quadam exaggeratione exponit, repetens quasdam clades, Romano populo ab Germanis illatas. primùm à *Cimbris*; quam historiam L. Florus, ex Livii 65. & 67. libris, breviter memorat. *M. Iunius Sylvanus*, inquit, Cos. *adversùm Cimbros infœliciter pugnavit. Legatis Cimbrorũ sedem & agros, in quibus considerent, postulantibus, Senatus negavit. L. Cassius Cos. à Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui à civitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæsus est: milites, qui ex eâ clade superaverãt, obsidibus datis, & dimidiâ rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pa-*

cti sunt. Aurelius Scaurus, legatus Consulis, à Cimbris, fuso exercitu, captus est: & quum in consilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri; eò quòd diceret Romanos vinci minimè posse, à Bolo Rege, feroci juvene, occisus est. Ab iisdem hostibus, C. Manlius, & Q. Servilius Cepio, proconsules, victi prælio, castrisq; binis exsuti sunt: octoginta millia militum occisa; calonum ac lixarum quadraginta millia. Secundùm Populi Rom. jussionem, Cepionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt; primoq; post regem Tarquinium imperium ei abrogatum. Hactenus Florus: qui etiam lib. 3. gestorum Romanorum, cap. 3. Cimbricum bellum recitat, his verbis: *Cimbri ac Teutoni sedes quærebant: exclusiq; ex Galliâ & Hispaniâ, cùm in Italiam remigrarent; miserunt legatos in castra Syllani: indè ad Senatum; petentes, ut Martius populus aliquid sibi terræ daret, quasi stipendium; cæterũ, ut vellet, manibus atq; armis suis uteretur. Sed quas daret terras P. R. agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum impetum Barbarorum Syllanus; nec secundum Manlius; nec tertium Cepio, sustinere potuerunt. Omnes fugati, exsuti castris. actum erat, nisi Marius illo seculo contigisset.* Vellejus Paterculus, secundo libro,

do libro, idem bellum iisdem penè verbis, quibus hîc Tacitus, repetit.

Varumq́.) QUINTILIUS VARUS, Romanæ militiæ sub Augusto Cęsare in Germaniâ princeps, à majoribus nostris, duce ARMINIO Cherusco, cum tribus legionibus, totidem alis, & sex cohortibus, trucidatus est. Historiam L. Florus, lib. 4. cap. 12. in hunc modum describit: *Germani mores nostros magis, quàm arma, sub imperatore Druso suscipiebant. postquam ille defunctus est, Vari Quintili libidinem ac superbiam, haud secùs quam sævitiam, odisse cœperunt. Ausus ille agere conventum, & in castris se direxerat: quasi violentiam Barbarorum, & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere. At illi, qui jam-pridem rubigine oblitos enses, inertesq́ cernerent equos; ut-primùm togas, & sæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripiunt. Cùm interim tanta erat Varo pacis fiducia; ut ne prædictâ quidem & proditâ per Segestem, unum ducum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem, improvisò adorti, cùm ille (ò securitas!) ad tribunal citaret, undiq́ invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimunt. Varus perditas res eodem, quo (annensem diem Paulus, & fato est & animo secutus. Nihil illâ cade per paludes, perq́ sylvas cruentius: nihil in-*

Quintilii Vari cum Germanis pugna.

sultatione Barbarorum intolerantius; præcipuè tamen in causarum patronos. aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisâ prius linguâ; quam in manu tenens Barbarus, tandem, inquit, vipera sibilare desiste. Ipsius quoq; Consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa & aquilas duas adhuc & Barbari possident: tertiam signifer, priusquàm in manus hostium veniret, evulsit, mersaq; inter baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripâ Rheni fluminis staret. Hæc Florus. cui Vellejus Paterculus astipulatur volumine posteriore: *Ultimam*, inquiens, *imposuerat Pannonico ac Dalmatico bello Cæsar manum, cùm intra quinque consummati tanti operis dies, funestæ ex Germaniâ epistolæ, cæsi Vari, trucidatarumq; legionum trium, totidemq; alarum, & sex cohortium, adlatæ sunt. Varus Quintilius, inlustri magis, quàm nobili ortus familiâ: vir ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore, & animo immobilior; otio magis castrorum, quàm bellicæ assuetus militiæ: pecuniæ verò quàm non contemtor, Syria, cui præfuerat, declaravit; quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. Is cùm exercitui, qui erat in Germaniâ, præesset: concepit esse homines, qui nihil præter vocem membraq; haberent hominum; quique gladiis domari non*

ri non poterant, posse jure mulceri. Quo proposito, mediam ingressus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus, agendoq; pro tribunali ordine, trahebat æstiva. At illi, (quod nisi expertus vix crederet) in summâ feritate versutissimi, natúmq; mendacio genus, simulantes fictas litium series, & nunc provocantes alter alterum injuriâ, nunc agentes gratias, quòd ea Romana justitia finiret, feritasq; sua novitate incognitæ disciplinæ mitesceret, & solita armis discerni, jure terminarentur: in summam socordiam perduxêre Quintilium; usque eò, ut se prætorem urbanum in foro jus dicere, non in mediis Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Tum juvenis, genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra Barbarum promtus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri Principis gentis ejus filius, ardorem animi vultu oculisq; præferens, adsiduus militiæ nostræ prioris comes, jure etiam civitatis Romæ jus equestris consequens gradus, segnitiâ Ducis in occasionem sceleris usus est: haud imprudenter speculatus, neminem celeriùs opprimi, quàm qui nihil timeret; & frequentissimum initium esse calamitatis, securitatem. Primò igitur paucos, mox plures in societatem consilii recepit: opprimi posse Romanos, & dicit, & persuadet: decretis facta jungit: tẽpus insidia- Invid.

rum constituit. Id Varo per virum ejus gentis fidelem, clariq; nominis, Segestem, indicatur. Negat se credere; spemq; de Germanorum in se benevolentiâ ex merito æstimare profitetur. Nec diutius, post primum indicem, secundo relictus locus. Ordinem atrocissimæ calamitatis, quâ nulla, post Crassi in Parthis damnum, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus, ut alii, ita nos conabimur exponere: nunc summa deflenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplinâ, manu, experientiâq; bellorum inter Romanos milites princeps, marcore Ducis, perfidiâ hostis, iniquitate fortunæ circumventus; cum ne pugnandi quidem egregiè, aut occasionis in quantum voluerant data esset potestas immunis: castigatis etiã quibusdam gravi pœnâ, quia Romanis & armis & animis usi fuissent: inclusus sylvis, paludis insidiis, ab eo hoste ad internecionem trucidatus est, quem ita semper more pecudum trucidaverat, ut vitam aut mortem ejus, nunc ira, nunc venia temperaret. Duci plus ad moriendum, quàm ad pugnandum animi fuit: quippe paterni avitiq; exempli successor, se ipse transfixit. Vari corpus semiustum, hostium laceraverat feritas: caput ejus abscissum, latumq; ad Marobodnũ, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitii tamen tumuli sepulturâ honoratũ est. Huc-usque Vellejus. Hac clade Romanorũ adeò consternatum Augustum, refert

Augustus quãtum consterna-

fert

fert Suetonius Tranquillus in Octavii Augusti vitâ, cap. 23. ut primùm mori decreverit, ne videret Romam à Germano Arminio capi: excubias prȩterea totâ urbe indixerit, ne quis tumultus exsisteret; in portis, stationes; extra, præsidia disposuerit, & præsidibus provinciarum ꝓpagaverit imperiũ, ut à peritis & assuetis socii continerentur: voverit & magnos ludos Jovi OPT. MAX. si Rempublicam in meliorem statum vertisset: postremũ per continuos menses, barbâ capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans; *Quintili Vare, legiones redde*: diemque cladis quotannis mœstum habuerit, ac lugubrẽ. Ubi verò Arminii cum Varo pugna commissa sit, explicatione dignum puto. Recentiores historici, Ottho Frisingensis lib. 3. cap. 4. Urspergensis chronica, Picus in Staurosticho, Joannes Nauclerus, Heinrich⁹ Bebeli⁹, Jacobus VVimpheling⁹, & Ulrichus Huttenus, apud *Augustam Rhætiæ* (*Vindelicorum* appellatã, quòd Vindeliciæ sit finitima) æditam affirmant. in ejus argumentum, publicum forum & ejus turrim allegant: cives Perleych & Perlachthurn, à perditâ legione, vocant. De quibus Joannes Fœnisieca, prȩceptor aliquando meus, hos versiculos divulgavit:

tus fuerit ex Varianâ clade.

Variana pugna ubi commissa.

Cur me Perlegiam dicant, si fortè requiris:
Jam tibi responsum perbreve, siste, dabo.
Nō unum verbum est; duo sed mea nomina sunto:
Quòd periit legio hîc, Perlegiam vocitant.

At ea clades, nō in Rhętiâ aut Vindeliciâ, Romanorū provinciis, & quę nondū ad Germaniam pertinebant; sed in ipsâ veteri Germaniâ facta est. Æneas Sylvius putat, eam *Magunciaci* gestā: ita enim scribit in Germaniâ suâ ad Martinū Mayer, cap. 35. *Maguntia urbs vetusta, Varianâ clade insignis,* &c. Strabo *in Cheruscis* ęditā affirmat, lib. 7. his verbis: *Sugambri vicini Rheni amnis accolæ, belli exordia factitârunt: cùm Melonē belli ductorem haberent, & exinde alii aliis regni potentes dissiderent, & bellum pace solverent; ac denuò desciverint, pditis obsidibus & calcatâ fide. Adversùs illos perfidia magnæ fuit utilitati. Quibus autē fides adhibita fuerat, ii magnas clades intulerunt; sicut Cherusci, & eorū ditioni subjecti. In quibus tres Romanorū ordines militum, cum Imperatore Quintilio Varo, fœderibus fractis, per insidias obtruncati sunt.* Multò autē certiùs pugnę locū tradit noster Tacit⁹. libro annalium 1. ostendens, inter *Albim & Rhenū*, imò inter *Luppiā & Amisiā* amnes, in *Teutoburgiensi saltu*, (qui haud dubiè in Cattis fuit, no procul à fontib⁹ Amisię) Varū cum copiis cecidisse. verba ejus sunt: *Ductum indè*

agmen

agmen ad ultimos Bructerorũ, quantumq; Amisiam & Luppiã amnes inter, vastatũ; haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumq; insepultæ dicebantur. de Germanici Cæsaris, contra Arminium expeditione & prælio, scribit. Quantũ igitur ego ex Taciti scriptis possum colligere, inter *Cassulã Hessiæ* urbem, & *Padebornam VVestvaliæ*, Romanorum strages facta est. Ejus oræ cultores digito monstrare poterunt saltum Teutoburgiensem, & pugnæ locum; vicinas deniq; paludes, quarum sunt multę in VVestvaliâ: si Taciti historiam adhibuerint.

Et certè singularũ nationũ eruditi in hoc incumbere deberẽt; ut, quo loco res memorabiles, vel à majorib' nostris, vel exteris, gestę fuissent, investigarẽt: ita enim & patriã, & historias illustrarent. Principes in hoc doctos alere, instigare & adjuvare deberẽt, qui patrias vetustates inquirerẽt, & ad posteritatem transmitterent: ut postera ætas haberet historiarũ lucem, &, quales majores habuisset, agnosceret; eorumq; exemplo ad virtutẽ accenderetur. Nec Academiæ hanc operam intermittere deberent: ne tantùm peregrinis historiis; sed & patriis, aliquid operę tribuerent. Sed invenias paucissimos in Germaniã, harum rerum studiosos; qui vetusta mo-

numenta inquirant, ut historiis lucem adferant: plures autẽ Sardonio risu antiquitatis studiũ ridentes, inanem operã & superstitionem vocant. Quasi sola sit superstitio, investigare historias patrię; q̃ unicuiq; chara esse debet: peregrinis verò annalib⁹ addictũ esse, sit propemodum religio! Si nullam dicis superstitionẽ, Gręcorum atq; Romanorũ historias tractare: quî quæso inanem & superstitiosam operam audes dicere, patrias res inquirere, & eas celebrare? ò iniquitatẽ! Qui garriunt, se Titi Livii, Sallustii, aliorumque authorũ opera, propter Latinę dictionis puritatem, solùm legere; historiâ minimè consideratâ; nullum neq; judicium, neq; sensum habent. ridiculum namque est, in oratione nihil aliud spectare, quàm verborum ornatum. Velut si quis (ut sacra profanis componam) sanctam legat Scripturam, aut sacras audiat conciones, neglecto verborum sensu, unde pietas haurienda est; dictionis splendorem, & differendi artificium solùm admiretur spectetque, stupidus lector & auditor est; ita planè vecors est, qui in historiarum lectione, orationis succum & narrationem respuat, ad phrasim tantùm attendens. In Germaniâ, maximè inferiore, pręclara facinora Romani gesserunt: in Batavis, Frisiis, Chaucis,

In stupidos osores historiarum Germanicarum.

Chaucis, Bructeris, Cheruſcis, Cattis, inter Rhenum & Albim. hîc ſi eruditi patrias regiones luſtrarent;fluviorum ripas, veteraq; monumenta inſpicerent; collegiorum atq; cœnobiorum bibliothecas excuterent:invenirent haud dubiè, quibus ornarēt patriam, & hiſtorias illuſtrarent.

Arminius autem, ut ad hiſtoriam redeam, Cheruſcorum princeps, in exercitu ſuo contra Romanos, habuit *Cheruſcos, Angrivarios, Bructeros, Chaucos, Cattos, Semnones, Langobardos, Marcomannos.* Ipſum Tacitus in fine ſecundi annalium hoc elogio celebrat: *Cæterùm Arminius, abſcedentibus Romanis, & pulſo Marobod uo, regnum affectans, libertatem popularium adverſam habuit: petitusq; armis, cùm variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubiè Germaniæ: & qui nō primordia populi Romani, ſicut alii reges ducesq; ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: prœliis ambiguus; bello non victus. Septem & triginta annos vitæ; duodecim potentiæ explevit: caniturq; adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui ſua tantùm mirantur: Romanis haud perinde celebris; dum vetera extollimus, recentium incurioſi.* *Arminii commendatio.*

Nec impunè C. Marius in Italiâ.) *Nec impunè*, id eſt, non fruſtra, non ſinè legitimâ *Cajus Marius Cimbros in Italiâ ſtravit.*

caussâ: vel, *nec impunè*, non sinè pœnâ & damno, maximâ suorum clade, *Cajus Marius in Italiâ*, prope *Vercellas*, in campo, cui *Raudis* nomē fuerat, *Cimbros stravit.* nam velut Romani gravia bella damnaque Germanis intulerunt: ita vicissim ingentes strages receperunt; quas Paulus Orosius, libro 5. capite 16. percenset. & addit Eutropius, libro quinto: *timorem Romæ grandem fuisse, quantum vix Hannibalis tempore, Punicis bellis; ne iterum Galli Romam venirent.*

Iulius Cæsar cum Ariovisto Germanorum rege conflixit.

Divus Iulius in Galliâ.) Intelligit Julii Cæsaris conflictum cum *Ariovisto* Germanorum Rege: qui regno Galliarum potitus, incredibiles Germanorum copias secum invexerat; *Harudes, Marcomãnos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Menapios, Sedusios*, (aut, ut ego legere malo, *Sebusios*) *Suevos*. tantus tum metus inerat Romanis; ut totis castris testamenta obsignarentur. *In Sequanis* pugnatum est, id est, diœcesi Basiliensi & Sungaviâ: ibiq; victus est Ariovisti exercitus. ipse rex naviculam deligatã ad Rheni ripam nactus, fugâ elapsus est. Hæc pugna creditur *ad Divum Apollinarem* gesta: qui locus à Rheno & Basileâ Rauricorum miliario germanico distat. In eâ pugnâ Ariovistus duas uxores, unam Suevam natione, quam domo secum adduxe-

adduxerat; alteram Noricam, regis Voccionis sororem, quam in Galliâ duxerat à fratre missam: & duas harum filias, alterā occisam, alteram captam, amisit. Quam rem omnium diligentissimē ipse Cæsar in literas retulit, primo belli Gallici: & deinceps Plutarchus in Cæsaris vitâ, L. Florus in libro 3. cap. 10. Paulus Orosius libro 6. cap. 7. Post hanc pugnam, Cæsar Germanos trans Rhenum, ponte multis diebus, summâ difficultate & maximis impensis fabricato, aggressus, nihil memorabile & laude dignum gessit: tantùm XVIII. dies in Germaniâ trans Rhenum consumsit: & postquam audivit Suevos esse congregatos, Romanorum adventum exspectare, atq; cum his decertare constituisse, in Galliam se recepit, pontem rescidit, ne fugientē Suevi possent insequi. (Ipsius hæc sunt Cæsaris verba, ex quarto belli Gallici.) Deinde Cæsar, conscientiâ forsan rerum antea trans Rhenum parùm magnificè gestarum, iterum pontem fabricat, atque exercitum traducit. Ipse hujus reddit caussam esse, quòd Germani auxilia cōtra se Treveris miserant: tandem reperit à Suevis auxilia missa esse. Postquam audivit, Suevos omnes in unū locū copias cogere, atq; his nationib. quę sub eorū sint imperio, denūtiare,

Iulius Cæsar timuit Suevos.

ut auxilia peditatus equitatusque mittant: rem frumĕtariam prævidet; castris idoneum locum deligit: Ubiis imperat, ut pecora deducant, suaq; omnia ex agris in oppida conferant: sperans, Barbaros atque imperitos homines, inopiâ cibariorum adductos, ad iniquam pugnandi conditionem posse deduci. At ubi desperavit, eos insidiis circumveniri posse: reducto exercitu, partem ultimam pontis, quæ ripas Ubiorum contingebat, in longitudinem pedum ducentorum, rescindit; atq; in extremo ponte, turrim tabulatorum quatuor constituit, præsidiumq; cohortium duodecim pontis tuendi ponit, magnisq; eum locum munitionibus firmat. (Cæsaris sunt, libro 6. commĕtariorum belli Gallici.) Unde Pompejus objicit Cæsari timiditatem & fugam. quam Lucanus libro 2. quoque notat:

—— Rheni gelidis quia fugit ab undis.

Eutropius libro 6. *Cæsarem bis in Germaniâ infœliciter pugnâsse* tradit. Suetonius, in vitâ Auli Vitellii, gladii mentionem facit, quem divus Julius in Germaniâ inferiore perdiderit.

Ariovisti etymum. Porrò *Ariovistum* Germani suâ linguâ Ehrenvest appellârunt. id vocabuli inclytum, magnificum, paternæ virtutis aut nominis

minis

minis servantissimum ac strenuum asserto-rem, significat. Siquidem Ehren est virtus, nominis fama aut celebritas: Vest autem firmus, strenuus, constans. Romani peregrinam vocem non intelligētes, in Ariovistum detorserunt. eum nostri hodie *Ernestum* pro *Ehrenvesto* dicunt.

Drusus ac Nero.) DRUSUS *Nero*, Cæsaris Augusti privignus, Liviæ Drusillæ filius, & Tiberii Cæsaris frater; ab Augusto in Germaniam missus, primò domuit *Usipetes*: indè *Tencatheros* percurrit, & *Cattos*. Nam *Marcomannorum* spoliis insignib. quendam æditum tumulum, in trophęi modum excoluit. Indè validissimas nationes, *Cheruscos*, *Suevos* & *Sicambros*, pariter aggressus est: qui xx. centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumserant bellum; adeò certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione diviserint. *Cherusci* equos, *Suevi* aurum & argentum, *Sicambri* captivos elegerant, sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus, equos, pecora, torques eorum, ipsosque prædâ divisit, & vendidit. Præterea, in tutelam provinciæ, præsidia per provincias ubique disposuit. Per *Mosam* flumen, per *Albim*, per *Visurgim*, per *Rheni* quidem ripam, quinquaginta ampliùs castella direxit. *Bon-*

Drusus Nero in Germania ipsa cecidit Germanus.

nam & *Gesoniam* cum pontibus junxit, classibusque firmavit: invium atq; inaccessum in id tempus *Hercynium saltum* patefecit. Ea denique in Germaniâ pax erat; ut mutati homines, alia terra, cœlum ipsum mitius molliusq; solito videretur. Deniq; non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alteri, Senatus cognomen ex provinciâ dedit. (accipe *Drusum* appellatum *Germanicum*.) Sed difficilius est provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium fuit: quippe Germani victi magis, quàm domiti erant; moresque nostros magis, quàm arma, sub Imperatore Druso suscipiebant. Hactenus L. Florus, de Rom. gestis lib. 4. cap. 12. Hic *Drusus Germanicus* perculit Germanos in suis sedibus, in Germaniâ secundâ, inter *Salam* & *Rhenum*, bello suis aspero: rursus tamen percussus, Germanis pœnam luit. collapso super crus ejus equo, XXX. deinde die efflavit spiritum: corpus ejus Romam Tiberius Cæsar frater vexit, & in C. Julii tumulo condidit. quemadmodum Livius, abbreviatore Floro, lib. 140. recitat. Strabo narrat, Drusum in aquâ vicisse Bructeros, libro 7. *Intersunt*, inquit, *inter Rhenum & Albim*, *amnes*

Drusus in Germaniâ occubuit.

amnes alii navigiis permeabiles, è quibus est Amasia; in quo Drusus Bructeros navali prælio superavit: hi similiter ab austro ad aquilonem in Oceanum elabuntur. Idem paulò infrà: *Est & Salas fluvius, inter quem & Rhenum cùm Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus victor oppetiit.*

Sunt qui apud *Magunciacum* ferant Drusum exstinctum: quod suprà retuli. Alii circa *Bingium*, infra Magunciacum, ad Rheni ripam situm. Ego puto in *VVestvaliâ*, quam Salas perlabitur, & quondam Bructeri inhabitârunt, occubuisse Drusum: aut potiùs in *Hessiâ*, VVestvaliæ conterminâ. *Drusus locis reliquit nomina.* Drusi enim nomen referunt, *Dreysa* oppidum, & *Drusilla* rivus: magno argumento, ibi pugnâsse atque periisse Drusum. Hujus mortem longo carmine deplorat Ovidius, ad Liviam Drusillam, Drusi matrem, scribens; & passim in libris Tristium. Suetonius in vitâ Claudii Cæsaris, cap. 1. & alii quos citavimus: Vellejus Paterculus, volumine posteriore, magnis Drusum ornat laudib. Cura deinde atque onus Germanici belli delegata *Druso Claudio*, fratri Neronis, adolescenti tot tantarumq; virtutũ, quot & quãtas natura mortalis recipit, vel industria percipit: cujus ingenium utrùm

bellicis magis operibus, an civilibus ſuffecerit artibus, in incerto eſt. Morum certè dulcedo ac ſuavitas, & adversùs amicos æqua ac par ſui æſtimatio, inimitabilis fuiſſe dicitur: nam pulchritudo corporis proxima fraternæ fuit. Sed illum, magnâ ex parte domitorem Germaniæ, plurimo ejus gentis variis in locis profuſo ſanguine, fatorum iniquitas, conſulem agentem annum triceſimum, rapuit.

Moles deinde ejus belli translata in NERONEM eſt, (cujus hîc proximè Tacitus meminit) quod is ſuâ & virtute, & fortunâ adminiſtravit: peragratusque victor omnes partes Germaniæ, ſine ullo detrimēto commiſſi exercitus, (quod præcipuè huic duci ſemper curæ fuit) ſic perdomuit eam, ut in formam penè ſtipendiariæ redigeret provinciæ. Tum alter triumphus, cum altero Conſulatu ei oblatus eſt. De hoc Tiberio NERONE, C. Tiberii Neronis ex Liviâ Druſillâ filio, & Druſi Germanici fratre, Tacitus libro annalium 2. narrat: *quòd Germanico reditum ſuadens ſcripſerit, ſe novies à divo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio, quàm vi perfeciſſe. Sic Sicambros in deditionem acceptos: ſic Suevos, regemq; Marobodunum pace obſtrictum: poſſe & Cheruſcos ceteraſq; rebellium gentes,*

Tiberius Nero [Germ]anos vicit.

ctes, quando Romanæ ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. Apud eundem Tacitum, libro 2. *jactat Marobodus, se duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse; mox conditionibus æquis discessum.* Suetonius Tranquillus, in Tiberii vitâ tradit, *Tiberium, post Pannonicum, gessisse Germanicum bellum, in quo* XL. *millia dedititiorum trajecerit in Galliam, juxtaq; Rheni ripam sedibus assignatis collocaverit.* Meminit hujus belli etiam Horatius, libro 4. carminum, odâ 14.

Major Neronum, mox grave prælium
Commisit; immanesq; Rhætos
Auspiciis pepulit secundis.
Nilusq; & Ister, te rapidus Tigris,
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Germanicus.) GERMANICUS, Drusi Germanici & junioris Antoniæ filius, Augusti nepos, à Tiberio Nerone patruo adoptatus, in Germaniam missus est, abolendæ magis infamiæ, ob amissum cũ Quintilio Varo exercitum; quàm cupidine proferendi imperii. contra *Arminium* Cheruscorũ principem pugnavit, qui in exercitu suo *Marsos, Bructeros, Tubantes, Usipetes, Angrivarios,* *Germanicus Cæsar afflixit Germanos Marte.*

Cattos, Chancos, Cheruscos, Semnones, Langobardos, Marcomannosq; habuerat: quantumq; Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur: deinde ad *Visurgis* fluminis ripam, in campo *Idistaviso*, Albi propiùs quàm Rheno, magnâ populi Romani & Germanorum jacturâ: quomodo Cor. Tacitus copiosissimè libro 1. & 2. exsequitur. Ita *Germani*, referente Strabone libro 7. *clarissimum Germanico præbuère triumphum: in quo illustrium virorum simul & fœminarum ducta sunt corpora; Semiguntus, Segesti filius, Cheruscorum ductor, & soror ejus. Uxor autem Arminii, cujus ductu & auspiciis in Cheruscis conflatum est bellum, in fœderum fractione contra Quintilium instituta; qui nunc etiam bellum ipsum continet. Ejus fœmina nomen est Thosnelda. Secum erat filius trimus, Tumelicus nomine. Item Sesithacus, Ægimeri filius, Cheruscorum ductoris: ejusq; uxor Rhamis, Ucromiri filia, Battorum principis; Deutorixq;, Batoritis filius; Melonis, fratris Sugambri filius. Ægestus quoque, socer Arminii, ab eo dissentiens, inchoante bello, observato tempore, transfuga ad Romanos transivit. Et traductis in triumpho cognatis patris aderat: honorificè ipse in ducendo habitus.*

Germanici triumphus.

habitus, in ipsâ pompâ incedebat. Et Libiis, Cattorum sacerdos, aliiq; mortales ex direptis gentibus protrahebantur; Cathilci, Ampsani, Bructeri, Usipetes, Cherusci, Cattuarii, Catti, Landi, Subattii. Hæc Strabo. Multa de Germanico Tranquillus memorat, in Tiberii, Caligulæ & Claudii vitis.

Porrò *Germanici* nomen primùm Drusus tulit, testante Floro libro 4. cap. 12. his verbis: *Druso, quod nunquam alteri, Senatus cognomen ex provinciâ dedit.* Addit Suetonius in Claudio: *Senatus Germanici cognomen ipsi, posterisq; ejus decrevit.* *Trajano* quoque, ut Plinius Panegyrista ait, cùm Germaniæ præsideret, *Germanici* nomen ex urbe missum fuit. *Domitianus* & ipsum Germanici cognomentum usurpavit. Martialis: *Germanici cognomen qui usurpaverint.*

Nobilius tribuit domito Germania Rheno.

Vitellius præterea, vini & cibi meridiani plenus, ad milites accessit; *Germanicus* dictus est: quod cognomen cupidè recepit; teste Plutarcho in vitâ Galbæ. & post illos *Trajanus, Julianus, Galienus* ac *Caracalla.*

Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ.) Tacitus in vitâ Agricolæ: *Agitâsse C. Cæsarem de intrandâ Britanniâ, satis constat; ni velox ingenio, mobilis pœnitentiâ, & ingentes adversùs Germanos co-*

natus, frustra fuissent. Vellejus author est: *Germaniam, aversis domitoris sui oculis, rebellâsse*. Ideò *Caligula* expeditionis Germanicæ impetum cœpit: neque distulit; sed legionibus & auxiliis undique excitis, delectibus undiq; acerbissimè actis, contracto & omnis generis comeatu, quantum nunquam antè alter, ingressus est: confecitque, modò tam festinanter, & rapidè, ut prætorianæ cohortes contra morem signa jumentis imponere, & ita subsequi cogerentur; interdum adeò segniter & delicatè, ut octophoro veheretur, atque à propinquarum urbium plebe verri sibi vias, & conspergi propter pulverem exigeret. Postquàm castra attigit; nihil ampliùs, quàm *Admimocino*, Bellini Batavorũ regis filio, qui pulsus à patre cum exiguâ manu trãsfugerat, in deditionem recepto, quasi universâ traditâ insulâ, magnificas Romam literas misit: monitis sæpe latoribus, ut vehiculo ad forum usque & curiam pertenderent; nec nisi in æde Martis, ac frequente Senatu, coss. traderent. (Suetonii verba refero, quæ in Caligulæ vitâ scribit.) *Adversus Barbaros minacissimus fuit. Cùm trans Rhenum, inter angustias densumq; agmen, iter essedo faceret; dicente quodam, non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat: equum ilico conscen-*

C. Caligula in Germanos expeditio.

conscendit, ac properè versus ad pontes, ut eos calonibus, & impedimentis stipatos reperit; impatiens moræ, per manus, ac super capita hominum translatus est. Mox etiam auditâ rebellione Germaniæ, fugam, & subsidia fugæ classes, apparabat: uno solatio acquiescens, transmarinas sibi superfuturas provincias, si victores alpium juga, ut Cimbri; vel etiam urbem, ut Senones quondam, occuparent. Hactenus Tranquillus. cui Eutropius subscribens, *Bellum*, inquit, *contra Germanos suscepit; & ingressus Sueviam strennè nihil fecit.* Habes, cur Tacitus dixerit, C. Cæsaris minas in ludibrium versas.

Indè otium.) Indè, ab C. Cæsaris ætate, otium, quies belli. non petiti Romanorum armis, nec ipsi excursiones fecerunt in provincias Rom. transrhenanas vel transdanubianas; sed potiùs seipsos mutuis bellis attriverunt: *donec nostræ*, inquit Tacitus, *discordiæ & civilium armorum occasione, expugnatis legionum hybernis*, quæ in iis provinciis habuerāt Romani, *Gallias affectavêre*: quemadmodum olim, C. Julii Cæsaris ætate & imperio, *Ariovistus* Galliarum regno potitus fuerat; ac deinceps *Burgundiones*, *Nuithones*, *Langobardi*, mox *Gothi*, *Franci*, *Alemanni* affectârunt Gallias: ut ex historiis notum est, & nos suprà admonuimus. *Germani in Gallias.*

Hyberna) sunt loca, in quibus milites hyberno tempore commorantur. *Hybernacula*, vocamúsipsa tentoria.

Triumphati magis, quàm victi sunt.) Sentit, Germanos magis triumphatos, quàm victos: hoc est, de illis triumphos, & quidem falsos, esse actos; nunquam verè victos. Sicut Florus ait libro 4. cap. 12. *Germaniam utinam vincere tanti non putâsset Augustus! magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita.* Et infrà: *Germani victi magis, quàm domiti erant; mores que nostros magis, quàm arma, sub imperatore Druso, suscipiebant.* Qui historias diligenter excusserint; propè intelligent, quoties falsò triumphârint de Germanis Imperatores Romani. *Caligula*, fugacissimus imperator, & qui in Sueviâ nihil strenuè egit, de Germanis triumphavit: ut Persius Satyrâ sextâ meminit, & Suetonius Tranquillus indicat. Ita *Domitianus* falsò de Germanis triumphavit: quod in Agricolæ vitâ noster Tacitus, Dion Græcus, & Eutropius innuunt. Sic *Claudius Vitellius, Galienus*, & alii multi arrogâter triumphârunt, Germaniciq; cognomentum sibi desumserunt. Universa tamen Germania nunquam penitus in provinciam redacta, Romanoque imperio subjecta fuit; quamvis

Germani nunquã verè victi.

Romani Imperatores falsò triumphârunt de Germanis.

quamvis Rom. Imperatores quasdam secundæ Germaniæ nationes subegerint. imò nobis potiùs Rom. imperium, divi Caroli Magni auspiciis, qui Francus erat natione, subjectum est: ut ab eo tempore dederimus Imperatores Augustos imperio Romano; Romani verò nunquam dederint Germanis. Nos Imperio Augusto imperavimus; nunquam autem illud nobis: nisi ab eo tempore, quo illud, ad majores nostros translatum, ultrò recepimus.

Germania nunquam tota Romanis fuit subdita.

Nunc de Suevis dicendum est; quorum non una, ut Cattorum Tencterorúmve, gẽs: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusq; discreti; quanquam in commune Suevi vocentur. Insigne gentis, obliquare crinem, nodoq; substringere. Sic Suevi à cæteris Germanis; sic Suevorum ingenui à servis separantur. Sic in aliis gentibus, seu cognatione aliquâ Suevorum, seu (quod sæpè accidit) imitatione, rarum, & intra juventæ spacium: apud Suevos, usq; ad canitiem horrentem capillũ retrò sequuntur, ac sæpè in ipso solo vertice reli-

gant. Principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ; sed innoxiæ. Neq; enim ut ament amentúrve: in altitudinem quandam & terrorem, adituri bella comti, ut hostium oculis, ornantur.

Suevorum veterum sedes.

SUEVI veteres, *Herminones*, id est, mediterranei Germaniæ fuerunt populi, Plinio lib.4.cap.14.authore, amplissimi potentissimique; Albis fluvii accolæ. id ex probatissimis ostendam authoribus. Lucanus Cordubensis, libro 2.Pharsaliæ, ultra Albim collocat, hoc versu:

Fundit ab extremo flavos aquilone Süevos
Albis.——

Similiter Strabo libro 7. *Suevorum gens*, inquit, *amplissima: è Rheno siquidem usque ad Albim pervenit fluvium. eorum portio etiam trans Albim loca depascitur; quemadmodum Eumondori & Lancosargi.* Et infrà: *Australis pars Germaniæ trans Albim fluvium, quæ quidem contigua est, à Suevis adhuc tenetur.* Præterea Ptolemæus, libro 2.cap.11. *Sub Sidinis Ruticlii habitant, usq; ad Vistulã fluvium. Interiores autem, & mediterraneæ gentes maximè sunt, Suevi Angili. Qui magis orientales sunt, quàm Langobardi, protensi ad septentrionem, usque ad*

medium

medium Albis fluvii: & versùs Suevos Semnones, qui habitant poſt Albim; à præfatâ parte versùs orientem, usq. ad Suevum fluvium. Vibius Sequeſter: *Albis Germaniæ fluvius Suevos à Cervetiis dividit; mergitur in Oceanum.* Horum teſtimonio fultus, & quia Cimbris & Suevico mari facit proximos Tacitus; affirmo, *Saxoniam* incoluiſſe *Suevos*, ab *Holſatiâ & Danomarchiâ*, Cimbrorum ſedibus, & *Suevico*, hoc eſt, *Pomeranico mari*, ad *Bojohemicum* usque ſaltum: ubi nunc eſt provincia *Brandenburgenſis*, quam *Marchiam* germanico vocabulo appellant, & *Pomerania*: ad *Albim*, *Suevum*, *Hortellum*, *Havelum*, *Oderam* ac *Zuenum* flumina. *Saxonia* namque multò latiùs patebat olim, quàm nunc. Sicut diligenter Albertus Crantzius, libro primo Saxoniæ, capite primo, deſcribit: *Initium*, inquit, *Saxonicæ nationis eſt trans Albim, ab Holſatiâ: indè tranſiliens Albim, per diœceſim Bremenſem, in VVeſtvalium usq. ad Rhenum ferè pertingit: abindè verò in Heſſiam pervenit, ad Hercyniam ſylvã (qui nunc Hertici montes dicuntur) pertingens ad confinia Thuringiæ; in quâ olim non contemnẽdam partem Saxones, militiæ ſtipendium à Francis, quibus militavêre, ſuſceperant. Indè iterum ſub montibus longo tractu, pervenit in regionem Albi non longinquam, complectens VVittenbergũ,* **Saxoniæ amplitudo.**

Saxonia superior.

& confinia ejus; quæ nunc superior Saxonia dicitur: duobus principatibus Saxoniæ titulum sibi vendicantibus. Legitimâ quidem successione ad Principes inferioris Saxoniæ omnis regio pertinet: sed superiorem apprehenderunt Misnenses Marchiones, cum dignitate Electuræ, quæ illi inseritur principatui.

Inferior Saxonia.

Meditullium autem hujus, quam descripsimus, provinciæ, totum ex Vandalico, id est, Sclavico solo, redactum est in linguam & mores Saxonum: terra videlicet Brunsuicensis, Luneburgensis, Magdenburgensis, Halberstadensis. Ad eandem verò nationem pertinet omnis Marchia Brandenburgensis, ex eodem solo Vandalico capta, ac versa in linguam Saxonum & mores. Hactenus Saxoniæ descriptio ex Crantzio. Ipsos *Suevos* Julius Cęsar, Commentariorum belli Gallici lib. 4. *gentem maximam & bellicosissimam Germanorum omnium* vocat. Seneca in Medeâ, *nobiles*: Plutarchus in Cæsaris vitâ, *præstantissimos Germanorum*: Strabo lib. 4. *potentiâ & hominum frequentiâ reliquos antecellere*; Lib. 7. *gentem amplissimam*: Florus lib. 4. *validissimam*: Tacitus libro 19. annalium, *gentem fideicommissæ patientiorem*: Orosius, *maximam, ferocissimam, validissimamq́; gentem*, libro 6. cap. 9. Adeò semper clarissima fuit Suevorum fama: nec una gens, sed in plurimas nationes divisa; suis tamen nominibus discre-

discreta: nempè in *Semnones, Langobardos, Reudignos, Aviones, Anglos, Varinos, Eudoses, Suardones, Nuithones, Hermunduros, Nariscos, Marcomannos, Quados, Marsignos, Gothinos, Osos, Burios, Lygios, Arios, Helvecones, Manimos, Elysios, Naharvalos, Gothones, Rugios, Lemovios, Suiones, Æstios, & Sitones:* qui in commune uno nomine *Suevi* nominantur, de quibus singulatim in hoc libello. Paulus Orosius, lib. 1. cap. 2. *omnium gentium Suevorum quinquaginta quatuor esse* refert.

Suevorum gentes & nationes.

Sed quâ fortunâ, quo duce, Suevi è pristinis suis sedibus, quæ in Saxoniâ ad utrāq; ripam Albis fluvii fuerāt, emigraverint; & in Rhętiā atq; Vindelicię partē, Romanorum pvincias, concesserint, ubi nunc habitāt: historię tacent. Tēpus mutat omnia; nec quicquā est in rebus hujus mundi stabile atq; perpetuū. Fieri potuit, ut à Saxonibus fortiorib⁹ sint è pristinis sedibus pulsi: aut suâ sponte mansiones suas reliquerint, novasq; quæsierint. Strabo reverâ *ad Danubii fontem locat Suevos,* lib. 4. sub finem. *Primū,* inquit, *est horum trans Rhenum, & lacum in orientem vergens, mediocriter sublimè dorsum: quo in loco Istri fontes, juxta Suevos & Hercyniam sylvam sunt.* Unde colligo, Suevos tempestivè in Rhætiā incursâsse. sub Augusto namq; & Tiberio flo-

Suevi è Saxoniâ secedentes, in Rhætiam commigrārunt.

ruit Strabo: & Tacitus, annalium primo, memorat, *sub Tiberio Rhætiam à Suevis petitã.* Hinc Ausonius Burdegalensis, qui sub Valentiniano, & ejus filio Gratiano Imp. Aug. claruit, circa Dominicæ incarnationis annũ CCCLXXX. in Suevis oriri Danubium refert, his versibus alloquens Valentinianũ & Gratianum:

Danubius penitis caput occultatus in oris,
Totus sub vestrâ jam ditione fluo:
Quâ gelidum fontem mediis effundo Süevis,
Imperiis gravidas quâ seco Pannonias.

VVitichindus Saxo, qui sub Othone Imperatore primo, anno Dominicę incarnationis DCCCCL. claruit, libro primo gestorum Saxonicorum scribit; *Suevos transalbinos, illam quam incolunt regionem, eo tempore invasisse, quo Saxones cum Langobardis Italiam adierint.* Cujus profectionis etiam Albertus Crantzius lib. 1. Saxoniæ meminit.

Sueviæ recentioris situs, & limites.

Nos verò hîc, digressi Sueviâ veteri, nostræ recentioris descriptionem paucis dabimus. Habet hæc, ab ortu solis, *Bajoariam*; ab occasu, *Elsatas Rhenumq;*: *Alpes* meridionalem plagam claudunt; septentrionalem *Francia* finit. Separata est in plurimas regiones, ac tractus suis nominibus distinctos: in *Algoviam, Turgaviam,* oram *Podamici lacus,*

cus, Ergaviam, Hegoviam, Clecgaviam, Brisgaviam, Martianum nemus, Badensem provinciā, VVirtenbergensem ducatum, Zabergaviam, Creychgoviam, Brurinum, Albam, Albuchum, Hortfeldum, Plossenum, Ostbergum, Reyschnaviam, Risam, Hanecampum, Norgaviam.

Algavia adhæret Alpibus: *Licum, Virdonem,* & *Ilerum,* à quo *Ilergavia* vicina ora nomen habet, effundit. Urbes habet multas: *Abuziacum* (id est, Füssen) *Kauffburnum, Campodunum,* (meo Johanni Serrano, diligenti homini, natale) *Memmingiacum, Isenum.* Terra est paulò sterilior, nemorosa; dives tamen pecorum.

Turgavia (à *Turo* amne, quo irrigatur, dicta) habet *Sanctogallum* , *Abbatis cellam, Turegum,* oppidum quondam Suevorum.

Ora Podamici lacus vitifera, habet *Constantiam, Uberlingum, Mersburgum.*

Ergavia; Thermas Helveticas, Oberbaden vulgo dictas.

Hegovia; Scheffhusium, Stüllingam; Cregiam & *Tuieliam* arces.

Clecgavia, vicum Hallow.

Brisigavia habet *Friburgum*, academiâ celebrem; *Brisacum* Rhenanam urbem, unde & Brisigaviæ nomen.

Martianum nemus, Hercyniæ caput, (vul-

gò *Nigram sylvam* dicunt) habet *Villingum*, *Rotvvilam*: parens est *Danubii* atq; *Nicri*. etjam *Baronatum* in Hercynio saltu; unde exit *Danubius*. Tacitus *Abnovam* nominat.

Provincia Badensis, Marchioni subdita, urbes habet; *Badenam* Principis sedem, & salubribus thermis claram; *Pfortzheymium*, Joannis Reuchlini patriam: sylvam Hagenschies, *Rhenum* allabentem, *Nagoltam* & *Entium* flumina.

Joannes Reuchlinus.

VVirtenbergensis ducatus oppidis abundat; *Studgardia* metropolis, & Principis sedes. In eo ducatu est *VVeyblinga*, & *Alta* Stauffen: quæ imperio Romano dederunt Augustos, *Friderichum Barbarossam*, *Cunrados*, *Heinrichos*, *Philippos*. *Nicer* amnis mediam oram percurrit, & multis fluminib⁹ acceptis (quorum præcipui sunt, *Nagolta*, *Remisus*, *Cocherus*, *Jagusta*) in Rhenum properat: ubiq; fermè vitifer est. vinum accolæ Niceranum seu Neccarense vocant: in universam exportatur Sueviam.

Vinum Neccarense.

Zabergavia, hujus regionis est portio, ab amne *Zabero* appellata: urbibus quoque decorata, *Binicâ* & *Bracanâ*.

Creychgovia ad Nicrum, ***Heylprunnum***, & ***VVimpinam*** habet.

In

In *Brurino, Bruchsela*. ac *Bretta*, (Philippi Melanchthonis natale) sita sunt. Philippus Melanchthon.

Alba, ad caput *Plavi* fontis, & *Plauburni* oppidi, *Reutlingum* transscendendo, posita est. *Plauburnum* ad pedem montis Albæ, in ipsis faucibus jacet: obscurum alioqui oppidum; sed quod nobilitavit suâ nativitate festivissimus vir, *D. Joan. Magenbuchus* medic', Ioannes Magenbuchus. præter summam pietatem, incomparabili eruditione ac humanitate præditus.

Albuchus lucus supra *Gemundam* jacet: cui vicinus est saltus *Hortfeldensis*, à glebæ duritiâ appellatus, & *Plossenus*. *Ostbergus* (ubi *VVertingum*) Danubium prospicit.

Ad aquilonē *Risa*, quæ veteris Rhętiæ nomenclaturam retinet, sequitur: in quâ sunt, *Nordlingiacum, Bopsingum, VVendigum*, & *Oetingensis comitatus*. Cui hæret *Hanecampus*: in quo mons *Avellanus*; ager *Suanfeldensis*, cum monasterio & castello *Heydenheymio*; *Gunzenhusium*, & *Alemannus* fluvius, à quo etiam ora adjacens appellationem habet: vulgò an der Altmühl dicitur.

Indè est *Nordgavia*: habens *VVeyssenburgum* & *Suabachium* urbes. Insunt etiam agri vallesque, ab præterlabentibus amnibus appellationem recipientes: velut est vallis *Cocherana*, *Vulsana*, *Remisana*, *Bren-*

tiana, Guntiana, & campus *Lyci*, in quo Otho Imperator primus Hungaros proſtravit.

Inſuper tota *Suevia*, partim plana eſt, partim montoſa. Sylvas habet plurimas, (quarum omnium mater eſt *Hercynia*) quæ frequentem præbent venationem: amnes fonteſque limpidiſſimos, qui è montium jugis defluentes, & per valles jucundo murmure ſtrepentes, uberem largiuntur piſcationem. Fluvii veteribus noti, ſunt; *Rhenus*, *Danubius*, *Licus*, *Virdo*, (qui *VVertaha*) *Nicer*, *Alemannus*: Ignobiliores; *Iler*, *Guntia*, *Mindula*, *Camilachus*, *Plavus*, *Brentzius*, *Ega*, *Zuſum*, *Smutter*, *Egyſſus*, qui in Danubium currunt. *Cocherus*, *Jaguſta*, *Remiſus*, *Vulſus*, *Entius*, *Nagolta*, Rheno cum Nicro confluunt.

Suevia flumina.

Ipſam Sueviam *Alemanniam* quoq; appellatam, ſuprà retuli. Paruit olim ſuis regibus ac ducibus, quos in Chronicis ſuis Joannes Nauclerus celebrat: quibus in Cunradino ultimo Suevorum principe exſtinctis, collapſum eſt regnum, & in plures dynaſtias divulſum. Civitatibus liberis & imperialibus potior pars ſubjacet. Eæ ſunt: *Auguſta* & *Ulma* inſigniores, *Hala*, *Heylbrunnum*, *VVimpina*, *VVeyla*, (quæ nobis D. Johannem Brentium primarium Theologum, & D. Johannem Schutzium inſignem medicum, edidit)

Alemannia eſt Suevia.

Civitates Suevorum imperiales.

ędidit) *Reutlingum, Esselinga, Gemunda, Gienge na, Biberachum, Ravaspurgũ, Constantia, Uberlingũ, Lindavium, Isenum, Campodunũ, Memmingiacum, Cauffburnum, VVanganum, Ludkirchiũ, VVerdea, Nordlingiacum, Bopfingũ, Ala, Dünckelspüheliũ, VVeyssenburgum.* Reliqua portio, aut Austrię, vel Palatinis, VVirtẽbergensi & Badensi Principibus; aut Augustensi & Cõstantiensi episcopis; & Comitib⁹, Baronibus atque Nobilibus paret: omnes tamen Rom. atq; Germanorũ Imperatorẽ Augustum agnoscunt, & imperantem audiunt.

Hęc recentior Suevia, Rom. & Germanorum regno Imperatores Augustos dedit. primùm *Rudolphum* Suevorũ principem, qui in Vorcheymio à Principibus Germanię Rex creatus contra Heinrichũ quartum, & à summo pontifice Gregorio diademate regio insignitus fuit. Deinde *Cunradum tertium*, Friderichi Comitis de Stauffen & Principis Suevorũ filium, Francorum quoq; ducem. Tertiò *Friderichum primum*, Friderichi Monoculi filium, & Cunradi fratruelem, cognomento *Barbarossam.* Quartò *Heinrichum sextum*, Ænobarbi filium. Quintò *Philippum*, Heinrichi fratrem, Barbarossæ filium. Sextò *Friderichum secundum*, Heinrichi sexti filium. Septimò *Heinrichum*, Friderichi secundi

filium:& mox post illum *Cunradum quartum*, Friderichi secundi filium. Hos Reges Suevia protulit.

Saxonum Principes & satrapa Suevi fuerunt.

Ad veterem, unde digressus sum, Suevia͂ redeo. Is qui ante aliquot secula Saxonu͂ Jura conscripsit, potissimam Saxonię principum & dynastarum nobilitatem à Suevis ortam testatur, qui videlicet pridem *Saxoniam* & *Albim* fluvium tenebant. *Accipite*, inquit, *genus satraparum Saxoniæ, Principes Ascaniæ, & Brandenburgensis, Orlemundanus, & Marchio Missenensis, & Comes à Brene:* hi omnes Suevi sunt. E Baronibus Suevi sunt: *Baro à* Hackenborn, *Baro à* Geneys/ *Baro à* Möhele. E Judicibus (*Scabinos* vocat) imperialibus Suevi sunt: *Trebulanus, Ederstorphius, Heinrichus Judas à* Schneitlingen, *Præfectus Albrechtus à* Spondaw, *Eberhardus & Cu͂radus à* Schneitlingen: & *Scrapeni filii à* Jerschleven/ *Anna à* Jerschendorff: *Hermannus à* Mering/ *Heydolphi filii à* Weiningen/ *& is qui est Seedorphii.* Hi omnes Suevi sunt. Qui sunt *à Brunsuigo, Lunenburgo, Pabenburgo, Osterburgo, Aldenbusio*, Suevi sunt. Et ii qui *à* Werningenrade, Arnstein/Besenrode/Armersleven sunt. Similiter *Burggravii Gibichensteinenses, præses Halberstadiensis, & à* Susselitz/ *& à Liechtenbergo, à* Döben, hi omnes genere Suevi sunt.

Nec

Nec prętereundum mihi hîc est, quod Pomponius Mela, lib. 3. & Plinius, libro 2. cap. 69 ex Cornelio Nepote repetunt: *Qu. Metello Celeri, C. Africani in consulatu collegæ, tum in Galliis proconsuli, Indos quosdam à rege Suevorum dono datos; qui ex Indiâ commercii causâ navigantes, tempestatibus essent ex Indicis æquoribus abrepti, emensíq; quæ intererant; tandem in Germaniæ littora exiisse.* Indè enim colligo, Suevos accoluisse Oceanum Germanicum; quem mox *Suevicum* appellat Tacitus. quòd etiam in Agricolæ vitâ idem noster Cornelius tradat; *ipsum æquor navigâsse Suevos, & suos habuisse Reges*, quorum in annalibus mentio: *Maroboduum, Tudrum, Vannium, Sydonem, Italicum, Vangionē.* reliquorū mentio exstat apud Ammianū Marcellinum, & Johannem Nauclerum Chronographum. *Suevi suos habuerunt Reges.*

Insigne gentis, obliquare crinem,) Hoc idem Juvenalis Sat. 3. de omnibus Germanis scribit:

Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro.

Martialis initio epigrammatum, de Sicambris:

Cimbris in nodum tortis venêre Sicambri.

Et licèt, inquit Tacit', *alia* Germanorū gen-

Crinem torquent calamistro.

tes, in calamistrando torquẽdoq; capillitia, *seu cognatione aliquâ Suevorum; seu (quod sæpe accidit) imitatione,* eundem Suevorum morẽ imitentur: tamen *rarum* est penès illas, *& intra juventæ tantùm spatium.* at *Suevi, usq; ad caniciem horrentem, retrò sequuntur capillum, ac sæpe in ipso vertice religant.* Quemadmodum Cattorum morem, in submittendâ barba, imitantur etiam alii Germanorũ populi. Variat hîc lectio: alii codices habent, *Atq; in solo vertice religatur: Et hostium oculis armantur.*

Vetustissimos se nobilissimosq; Suevorum, Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in sylvam, Auguriis patrum & priscâ formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coëunt, cæsoq; publicè homine, celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reverentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur; ut minor, & potestatem numinis præ se ferẽs. si fortè prolapsus est, attolli & insurgere haud licitum. per humum evolvuntur: eoq; omnis superstitio respicit, tanquam indè initia gentis; ibi regnator omnium Deus.

Deus, cætera subjecta atque parentia. Adjicit authoritatem fortuna Semnonū. centum pagis habitatur; magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.

Dixit, *Suevos*, non unam, ut Cattorū Tenčterorúmve gentem, majorē Germaniæ partem obtinere, ꝓpriis adhuc nationibus nominibusq; discretos: quas gentes & nationes singulatim explicat. primū SEMNONES: quos fuisse Suevos, etiam aliâs Tacitus ostendit, lib. 2. historiæ Augustæ, his verbis: *Non modo Cherusci sociiq; eorum, vetus Arminii miles, sumsêre bellum: sed è regno etiam Maroboduı Suevægentes, Semnones ac Langobardı, defecêre ad eum.* Vellejus, posteriore volumine: *A Rheno usq; ad flumen Albim, qui Semnonum Hermundurorumq; fines præterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus.* His accedit etiam Strabo, lib. 7. de Maroboduo scribens: *Reversus*, inquit, *in patriam, magnum adeptus est potentatum, & præter eos, quos antè dixi, populos, etiam Luios, gentem sanè permagnam, & Zumos, & Butones, & Mugilones, Sibinos, & ipsorum Suevorum nationem amplissimam, Semnones, imperio suo adjecit.* Postremò etiam Ptolemæus Suevos fuisse affirmat, & sedes ipsorum ultra Albim statuit, hoc modo: *Suevi*

Semnones Suevorum natio.

Semnones, post Albim, versus orientem, usque ad Suevum fluvium perveniunt. Ergo in *Lusatiâ* ac *Marchiâ Brandenburgensi* habitârunt; ab *VVittenbergâ* & *Dorgano* Saxonicis urbibus, *Perolinum* usq;, quam Suevus amnis (accolæ *Sprevum* appellant) perlabitur: ubi nunc sunt, *Cotvvicus, Luca, Haganum, Lubana, Besica, Hertzbergum, Paucenum, Gubium, Crossenum, Calo, Camentia, Freyberga.* Interjacet namque *Lusatia* media inter *Silesiam* atque *Misniam*: utriusque portio *regno Bohemorum* subjacet, & partim *Marchioni Brandenburgio.* Habet ab oriente, *Silesiam*; à meridie, *Bohemiam*; ab occasu, *Misniam*; ab septentrione, *Marchiam. Suevus* fluvius mediam percurrit. *Nissa* è Bohemiâ lapsus, eandem rigat, & in Oderam infra Gubium transit. *Albis* latus occiduum claudit; *Odera*, orientale. Gens ipsa, partim Germanico idiomate, partim Sclavico utitur. Terra frumenti ferax.

Lusatiæ urbes

Hos *Semnones* arbitrantur in *Galliam Celticam* migrâsse; & condidisse *Brixiam, Veronam, Ticinum, Mediolanum, Comum, Bergomum, Tridentum, Vicentiam* atque *Senam*: deinde, Brenno duce, Romam vi cepisse, anno trecentesimo & sexagesimo, & paulò plùs ab urbe conditâ. quam opinionem firmis rationibus

onibus non possum tueri.. Puto verò, hujus opinionis assertores *Senonũ* cognomine falsos: nam fuerunt hujus appellationis etiam in *Lugdunensi Galliâ* populi, ad *Padum* fluvium; Livio lib. 5. Straboni in 5. Ptolemæo lib. 2. cap. 8. & alii in *Norico* seu *Vindeliciâ*, Floro lib. 4. cap. 12. Itaque quicquid veteres historici de *Gallis Senonibus* prodiderunt; hi, nimiùm Germaniæ laudum ambitiosi, *Suevis Semnonibus* attribuerunt.

Priscâ formidine, religione ac veneratione.) suprà namq; Tacitus ostendit, Germanos cõsecrâsse lucos & nemora, deorũq; nominib' appellâsse. à quâ superstitione Seneca quoq; Suevos celebrat, in Medeâ inquiens: *Lucis nobiles Suevi Hercyneis.* Verùm hanc sylvam monstrare nõ possum; quòd in nostrorum literis nihil relatum sit de illâ. & fieri potuit, ut hoc Saxonicum, seu potiùs Marchiacum nemus, dudum sit excisum: id quod multis aliis accidit.

Sylva auguriis patrum sacra in Suevis.

Cæsoq; publicè homine.) Sic *Mercurius* apud Germanos humano sanguine placabatur: quemadmodum antea relatum. huic Suevos Semnones litâsse, non dubito: nisi malis *Isidem* intelligere cruentis hostiis placatam; quod minùs puto. Velut itaq; Terra arborum sylvarumque parens est: ita *Suevi*

Suevi sanguine humano litabãt.

Semnones, & reliquæ Suevorum gentes, *Reudigni, Aviones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones* & *Nuithones*, sua initia ad terram, communem omnium matrem, & ad lucos diis gentilitiis sacros, referebant. Hominem mactabant; *lapsi per humum provolvebantur*: quasi hisce superstitiosis ritibus gratitudinem testarentur, & Terræ Lucuique acceptam referrent vitam.

Terra omnium cõmunis parens.

Barbari ritus, horrenda primordia.) Hujus cruentæ superstitionis abominationisq; nullum superest vestigiũ: Christiana fides & religio, exstinxit impium, horrendum ac barbarum cultum. Jesus Christus, Dei filius, hodie prædicatur ac colitur.

Centum pagus habitatur.) Julius Cæsar, lib. 4. Commentariorum de bello Gallico; *Suevorum*, inquit, *gens est longè maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causâ, suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi remanserint, se atq; illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt; illi domi remanent. Sic neq; agricultura, neq; ratio atq; usus belli intermittitur.* Eorundem pagorum etiam Eutropius, libro 6. cap. 3. Paulus Orosius, lib. 6. cap. 9. meminerunt, quorum posterior refert, multos pdidisse,

disse, *Suevorum esse centum pagos & populos.* De quibus etiam Gotfridus Viterbiensis, in opere suo *Pantheon* inscripto, quod Urbano Tertio Rom. Pont. dedicavit:

Incoluit centum primæva Süevia pagos,
Nec urbes, nec castra colens; sed rura vel agros.

Pagus autem, non tantùm vicum rusticanum; villarum ac domorum rusticarũ congeriem, (ein Dorff:) sed civitatem, agrum, tractum alicujus fontis aut fluvii, hoc est, regionem ad rivum sitam, significat. nostrate linguâ hodie, ein gew / ein marck / ein ort / ein gebiet appellamus. Sicut Cæsar dictator, in primo belli Gallici, *omnem civitatem Helvetiam in quatuor pagos divisam*, scribit: quorum nunc sunt tredecim, ab Heinricho Glareano celebrati. Apud eundem, Treviri referebant Cæsari, *centum Suevorum pagos ad Rheni ripam consedisse, qui Rhenum transire conarentur.* Dicitur verò *pagus*, ἀπὸ τῆς πηγῆς, id est, à fonte: quòd circa fontium rivos collocarentur. Minimè enim credibile est, Sueviam, latissimam Germaniæ oram, tantùm centum vicos habuisse: quando nullas etiam urbes habitaverint, nec jũctas sedes inter se passi fuerint; sed discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit, coluerint: nec vicos

Pagus quid significet.

locârint, ad Romanum morem, connexis & cohærentibus ædificiis; ſuam quisq; domum ſpatio circumdederit, ſive adversùs caſus ignis remedium, ſive inſcitiâ ædificandi. Nimiùm diſtabant à ſeinvicem villæ: quemadmodum plerisq; locis etiámnum vetus mos cernitur. Et quomodo ex uno vico potuiſſent mille homines ad bella emitti? Non adeò multæ civitates ſunt in Germaniâ, quæ ſingulis annis millia armatorum, bellandi causâ, ſi ſit longiùs in peregrinis terris militandum, educant. Paucos reperias vicos, mille viros habitantes. Duos ſcio, præ cæteris longiores atque majores: unum in orâ *Misnenſi*, juxta *Muldam* amnem, inter *Zuiccam* & *Chemnitium* urbes; *Longevvitz* appellatur: alterum *Nah*, prope meam patriam, in ditione civitatis *Vlmēſis*. ſed utriq; nō poſſent, ſingulis annis, in militiam extrudere millia armatorum. Cùm ergo Cæſar dicat, Suevorū pagos ad Rhenum conſediſſe, & flumē tranſituros: ſatìs indicat, *Pagum* hominum multitudinem, ſocietatem ac civitatem ſignificare; & *Paganos*, interprete Servio, fontium aut fluviorum accolas, qui unum tenēt tractum & diſtrictum.

Pagani.

Sunt, qui Suevorum pagos in γῆ vel γία, græcam voculam, finali terminatione deſiviſſe,

viſſe, memoriæ prodiderint: nos germanicè gew pronuntiamus; quidam craſſiùs, goy & gou. Id nominis agrum & rus ſignificat: multa enim græca vocabula adhuc in idiomate noſtro uſurpamus. bonam horum partem ſuprà cõgeſſimus. Sicut Rheingew vel Ringgew/ad Rhenum pagus, infra *Maguntiacum*, laudatiſſimum proferens vinum: Donagew/ ad Danubium pagus, prope *Reginoburgium*: Möngew/ad Mœnum ager, circa *VVirciburgum*: Ilergew/ad Ilerum, juxta Campodunũ: Turgew/ad Turum amnem, cujus terminus eſt *Turregum*: Argew/ad Arulam; ubi quondam *Vindoniſſa* ſita erat, nũc *Habsburgum* arx: Amergew/ad Amerã ſeu Ambrorũ in Vindelicis: Zabergew/ in ditione Principis VVirtẽbergenſis, ad Zaberum amnẽ: Muſtelgew/in mõtanis Marchionis Brandenburgẽſis, Principis mei longè optimi, ad rivũ ejusdẽ nominis. Cujusmodi pagi exſtãt plures, ad amnes, mõtes, ſylvasq; protẽſi: ſicut Norckgew (ager Noricorum) Algew/ Augſtgew/ Heylgew/ Breyßgew/ Elecķgew/ Ergew/ Sunggew/ Greychgew/ Hegew/ Waßgew/ (à Volago vocitata) Gũtzgew/ Soltzgew/ Bachgew. Latinâ formâ pronũtiare poſſum', *Nordgaviã, Algaviã*, &c. ſeu *Hegoviã, Brisgoviã*, &c. Hos Suevorũ pagos fuiſſe, nõ pauci arbitrãtur, quorum

ſententiæ ſubſcripſiſſem, ſi Suevi primitus eas ſedes in Rhætiâ tenuiſſent; quas poſteriùs occupârunt. at quando à Rheno Albim usque,& ultra Albim ad Oceanum accoluerint; veteres Suevorum pagi in *Pomeraniâ, Marchiâ* ac *Saxoniâ* quærendi ſunt, non in Rhætiâ. Scio quosdam eos Suevorum pagos non in gew/ſed in bach finiiſſe: quemadmodum Erlesbach/Steinbach/Tieffenbach/Butzbach/ Zeunſpach/ Gengeſpach/ Eſchenbach/ Onoltzbach/ Culmbach/ Sultzbach/ Albersbach/Schwabach/&innumera alia; quòd ad fontium rivos habitare conſueverint, ob multarum rerum commoditatem. Ingens præterea conjectura eſt, ipſum vernaculum vocabulum Bach/ à pago derivatum. nam alii bach/alii pag pronunciant; variante nonnihil germanicâ dialecto: quemadmodum Græci πηγὴ & παγὰ dicunt, φήμη & φάμα. Studioſi antiquitatis hanc rem inveſtigent.

Contrà Langobardis paucitas, nobilitasq́; quòd plurimis ac valentiſſimis nationibus cincti, non per obſequium; ſed prœliis & periclitando tuti ſunt.

LANGOBARDI, non tam populoſa Suevorum gens fuit; atque Semnones; nobiles tamen:

tamen: *quòd plurimis ac valentissimis nationibus* Suevorum, scilicet *Cattis, Chaucis & Cheruscis, cincti*, ab illis *tuti sunt: non per obsequium*, quòd tribuerint multa, aut indulgentiâ & beneficiis conciliaverint amicitiam pacemque illorum; *sed præliis & periclitando*, quòd sæpe cōcertaverint, vicinorumque hostium vim & insultus fortiter repulerint. Unde etiam Vellejus Paterculus, libro secundo, ferocissimos fuisse testatur, his verbis: *Fracti Langobardi, gens etiam Germanâ feritate ferocior.* Hos Tacitus *Suevis* attribuit, cùm inquit: *Non modò Cherusci sociiq; eorum, vetus Arminii miles, sumsêre bellum; sed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecêre ad eum.* Ptolemæus libro 2. cap. 11. similiter Suevis adnumerat: *Tenent*, inquit, *Germaniæ partem, quæ est juxta Rhenum fluvium, ab arcto incipientes, Busactori parvi, ac Sicambri: supra quos Suevi Langobardi; deinde Tingeri & Ingriones.* Item: *Suevi Angli orientaliores sunt Langobardis.* Item: *Inter Chaucos majores & Suevos jacent Angrivarii; postea Laccobardi.*

Horum sedes putant nunc *Misnenses* tenere: alii *Pomeranos*. Ego autem existimo, *Saxoniam* ab illis inhabitatam *inferiorem cisalbinam*, agro Luneburgensi vicinam. Video & consentire Beatum Rhenanum, in libro *Langobardorum sedes antiquæ.*

rerum Germanicarum secundo, his verbis: *Opinor Bardunvvigum, urbem illam ab Heinrico Leone Saxonum Principe (Heinrici Catuli sive VVelphi, Ducis Bojoariæ, filius is erat, & Saxonum princeps) eversam, Langobardorum retulisse nomen, & sedes illorum veteres indicâsse. Nam Augusti Tiberiiq; principatu illic habitârunt: vel attestante Vellejo, qui cis Albim positos docet Langobardos, à Rheno venienti, Chaucisq; vicinos facit. Postea fortassis in insulas Germanici maris concesserunt, pulsi ab aliquâ validiore gente.* De *Bardvvico* multa sunt in Vandaliâ & Saxoniâ Alberti Crantzii: quemadmodum etiam alteram Saxoniæ urbem, supra Magdenburgum, ad sinistram Albis ripam, Comitatu nobilem (*Barby* vulgò appellatur) ab iisdem Langobardis dictam cogito: Similiter pagum Bardēgaw. Fieri potuit, ut Germani primores duas syllabas, brevitati studentes, amputârint, & de Langobardorum vocabulo *Bardos* & *Bardvvyck* conservaverint.

Bardevicum urbs, in territorio Luneburgensi.

Bardensis comitatus.

Bilibaldus Pirckheymerus, ex Ptolemæo adstruit, partē *Marchiæ* sive *Marcaniæ comitatus*, & *Montensem ducatum*, fuisse Lāgobardorum regionem; & horum terram tria perlabi flumina, *Luppiam*, *Ruram* in Juliacensi ducatu, & *Angram*. Et reverâ, si Ptolemæum penitiùs

nitiùs intuearis, *Hercyniam* quoque sylvam, quæ eâ parte occidentalis sylva (vulgò Westerwald) dicitur, accoluerunt *Langobardi.*

Hi, primis illis suis sedibus relictis, (incertum quo authore & fortunâ) insulas Germanici maris occupârunt; *Scandiam, Scoringam, Maringam, Gotlandiam, Rugilandiam*: indè egressi, *Pannoniam* invaserunt: postremò non pessimam *Italiæ* portionem, quę in hũc diem, ab Langobardis cultoribus, *Langobardia,* & corrupto vocabulo *Lombardia*, appellatur, pulsis qui incolebant, habitandam acceperunt; anno salutiferi partus DLXXII. in quâ annos CCIII. regnârunt: ab Carolo Magno oppressi, ejecto *Desiderio* Rege, Heystulphi filio. regnum Pipino, Caroli Magni ex Hildigarde Suevâ filio, traditum. *Langobardorum* res Paulus Diaconus Forojuliensis conscripsit, atque alii. Dicti verò *Langobardi*, vernaculo Germanorum sermone, à promissâ barbâ; cui nutriendæ, præ aliis Germanorum gentibus, unicè studebant. Sic Andreas Alciatus annotavit. Ex *Scandaviâ* insulâ venisse, Paulus Diaconus scribit. à barbæ longitudine, quòd eam promitterent, dictos existimavit Georgius Merula. Addit, quisquis fuit, Theodat⁹; cùm *VVinuli* dicerentur, cumq; *Erulis* congredi pararent,

Langobardi in maris insulas.

Langobardorũ etymon.

deę cujusdam *Godæ* impulſu mutâſſe nomen. quæ omnia fabuloſa ſunt: quandoquidem puri puti Germani fuêre, barbarâ appellatione nuncupati, quæ de Latino idiomate minimè ſit trahenda. Chriſtianos ætate ſuâ fuiſſe, Procopius non uno in loco eſt author: cùm recentiores omnes, in Italiâ ſuſcepiſſe fidei rudimenta, perquàm incurioſè ſcripſerint.

Reudigni deinde, & Aviones, & Angli, & Varini, & Eudoſes, & Suardones, & Nuithones, fluminibus aut ſylvis muniuntur. nec quicquam notabile in ſingulis; niſi quòd in commune Herthum, id eſt, Terram matrem colunt: eamq́; intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. Eſt in inſulâ Oceani Caſtum nemus: dicatum in eo vehiculum veſte contectum, attingere uni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali deam intelligit; vectamq́; bubus fœminis multâ cum veneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca, quæcunq́; adventu hoſpitioq́; dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt; clauſum omne ferrum: pax & quies

quies tunc tantùm nota, tunc tantùm amata; donec idem sacerdos, satiatam conversatione mortalium deam, templo reddat. mox vehiculum & vestes, &, si credere velis, numē ipsum secreto lacu abluitur. Servi ministrāt, quos statim idē lacus haurit. Arcan⁹ hinc terror, sanctaq; ignorantia; quid sit illud, quod tantùm perituri vident. Et hæc quidem pars Suevorum, in secretiora Germaniæ porrigitur.

REUDIGNOS & AVIONES, Suevorum *Vigævones*, aquilonarem & maritimam Saxoniæ plagam possedisse, non dubito, ubi nunc est *Mechelburgensis ducatus*; *Obotritorum* terra, Slavis in eâ imperitātibus, dicta, ad Suevi fluminis ostia. Emendatiores codices, Beato Rhenano monente, *Vendignos* pro *Reudignis* habent. Unde mihi suspicio subiit, *VVendigū* ab illis cognominatum. oppidum id est Suevorum, Principibus Bojoariæ audiēs; Leonharto Fuchsio, insigni medico, patria. nam cùm *Suevi*, quorum *Vendigni* fuêre natio, relictis pristinis sedibus, Rhætiam occupârint: fieri potuit, ut Vendigni eâ Rhætię parte hæserint, ubi ejus nominis oppidum cernitur, veteris populi vestigium. *Leonhartus Fuchsius.*

Fionia insula Germanici Oceani.

Aviones verò puto secessisse in *Fioniā* insulā, Holsatię objectam, & ad Danorū imperiū pertinentē; servato vocabulo: (*Funa* vulgò dicitur) de quâ Saxo Grāmaticus, patriâ Sialandicus, lib. I. historiæ Danicæ. *Post Jutiam*, inquit, *insula ad orientē versus Fionia reperitur; quā à continenti, angusti admodū æquoris interjectus abrumpit. Hæc sicut ab occasu Jutiā; ita ab ortu Sialandiam prospectat, conspicuā necessariarum rerum ubertate laudandā. quæ insula, amœnitate cunctas nostræ regionis provincias antecedens, medium Daniæ locum obtinere putatur; ab extimæ remotionis limite, pari spatiorum intercapedine disparata.* Hujus mentio est quoque in Saxoniâ Alberti Crantzii, lib. 9. cap. 10.

Angli Suevorum natio.

ANGLOS similiter maritimos exstitisse, videtur Tacitus ostendere. Ptol. lib. 2. cap. 11. horum situm, his verbis prodidit: *Interiores & mediterraneæ gentes maximè sunt Suevi Angili; qui orientaliores sunt Longibardis, protensi ad arcton usq; ad medium Albis fluvii.* Beda theologus & historicus Anglorum, qui sub Leone Imperatore, anno à partu salutifero DCCXXX. claruit, in Anglorum historiâ refert; *Anglos habitâsse inter provincias Vitarum & Saxonum.* *Vitas* Saxo Sialandicus, & Albertus Crantzius, *Jutas* appellant; & provinciam eorum *Jutiam*. ipsa est *Chersonesus Cimbrica*;

Beda Anglus.

brica; nunc parens Danis. Hi *Angli Saxones*, Suevorum natio, post *Scotos* atque *Pictos*, duce *Vortegerno*, in *Britanniam* insulam, veteribus *Albion* dictam, supervenerunt; à *Britonibus* evocati, ad tuendam regionem, & ejiciendos Pictos Scotosque, Germanorum gentes. quibus repressis atq; superatis, totius Britanniæ imperiū sibi vendicârunt: ac priscum insulæ nomen, novo patriæ suæ vocabulo permutârunt; inquit Saxo Grammaticus. Quemadmodum noster Tacitus, in Julii Agricolę soceri sui vitâ, *Caledonum* in Britanniā gentem ab Germanis originem duxisse, his verbis indicat: *Rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant*. *Caledonia* pòst à Scotis occupata, *Scotia* dicta est. Sed age ipsum Bedam audiamus. *Anno*, inquit, *ab incarnatione Domini* CCCCXLIX. *cùm orientis imperium teneret Martianus, & Valentinianus Augustus occidenti praeesset: Anglorum, sive Saxonum gens, invitata à Rege Britonum Vitigerio, Britanniam tribus longis navibus advehitur; & in orientali parte insulæ, jubente eodem Rege, locum accepit commanendi, quasi pro patriâ pugnatura, re autem verâ hanc expugnatura suscepit. Inito ergo certamine cum hostibus, qui ab aquilone ad aciem venerant; victoriam sumsê-*

Angli in Britanniam.

Britannia nunc Anglia.

Britones ex proximis Germaniæ littoribus Anglos conduxerunt.

re Saxones:quod ubi domi nuntiatum est, simul & insulæ fertilitas, & segnitia Britonum; mittitur confestim illo classis major armatorum, ferens manum fortiorem, quæ præmissæ adjuncta cohorti, insuperabilem fecit exercitum. Susceperunt ergo, qui advenerant, donantibus Britonibus, locum habitationis inter eos, eâ conditione: ut pro patriæ pace & salute in hostes militarent; illis militantibus debita Britones stipendia ferrent. Advenerant autem de tribus Germaniæ titulis fortioribus, id est, de Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine, sunt Cantuarii, & Vectuarii; hoc est ea gens, quæ Vectam tenet insulam, & ea, quæ usque hodie occidentalium Saxonum Vitarum natio nominatur, posita contra insulam Vectam. De Saxonibus, hoc est; eâ regione antiquorum Saxonum, venêre orientales Saxones, meridiani, & occidui. Porro de Anglis, hoc est, de illâ patriâ, quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore usque hodie manere deserta inter provincias Vitarum & Saxonum perhibetur; orientales & mediterranei Angli; paterq; tota Nordhumbrorum progenies, id est, earum gentium quæ ad boream fluminis Humbri inhabitant, cæteriq; Anglorum populi sunt orti. Hæc & alia multa Beda Anglicus. Cui Pomponius Lætus in Valentiniano subscribens, ait: *Qui in Britanniâ erant, cùm Scotorum & Pictorum*

Vecta, insula Britanniæ.

rum rapinas & impetus ferre non possent, Anglorum regem Vertigomarum, ad opem ferendam poposcerunt. secus evenit: Angli insulam suæ ditionis fecêre. Sunt etiam ii Saxonum Germanorum populi, feroces atq; pugnaces; qui adhuc cum Scotis interjectis limitibus imperant. Bedæ verbis Albertus Grantzius Hamburgensis, diligentissimus historiographus, sub Maximiliano Augusto vitâ functus, adjicit lib. I. Saxoniæ, cap. 21. *Angli quidem, teste etiam Ptolemæo, vocati ab olim; sed ætatis processu, corrupto, ut fit, vocabulo, pro Anglis Angiri dici cœperunt. quorum princeps VVedekindus posteris seculis toti provinciæ dominabatur; illo tempore, quo Magnus Carolus provinciam omnem Saxoniæ ad sacra Christi cogeret: hodieq; Principes Saxoniæ se Duces Angriæ & VVestphaliæ præferunt in titulis: Coloniensis quoque archiepiscopus, ex die destituti Heinrici Leonis, illum sibi assumsit inscriptionis inter alios titulum,* &c.

Angirios suprà Angrivariorum reliquias exposui. Puto *Anglos* (die Engeln) pridem dictos; sicut insulam ab illis occupatam *Engellandiam* appellamus: & *Engelstadium*, Bojoariæ urbem ad Danubium flumen, ab iisdem Anglis Suevis, cum reliquis Suevis Rhætiam invadêtibus, nuncupatam crediderim: quam *Angelostadium* Latinâ formâ; in-

eptissimè autem *Chrysipolim* & *Auripolim* dicunt. Et quid vetat, Jngelheym/Caroli Magni patriam, ad eandem referre originem. Similiter Engelsreut/ Engelthal/Engelburg/& similia. Ex dictorum authorũ testimoniis colligo, inter *Iutas* & *Saxones*, ad mare Germanicum & Albim fluviũ, in *Luneburgensi* ac *Brunsuicensi* provinciis, habitâsse Anglos. Num verò emigratione in Rhætiam atq; Britanniam, aut Sclavis totam Saxoniam depopulantibus, vetus Anglorum nomen in eâ regione interierit, hæreo.

Anglorum nomen in Saxonia extinctum.

VARINOS, EUDOSES, SUARDONES sive *Suarines*, & NUITHONES, puto *Vandalorum* gentem, ultra Albim, ad septentrionem, per Germanici maris littora orientem versùs, per *Pomeraniam* usque in *Prussiam* coluisse: ubi nunc *Starigardia, Lubecca, VVismaria, Rostochium, Stralesunda, Gripesvvaldia, Sundis, Julinum, Caminum* & *Stetinum* urbes; juxta *Suevi, Odera, Panis* ac *Zueni* ostia. Nam Plinius Secundus, in historiâ mundi, libro 4. cap. 14. Varinos inter Vandalos computat. *Genera*, inquit, *Germanorum quinque: Vandali; quorum pars Burgundiones, Varini, Charini, Guttones.* Et Tacitus hos *in secretiora Germaniæ porrectos* asserit. Strabo quinetiam, lib. 7. plagam illam, quæ trans Albim

Ocea-

Oceanum ſpectat, Græcis prorſus incognitam fuiſſe memorat. Raphael Volaterranus, lib. 7. ad *mare Venedicum*, trans Viſtulam, ſtatuit *Varinos*: *Varnienſem* nimirum, epiſcopalem Pruſſiæ civitatem, ab his denominatam putans. quòd Claudius Ptolemæus lib. 3. cap. 5. *Avarinos* juxta Viſtulæ fluminis caput collocet. Quidam Johannes Garzon Bononienſis, qui, dictante Eraſmo Stellâ, libellum rerum Saxoniæ, Thuringiæ & Miſniæ, conſcripſit; *Eudoſes*, *Varinos*, atque *Suardones*, *Libonotriam* (ita *Miſnenſem* vocat provinciam) tenuiſſe; & poſtmodum in univerſum *Sorabos* (Sclavorum ſunt natio) nuncupatos fingit. Ego malo, *Sucrinum* oppidum, & nobilem Saxoniæ inferioris in *Mechelburgenſi* ditione comitatum; ſimiliter & *VVarinum* urbem, ubi Ptolemæus *Marionis* urbem locat, à Sucrinis ſive Suardonibus conſervâſſe appellationem; quàm dicere, in Miſniâ conſediſſe Suardones.

NUITHONES videntur *Burgundionum* pars fuiſſe; quos Plinius lib. 4. cap. 14. inter Vandalos & ultimos Septentrionis populos refert: cum quib. in *Maximam Sequanorum* tranſſcenderunt, & *Aventicenſi tractui*, qui *Nuitlandia* hodie appellatur, (ubi *Berna* & *Friburgum* civitates) nomen impoſuiſſe. *Nuithones è Burgundiones, Vandalorum natio.*

Si majores nostri ullam literarum cognitionem habuissent, & illam illustrandæ Germaniæ operam quoque collocâssent, quam armis: quantam lucem antiquitatis, & germanam Germaniæ notitiam, nobis reliquissent! Verùm dum literarum secreta, (ut Tacitus inquit) viri pariter ac mulieres ignorant: omnia in profundissimam oblivionem & ignorantiam, cujus remedium fuissent literæ, collapsa sunt. Hæc subindè repeto, ut Germanis nostris ansam, ad investigandum vetera, & illustrandam patriam, administrem. Præstaret autem ad Germaniæ illustrationem, si studiosi, quisque suæ nationis, vetustates investigarent: qui populi quondam patrias sedes tenuissent; quãdo egressi, aut pulsi, suas habitationes mutaverint. id quod ego de Suevis meis facere cœpi: quas reliquias & antiquitatis indicia in urbibus, pagis, rure, campis, sylvis, fluviorum ripis, reliquerint. Nam si (ut ab orientali plagâ ordiar) *Vistulanæ* aut *Oderanæ* terræ indigena & cultor, suæ regionis quærat veteres habitatores, populos, civitates & mores, ac quoties mutaverit cultores: Si *Silesius, Moravus, Bojohemus, Bavarus*, meridiem tenens; *Suevus*, Rheni accola; *Gelrêsis, Hollandus*, in occidentem respiciens; *Frisii, Holsata*,

Mechel-

Melchelburgenses, Pomerani, ad aquilonem habitantes; *Hessi, VVestvali, Saxones, Toringi, Misnii, Franci*, mediterraneæ gentes; scrutarentur res patrias, ac singulorum amnium accolas: quantam putas lucem, splendorem atque gloriam, inventura esset Germania? Hîc si me audiant Germani, brevi intelligemus, quæ Tacitus tum in hoc libello, tùm in annalibus; similiter Plinius, Strabo, Ptolemæus, aliique, de veteribus Germanis prodiderunt. Aliâs enim non video, quomodo veteres historias intelligamus: nisi esset, qui ad exemplũ *Cunradi Celtis* decennio universã perlustraret Germaniam, & singula suis oculis aspiciens adnotaret. Sed volenti quis sumtus suppeditabit? Non mirum ergo, si *Nuithonum, Suardonum, Eudosum, Varinorum*, & omnium penè quæ sequuntur gentium, sedes certiùs, velut digito, monstrare non possimus: quando neminem habeamus, qui post Tacitum vel uno verbulo illorum faciat mentionem, situmque ostendat; & plaga illorum, longiùs hinc dissita, non admodum sit nobis cognita. Unum constat, omnes has gentes aquilonem & maris littora tenuisse.

Fluminibus aut sylvis.) Flumina ejus oræ, ab Plinio & Ptolemæo memorata, & cele-

Flumina Germaniæ aquilonaris.

briora, sunt: *Albis, Chalusus, Suevus, Gutalus, Viadus, Vistula.* Ab aliis verò, mediæ antiquitatis & recẽtioribus: *Sturia, Eydora, Bagnisus, Dravenna, Varna, VVernovia, Onacrus, Hesa, Havelus, Tullentius, Odera, Panis, Ukere, Zuenus.* Sylvas accolæ suo & Germanico vocabulo *Heydas* vocant: ut Lunenburger Heyd / Spondawer Heyd / Gadebusch & Rattenawer Heyd / Gabel Heyd / Pomerisch Heyd. sunt etiam Hercyniæ portiones & brachia.

Saltus Saxoniæ.

Notabile,) id est insigne, clarum, vel memorabile. Cujusmodi exempla locutionum adnotavit Rhenanus.

Herthum, terra parens omnium.

HERTHUM, Germanorum linguâ *Terram* significare, suprà, cùm *Herminonum* sive *Herivonum* vocabulum interpretarer, admonui. Hanc Germani, aliarum gentium more quoq; pro deâ sunt venerati. Plato in Timęo ac Plinius lib. 2. cap. 63. *Terram* altricem nostram, deorum antiquissimam tradunt. & Jani uxor *Tithaa*, dicta est *Vesta* & *Terra*, sive *Aretia*: velut Ovidius lib. 6. Fastorum, & Diodorus Siculus in quarto, testantur. Lucretius lib. 2.

Quare magna deûm mater, materq́; ferarum,
Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una.

Junius Brutus terram matrem osculatus est.

Hinc Junius Brutus terram matrem osculatus, primus Romanorum consul evasit; Livio

vio in primo,& Valer. Maximo lib. 7. cap. 3. authoribus: quibus etiam Ovidius lib. 2. Fastorum astipulatur:

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.
Ille jacens pronus matri dedit oscula terræ,
Creditus offenso procubuisse pede.

Opinor *Eresbergum*, arcem & montem ad *Luppiam* fluvium in *VVestvaliâ*, ubi Martis idolum (Irmenseul) Carolus magnus evertit; simul ipsam statuam, ab *Hertho* seu *Erdâ*, id est, tellure, cognominata. Similiter etiam *Hermunduros.*

Est in insulâ Oceani Castum nemus.) Non exprimit insulæ nomen, quarum plurimas suprà sub initium recensuimus. Indè tamen colligo, has Suevorũ gentes Septentrionalem plagam Oceanumque accoluisse.

Quæcunque advẽtu hospitioque dignatur.) Sic in hujus libri initio dixit: *minimeque aliarũ gentium adventibus & hospitiis mixtos.* Illîc legebatur *quemcunque*, subaudi locum. Cogitandum, an pro *adventu* scribendum sit *advectu*: quâ voce etiam utitur Annaliũ lib. 20. *Hæc*, inquit, *de origine & advectu dei, celeberrima.* Sic enim & illîc legendum, pro *adventu*, quemadmodum nos castigavimus.

Adjuvat hîc indubiam conjecturam, quod præcedit: *Invehi populis arbitrantur.* Beati Rhenani sunt.

Templo reddat.) Lucui casto, qui erat in Oceani insulâ, Hertho dicatus: quemadmodum soliti erant Germani lucos diis consecrare.

Propior (ut quo modo paulò antè Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis: eoq; solis Germanorum, non in ripâ commercium; sed penitus, atque in splendidissimâ Rhætiæ provinciæ coloniâ, passim sinè custode transeunt. & cùm cæteris gentibus arma modò, castraq; nostra ostendamus: his domos villasq; patefecimus non-concupiscētibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclytum & notum olim: nunc, tantùm auditur.

Aquilonares Germanorum Suevorumque gentes exposuit: incipit quoque australes cum orientalibus recensere. *Propior*, inquit, *Hermundurorum civitas.*) HERMUNDURI autem, *Suevorum* gentes, ad *Albim* fluvium, sub Hercynio jugo, Danubium versùs, è regione Semnonum,

mnonum, habitârunt, nam Vellejus Paterculus lib. 2. *Semnonum Hermundurorumq́; fines Albim præterfluere* tradit, noster Tacitus libro annalium 13. *Hermunduros cum Cattis magno prælio, propter flumen gignendo sale fœcundum & conterminum, concertaſſe* refert. Id *Sala* est, Cattos Hermundurosque interluens ac separans: ad cujus ripam, etiámnum salinæ in urbe *Halâ* conſpiciuntur; quemadmodū suprà in Cattis indicavimus. Unde constat, *Hermunduros* incoluiſſe *Miſnenſium* oram, & supernè orientem versùs *Bojohemi portionem*, ubi *Albis* oritur. nam *in Hermunduris Albim* naſci, noster hic memorat. eam regionē *Sclavi*, Scythica gens, nunc occupant; *Zechos* se nuncupant: nos, propter veteres cultores, *Bojohemos* appellamus. Puto itaq;, *Hermunduros* habitâſſe in iis locis, ubi nunc sunt urbes Bojohemi ac Miſniæ, *Cottenbergum*, *Litomeritium*, *Pyrna*, *Dresda* Marchionis Miſnēſis ſedes, *Miſſena* epiſcopalis urbs, (unde regioni nomen) *Chemnitium*, *Zuicca*, *Plavium*, *Friberga*; vicus *Chœtſpergenſis*, cujus colles ad Albim vitiferi sunt; *Aldenburgum*, ac *Lipſia*, celeberrima publico gymnaſio: quæ me alumnum quoque habuit, dum isthîc bonas literas profiterentur Richardus Crocus Anglus, ac Petrus Moſellanus, & multi alii eru- *Richardus Crocus.* *Petrus Moſellanus.*

diti adolescentes. *Hermundurorũ* montes, õmnis generis metalli admodum fertiles sunt velut dixi: ager deniq; frumenti feracissimus. Amnes præterlabentes; *Albis, Mulda, Elister, Plissina, Sala.* Cum Hermunduris, Marcomãnis ac Quadis, Antoninus Pius bella gessit, referente Julio Capitolino. De *Vibilio* & *Jubilio*, Hermundurorũ principibus, Tacitus lib. 2. & 12. *Hermundurorum* agros, postmodum *Sorabi Sclavi* occupaverunt: quos inter Albim & Salam habitantes, Carolus Magnus oppressit. Indè Germani pristinos agros receperunt. *Misnii* seu *Misnenses*, ab episcopali urbe, ubi Principis sedes erat, cognominantur.

Civitatem vocat hominum societatem, q uno agro & tractu habitant, iisdem legibus & institutis utũtur. in quâ significatione etiã à Cæsare, libro sexto belli Gallici, usurpatur: *Civitatibus maxima laus est, quàm latissimè circum se vastatis finibus solitudines habere.* Et suprà Cornelius: *Mos est civitatibus, ultrò ac viritim conferre principibus, vel armentorum, vel frugum.* Aliâs *pagum* quoq; vocat. Ab *Hermunduris* suspicio est, nunc huc nunc illûc transeuntibus, appellatũ *Termunt*, in Saxonibus locum, & *Dertmund, Helmund*: similiter *Munderchingum* oppidum, haud ita procul à Danubii fonte situm. *Pro-*

Provincias appellari regiones, longè ab Italiâ bello acquisitas; neminẽ fugit: à *porrò* vel *procul vincẽdo* dictas. & *in Provinciæ formam redigi* dicebantur, quum tributorũ & vectigaliũ initâ ratione, aut Proconsuli ex urbe misso, aut Prętori jus dicenti, parebãt. Quædam etiam *Proconsulares* erant; quędam *Prætoriæ* aut *Præsidiales*: *Stipendiariæ* tamẽ omnes. Germani suâ linguâ *Marchiã* vocant; & provincię præsidẽ, *Marchionem*: quo vocabulo aliæ quoq; provinciæ utuntur. Sic in Germaniâ dicitur, *Marchio Brandenburgensis, Misnensis, Badensis, Stiriæ, Moraviæ*; atque non pridem *Marchia Burgoviensis* in Rhętiâ, cis Danubium: & in Italiâ, *Marchia Tervisina, Anconitana, Mantuana, Ferratensis*, & si quæ sint aliæ ibi Marchiæ. Et Marggraff / Germanica dictio, significat præsidem Marchiæ.

Provinciæ & Marchiæ.

Rhætiam in provincię formam Augustum Cæsarem redęgisse, per privignos suos Tiberium & Drusum, cùm de Rhætiis agerem, docui. Solebant autem Romani Imperatores *Galliâ, Rhætiâ, Vindeliciâ, Norico, Pannoniâ*, redactis in provincias, cis Rhenum & Danubium, ad utriusque fluminis ripas, hujus dextram, illius sinistram, perpetuas præsidiorum stationes, ceu murum quendam, Germanis opponere: in quorum lo-

Rhætia in provinciam.

Præsidia Rom. ad ripas fluviorum.

cum posteriùs munitissima oppida exstruxerunt; nec permiserunt, ut quicquam vel singulis Germanis cum provincialibus esset commercii, nisi in solâ Rheni aut Danubii ripâ: idque adhibitis custodibus, ne vagarētur. Solis *Hermunduris*, ob *fidem*, quâ Populo Romano commendabantur, *passim* vagari, & *sine custode penitius, atq; in splendidissimam Rhætiæ provinciæ coloniam ingredi*, permittebatur.

Augusta, splendidissima Rhætiæ colonia.

Porrò Rhætiæ coloniam esse AUGUSTAM, quæ nunc inter Suevorum urbes principem locum obtinet; universa scriptorum turba affirmat. nam hæc in Rhætiâ primâ, cis Danubium, provinciâ Romanâ, ad *Licum* & *Virdonem* amnes sita est; & etiámnū *Augusta Rhætiæ* appellatur: testantibus idem duabus urbis portis: unâ, quæ ab rubore nomen habet; alterâ, quæ Divi Francisci fano adhæret. quibus hic versus, ex hymno quodam Divæ Afræ sacro, quæ ibi supplicium sub Diocletiano passa est, inscriptus est:

Christe tibi gloria, in Augustâ Rhætiâ, urbe verè regiâ.

Augusta Vindelicorum.

Hanc urbem etiam *Vindelicorum Augustam* appellitant, propter Vindeliciæ vicinitatem. nam si *Licum*, qui Ptolemæo Rhętiam à Vindeliciâ disterminat, & urbis mœnia alluit,

brachio

brachio ejus per urbem deducto, transeas; mox Vindelicorum terra calcanda erit. atq; hæc ratio nominis mihi probatur. Neq; placet, quòd quidam fingũt, à *Vindâ* & *Lico*, Vindelicam cognominatam: cùm sciam, eum amnem, quẽ illi *Vindã* vocant, veteribus *Virdonem*, non Vindam; patrio verò sermone *VVertaham* appellari. Hæc urbs, ut est clarissima; ita quoq; vetustissima. ubiubi transieris, Romanę inscriptiones occurrunt: quarũ plurimam partem *D. Cunradus Peutingerus* Jureconsultus, bonarumque literarum antistes integerrimus, in suis antiquitatibus evulgavit: bona pars postmodũ reperta atq; eruta est, sicut, dum felicis memoriæ meus avunculus, *D. Joannes Cürsenerus*, mystam illîc agens, novas ædes exstruere pararet, è fundamento aliquot fragmenta eruta sunt: quę ille libenter integra servâsset, ut erat amans antiquitatis; si fabrorum & fodientium manus integra è fundamento extraxissent. In hac urbe, ego prima literarũm rudimenta, apud eundem avunculũ meum didici; fuitq; perpetuis sex annis alumna: nec illi ingratus ero, dum spiritus hos reget artus.

Cunradus Peutingerus.

Ioannes Cürsenerus.

Vocat verò *splendidissimam Rhætiæ provinciæ coloniam*: quòd Augustus Cęsar, qui *Rhætiam* Drusi Neronis auspiciis in provinciam

Rom.redegit,ipſam reſtituerit ac amplificârit,ſuoque nomine conſecrari fecerit; deductis illûc novis habitatoribus atque colonis: ne provinciales denuò ab Romano imperio deficerent. Veruntamen,ſi quis pro ſplendidiſſimâ Rhetiæ provinciæ coloniâ *Reginoburgium* interpretetur ; nullus refragabor. Nam hæc urbs in *Rhætiâ ſecundâ*,quæ & *Vindelicia*,ad dextram Danubii ripam ſita eſt; ubi *Nabus* è Nariſcis,& *Regus* è jugis Bohemicis,à quibus non ita procul *Hermunduri* abfuerunt,labentes,in *Iſtrum* manant:vetuſtate ſi non ſuperior,tamen par Auguſtæ.

Albis fluminis curſus.

ALBIS.) ab Saxone Sialandico, gentis Danorũ hiſtorico, *Albia*; Germanis *Ilba*,(die Elb)appellatur.inclytus eſt amnis,*Germaniam*,Srraboni lib. 1. geographiæ, & Nazario Mamertino ad Maximianum, in duo ſeparans ſpatia:è montibus profluit,*Bohemiam* ab *Moraviâ* diſterminantib⁹, ubi primùm *Hermunduri* conſederunt; nunc *Sclavi*, Scythica gens, adhabitant.initiò cõtra occaſum ruit, & mediam *Bohemiam* percurrit: quâ relictâ, *Miſniam*,*Luſatiam*,*Marchiam Brandenburgẽſem*, ac *Saxoniam* prçterlabitur: noviſſimè *Hamburgenſi* provinciâ à *Bremenſi* disjunctâ, in *Holſatiâ* ad Cimbricam Cherſoneſum,vaſto ore Oceano advolvitur.

Hunc

Hunc Cornelius *olim notum* dicit: quo scilicet tẽpore divus Augustus, suas in Germaniam copias emiserat, Germanosq; (referẽte Tranquillo) ultra Albim fluvium submoverat; & Drusus, in tutelam provinciæ presidia disposuerat. *Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam, quinquaginta amplius castella direxerat:* (Lucii Flori sunt verba, libro 4. cap. 12.) *& hunc amnem Rom. imperio terminum dederat*; juxta Strabonem. Cujus verba sunt libro 7. *Hæc natio, propter suscepta contra Romanos bella, nobilitatem adepta est. Postea, cùm in deditionem venerit, rursumq; desciverit, habitatasq; terras reliquerit; nomen assequuta est. Tametsi fama majoris exstitisset; si Cæsar Augustus flumen Albim transire, & illic rebellantes adoriri, ductoribus suis concessisset. Modò autem faciliorem militandi viam, in eo quod in manibus versatur, bello suspicatus est, si ab iis, qui extra flumen Albim quietem agitant, sese contineret, nec eos ad inimicitiarum communionem ultrò lacesseret.* Deinde *post Augustum, alii Imperatores trans Rhenum, Amisiam, Visurgim, ad Albim usq; exercitum promoverant. Id quod dolebat Arminio invicto Principi; Germanos inter Albim & Rhenũ, virgas, & secures, & togam Romanorũ conspicere.* testis Tacitus annalium primo.

Poſtremò, ut idem narrat Cornelius lib. 2. *C. Cœlio, L. Pomponio Coss. Germanicus Cæſar, ad ſeptimum Kalendas Junias, triumphavit de Cheruſcis, Cattisq́3, & Angrivariis, quæq́3 alia nationes usque ad Albim colunt.* Annalium 4. *L. Domitius exercitu flumen Albim tranſſcendit, longiùs penetrata Germania, quàm quisquam priorum.* Tùm Romanis ſatis cognitus fuit Albis. poſteriùs, ab Tiberii Druſi & Germanici morte, usq; ad Veſpaſiani Trajaniq́ue tempora, quibus Tacitus ſcripſit, *Albis nomen tantùm auditum fuit.*

Ipſum *Albim*, à capite ad oſtia fermè, tenuerunt olim *Suevi*: quemadmodum paulò antè ex Lucano & Strabone oſtendi. *Hermunduri* ac *Bonochæmæ*, ad caput ejus habitârunt: mox *Suevi Semnones*, quos à Hermunduris ſeparavit: inferiùs accoluerunt *Calveones* ad utramq; ripam, *Cheruſci*, (ſive *Cervetii*, velut illos Vibius Sequeſter appellat) quos à Suevis ſeparat; *Langobardi*, *Angli*, ac reliquę Suevorum gentes: poſtremò circa exitum, *Chauci* ac *Cimbri*. Nunc verò adhabitant *Bohemi*, *Sclavini*, *Miſnenſes*, *Luſatii*, (*VVinidæ* & ipſi, Sclavica natio) *Marchiani*, *Saxones*, *Diethmarſi*, *Hadeleri*. Flumina verò præcipua, quibus oneratur, ſunt: *Luſinicius*; *Multavia*, Pragam metropolim Bohemiæ perfluens; juxta *Mel-*

Flumina Albim onerantia.

Melnigum Albi jungitur: *Egra* ex Pinifero monte lapſus, & à nomine oppidi, quod alluit, dictus; apud *Litomeritium* Albi miſcetur: *Miſa* rivus, (alius à Bohemico, qui Pragæ in Multaviâ cadit) juxta epiſcopalem urbem Miſnenſem, cui nomen tribuit: *Sala* ex eodẽ Pinifero ortus, circa Aken; *Mulda Miſnenſis* prope Deſſaviam Cheruſcorum limitem; *Hortella*, *Havelus*, *Obacrus*, *Jora*.

Urbes ad Albim ſita.

Urbes ad Albis ripam nobiliores: *Cottenbergum* in Bohemiâ, ubi dudum argenti minerę exſtitêre; *Neunburgum*; *Litomeritium*, ad quam Egra confluit: *Auſſig*, *Pyrna*, *Dresda* Principis Saxoniæ ſedes, *Miſena* epiſcopalis urbs, *Belgora*, *Ilburgum*, *Dorganum* Principis electoris Saxoniæ habitaculum, *Viteberga*, ([redacted]) Indè eſt *Deſſavia* Principum Aſcanię; *Akena* vetuſta urbs; *Barbÿ* urbs & comitatus, Langobardorũ nomen referens: *Maydenburgũ* imperialis ac epiſcopalis civitas; (*Parthenopolim* & *Dmoydopyrgum* Gręco vocabulo appellant: Guntherus Ligurinus *Virgineam urbem* vocat, libro 1. geſtorum Friderichi primi, ampla eſt nunc civitas, cu-

jus Antiſtes prim' eſt Germaniæ. Arcem ſtatuit, cujus præſidē *Bruggrafium* dixêre.) Sub hac urbe ſita eſt *Tangermunda, VVerbena.* Æneas Sylvius ſtatuit ad Albis ripam, etiā *Stendalium, Soltvvedelum, Gardeslevum, Leontium, Oſtroburgum, Lunenburgum*: quæ tamen pluſculum diſtant. Infernè, prope Cimbricam Cherſoneſum, ubi quondam ſedes Saxonū, *Hamburga*, potētiſſima civitas, in Stormariâ ac Nordalbingiâ ſita, Ptolemęo *Treva* dicta; & *Stadium* quoq;, adjacent: infra quas in Oceanum, fluviorū parentem, redit. Ab Albi ſunt poſteriùs *Albingi* appellati, utriusq; ripę cultores; ſicut à Salâ *Salingi Franci*: & *Nordalbingi*, transalbiani & aquilonares Albis accolæ, modò *Holſatæ* dicti: & *Nordalbingia* cōplectitur *Holſatiam*, (das Land von Holſtein) *Thietmarſiam*, & *Stormariam*; in cujus ſolo fundata eſt *Hamburga*, quā Cimbricā, à Cimbricâ Cherſoneſo, quondā vocatam ſcribit Conradus Celtis. Hujus fluminis meminit etiam Plinius, lib. 4. c. 14. hiſt. mundi; Pomponius Mela, lib. 3. Solinus Polyhiſtor, cap. 32. Volaterranus lib. 7. geographiæ; Æneas Sylvius in Bohemicâ hiſtoriâ

Juxta Hermunduros Nariſci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria vireſq;, atq; ipſa

etiam sedes, pulsis olim Bojis, virtute parta. Nec Narisci Quadive degenerant. Eáque Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis Quadísve, usq; ad nostram memoriam Reges manserunt, ex gente ipsorũ; nobile Marobodui & Tudri genus, jam & externos patiuntur. Sed vis & potentia Regibus, ex authoritate Romanâ. rarò armis nostris; sæpiùs pecuniâ juvantur.

NARISCI, meridionalem Germaniæ plagam, quę Danubio prætexitur, Hermunduris atq; Marcomanis ad orientem vergẽtibus cõtermini, sub *Hercynio*, id est, *Bohemico nemore*, eas regiones incoluerunt; quæ hodie *Voytlandia*, hoc est, prætoriana terra, *Palatinatus superior, Bojoaria porto transdanubiana*, cujus Princeps est è Bojoariorum ducum familiâ, (vulgò *Pfaltzgrafius*, id est, palatii Imperialis præfectus, dicitur) & *Nordgavia*, (cui à *Nariscis* nomenclaturam vendicavi; vulgus namque *Narca* pronuntiat) appellantur: Ubi nunc *Pinifer*, (hoc est, Fychtelberg) mons à pinuum abundantiâ cognominatus; qui quatuor amnes *Egram, Nabum, Mœnum*, & *Salam*, in quatuor mundi plagas effundit: & urbes, *Egra, VVeyda, Naburgum, Chamum, Calmuntium*,

Amberga, *Neumarca*, *Monachiam sylvestre*, & *Gravodunum*, sitę sunt. Horum oram *Egra*, *Nabus*, *Vilsus* ac *Regus*, perlambunt: quorũ *Egra*, juxta Litomeritium in Hermunduris, Albi sociatur; *Nabus*, *Vilsõ* suscepto, & *Regus*, Danubio miscentur, è regione Reginoburgii urbis, ad cujus antistitis diœcesim spectat bona Nariscorum portio. Ipsa ora mineris argenti ac ferri dives est: amnes etiã margaritas ferunt. Meminit horum Julius Capitolinus, in vitâ Marci Antonini: *Gentes*, inquiens, *omnes ab Illyrici limine usq; in Galliã conspiraverant; ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Suevi, Sarmatæ, Lacringes & Buri, Taiphaliq; cum Victophalis, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Basternæ, Alani, Peucini, Costobocæ.* Ptolemæus lib. 2. cap. 11. *Varistos* sub Sudetâ monte locat.

Marcomani Moraviam & Bohemiam tenuerunt.

MARCOMANI, Suevorum gentes, indubiè *Moraviã* tenuerunt; & postmodum *Bohemiam*, ejectis indè Bojis. Vellejus Paterculus, altero volumine, in-primis ostendit, sic scribens: *Nihil erat jam in Germaniâ, quod vinci posset, præter gentem Marcomanorum; quæ Maroboduo duce excita sedibus suis, atq; in interiora refugiens, incinctos Hercyniæ sylvæ campos incolebat.* Unde cognobile est, eos ex Moraviâ in Bohemiam, expulsis Bojis, penetrâsse; velut

ut suprà monstravi. Idem mox: *Eratq́; etiam eo timendus, quòd cùm Germaniam ad lævam & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo sedium suarum haberet Noricos; tanquam in omnes semper venturus, ab omnibus timebatur.* Et iterum: *Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos excisis continentibus Hercyniæ sylvis, legiones Bojohemum, (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est) ipse à Carnunto, qui locus Norici regni proximus, ab hac parte erat: exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomanos orsus est.* Ptolemæus libro 2. cap. 11. *Marcomanos sub Gabretâ sylvâ* statuit. *Gabreta* verò pars est nemoris Bohemici: de quâ sic Strabo libro 7. *Alia autem & in Suevis illis sylva, Gabreta nomine, ingens jacet.*

Sunt, qui postmodum Marcomanos, ex vocabuli etymo, eam Germaniæ provinciam occupâsse putent, quæ hodie *Marchia Brandenburgensis*, ultra Albim versùs Oceanum; vulgò die Marck appellatur, & cultores die Märcker: ut sint Marcomani, quasi Marckmänner/ id est, viri qui Marchiam incolunt. Habet hæc provincia, *Sarmatas* ab oriente; *Sclavos Bohemos* à meridie; *Saxones Teutonesq́;* ob occasu; *Cimbros, Mare, Danos & Scandios, Gothos*, hominesque insulares & loca paludinosa inhabitantes, ab septentrione. Urbes: *Marchia Brandenburgensis situs.*

Perolinum, Brandenburgum, Avelburgum, Lebus, *Soltvvedelium*, *Stendalium*, *Vredelandia*, *Granzoi, Prinslavia, Tangermunda, Ukermunda*, *VVistochium*, *Prisualchia*. *Marchiam* autem, (quod aliâs quoque soleo narrare) Germani provinciam bello partam, & districtum unius ditionis aut villicationis, limitemque vocare solent; quomodo est *Danomarchia, Styromarchia*, & Feldmarch: & *Marcomanos*, gentem undecunque confluentem in unam ditionem: & *Marchionem*, principem Marchiæ, qui jus dicat. Non desunt, qui ab equis nomen adeptos *Marcomanos* tradant: sicut *Marstallerum* appellamus, equorum stabulique magistrum; *Marscalcum*, præfectum equitum; *Marchardum*, equi robore præditum. siquidem *Marca*, & Merrhen nostrate linguâ, equum & equam significat: unde etiam Merrhenland equarum regio. Tradunt alii, *Marcomanos* Danubium transgressos, in Norico, Vindeliciâ & Rhætiâ secundâ consedisse; & in Bojorum, ab occupatis priùs eorum sedibus, nomen abiisse: id quod suprà in Bojis indicavi.

Marchia etymum.

Marchia quis.

Marca, equa.

Moraviæ situs.

Porrò *Moravia* seu *Maravania*, ad Orientem habet, partim *Hungariam*, partim & *Austriam*; ad meridiem, *Austriam* tantùm; ad occidentem, *Bohemiam*; ad septentrionem, *Silesiam*.

ſiam. Recta fuit olim regibus, usque ad *Suatoplucum* juniorem: (Luitprandus Ticinenſis lib. 1. cap. 5. *Zuentebaldum* appellat: *Zuantocopium* alii) ſub quo, quandoquidem à Romanâ eccleſiâ deſciverat, regium nomen Moravis ablatum eſt, & in Bohemos trãslatum. Præfuerunt deinde aliquandiu Moravis *Duces*; tãdem *Marchiones*: quorum ultimus fuit *Jodocus* ille, qui, abrogato ob ignaviã VVenceslao Imperatore, in Romanorum regem deſignatus eſt; & poſt ſex menſes vitâ functus, in *Brünnâ* ſepultus fuit. Poſt hũc paruit *Bohemorũ regibus*; qui etiamnum *Marchiones Moraviæ* ſe ſcribunt. *Marchiones Moraviæ.*

Provincia eſt, ut populoſa; ita & frumenti ferax, piſculenta & nemoroſa. Vinetis quoq; abundat; maximè ubi in orientem vergit. Urbes habet multas; domibus, mœnibus, turribus, & id genus ædificiis claras. Inter quas potiores ſex ſunt, ſoli Principi ſubditæ, & ferè liberæ: *Olomuntium* epiſcopalis ſedes, (*Volagradenſis* priùs dicta; Ptol. *Eburum*) *Brünna*, *Znoyma*, (D. Simoni Schneweiß / docto homini & mihi amico, natalis locus; qui etiam hanc Moraviæ delineavit chorographiam. in hac Sigiſmundus Imperator deceſſit) *Iglavia*, Radiſch / & *Nova civitas*. Reliquę ſubſunt cùm Olomũtino Epiſcopo, *Urbes Moraviæ.*

tum cæteris terræ primoribus, (*Barones* vocant) quibus etiam plerunque Sclavica & barbara nomina: ut sunt, Cremsir/ Wischow/ *Proscus*, Tobitschow/ Weyßkirchen/ Sterenberg/ Tribow/ Schlackow/ Nansserlitz/ Niclausburg/ Osterlitz/ Auspitz/ Eywantzitz/ Crumnow/ Mezerzitz/ Trebitz/ Gemnitz/ Zlabings/ Toltsch/ Tazitz/ Pfiswitz/ Boherlitz/ Marchionum quondam sedes. Hæ omnes muris sunt & fossis cinctæ, & aliæ pleræque.

Flumina Moraviæ.

Flumina habet non pauca; quorum quatuor præcipua: *Morava*, seu, ut elegantiores vocāt, *Maravaha*, (die Marhe) à quo regioni *Moravia* sive *Maravania* nomen est inditum. Lambit autem mœnia *Olomuntii*, & regiunculam Austriæ *Marckfeldensem*; ubi Rudolphus Habsburgius Rom. Imperator, potentissimum Bohemorum regem Primislaum, (vulgò *Odacrum*, ab devastatis agris, cognominatum) bello vicit & occîdit; haud longè ab arce & oppido Mareck/ id est, Maravahæ angulo, ubi in Danubium ruit. Conradus Celtis libro 2. Amorum, elegiâ 4.

Hinc Moravinus ager, pluvium conversus in Austrum,
Marcomanos pingui sub regione fovet.
Hic Augustinus vates Olomuntius ortus,
Pannonii Regis bellica gesta canit.

Hic

Hic Igla cum Dejo tumidum emittuntur ad
Istrum,
Et Mora, quæ genti nomina clara dedit.

Secundum flumen *Suartzaha*, Brünnam præterlabens, Theyæ miscetur. Tertium *Theya*, (Celtis *Dejum*; Huttenus *Thesiam* vocant) Znoymam præterfluit, & limitem Maravaniæ ac Austriæ statuit. Quartum *Igla*, à quo *Iglavia* urbs nomen sortita est, dirimit Maravanos à Bohemis; & Maravaham quoque ingreditur. Genti sermo Sclavonicus seu Bohemicus, & Teutonicus mirum in modum commixtus: qualia multa Æneas Sylvius in Europâ, capite 23. & Bohemicâ historiâ, capite 13. conscripsit.

Ad *Marcomanos*, priscos Maravaniæ habitatores, redeo. Plurima illi contra Romanos bella olim fortiter gesserunt: quorum Tacitus primo annalium, Vellejus libro secundo, Florus in 4. capite 12. meminerunt: & posteriùs cum M. Antonino Philosopho, Rom. Imp. sicut ab Julio Capitolino in ejus vitâ narratur. qui inter alia tradit, *tantum timorem Romæ ob Marcomanicum bellum fuisse, ut undique sacerdotes Antoninus acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romam omni ludorum genere lustraverit; ut se tutum à Germanis redderet.* Hoc bellum, omnibus Romani

Marcomanicum bellum.

Imperii viribus gestum, nihil terroris & laboris minus habuit Punicis illis bellis, quæ inter maxima Romani populi solent numerari. Unde fortitudo & potentia *Marcomanorum* cognosci poterit. De hoc refert etiam Eutropius, libro 8. *Bellum unum ipse gessit Marcomanicum: sed quantum nullâ memoriâ fuit; adeò ut Punicis conferatur. Nam eo gravius est factum, quo universi exercitus Romani perierant. Sub quo enim tantus casus pestilentiæ fuit; ut post victoriam Persicam, Romæ ac per Italiam, provinciasq; maximas, hominum partes, militum ferè omnes copiæ, languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione, cùm apud Carnuntum jugi triennio perseveràsset, bellum Marcomanicum confecit: quod cùm Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi, atque omnis Barbaria commovit; multa millia hominum interfecit, ac Pannoniis à servitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino filio suo, quem jam Cæsarem fecerat, triumphavit. Ad cujus belli sumtum, cùm ærario exhausto largitiones, quas militibus impenderet, nullas haberet: ne quis indigeret, neque provincialibus, aut senatui aliquid vellet auferre; instrumentum regii cultus, factâ in foro divi Trajani sectione, distraxit, vasa aurea, pocula crystallina, & murrhina, uxoriam ac suam sericam & au-*

ream

ream vestem, & multa ornamenta gemmarum; ac per continuos duos menses venditio habita est, multumq́ auri redactum. Post victoriam tamen emtoribus precia restituit. &c. Andreas Alciatus putat, hos cum Quadis in Helvetiis postmodum, inter Pœninas alpes consedisse: *Exstat enim*, inquit, *adhuc in eis vallis, Marcomana nomine.*

QUADOS, Germaniæ populos, ad Danubium consedisse, testis est Arrianus Nicomediensis, libro primo gestorum Alexandri Magni. *Secundùm hanc*, inquit, *pugnam, triduo Alexander ad Danubium fluvium profectus est; omnium quidem longè maximum eorum qui in Europâ sunt, longissimo tractu per terras excurrit, gentes bellicosas præterlabitur, & eas magnâ ex parte Germanas: ex quibus ipsius amnis fontes oriuntur. Earum gentium postremi sunt Quades ac Marcomani: deinde Jazyges, Sarmatarum gens.* Cl. Ptolemæus libro 2. cap. 11. Quadorum sedes ad Hercyniam sylvam exstitisse memorat. *Sub Hercynio*, inquit, *nemore Quadi; supra quos ferri minera & Luna sylva.* Julius Capitolinus, *Hermunduris, Marcomanis ac Sarmatis* quoque conjungit; in M. Antonino. Unde non dubium est, suffragante omnium eruditorum consensu, *Maravaniæ Silesiæq́* partem tenuisse: ubi etiamnum ferri

Quadorū sedes

mineræ perdurāt: deinde etiam Pannoniam primam, quæ *Austria* dicitur. hanc enim, authore Ammiano Marcellino, pridem sæpiùs incursârunt, veluti vicini, Danubioque flumine tantùm diremti. Verba ejus sunt libro 16. *Cupiens itaq; augustissimā omnium sede morari diutiùs Imperator*, (de Constantio Augusto, Constantini filio, scribit) *ut otio puriore frueretur & voluptate; assiduis nuntiis terrebatur, & certis, indicantibus Suevos Rhætias incursare; Quadosq; Valeriam; & Sarmatas, latrocinandi peritissimum genus, superiorē Mœsiam, & secundam populari Pannoniam.* Idem libro 17. *Augusto inter hæc quiescenti per hyemem, apud Syrmium, indicabant nuntii graves & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, vicinitate & similitudine morum concordes, Pannonias Mœsiarumq; alterā, cuneis incursare dispersis: quibus ad latrocinia magis, quàm aperto hastilibus Marti, hastæ sunt longiores; & loricæ ex cornibus crassis & levigatis, plumarum specie, linteis indumentis intectæ; equorumq; plurimi ex usu castrati: ne aut fœminarum visu exagitati cunctentur; aut in subsidiis ferocientes prodant hinnitu densiore vectores. Et per spatia discurrunt amplissima, sequentes alios; vel ipsi terga vertentes, insidendo velocibus equis & morigeris: trahentesq; singulos interdum & binos, uti permutatio vires foveat*

foveat jumentorum, vigorq́ otio integretur alterna. & multa alia, quæ illîc narrat Ammianus. Quibus etiam hoc adjiciendum: juxta *Bregetionem*, Pãnoniæ primæ urbem, (nũc Rab/ à confluentibus amnibus, *Narabone* & *Danubio*, dictam) sedes fixisse Quados: & superatos, Constantio Aug. eductis mucronibus, quos pro numinib. colebant, jurâsse, se permansuros in fide. Hęc Marcellini testimonia satis declarant, in *Austriâ* habitâsse Quados: nam etiam Sextus Rufus, Quados de locis *Valeriæ*, quæ sunt inter Danubium & Dravum, Divi Augusti auspiciis pulsos scribit. Eutropius lib. 6. *Helvetios* suâ ætate *Quados* nuncupatos refert. Hos cum Marcomanis sub Aureliano in Italiã prorupisse, Andreas Alciatus suspicatur, ibique diutulè hæsisse: cujus rei, *Marcomana vallis* inter Pœninas alpes, testis est. *Quadi enses numinis coluerunt pro numinibus.*

Eaq́ Germaniæ velut frons) id est, initium & anterior pars est Germanię. quomodo Solinus ab Danubio Germaniam incipere tradit, cap. 32.

Quatenus Danubio pergitur.) legendum *prætexitur*, hoc est, obtenditur: quâ parte Germania Danubium attingit & prospicit; qui fluvius Rhætiam, Noricum, & Pannoniã, à Germaniâ disterminat. Sic suprà de

Frisiis: *Utraq; nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur.* Vult significare, Germaniam, quæ ad Danubii ripam apposita est, incolere Hermunduros, Nariscos, Marcomanos & Quados.

MAROBODUUS, Suevorum, Marcomanorum, Quadorumq; rex, Tiberii Cæsaris temporibus floruit. Hic apud Tacitum 2. annalium fatetur, *se duodecim legionibus petitum, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse; mox conditionibus æquis discedere compulisse.* Vellejus Paterculus, volumine posteriore, eum his laudibus celebrat: *Maroboduus, genere nobilis, corpore prævalens, animo ferox, natione magis quàm ratione barbarus; non tumultuarium, neque fortuitum, neq; mobilem, & ex voluntate parentum constantem, inter suos occupavit principatum: sed certum imperium vimq; regiam complexus animo, statuit, avocatâ procul à Romanis gente suâ progredi; ubi, cùm potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur (quos prædiximus) locis, finitimos omnes, aut bello domuit, aut conditionibus juris sui fecit. Corpus suũ custodiâ, tum imperium perpetuis exercitiis, penè ad Romanæ disciplinæ formã redactum, brevi in eminens & nostro quoq; imperio timendũ perduxit fastigium. Gerebatq; ita se adversùs Romanos, ut neq; bello nos lacesseret; sed tamen*

tamen ostenderet, si lacesseretur, superesse sibi vim ac voluntatem resistendi. Legati, quos mittebat ad Cæsares, interdum ut supplicem commendabant; interdum ut pro pari loquebantur. Gentibus hominibusq; à nobis desciscentibus, erat apud eum perfugium; totumq; ex malè dissimulato agebat æmulum: exercitumq;, quem LX. *millium peditum, quatuor equitum, fecerat, assiduis adversùs finitimos bellis exercendo, majori, quàm quod habebat, operi præparabat. Eratq; etiam eo timendus, quòd cùm Germaniam ad lævam & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo sedium suarum haberet Noricos; tanquam in omnes semper venturus, ab omnibus timebatur.* De eodem etiam Strabo, lib. 7. in hunc modum scribit: *In hoc Germaniæ tractu sita est Hercynia sylva, & Suevorum natio; ex quibus nonnulli intra, aliqui extra sylvam habitant: sicut & Coldulorum plerique. In quibus & Bubiemum, Marobudi regia. Quem in locum ipse, cùm alios plures traduceret incolas, suos conterraneos Marcomanos adegit. Is ex humiliori gradu, majores ad res constitutus fuit, postquam è Româ regressus fuit. Nam à juvenilibus annis hic versabatur, ubi ab Augusto Cæsare magna beneficia comparavit: reversus in patriam, magnum adeptus est potentatum; & præter eos, quos antè dixi, populos, Luios etiam vendicavit, gentem*

sanè permagnam, & Zumos, & Butones, & Mugilones, & Sibinos, & ipsorum Suevorum nationem amplissimam Semnones. Tradit quoque Suetonius, in Tiberii Cæsaris vitâ; *Tiberium per blanditias atq; promissa Romam traxisse Maroboduum.*

Catvalda Marcomannus conspirat contra regem Maroboduum.

Sed quæ tandem ultima Marobodui fortuna fuerit, noster Tacitus annalium 2. his verbis ostēdit: *Maroboduo undiq; deserto* (Catvaldâ persequente) *non aliud subsidium, quàm misericordia Cæsaris fuit. Transgressus Danubiū, quà Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex; sed ex memoriâ prioris fortunæ: nam multis nationibus, clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Cæsare; tutam ei honoratamq; sedem in Italiâ fore, si maneret: sin rebus suis aliud conduceret, abiturum fide quâ venisset. Cæterùm apud Senatum disseruit; non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio, quâ magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hostis, suaq; in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus; ac si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur. Sed non excessit Italiâ per duodeviginti annos:*

annos: consenuitq́, multum imminutâ claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Hactenus Tacitus. Vernaculum hujus Regis nomen, Merbod seu Marbod fuisse putatur. id vocabuli equinum corpus significat, cujus robur aut magnitudinem retulisse videtur: quemadmodum nos *Marchardum* & *Marquardum* dicimus, ab equi robore; sicut *Leonhardum* & *Bernhardum*, ab leonis & ursi robore. *Marbodi etymum.*

De TUDRO seu TRUDO, Marcomanorum Quadorumq; rege, nihil uspiam (quod ego sciam) in veteri exstat historiâ. Noster Tacitus in annalibus multos quidem Germanorum reges ac principes celebrat; quorum nomina, quum de regib. agerem, recẽsui: hujus autem *Tudri* nusquam aliâs meminit. *Proximis sanè seculis*, inquit Beatus Rhenanus, *Trutonis & Trutomanni nomen apud majores nostros auditum est: testimonio sunt veteres donationum & contractuum tabellæ.* Hincque heroinarum Germanicarum vocabula, *Adeltrudis* & *Gertrudis*, à sincero videlicet amore fideq;. Ita sunt *Rotrudis, Himeltrudis, Hermintrudis, Regnitrudis, Giltrudis, Engiltrudis, VValtrudis, Plectrudis, Erentrudis, Elitrudis*, & alia hujus generis plura. *Tuder Quadorum rex.* *Trudis, id est, amabilis.*

Sed vis & potentia regibus.) Sicut *Ita-*

lum, Arminii ex Flavio fratre nepotem, Romæ educatum, Claudius Augustus petentibus Cheruscis regem dedit: author Cornelius annalium 11. qui *Vannium* à Druso Cæsare Suevis impositum, lib. 12. quoque refert:

Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. è quibus Marsigni, & Burii, sermone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua, coarguit non esse Germanos; & quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi, ut alienigenis, imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt. omnesque hi populi, pauca campestrium; cæterum saltus & vertices montium jugumque insederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam, continuum montium jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt: ex quibus latissimè patet Lygiorum nomen, in plures civitates diffusum. Valentissimas nominâsse sufficiet: Arios, Helveconas, Manimos, Elysios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiqua

antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu: sed deos interpretatione Romani Castorem Pollucemq; memorant. Ejus numinis nomen, Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium. ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Cæterùm Arii super vires, quibus enumeratos paulò antè populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt: ipsâq; formidine, atq; umbrâ feralis exercitus terrorem inferunt; nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum. nam primi in omnibus præliis oculi vincuntur.

Ab occidentali Germaniæ plagâ primùm orsus, Germanorum populos, Rhenum, qui occiduus fuerat limes, ad Oceanum usque descendendo, descripsit: indè mare sequens, quà in orientem vergit, septentrionales Vigevones narravit; mox mediterraneos Herivones: postmodum ad austrum properans, Danubii, qui meridionalis erat terminus, accolas prosequebatur: nunc postremò

orientales Germaniæ cultores, in ipsam *Pannoniam Sarmatiamq;* porrectos, absolvit.

MARSIGNOS atq; GOTHINOS, Suevorum gentes, Marcomanis Quadisq; conterminas, & horũ tergum claudentes, similiter *Maravaniæ* ac *Silesiæ* regiones incoluisse; ex hoc contextu colligitur. Puto Ptolemæum libro 2. cap. 11. *Marsignos* appellare *Marvinges*, ita scribens: *Postea est Gabrita sylva, & sub illâ Marvinges, Curiones,* &c. *Hos,* inquit Tacitus, *lingua arguit Suevos fuisse.* Porrò, qui fuerit olim Suevorum sermo, nemo facilè pronuntiabit: nihil enim uspiam in literis, de Suevico idiomate, à veteribus relatum est; literarum secreta viris pariter ac mulieribus ignorantibus. nam suum idiotismum habuisse, ostendit Cornelius, dum ait: *Marsignos & Burios Suevico sermone habituq; usos.* Hunorum, Sclavorumque irruptiones, & crebræ per Germaniam excursiones, passim feruntur corrupisse Germanismum. Aliter enim nunc loquuntur Suevi; aliter Saxones. quanquam sit aliqua ratio loquendi communis omnibus fermè Germanorum populis: tamen sunt singulis suæ dialecti, & pronuntiandi proprietates. Vitiatam parumper linguam nostram facilè crediderim: (quod in propriorũ nominum

Suevorum sermo est Germanicus.

Germanicus sermo corruptus.

pronun-

pronuntiatione obſervari poterit; quæ cùm diverſiſſimè, tùm confuſiſſimè, vulgus profert) non omnino tamen mutatam, ob gentis Germanicæ virtutem ac fortitudinem, quæ haud leviter aliorum linguam, mores atque tyrannidem recipiebat. petita eſt aliquoties exterorum armis; ſed nunquam tota victa. *Suevicam* igitur linguam eandem & *Germanicam* dixeris. Majorem enim Germaniæ partem Suevi poſſederunt, propriis nationibus ac nominibus diſcreti: quanquã in commune *Suevi* nuncupati fuerint.

Gothinos, tametſi Suevorum tractum incoluerint, tamen *lingua*, quâ utuntur, *coarguit non eſſe Germanos*; *& quòd tributa patiuntur*: præter Germanorum morem, qui exteris minimè tributa pendebant, aut aliis conditionibus obnoxios teneri ſe patiebantur; avitam libertatem armis vendicabant. *Ferrũ. præterea effodiunt*: quod in Germanis pudendum rariſſimumque fuiſſe, declaravi. Apud Quados mineras ferri exſtitiſſe, Ptolemæus lib.2. tradit. Hinc eorum error confutandus, qui Gallicam & Germanicam linguam unam fuiſſe dicunt. nam licèt plerique Belgarum à Germanis fuerint orti; ut eſt apud Cæſarem: tamen alia fuit Gallorum, alia quoque Germanorum lingua. id quod ex

Gothini, Gallica natio.

Germanorum & Gallorum nõ fuit una lingua.

Julii Cæsaris Commentariorum belli Gallici primo colligi potest: ibi enim videtur utrasq; separare linguas, cùm inquit: *Ariovistũ Germanũ longâ consuetudine sciẽtiam Gallicæ linguæ habuisse.* Si eadem fuit: sicut Germanicã, utpote patriam, à puero tenuit; quorsum attinet dicere, alterã longâ consuetudine paratam? Constat igitur, aliam Gallorũ linguam fuisse, aliam Germanorum. Sed quæ fuerit? inquit alius quispiã. Gallorum, non constat. nam linguam, quâ hodie utuntur, certum est esse novam; à Romanis, qui post Julium Cæsarẽ in illis ꝓvinciis assiduè versati sunt, plurimis ubiq; deductis coloniis, dubio procul accepta. Unde Gallorũ multi, linguã suã etjam hodie Romanã vocant: *bon Romain.* Itaque videtur interiisse prisca Gallorũ lingua. Siquidẽ Plinius, de quibusdam Gallorũ vocabulis loquens, ad antiquã Galliæ descriptinem respexisse videtur; quã tamen jam inhabitare Germani cœperant, suã loquentes linguam: aut certè *Celtarum* vocabulum, quod Græcis & Germanum & Gallum significat, Gallis vertendo tribuit, quod Germanorũ erat; qui lapsus multis sanè accidit. Et notũ est satis, Plinium & Græcorum & Latinorum commentarios exscripsisse. Nisi si quis hîc, per *Gallicam linguam,* pronuntiationis modum

Marga, promedulla apud Plinium lib. 17. cap. 6.

dum

dum intelligere velit: hoc est, ipsum Gallissimum, ut ita dicamus. Sed hoc foret coactius. Nemo verò hîc putet, *Gothinos* esse eosdē, qui & *Gotones* ac *Gothi*: cùm diversi fuerint natione, situ & nomine. Verisimile tamē est, alteros ex alteris procreatos; & Gothos insulares, Gotonum Gothinorumque progenitores fuisse. *Gothini, Gotones & Gothi, non iidem.*

BURIOS.) Julius Capitolinus, in Marci Antonini vitâ, ubi gentes enumerat, quæ Marcomanico bello, cujus jam meminimus, nomen dederunt, *Buros* vocat. *Suevorum* nationem esse, *sermo cultusq́ Suevicus* probat. Interpretantur Fontani: (Germani enim Burn/Born/ac Brunnen/ fontem appellant) quòd ad fontem habitaverint. Ptolemæus enim lib. 2. cap. 11. ad Vistulę fontem statuit: *Buri*, inquit, *usque ad Vistulam fluvium.* Horum etiam Dion Cassius Nicæus, in vitâ Trajani Nervæ meminit; collocans illos juxta Daciam, quę (velut diximus) Germaniæ contermina est, his verbis: *Caterùm cùm in Dacos exercitum Trajanus duceret, antequam castris hostiū appropinquaret; magnus circumferebatur à Barbaris fungus, latinis inscriptus literis: erantq́ qui talia vociferarentur; Socias gentes, & Buros præcipuè, monere & hortari Trajanum, ut pace compositâ retro domum abiret.*

Nihilo tamen minùs is cum hoste conflixit, ingenti editâ cæde. Puto verò *Burios* habitâsse ea loca, ubi *Teschnensis Silesiæ* ditio hodie est, ad caput *Vistulæ* amnis, prope *Carpatum* montem.

De Osis, Danubii accolis, suprà scripsimus.

Suevi etiã Moraviam & Silesiam tenuerunt.

Dirimit enim scinditq́ Sueviam.) Vel hic locus ostendit, *Suevos*, post Hermunduros, Quados ac Marcomanos, & Bohemiam, consedisse ad orientem; ubi nunc *Moravi* ac *Silesii* amplam tenent regionem. *Jugum* enim hoc inseparabiliter cohærens, Sueviamque dirimens, Hercynii nemoris juga, quæ Bohemiam cingunt, *Gabretam*, ingentem (ut Strabo dicit) Suevorum sylvam, *Asciburgium montem*, atque *Bohemicos montes* intelligo: quorum pars, per Moraviam Silesiamque, in Pannoniam atque Sarmatiam protēditur: velut *Carpatus* vastissimus mons, priscis *Suevus* vocitatus; quòd ad hunc usq; Suevi adhabitârint antiquitus. De quo Berosus lib. 5. *Apud Tuiscones*, inquit, *regnavit Suevus, & apud Celtas Celtæ; à quo nomina montes illi habuerunt.* De hoc etiam Conradus Celtis, tria juga & montes Germaniæ describens:

Ast aliud Carpatus habet, qui spectat in Eurum,
Auspicium nostris niveo dans vertice terris;

Quem

Quem Suevum in priscis memini dictum esse libellis:
Qui cupro auroq́; scatens, variisq́; metallis,
Pannoniam largo locupletat munere gentem.

Alius ab hoc est *Sevo* mons, apud Plinium lib. 4. cap. 13. histor. mundi. hic enim ad orientem Germaniæ; *Sevo* autem ad septentrionem est positus. Plinii verba sunt: *Incipit deinde* (de Oceano septentrionali scribit) *clariore aperiri famâ ab gente Ingævonum, quæ est prima: indè Germania. Mons Sevo ibi immensus, nec Riphæis jugis minor.* Quem locum Solinus Polyhistor, cap. 32. transscripsit. *Mons,* inquit, *Sevo ipse ingens, nec Riphæis minor collibus, initium Germaniæ facit. Hunc Ingævones tenent; à quibus primus post Scythas nomen Germanicum consurgit.*

LYGII, Suevorum gentes, post Hermũduros, Marcomanos, Quados, & Bohemiam Eurum versùs ad Danubium siti, in ipsâ *Silesiâ* regione amplissimâ, Pannoniæ finitimi sederunt. quomodo etiam ex annalium lib. 12. deprehendi potest; ubi Cornelius, pulsi Vannii Suevorum regis historiam, his verbis narrat: *Per idem tempus Vannius, Suevis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno: primâ imperii ætate clarus, acceptusq́; popularibus; mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio acco-*

larum, simul domesticis discordiis circumventus. Authores fuêre, Iubillius Hermundurorũ rex, & Vangio ac Sido, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quanquam sæpe oratus, arma certantibus Barbaris interposuit; tutum Vannio perfugium promittens, si pelleretur. scripsitq; P. Attilio Histro, qui Pannoniæ præsidebat, legionẽ ipsaq; è provinciâ lecta auxilia, pro ripâ componeret, subsidio victis, & terrori adversùs victores: ne fortunâ elati, nostram quoq; pacem turbarent. Nam vis innumera, Lygii, aliæq; gentes adventabãt, famâ ditis regni; quod Vannius XXX. per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria, pedites; eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoq; castellis sese defensare, bellumq; ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximos per campos vagi, necessitudinem pugnæ attulêre: quia Lygius Hermundurusq; illic ingruebant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prælio; quanquã rebus adversis laudatus: quòd & pugnam manu capessiit, & corpore adverso vulnera excepit. Cæterùm ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes; & acceptis agris, in Panoniâ locati sunt. Raymundus Marlianus hos in *Hungariâ* ponit. Picus Comes Mirandulanus, in Staurosticho, Danubium canit alluere Lygios, hoc versu:

Iubillius rex Hermundurorũ.

Et

Et Lygios, tandem raptu tumefactus aquarum. Ubi Pomponius Mela libro 3. tradit, *Indos quosdam à rege Suevorum dono datos Q. Metello Celeri, Galliæ proconsuli.* Hermolaus Barbarus, Venetorum doctissimus, annotavit; in quibusdam Pomponianis codicibus, non *Bojorum*, ut quædam habebant exemplaria, nec *Suevorum*; sed *Lydorum* legi. Quæ lectio suspicionem dedit, Mëlam *Lygorum* scripsisse; & librarios incuriâ aut imperitiâ quadam *Lydorum* pinxisse, mutato *g* in *d*. nam *Lygii* quoque *Suevi* fuerunt.

ARII, *Helvecone, Manimi, Elysii, Naharvali*, Lygiorum Suevorum gentes, Danubii accolæ, *Austriæ & Hungariæ partem transdanubianam* incoluerunt, juxta Moraviam & Silesiam. De illis Franciscus Picus in Staurosticho, Danubium paucis describens:

Hinc & Danubius non magnas devehit undas,
Montibus Arbonæ vix fusus; plurima nondum
Flumina surripuit, nondumq; binomius, ingens
Alluit Elysios, Ariosq; & Paonis oram,
Et Lygios; tandem raptu tumefactus aquarum,
Euxinum ingreditur bis terno gurgite Pontum,
Extremumq; caput limosâ perdit in ulvâ.

Horum nomina penitus exoleverunt: ut conjiciam, ipsos sese Gothicis Vandalicisq; expeditionibus cõjunxisse, ac nominis clari-

Elysii in Silesiorum nomen concesserunt.

tudinem amisisse. De *Elysiis* cogito, *Silesios*, quos etiam *Selignos* appellant, nuncupatos. quanquam Conradus Celtis à *Sleso* amne horum vocabulum deducat, libro Amorum 2. elegiâ 5.

Hic Odera (à priscis qui nomina Suevus habebat)
Nascitur, & Codani præcipitatur aquis
Suevus; qui Slesum socium sibi convocat amnem,
A quo nunc nomen Slesia terra gerit:
Slesia, quæ pulchris habet oppida condita muris,
Visa caput quorum culta Vratislavia.

Silesiæ situs.

Terminatur verò *Silesia*, ab oriente, *Hungariâ*; ab aquilone, *Poloniâ*; ab occasu solis, *Misniâ*; à meridie, *Bohemiâ* *Moraviâq;*. Ipsa à principio vastæ Hercyniæ sylvæ, quæ Danubium rectâ sequitur, ad fines Dacorũ usque (referente Cæsare lib. 6. belli Gallici) portio, ut tota plana; ita & nemorosa fuit: sed temporis processu sparsim vicis habitari cœpta est. Ubi autem fidem catholicam incolæ amplexi sunt; constitutis oppidis, ad mitiorem cultum est redacta. Quam *Odera*, fluvius celebratissimus (Plinio lib. 4. cap. 14. *Gutalus* Ptolemæo in 2. *Viadus* dictus) per medium totam perlabitur; & *Olâ*, *Nisâ*, *Olâ* *Lisâ*, *Barusio*, *Bobero*, *Katzbacho*, & aliis fluminibus auctus, *Marchiam Brandenburgensem* permeans, in mare Pomeranicum, juxta

Sundam,

Sundam, (quæ *Buritium* Ptolemæo: cui ab angustâ maris fauce vocabulum; alii à Sũnone quodẽ Franco fingunt illi nomen) undosus exoneratur. Latitudo ejus trium, sed longitudo, novẽ dierũ itinere, à limitibus Hungariꝧ, usq; in Marchiã Brandenburgensem extenditur. Urbiũ amplissima est *Vratislavia*; *Budorgis* Ptolemæo, vulgò Breßlaw dicta; episcopalis & metropolis, privatis publicisq; ędificiis magnificè exornata, & ab Laurentio Corvinio celebrata: quã hodie splendidiorẽ reddũt, D. Joannes Hessus, & D. Ambrosius Majobanus, clarissima duo lumina & Evangelii tubę. ad Oderam sita est. Hanc claritate sequitur *Nissa*, episcopalis sedes; quã cognominis fluvius alluit. indè *Glogovia major*, *Legnitiũ*, *Oppelia*, *Sueynitium* & *Suibissa*, (à Suevis, ut multis videtur, cognominatę) *Teschina*, *Olsna*, *Franckensteyniũ*, *Monsterbergum*, *Saganũ Brega*, *Jegerndorfium*, *Ratbornũ*, *Javeriũ*, *Bontzlavia*, *Hirsbergum*, *Goldbergum*, *Gorlitiũ*, *Paucenum*, *Naumburgum* ad ripam Quissæ, *Crossenum*; & plures aliæ ignobiliores. Provincia ipsa *Bohemorum Regi* subjecta est. Principes habet plures; omnes tamen Regem audiunt. Genti potus, cerevisia. Vino ex Moraviâ aut Hungariâ advecto utuntur: quanquam nõnihil vini in Silesiâ apud Crossenum habea-

Silesia urbes.

Laurentius Corvinius.

Ioannes Hessus.

Ambrosius Majobanus.

tur; quod pro majori parte extra provinciam, per Oderam, in Prussiam deportatur. Sermo majori ex parte Teutonicus: quámvis trans Oderam Polonica lingua prævaleat. Ob quam rem hoc loco Guntherus Ligurinus, lib. 6. de rebus Friderici primi, *Oderam* Germaniæ terminum facit, hoc versu:

Odera Germanos quæ separat atq; Polonos.

Quámvis idem amnis, in aquilonem currẽs, Germanicas gentes utrâque ripâ alluat. Ex hac provinciâ Caspar Ursinus Velius, & Franciscus Faber, eruditione præstantes, nati sunt.

Caspar Ursinus. Franciscus Faber.

Nabarvalos autem, possibile est à septentrionali fluctu sic dictos; littoralesque, hoc est, VVigevones aliquando fuisse, quasi *Nortvvalos.*

Lucus ostenditur.) Suprà Cornelius retulit de Germanorum religione: *(cæterùm nec cohibere parietibus deos, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant, deorumq; nominibus appellant.* Juxta hanc superstitionem ethnicorum, *Nabarvali* lucum *Castori ac Polluci* consecrârunt: minimè tamen Romanâ religione coluerunt; *nec simulachra* conficientes, neque thura libantes, *nec* quicquam ejus *peregrinæ superstitionis* observantes.

Lucus Nabarvalorum.

vantes. Cultui ac sacro *præerat Sacerdos* ridiculo *vestitu, muliebri* scilicet. Numen ipsum *Alcin* vocant. Id vocabulum si græcam habet originem: (velut multa à Græcis vocabula accepit Germanicus sermo, quorũ farragine dedimus suprà) præsidium & fortitudinem significat. *Dei enim proprium est, vel servare, vel benefacere*; ut Cicero inquit, & Plinius lib. 2. cap. 7. historiæ mundi. Si autem Teutonicum est: à vetustate nomen habet; aut quòd omnium dea, omnia regat. *Alcis Naharvalorum numen*

Insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur.) *Arii*, potentiores atque truculentiores Helveconis, Manimis, Elysiis, Naharvalisq; Lygiorum Suevorum gentibus; naturali & innatę suę crudelitati, arte atq; tempore adhibitis medicamentis, herbis aut herbarũ radicibus, vel alio quovis pigmento fucoque, pro-ut ratio poposcerit, medentur ac cõsulunt; aliam personam fingunt, pinguntque, (hoc enim aliquando *Lenocinari* significat, exquisitiorẽ elegantiam adhibere) ut naturalem suam asperitatem *nigris scutis, tinctis corporibus*, lectisque *atris adprælia noctibus* prodant, *ipsáq; formidine atque umbrâ feralis exercitus, terrorem inferant; nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum*. Quemadmodum nostrâ ætate militum ma-

Diaboli milites nus in inferiori Germaniâ se *Diabolos* appellârũt: ad incutiendũ terrorem iis, adversùm quos mittebantur. Vestes erant nigrę, hastę nigræ; vultus ipsi nihilo candidiores. Et certè multis juxta nomen perniciẽ attulerunt, donec crebris bellis consumerẽtur. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de institutis antiquis, de Spartanis tradit; *quòd, ad dissimulandum & occultandum vulnerum suorum cruorem, puniceis tunicis in prælio uterentur: nõ ut ipsis aspectus ea rum terrorem; sed ne hostibus fiducia aliquid afferret*. Reliqui Germanorũ populi, scuta lectissimis coloribus distinguunt; Arii verò nigra scuta eligunt, & obscuras ad prælia noctes. Titanico ac furiali aspectu terrent hostes, ut oculos vincant, *qui omnium primi in præliis vincuntur*. Oculi omnium primi vincuntur *Neq; ullâ ex parte*, inquit Plinius lib. 11. cap. 37. *majora indicia animi cunctis animalibus; sed maximè homini, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odii, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoq; multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, incenduntur, humectant, connivent.* ita Plinius.

Trans Lygios, Gothones regnantur: paulò jam addictiùs, quàm cæteræ Germanorum

norum gentes; nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii: omniumq; harum gentium insigne; rotunda scuta, breves gladii, & erga Reges obsequium.

GOTHONES, authore Plinio, *Vandalorum* fuêre natio, ultra Lygios, id est, Silesios, ad mare Germanicum inclinantes: libro 4. historiæ mundi, cap. 14. his verbis: *Genera Germanorum quinq; Vandali,* (*Vindeli* legunt alii) *quorum pars Burgundiones, Varini, Carni, Guttones.* & lib. 37. cap. 2. de Succino scribens: *Pytheas,* inquit, *Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium, Mentonomon nomine, ab Oceano spatio stadiorum sex millium, tribuit succinum.* Ptolemæus lib. 3. cap. 5. hos attribuit Sarmatiæ, & ad Vistulam statuit: *Juxta Vistulam fluvium sub Venedis Gythones; postea Phinni.* Tacitus annalium 2. scribit, *Catvaldam Marcomanum, nobilem juvenem, vi regis Marobodui profugum, ad Gothones venisse.* Horum tractum videntur nunc *Pomerani* & *Prussi* tenere; propter succinum in Gothonibus repertum: quod solo Pruthenico littore colligitur.

Gothones extremi Germanorũ.

Amplissima vastissimaq; *Prussiorum* regio, multos habuit cultores: *Burgundiones, Varinos, Gothones, Fennos, Æstyos, Ulmigeros,* (à qui-

Prussiæ veteres cultores.

Prussia, postrema Germaniæ oræ, situs.

à quibus etiam hodie pars Prussiæ ad Vistulam, *Culmigeria* vocitatur) *Sudinos*. Hæc à *Vistula* amne incipiens, quem ad occidentẽ terminum habet; *sinusq; Baltici maris*, qui septẽtrionale latus ejus ambiunt, percurrens: orientalem solem ab *Alanis* excipiens; *montibus Hamaxobiis* australe latus ejus obtegentibus, à quibus, continuis sylvarum jugis, (Hercyniæ pars sunt) disterminatur. Frumenti ferax est, aquis irrigua, & plena colonis: multa ambitiosa oppida; multi maris sinuosi reflexus, amœnam efficiunt: pecorum ingens vis, incæduæ sylvę, multa venatio, piscatio dives. Maritimas urbes habet: *Königspergum*; latinè *Regium montem* dicere potes, ad *Chronum*, id est *Bregelam* amnem; opus pręclarum Odacri Bohemiæ regis: in quo *Magni magistri ordinis Teutonicorum* sedes erat, postquam Poloni *Marieburgum* cum magnâ provinciæ parte interceperunt. nunc tenet ALBRECHTUS *Marchio Brandenburgensis*, ex Onoltzbachio nostro oriundus; Princeps pietatis Christianę sincerioris studiosissimus, prudentiâ & fortitudine divinâ præditus: qui provinciam à profanis & ethnicis superstitionibus, quibus gens fuerat dedita, lustravit; Christianum cultum introduxit, & Verbi Dei præcones ubique instituit: è quibus eminent,

minent, *D. Georgius à Polentis* Sambienſis epiſcopus, *Paulus Speratus*, *Ioannes Polyander* præceptor quondam meus, *Ioannes Briſmannus*, viri pietate & eruditione clari. Princeps ipſe, ductâ regiæ ſtirpis uxore è Holſatiâ Danici regni, & excuſſo habitu, ſupremũ Teutonici ordinis magiſtratum, quo fungebatur, in civilem, Regis Poloniæ ductu, cõmutavit dignitatẽ: *Pruſſiæ dux* ſalutatur. Deinde habet *Elbingum* ad Viſtulę oſtium; & omniũ nunc opulentiſſimam urbem *Dantiſcum*, *Gedanum* (à *Gythonibus* fortaſſe; ita enim Ptolemæus *Gothones* vocat) appellatam, ad alterum Viſtulæ oſtium.

Claſſibus hæc portus, & mœnib⁹ inclyta magnis,
Et minor eſt Veneris, Noriciisq; prior.

Sunt Eobani è ſuâ Pruſſiâ. Intus in mediterraneâ, in ripâ Viſtulę fluminis, inſignis urbs, *Turraam* & *Turoniam*, vulgò Dorn vocant: ſimiliter *Marieburgum*, *Cholmen*, *Notangen*, *Sambienſis*, (Samland) *Riſenbergum*, *Helſpergum*, *Brunſpergum*, *Pomeſania*, *Varnienſis*, *Graudentium*, (*Sturgum* Ptolemęo, in Pomeraniâ) *Nuenburgum*, *Golubia*, *Stolpenum*. *Pruſſiæ urbes.*

Saltus Hercynius, qui per *Pruſſiam* vagatur, multa ferarum genera gignit: *Alces* (vulgò Ellend vocant) *Onagros*, *Uros*, quos *Bubalos*, Brochſen, & *Biſontes*, Püffel dicunt:

ficut Julius Cæfar lib. 6. belli Gallici memoriæ prodidit: quorum etiam Plinius Secundus libro 8. capite 15. meminit. *Paucissimi*, inquit, *animalia Scythia gignit, inopiâ fructuum: pauca, contermina illi Germania. Insignia tamen boum ferarum genera, jubatos bisontes, excellentiâ & vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus Bubalorum nomen imponit; cùm id gignat Africa, vituli potiùs cervíve quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum; sicut asinorum Asia & Africa.* Julius Solinus, in omni feptẽtrionali plagâ, *Bisontes* frequentiffimos, *Uros*, quos imperitum vulgus *Bubalos* vocat, *Alces*, & alia fera animalia effe quoque, fcribit. *Oceanus* præterea *Prussios* alluens, & æftuofus, *succinum* velut tributum donat: de quo mox. De *Borussia* antiquitatibus exftat libellus Erafmi Stellæ Libonothani.

Gothones, antiqui Pruffiæ cultores, *trans*, hoc eft ultra *Lygios* (inquit Cornelius) *regnãt*, fuum habẽt imperium, ditionẽ, & Principes *Romanis addictiores, quàm cætera Germanorum gentes*. forfan quòd à Drufo Germanico oppugnati fuerint: ibi enim claffibus rem egiffe, Plinius lib. 37. cap. 3. hift. mundi, refert: aut à Domitiano Cæfare, in expeditione contra Sarmatas (cujᵒ meminit Suetonius Tũaquillus

ſus) bello petiti, Romanaq; arma experti, de priſtinâ ferociâ ac rebellione remiſerunt aliquid; de Germanâ & gentilitiâ libertate nihil. Fuerunt autem *Gothones*, inſularium Gothorum parentes aut ſoboles; velut aliâs memini.

RUGII, Septentrionales Germaniæ populi, ad Oceanum ſiti, incoluerunt haud dubiè eam inſulam, quæ etiamnum ab illis *Rugilandia* dicitur; in mari Germanico, ex objectu Pomeraniæ & Suevi fluminis, ubi in mare emittitur, poſita. Terra ferax frugum, animaliũ, piſcium; divitem halecum præſtās piſcaturam. Urbs in ea fuit *Arcon*, gentis caput, in arduo ſita promontorio: & altera, *Karentia* vocabulo: quarum excidium Saxo Grammaticus, libro 14. hiſtoriæ Danicæ, narrat. Hi *Rugi* in *Pannoniam* primùm migrârunt: inde ſub Zenone Iſaurico Aug. circiter Dominicæ incarnationis annum CCCCLXXX. duce Odoacro, *Italiam* vaſtârunt; Romam XIIII. annis tenuerunt: *Odoacrum Rugum*, Theodoricus Oſtrogothorum rex interemit. Cujus rei meminit Sidonius Apollinaris, Avernorum Epiſcopus, Zenonis imperio ſcribens:

—— *Pugnacem Rugum, comitante Gelono,*
Gepida trux ſequitur. ——

Et alibi:

Bellonotus, Rugus, Burgundio, Vesus, Alites.

Hujus *Rugilandiæ* titulum, hodie Principes Marchiæ Brandenburgēsis, Mechelburgenses, & Pomeraniæ, sibi vendicant. Ptolemæus lib. 2. cap. 11. *Rugii* civitatis meminit; quæ *Caminum* censetur: episcopalis est, in *Pomerania*, ad Viadi, id est, Oderæ exitū. De *Rugiis* scripserunt plura, Jornandes, Paulus Diaconus, Abbas Urspergensis. Videntur *Rugii*, à quiete & quiescendo, habere nomen: nam Rugen est quiescere, & Rug/quies.

Rugiorum etymum.

LEMOVII, Rugiis finitimi, & Oceani accolæ, *Pomeraniæ* cultores fuisse videntur. Est autē POMERANIA seu *Pomeria*, ultra Viadum seu Gutalum, id est, Oderam, *orientalis Saxoniæ ducatus*: terra frumenti ferax, vini indiga, cerevisiâ affluens: *Oderâ*, (Saxo Sialandicus *Oddoram* vocat) *Pani* vel *Pœno*, *Zuëno* seu *Zvvinâ*, (quem *Suevum* appellatum putant) & *Divinoviâ*, fluminibus irrigua: oppidis egregiis exculta, quæ sunt; *Vismaria*, *Sunnonia* seu *Sundis*, (quæ *Marionis altera* censetur, ex Ptolemæi descriptione) *Gripesvvaldum*, (à Ptolemæo *Viritium*, juxta conjecturam appellata) *Stetinum*, (unde Principibus nomen) *Rostochium*, (Ptolemæo *Laciburgium*; non procul ab Suevi ostio, in duca-

Pomerania descriptio.

tu

tu Mechelburgensi: (in quo liberalium artium florens fuit Academia) *Caminum* pontificalis civitas, *Julinum*, *VVologastum*, *Demynum*, *Tributum* (*Cæsaris*, (vulgò *Tribuzes*) *Rebellio*, (id est, *Robel*) *Bolgrade*, *Grotzvvina*, *Stolpe*, *Colbergum*, *Lauenburgum*, *Tangermunda*, *Sternibergum*, *Golnavia*, *Stargardia*, *Tanclem*, *Ancgelheym*. Apud *Caminum* insula est, *Cristoa*. Sunt etiam magni lacus, quos *Panis* & *Suevus* & *Odera* amnes conficiunt. Insula ibi est ad *VVinetam* (urbis nomen fuit) & *Oderæ* ostia, quæ tribus alluitur fretis: quorum ajunt unum esse viridissimæ speciei; alterum, subalbidæ; tertium, motu furibundo perpetuis sæviens tempestatibus. Hæc Pomerania nobis peperit insignem ac sincerum illum Theologum, *D. Joannem Bugenhagium*, passim editis in sacras literas voluminibus cognitum. *Ioannes Bugenhagius.*

Multa *de Pomeranis*, Saxo Grammaticus libro 14. historiæ Danorum, & Albertus Crantzius secundo Vandaliæ, memoriæ prodiderunt. Fieri potuit, ut ab *Lemoviis* progressi sint *Livones* seu *Livonii*, postremi Germanorũ, ad littus *Venedicũ*, ad parallelũ *Scandinaviæ* insulæ, quæ *Gothlandia* dicitur, habitantes: quos tamen ab *Estuis* mallem derivare. vocabulo vulgari, nonnihil suffra-

gante, Eyflånder vocantur: quorum *Riga*, *Hapſelia*, *Revalia*, epiſcopales & metropolitanæ urbes ſunt. His imperitârunt *Milites ordinis Teutonici*, qui armis acquiſierant *Livoniam*. *Levoniorum* mentio eſt etiam apud Ptolemæum, lib.2.cap.11.Raphaelem Volater.lib.7.De *Scutis* & *Regibus Germanorum*, jam pleraque annotavimus.

Suionum hinc civitates, ipſo in Oceano, præter viros armaq́ claſſibus valent. forma navium eo differt, quòd utrinque prora paratam ſemper appulſui frontem agit: nec velis miniſtrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt. Solutum, ut in quibuſdam flūminum, & mutabile, ut res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus honos: eoq́ unus imperitat; nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. nec arma, ut apud cæteros Germanos, in promiſcuo; ſed clauſa ſub cuſtode, & quidem ſervo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus. otioſa porrò armatorum manus facilè laſciviunt. enimverò neq́ nobilem,

neq́

neq; ingenuum, ne libertinum quidem, armis præponere, regia utilitas eſt.

SUIONES ac SITIONES, in Oceano Germanico ſiti, Suevorum gentes quoque fuêre: videri poſſunt, quos noſtra ætas *Suedos* aut *Suecos* vocat; & regio ipſorum *Suecia*. Paruit *Regi Danorum*. habet plures auri atq; argenti, æris, plumbi, cupri ac ferri, mineras. A *Suevis* originem traxiſſe narrantur; qui mare accoluerunt, & inſulas ingreſſi, ſedes in eis collocârunt. Mihi, dum Lipſiæ celebri gymnaſio agerem, non ſemel retulit ejus inſulæ indigena, qui Latinas literas callebat egregiè, & converſabatur familiariter; populares ſuos jactare Suevicam originem. In *Sueciâ* gens eſt armis potens, montes valleſq; inſidens: unde & vocabulum. *Dalekarli* dicuntur compoſitâ voce. *Dale*, vallem ſignificat Germanâ Gothicâque linguâ; quomodo *Coperdalia*, id eſt, cupri vallis: Karle viros qui præſenti animi vigore præſtant. Unde etiam *Carolorum* nomen. Eginhartus, qui Caroli Magni vitam conſcripſit, *Sueones* recentiori vocabulo *Nortmannos* oſtendit appellari, quum ait: *Sinus quidam ab Oceano orientem versus porrigitur, longitudinis quidem incomperta; latitudinis verò, qua nusquam centum*

Diaboli milites nus in inferiori Germaniâ se *Diabolos* appellârũt: ad incutiendũ terrorem iis, adversùm quos mittebantur. Vestes erant nigrę, hastę nigræ; vultus ipsi nihilo candidiores. Et certè multis juxta nomen perniciẽ attulerunt, donec crebris bellis consumerẽtur. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de institutis antiquis, de Spartanis tradit; *quòd, ad dissimulandum & occultandum vulnerum suorum cruorem, puniceis tunicis in prælio uterentur: nõ ut ipsis aspectus earum terrorem; sed ne hostibus fiduciæ aliquid afferret.* Reliqui Germanorũ populi, scuta lectissimis coloribus distinguunt; Arii verò nigra scuta eligunt, & obscuras ad prælia noctes, Titanico ac furiali aspectu terrent hostes, ut oculos vincant, *qui omnium primi in prælijs vincuntur.* Oculi omnium primi vincuntur *Neq; ullâ ex parte,* inquit Plinius lib. 11. cap. 37. *majora indicia animi cunctis animalibus; sed maximè homini, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odii, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoq; multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, incenduntur, humectant, connivent.* ita Plinius.

Trans Lygios, Gothones regnantur: paulò jam addictiùs, quàm cæteræ Germanorum

norum gentes; nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii: omniumq; harum gentium insigne; rotunda scuta, breves gladii, & erga Reges obsequium.

GOTHONES, authore Plinio, *Vandalorum* fuêre natio, ultra Lygios, id est, Silesios, ad mare Germanicum inclinantes: libro 4. historiæ mundi, cap. 14. his verbis: *Genera Germanorum quinq; Vandali,* (*Vindeli* legunt alii) *quorum pars Burgundiones, Varini, Carni, Guttones.* & lib. 37. cap. 2. de Succino scribens: *Pytheas,* inquit, *Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium, Mentonomon nomine, ab Oceano spatio stadiorum sex millium, tribuit succinum.* Ptolemæus lib. 3. cap. 5. hos attribuit Sarmatiæ, & ad Vistulam statuit: *Iuxta Vistulam fluvium sub Venedis Gythones; postea Phinni.* Tacitus annalium 2. scribit, *Catualdam Marcomanum, nobilem juvenem, vi regis Marobodui profugum, ad Gothones venisse.* Horum tractum videntur nunc *Pomerani* & *Prussi* tenere; propter succinum in Gothonibus repertum: quod solo Pruthenico littore colligitur.

Gothones extremi Germanorū.

Amplissima vastissimaq; *Prussiorum* regio, multos habuit cultores: *Burgundiones, Varinos, Gothones, Fennos, Æstyos, Ulmigeros,* (à qui-

Prussia veteres cultores.

à quibus etiam hodie pars Prussiæ ad Vistulam, *Culmigeria* vocitatur) *Sudinos*. Hæc à *Vistula* amne incipiens, quem ad occidentē terminum habet; *sinusq; Baltici maris*, qui septētrionale latus ejus ambiunt, percurrens: orientalem solem ab *Alanis* excipiens; *montibus Hamaxobiis* australe latus ejus obtegentibus, à quibus, continuis sylvarum jugis, (Hercyniæ pars sunt) disterminatur. Frumenti ferax est, aquis irrigua, & plena colonis: multa ambitiosa oppida; multi maris sinuosi reflexus, amœnatum efficiunt: pecorum ingens vis, incæduæ sylvę, multa venatio, piscatio dives. Maritimas urbes habet: *Königspergum*; latinè *Regium montem* dicere potes, ad *Chronum*, id est *Bregelam* amnem; opus pręclarum Odacri Bohemiæ regis: in quo *Magni magistri ordinis Teutonicorum* sedes erat, postquam Poloni *Marieburgum* cum magnâ provinciæ parte interceperunt. nunc tenet ALBRECHTUS *Marchio Brandenburgensis*, ex Onoltzbachio nostro oriundus; Princeps pietatis Christianę sincerioris studiosissimus, prudentiâ & fortitudine divinâ præditus: qui provinciam à profanis & ethnicis superstitionibus, quibus gens fuerat dedita, lustravit; Christianum cultum introduxit, & Verbi Dei præcones ubique instituit: è quibus eminent,

Prussia, postrema Germaniæ ora, situs.

minent, *D. Georgius à Polentis* Sambiensis episcopus, *Paulus Speratus*, *Joannes Polyander* præceptor quondam meus, *Joannes Brismannus*, viri pietate & eruditione clari. Princeps ipse, ductâ regiæ stirpis uxore è Holsatiâ Danici regni, & excusso habitu, supremū Teutonici ordinis magistratum, quo fungebatur, in civilem, Regis Poloniæ ductu, cōmutavit dignitatē: *Prussiæ dux* salutatur. Deinde habet *Elbingum* ad Vistulę ostium; & omniū nunc opulentissimam urbem *Dantiscum*, *Gedanum* (à *Gythonibus* fortasse; ita enim Ptolemæus *Gothones* vocat) appellatam, ad alterum Vistulæ ostium.

Classibus hæc portus, & mœnib⁹ inclyta magnis,
Et minor est Venetis, Noricisq́; prior.

Sunt Eobani è suâ Prussiâ. Intus in mediterraneâ, in ripâ Vistulę fluminis, insignis urbs, *Turræam* & *Turoniam*, vulgò Dorn vocant: similiter *Marieburgum*, *Cholmen*, *Notangen*, *Sambiensis*, (Samland) *Risenbergum*, *Helspergum*, *Brunspergum*, *Pomesania*, *Varniensis*, *Graudentium*, (*Sturgum* Ptolemęo, in Pomeraniâ) *Nuenburgum*, *Golubia*, *Stolpenum*. *Prussiæ urbes.*

Saltus Hercynius, qui per *Prussiam* vagatur, multa ferarum genera gignit: *Alces* (vulgò Ellend vocant) *Onagros*, *Uros*, quos *Bubalos*, Brochsen, & *Bisontes*, Püffel dicunt:

ſicut Julius Cæſar lib. 6. belli Gallici memoriæ prodidit: quorum etiam Plinius Secundus libro 8. capite 15. meminit. *Pauciſſima, inquit, animalia Scythia gignit, inopiâ fructuum: pauca, contermina illi Germania. Inſignia tamen boum ferarum genera, jubatos biſontes, excellentiq; & vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus Bubalorum nomen imponit; cùm id gignat Africa, vituli potiùs cervíve quadam ſimilitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum; ſicut aſinorum Aſia & Africa.* Julius Solinus, in omni ſeptẽtrionali plagâ, *Biſontes* frequentiſſimos, *Uros*, quos imperitum vulgus *Bubalos* vocat, *Alces*, & alia fera animalia eſſe quoque, ſcribit. *Oceanus* præterea *Pruſſios* alluens, & æſtuoſus, *ſuccinum* velut tributum donat: de quo mox. De *Boruſſiæ* antiquitatibus exſtat libellus Eraſmi Stellæ Libonothani.

Gothones, antiqui Pruſſiæ cultores, *trans*, hoc eſt ultra *Lygios* (inquit Cornelius) *regnãt*, ſuum habẽt imperium, ditionẽ, & Principes *Romanis addictiores, quàm cætera Germanorum gentes.* forſan quòd à Druſo Germanico oppugnati fuerint: ibi enim claſſibus rem egiſſe, Plinius lib. 37. cap. 3. hiſt. mundi, refert. aut à Domitiano Cæſare, in expeditione contra Sarmatas (cujus meminit Suetonius Tranquillus

ſus) bello petiti, Romanaq; arma experti, de priſtinâ ferociâ ac rebellione remiſerunt aliquid; de Germanâ & gentilitiâ libertate nihil. Fuerunt autem *Gothones*, inſularium Gothorum parentes aut ſoboles; velut aliâs memini.

RUGII, Septentrionales Germaniæ populi, ad Oceanum ſiti, incoluerunt haud dubiè eam inſulam, quæ etiamnum ab illis *Rugilandia* dicitur; in mari Germanico, ex objectu Pomeraniæ & Suevi fluminis, ubi in mare emittitur, poſita. Terra ferax frugum, animaliũ, piſcium; divitem halecum præſtãs piſcaturam. Urbs in ea fuit *Arcon*, gentis caput, in arduo ſita promontorio: & altera, *Karentia* vocabulo: quarum excidium Saxo Grammaticus, libro 14. hiſtoriæ Danicæ, narrat. Hi *Rugi* in *Pannoniam* primùm migrârunt: indè ſub Zenone Iſaurico Aug. circiter Dominicæ incarnationis annum CCCCLXXX. duce Odoacro, *Italiam* vaſtârunt; Romam XIIII. annis tenuerunt: *Odoacrum Rugum*, Theodoricus Oſtrogothorum rex interemit. Cujus rei meminit Sidonius Apollinaris, Avernorum Epiſcopus, Zenonis imperio ſcribens:

—— *Pugnacem Rugum, comitante Gelono,*
Gepida trux ſequitur. ——

Et alibi:

Bellonotus, Rugius, Burgundio, Vesus, Alites.
Hujus *Rugilandiæ* titulum, hodie Principes Marchiæ Brandenburgēsis, Mechelburgenses, & Pomeraniæ, sibi vendicant. Ptolemæus lib. 2. cap. 11. *Rugii* civitatis meminit; quæ *Caminum* censetur: episcopalis est, in *Pomerania*, ad Viadi, id est, Oderæ exitū. De *Rugiis* scripserunt plura, Jornandes, Paulus Diaconus, Abbas Urspergensis. Videntur *Rugii*, à quiete & quiescendo, habere nomen: nam Rugen est quiescere; & Rug/quies.

Rugiorum etymum.

LEMOVII, Rugiis finitimi, & Oceani accolæ, *Pomeraniæ* cultores fuisse videntur. Est autē POMERANIA seu *Pomeria*, ultra Viadum seu Gutalum, id est, Oderam, *orientalis Saxoniæ ducatus*: terra frumenti ferax; vini indiga, cerevisiâ affluens: *Oderâ*, (Saxo Sialandicus *Oddoram* vocat) *Pani* vel *Pœno*, *Zueno* seu *Zvvinâ*, (quem *Suevum* appellatum putant) & *Divinoviâ*, fluminibus irrigua: oppidis egregiis exculta, quæ sunt; *Vismaria*, *Sunnonia* seu *Sundis*, (quæ *Marionis altera* censetur, ex Ptolemæi descriptione) *Gripesvvaldum*, (à Ptolemæo *Viritium*, juxta conjecturam appellata) *Stetinum*, (unde Principibus nomen) *Rostochium*, (Ptolemæo *Laciburgium*; non procul ab Suevi ostio, in ducatu

Pomerania descriptio.

tu Mechelburgensi: (in quo liberalium artium florens fuit Academia) *Caminum* pontificalis civitas, *Julinum*, *VVologastum*, *Demynum*, *Tributum Cæsaris*, (vulgò *Tribuzes*) *Rebellio*, (id est, *Robel*) *Bolgrade*, *Grotzvvina*, *Stolpe*, *Colbergum*, *Lauenburgum*, *Tangermunda*, *Sternibergum*, *Golnavia*, *Stargardia*, *Tanclem*, *Ancgelheym*. Apud *Caminum* insula est, *Cristoa*. Sunt etiam magni lacus, quos *Panis* & *Suevus* & *Odera* amnes conficiunt. Insula ibi est ad *VVinetam* (urbis nomen fuit) & *Oderæ* ostia, quæ tribus alluitur fretis: quorum ajunt unum esse viridissimæ speciei; alterum, subalbidæ; tertium, motu furibundo perpetuis sæviens tempestatibus. Hæc Pomerania nobis peperit insignem ac sincerum illum Theologum, *D. Joannem Bugenhagium*, passim editis in sacras literas voluminibus cognitum. *Ioannes Bugenhagius.*

Multa *de Pomeranis*, Saxo Grammaticus libro 14. historiæ Danorum, & Albertus Crantzius secundo Vandaliæ, memoriæ prodiderunt. Fieri potuit, ut ab *Lemoviis* progressi sint *Livones* seu *Livonii*, postremi Germanorũ, ad littus *Venedicũ*, ad parallelũ *Scandinaviæ* insulæ, quæ *Gothlandia* dicitur, habitantes: quos tamen ab *Esluis* mallem derivare. vocabulo vulgari, nonnihil suffra-

neq; ingenuum, ne libertinum quidem, armis præponere, regia utilitas est.

Suiones ac Sitiônes, in Oceano Germanico siti, Suevorum gentes quoque fuêre: videri possunt, quos nostra ætas *Suedos* aut *Suecos* vocat; & regio ipsorum *Suecia*. Paruit *Regi Danorum*. habet plures auri atq; argenti, æris, plumbi, cupri ac ferri, mineras. A *Suevis* originem traxisse narrantur; qui mare accoluerunt, & insulas ingressi, sedes in eis collocârunt. Mihi, dum Lipsiæ celebri gymnasio agerem, non semel retulit ejus insulæ indigena, qui Latinas literas callebat egregiè, & conversabatur familiariter; populares suos jactare Suevicam originem. In *Sueciâ* gens est armis potens, montes vallesq; insidens: unde & vocabulum. *Dalekarli* dicuntur compositâ voce. *Dale*, vallem significat Germanâ Gothicâque linguâ; quomodo *Coperdalia*, id est, cupri vallis: Karle/ viros qui præsenti animi vigore præstant. Unde etiam *Carolorum* nomen. Eginhartus, qui Caroli Magni vitam conscripsit, *Sueones* recentiori vocabulo *Nortmannos* ostendit appellari, quum ait: *Sinus quidam ab Oceano orientem versus porrigitur, longitudinis quidem incomperta; latitudinis verò, qua nusquam centum*

millia passuum excedat, cum in multis locis contractior inveniatur. Hunc multæ circumsident nationes: Dani siquidem & Sueones, quos Nortmannos vocamus, & septentrionale littus, & omnes in eo insulas tenent. Subscribit Helmodus Lubicensis, qui sub Fridericho Primo, Sclavorum Teutonicorum res conscripsit, his verbis: *Hoc mare multi circumsedent gentes atq; nationes: Dani siquidē & Sueones, quos Nortmannos vocamus, septentrionale littus, & omnes in eo cōtinent insulas.* Multa de illis Saxo Grammaticus, in historiâ Danorum; & qui nuper scripsit, Jacobus Ziegler Landavus. *Nortmāni* namq; *Danorum* pars fuêre, Oceani accolæ, Cimbricæq; Chersonesi habitatores: sic appellati, quòd septentrionales homines essent. Nam Nort linguâ germanicâ septentrionē significat; & Māñ virum. Septentrionalem enim cardinem spectantes gentes ac trāsalbiani, in universum *Nortmanni* eâ tempestate vocitati videntur: à quàmplurimis *Scythæ* nuncupati. Non desunt, qui *Nortvegios*, qui & ipsi sub imperio sunt Danorum, *Nortmannos* dictos referant. Ii deinceps Galliam ultra Sequanam occupârunt, & ei regioni *Nortmaniæ* nomen indiderunt.

Nortmanni fuerunt Dani.

Nortmania in Galliâ.

Quum sub initium Oceani insulas describeremus, etiam *Sueciæ* ac *Norvegiæ* meminimus.

ximus. Hæ maris insulæ, quarũ *Scandia* præcipua est, admodum fœcundæ populorum parentes fuêre: in Germaniam innumeras emiserunt gentes; *Vandalos, Gepidas, Getas, Gothos*, (ex quib. *Gothinos* & *Gothones* prognatos suspicor) *Langobardos, Hunos, Herulos, Rugios*, aliasque; quas Sidonius Apollinaris his versibus comprehendit: *Scandia insula tot gentes extrusit.*

Bellonotus, Neurus, Hunus, Geta, Dacus, Alanus,
Bisulta, Ostrogothus, Procrustes, Vesus, Alites.

Abbas Urspergensis in suo Chronico, in Gothorũ historiâ, ita prodidit: *Ex hac*, inquit, *Scanziâ insulâ, quam alii Scandinaviam dicunt, quasi officinâ gentium, aut certè velut è vaginâ nationum, diversæ nationes egressæ sunt: Dani, Daci, Heruli, Rugi, Turcilingi, VVandali, VVinili, qui & Longobardi, & hi qui postea Burgundiones dicti sunt, & aliæ multæ barbaræ nationes.* Idem paulò pòst, in historiâ Langobardorum: *Septentrionalis plaga, quantò longiùs est ab ardore solis, & frigida de assiduis nivibus; tantò seniores homines semper habet, & eò aptior est ad multiplicandas gentes. Unde fit, ut tanta multitudo populorum in eâ parte nascatur, quæ ibi vivere non possit; sed in partem meridianam alii precio vendantur, alii*

ſponte egrediantur. Quâ de re, ut in hiſtoria Gothorum dictum eſt, multæ gentes ex eisdem partibus exierunt: Gothi, Gepidæ, Rugi, Vandali, Heruli, Turcilingi, Huni, qui & Avares; ſimiliter & VVinili, qui & Langobardi, &c. Poteris itaque per *Suionum* civitates, ipſas inſulas in Germanico Oceano ſitas, intelligere: *Danomarchiam, Sueciam, Norvegiam, Gothiam*, ac reliquas, quarum vocabula jam antea dedimus; quæ longiſſimo terrarum tractu, ab ortu in occaſum excurrunt.

Claſſibus valent.) Plinius lib. 16. cap. 40. hiſtoriæ mundi, tradit; *Germaniæ prædones ſingulis arboribus cavatis navigare, quarum quædam & triginta homines ferant. Gronlandiæ* cultores hodie ſcorteis & ſubtilibus navigiis utuntur, tutis à quaſſatione maris & ſcopulorum. *Lapones* navigiis utuntur, nullis clavis; ſed nervis & viminibus compaginatis.

Non precario jure.) *Precarium jus* dicitur, quod precibus obtinetur. ſicut apud Juriſconſultos titulus eſt *de precario*, ubi ſic inquit Ulpianus: *Precarium eſt, quod precibus petenti utendum conceditur, tamdiu quàm is, qui conceſſit, patitur.* Et apud Quintum Curtium Alexander ait: *Mori præſtat, quàm Imperatorem precario eſſe.* Livius libro 9. decade 4. *Apud Achæos precaria libertas; apud Romanos*

-manos etiam imperium est. Tacitus Annalium 20. *Precarium seni imperiũ, & brevi trãsiturum.*

Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac propè immotum; quo cingi claudiq; terrarum orbem, hinc fides: quòd extremus cadentis jam solis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, ut sydera hebetet. Sonum insuper emergentis audiri; formasq; deorum, & radios capitis aspici, persuasio adjicit. Illuc usq;, & fama vera, tantùm natura.

Exigit præsens locus, ut de *Oceano* nostro paucula repetamus: qui generali vocabulo *Germanicus*, à vicinâ, quam alluit, Germaniâ, appellatur. Hic ab *occidentali Oceano*, qui *Gallicus & Britannicus* Plinio, libro 4. cap. 19. appellatur, in orientem, Sarmatiam usque porrigitur; & à novis accolis nomenclaturam invenit. *Septentrionale*, *arctoum* Ptolemæo libro 2. *aquilonare*, *boreale mare*, à septentrionali plagâ, in quâ positum est, nuncupatur. A Cimbris, vetustis accolis, Cimbricæ Chersonesi habitatoribus, *Cimbricum*, Claudiano in Stilicone: *Oceani Germanici appellationes.*

—— Nec Cimbrica Tethis
Divisum bifido consumit sæpe meatu.

Cui Conradus Celtis subscribit, in generali descriptione Germaniæ, de Albi canens:

Tandem & Cimbriacum vagus exoneratur in æquor,
A Cimbris quod nomen habet; ubi proxima Dacis
Chersonesus adest, rigidum porrecta sub axem.

A Baltiâ peninsulâ, quę tria continet aquilonis regna, Daniam, Suetiam ac Norvegiam, (cujus apud Plinium libro 4. cap.13. exstat memoria) *Balticum* mare. Conradus Celtis in Odis, lib.3. à latratu illi nomen vendicat; quòd fluctuum & æstuum collisio latratum ædat; his verbis:

Baltheus dictus sinus à latratu,
Clauserat nostrum glacialis orbem.

Hujus motus causam Aulus Gellius, noctium Atticarum libro 2. cap. ult. ostendit. *quòd causa*, inquit, *motus est: venti septentrionis, ex altiore cœli parte in mare decidentes, deorsum in aquarum profunda quasi præcipites deferuntur, undasq; faciunt non prorsus impulsas, sed vi intus commotas; quæ tantisper erutæ volvuntur, dum illius infusi desuper spiritus & vis manet.* A sinu Codano, cujus tum apud Pomp. Melam, tum apud Plinium lib.4.cap.13. mentio, *Codoneum*, Conradus Celtis:

Sed

Sed mare Codoneum, Germano & nomine dictus
Oceanus, fines posuit natura sub Arcton;
Quos ultra tria regna manent; gelidusq; Britannus.

Idem Celtis, à Gothis *Codoneum* mare, & *Gedonum* urbem, quæ nunc *Dantiscum* cognominata, cànit libro 1. elegiâ 15.

Sed quondam Gedonum, Gothorum à nomine dictum;
Hincq; sinus Codanus nomina clarus habet.

A Suevis, *Suevicum* mox Tacitus vocat: qui etiam in Julii Agricolæ vitâ *Suevos mare navigâsse* refert. *Vandalicum*, à Vandalis; *Scythicum*, à Scythis; *Sarmaticum*, à Sarmatis: à Barbaris populis, (ita Romani peregrinos dixêre) *Barbarum*: *Sueticum*, à Suedis insularibus: *Rigense*, à Rugiis; *Pomeranicum*, à Pomeranis. Vernaculâ appellatione Das Teutsch meer / Die Ostersee; Die Nordsee / ab septentrione; vel simpliciter die See / quod nominis stagnũ significat: (unde maritimæ seu stagnales urbes, die Seestätt appellātur) d Balt / Oresund / Orsund / Gronsund / Nordsund / Strelesund / (à faucibus nominà hęc) Ostersalt / (i.e. sin⁹ oriẽtalis) Jobstmeer / im Strãd. De hoc Oceano Pomponi⁹ Melà

libro 3. in hunc modum scripsit: *Super Albim Codanus, ingens sinus, magnis parvisq; insulis refertus est: acre mare, quod gremio littorum accipitur; nusquam latè patet, nec usquam mari simile: verùm aquis passim interfluentibus, ac sæpe transgressis, vagum atque diffusum, facie amnium spargitur: quà littora attingit, ripis contentum insularum, non longè distantibus, & ubique penè tantundem, ut angustum & par freto, curvansq; subinde se longo supercilio inflexum est. In eo sunt Cimbri & Teutoni; ultrà ultimi Germaniæ Hermiones.* Hic Codanus sinus nobis *Haleces* largitur: ideo quidam hunc den Heringsee cognominaverunt.

Trans Suiones, inquit Cornelius, id est, post Norvegiam, *aliud mare, pigrum*, hoc est, glaciale. de quo Plinius in hunc modum scripsit, libro 4. capite 13. hist. mundi: *Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit; quod nomen ejus gentis linguâ significat, congelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare: indè usq; ad promontorium Rubeas. Ultrà deinde, Cronium.* Aulus Gell. lib. 17. cap. 8. noct. attic. *Scythicum mare gelu stringi & cōsistere*, narrat. Græci scriptores hunc Oceanum, qui in extimo septentrione, ob immēsum ejus cœli gelu, perpetuâ glacie

obductus

obductus videbatur, *Cronium*, id est, *Saturnium*, & *frigidum* appellârunt. Ipsum *pigrum ac propè immotum*, Tacitus vocat. Huc facit, quod idem Tacitus, in Julii Agricolæ vitâ, Britaniam describens, memorat: *Hanc oram*, inquit, *novissimi maris, tunc primùm Romana classis circumvecta, insulam esse Britaniam affirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitq;. Dispecta est & Thyle; quam hactenus nix & hyems abdebat. Sed mare pigrum & grave remigantibus perhibent; ne ventis quidem proinde attolli: credo quòd rariores terræ montesq;, causa ac materia tempestatum, & profunda moles continui maris, tardiùs impellitur. Naturam Oceani atque æstus, neq; quærere hujus operis est; ac multi retulêre. Unum addiderim; nusquam latiùs dominari mare; multum fluminum huc atq; illuc ferre; nec littore tenus accrescere aut resorberi, sed influere penitus atq; ambire, etiam jugis atq; montib: inseri velut in suo.* Mox: *Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram, & nox clara, & extremâ Britaniæ parte brevis: ut finem atq; initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quòd si nubes non officiat, aspici per noctem solis fulgorem; nec occidere & exsurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili umbrâ non erigunt tenebras, infráque cœlum & sydera nox cadit.*

Solinus Polyhistor subscribit, cap. 35. *Multa alia circa Britanniam insulæ, è quibus Thyle ultima: in quâ æstivo solstitio, sole de Cancri sydere faciente transitum, nox penè nulla: brumali solstitio, dies adeò conductus, ut ortus juncti sint & occasus. Ultra Thylen accepimus pigrum esse & concretum mare.* Hanc insulam hodie *Islandiam*, id est, glacialem terram dicunt. sita est inter *Danomarchiam* & *Nortvegiam*. Possidonius quoque, referente Strabone libro 3. vulgò dici tradidit: *Solem in finitimis Oceani littoribus multò majorem occidere, ingenti cum strepitu; perinde ac eo in profundum incidente, in illo restinguendo pelagus effervescat.* Abbas Urspergensis, in chronico suo opere, Gothorum historiam recitans, *In Scanziâ insulâ*, inquit, *multæ & diversæ manent nationes: quarum septem commemorat Ptolemæus. ex quibus una dicta Adogit, in arctoâ parte ejusdem insulæ consistit: quæ in mediâ æstate quadraginta diebus & noctibus lucem continuam fertur habere; itemq; brumali tempore, eodem dierum noctiumq; numero, alternato mœrore cum gaudio, claram lucem nescire. Et hoc inde venit, quia prolixioribus diebus, per axis marginem solem vident redeuntem ad orientem: brevioribus verò non sic apud illos conspicitur, ut Australes conspicere consuerunt. Nobis enim videtur sol*

ab

ab imo surgere; illis verò, marginem circuire. Nec hoc alicui incredibile videatur: quia Plinius, secularium eruditissimus literarum, libro 2. capite 77. & libro 4. capite decimosexto, eodem modo fieri in insulâ Thyle testatur, circa solstitium æstivale, & brumale, aliquibus tantùm diebus. Quod & venerabilis Beda comprobat; dicens, sibi dictum fuisse à quibusdam clericis, qui in eâdem insulâ fuerunt, à Kalend. Februar. usque ad Kal. Aug. quòd in diebus circa æstivale solstitium, in vespertinâ horâ abscondat se sol occidens, quasi post parvulum tumulum, ita, ut in minimo illo spatio nihil fiat tenebrarum; sed quicquid homo operari voluerit, tanquam in præsentiâ solis possit: & si in altitudine montium ejusdem terræ fuissent, forsitan sol nunquam eis latuisset. In medio autem spatio illius minimi temporis, media nox fit in medio terrarum orbis. Claudius Niger Mathematicus testatur, ad Septentrionalem *Norvegiæ* partem, juxta promontorium Ysenecf / diem vigintiquatuor horis lúcere. Jacobus Ziegler Landavus, eadem prodit in Schondiâ suâ.

Formasq́ deorum.) Cornelius Tacitus libro 2. annalium refert; *Germanici Cæsaris milites, Germanico pelago deviâsse, & varia rerũ miracula in mari vidisse: vim scilicet turbinũ, & inauditas volucres, mõstra maris, ambiguas hominũ* Mira maris Germanici.

& belluarum formas. Picus quinetiam Mirandulanus, lib. 4. de superstitiosâ prænotione, capite 8. *In Norvegiâ insulâ, ad Oceanum Germanicum, umbras hominibus sæpe occursare* scripsit, *& signo crucis indè effugere.* Quod etiam Claudianus lib. 1. ad Ruffinum innuit:

Est locus, extremum pandit quà Gallia litus,
Oceani prætentus aquis, quò fertur Ulysses
Sanguine libato populum movisse silentum.
Illic umbrarum tenui stridore volantum
Flebilis auditur questus; simulacra coloni
Pallida, defunctásq; vident migrare figuras.

Claudiano subscribit noster Conradus Celtis, poëta Germanus; qui decem annis lustravit totam Germaniam, & has terras simul adiit, lib. 4. Amorum, eleg. 14.

Est locus, arctoo quo se Germania tractu
Claudit, & in rigidis Thyle ubi surgit aquis;
Quam juxta infames scopuli, & petrosa vorago
Asperat undisonis saxa pudenda vadis.
Orcades hos memorant dictos à nomine Græco,
Atq; has perjuris exilia esse deis:
Accola mutato quos dicit nomine Drollos,
Aëre quòd crasso corpora habere solent.
Nec mihi vana fides: variis errare figuris
Idola ad hos scopulos vidimus horrisonos.

Illa

Illa ministeriis hominum se jungere gaudent,
Officiisq; suis tecta marina petunt:
Sed postquam verbis factisve injuria læsit,
Aufugiunt, homini & sæpe nocere solent:
Nunc adimunt remos, mergunt nunc æquore naves,
Anchora humi fixa est sæpe soluta mari:
Tempestasq; ferox his sæpe atrociter orta est,
Egit & in scopulos & fera saxa maris.

Ergo jam dextro Suevici maris littore Aestyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusq; Suevorum; lingua Britannicæ propior. Matrem deûm venerantur. insigne superstitionis, formas Aprorum gestant. Id pro armis omniumq; tutelâ; securum deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri; frequens fustium usus. Frumenta cæterosq; fructus patientiùs, quàm pro solitâ Germanorum inertiâ, laborant. Sed & mare scrutantur: ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum vocant, inter vada atq; in ipso littore legunt. Nec quæ natura, quæve ratio gignat, ut Barbaris, quæsitum compertúmve. diu quinetiam inter cætera ejectamenta ma-

ris jacebat; donec luxuria nostra dedit nomen ipsis in nullo usu, rude legitur; informe perfertur, preciumq́; mirantes accipiunt. Succum tamē arborum esse intelligas: quia terrena quædam, atq; etiam volucria animalia plerumq; interlucent; quæ implicata humore, mox durescente materiâ, cluduntur. Fœcundiora igitur nemora lucosq́; sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaq́; sudantur; ita Occidentis insulis terrisq́; inesse crediderim, quæ vicini solis radiis expressa atq; liquentia, in proximū mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa littora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitq́; flāmam pinguem & olentem: mox ut in picem resinámve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cætera similes, uno differunt; quòd fœmina dominatur: in tantum non modò à libertate; sed etiam à servitute degenerant. Hîc Sueviæ finis.

Oceanus Germanicus, eâ parte quâ Pomeraniam atque Prussiam alluit, *Suevicum mare* fuit

fuit appellatus, à Suevis veteribus accolis: nam & *hîc Sueviæ finem* statuit Cornelius.

ÆSTYORUM autem tractum indubiè *Prussii* incolunt: argumento *succini*, quod soli omnium Pruthenei colligunt; velut in Gothonibus quoque memini: & Conradus Celtis, oculatus testis, indicat his carminibus:

Vistula, Sarmaticis qui famosissimus oris,
In Codanum trifidis effundens faucibus ora,
Hîc ubi Pruthenо clara est Germania portu,
Et capit innumeras Codonea per æquora naves;
Quæ Glesum ejiciunt, quod Succinus ore latino
Dicitur, & nostris tantùm reperitur in oris.

Idem aliâs:

Quale sub arctoo reperitur littore Glesum,
Quod Codanus toto solus in orbe vomit.

Puto Eginhartum, in Caroli Magni vitâ, hos *Aistos* appellare, sic scribentẽ: *Sinus quidam ab Oceano orientem versùs porrigitur, longitudinis quidem incompertæ; latitudinis verò quæ nusquam centum millia passuum excedat, cùm in multis locis contractior inveniatur. Hunc multi circumsedent nationes, Dani siqidem & Sueones, quos Nortmannos vocamus, & septentrionale littus, & omnes in eo insulas tenent. At littus australe Sclavi, & Aisti, & aliæ diversæ incolunt nationes.* Corruptam hîc Taciti lectionẽ Beatus Rhenanus restituit: *Reposuimus*, inquiens, *Æsty-*

orum gentes. Apparet enim, in archetypo fuisse, Æstuorum pro Æstyorum: ex quo alius fecerit, Efluorum. nam u pro y veteres librarii ponebant. hactenus ille. Si verò archetypus habuit *Efluos*; ausim jurare, *Eyslandios* ab illis nuncupatos, vocabulo paululum variato. nam quantam cladem atque jacturam, superioribus seculis in Germanicis vocabulis acceperit Germania, nemo facilè explicaverit. Hi populi etiam *Sudini* dicuntur; & eorum regiuncula *Sudinia*, Prussiæ cohærens, in quâ Soldaw oppidum: forsan à meridionali vento, qui linguâ Germanicâ Sud appellatur, quòd ad latus dextrum Suevici maris austrum versùs posita sit, cognominata. Ptol. lib. 3. cap. 5. *Sudinos* in Sarmatiâ ad Venedicos montes collocat.

Æstyis, ait noster, *ritus habitusq; Suevorū: lingua Britannicæ propior*: propterea quòd ultra mare, & in ipso quoque mari, *Britannia* sita sit, authore eodem Tacito, in vitâ Julii Agricolæ, ubi ait: *Britannia, insularum, quas Romana notitia complectitur, maximo spatio ac cœlo, in orientem Germaniæ; in occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in meridiem etiam inspicitur: Septentrionalia ejus, nullis contrà terris, vasto atq; aperto mari pulsantur. Habitus corporum varii; atq; ex eo argumenta. namq; rutila Caledoniam*

doniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant. Sermo haud multùm diversus à Gallorum.

Matrem deûm.) Id est, *Cybelem*, vel *Terram* omnium parentem; quemadmodum in Hertho explicavimus.

Formas aprorum.) Plutarchus, in Marii vitâ, de Cimbris scribit; *quòd equites ipsorum galeas, ornatas horrendis hiantium animaliũ formis, secum in prælium tulerint.* Et Tacitus annalium 20. *Indè depromtæ sylvis lucisq; ferarũ imagines, ut cuique genti inire prælium mos est.*

Pro solitâ Germanorum inertiâ.) Nam suprà dixit: *Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facilè persuaseris; quàm vocare hostes, & vulnera mereri. pigrum quinimò & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare.* Et mox: *Ipsi habent miram diversitatem naturæ: cùm iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem.*

Soli omnium succinum.) *Electrum*, quod & *Succinum*, veteres Germani *Glesum*, ob nitorem, quòd instar vitri pelluceat, dixêre, quam vocem vernaculus Germanorum sermo etiámnum retinet: vitrum enim Glas & Gleser appellamus; & *Glestum* atque Glasier omnem materiam, quæ igne colliquata,

nitorem levoremq; fictilibus superinducit: quomodo ein glasierten Topff oder Hafen/ ein glasierten Krug dicimus, id est, ollam aut amphoram in hunc modum figulinâ arte coctam. Ipsum *Succinum* Æstyi, hoc est, Prussi, in littore Suevici maris colligunt, juxta *Dantiscũ*, an dem Strand, (sic Oceani littus dicunt) am Jobstmeer, & cum locum qui Germaw vocatur. Prussii Bornstein, quòd accensum ardeat: nos mediterranei Augstein nũcupamus, id est, ocularem lapidem; quòd oculis prosit plurimùm. Quæ verò de Succino Plinius atque alii prodiderunt, non pigebit adnotare: nam hæc Succini naturam & Tacitum explicabunt. Plinius lib. 4. cap. 13. insulas Oceani memorans: *Insulæ complures*, inquit, *sine nominibus eo situ traduntur: ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur Phinnonia*, (alius legit *Pannonia*) *unam abesse à Scythiâ diei cursu, in quam veris temperie fluctibus electrum ejiciatur, Timæus prodidit.* Et mox: *Earum nobilissimæ: Byrchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte provenientis: item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, prӕterq; Actania.* Idem mox cap. 16. *Ab adverso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ: quas Electridas Græci recentiores appellavêre, quòd* ibi

Succinum ubi reperiatur.

ubi electrum nasceretur. Idem libro 37. cap. 2. *Pytheas tribuit Guttonibus, Germaniæ genti accolis, æstuarium, Mentonomon nomine, ab Oceano spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei navigatione insulam abesse Abalum: illo vere fluctibus advehi, & esse concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisq; Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit; sed insulam Basiliam vocavit: quam Xenophon Lampsacenus Baltiam. Philemon negavit, flammam ab electro reddi. Nicias solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in eâ parte Oceani relinquere: deinde æstatibus in Germanorum littora ejici. Mithridates, in Germaniæ littoribus esse insulam, vocariq; eam Cedron,* (sive, ut alia habet lectio, *Osericta*m) *cedri genere sylvosam: inde defluere in petras.* Idem capite 3. libro 37. *Certum est, gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari Glessum: itaque & à nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare omnes Germaniæ oras scrutante, & ibi classibus rem gerente: Austraniam à Barbaris dictam. Nascitur autem, defluente medullâ pinei generis arboribus; ut gummi in cerasis, resina pineis: erumpit humoris abundantiâ; densatur rigore vel tepore autumnali,*

Succinum quomodo nascatur.

Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in littora expellitur; ita volubile, ut pendêre videatur, atq; considere in vado. Quod arboris succum esse prisci nostri credidêre: ob id Succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse, indicio est pineus in attritu odor; & quòd accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè provinciam. Indè Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecêre, proximi Pannoniæ; id accipiĕtes circa mare Hadriaticum. Centum ferè millia passuum abest à Carnunto littus Pannoniæ, quo id à Germaniâ invehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Juliano, curante gladiatorium munus Neronis Principis, qui hæc commercia & littora peragravit: tantâ copiâ in vectâ, ut retia, arcendis feris podium protegentia, succinis nodarentur; arma verò & libitina, totusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. Liquidum primò destillare, argumento sunt quædam intus translucentia; ut formicæ aut culices, lacertæq;, quas adhæsisse musteo, non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera ejus plura. candida odoris præstantissimi. Sed nec his, nec tetris precium. Fulvis major authoritas. Ex his etiamnum amplior trāslucentibus; præterquam si nimio ardore flagrent: imaginemq; igneam inesse, non ignem, placet. Summa

malaus Phalernis, à vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verùm hoc quoq; notum fieri oportet, quocunq; modo tingi libeat, hœdorum sevo & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorum acceptâ vi caloris, attrahunt in se paleas & folia arida; ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; succini oleo addito flagrant dilucidiùs diutiusq;, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quámvis parva effigies, vivorum hominum vigētiumq; precia superet; prorsus ut castigatio una non sit satis. In succinis deliciarum tantùm conscientia. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis, capillos quoque conjugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine succinos appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt preciosa nomina, ex eo tertius hic quidem colos cœpit expeti à matronis. Usus tamen succinorum invenitur aliquis in medicinâ: sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus alligari, amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunq; ætati contra lymphationes prodesse tradit: & urinæ difficultatibus, potum alligatumq;. Hic & differentiam novam attulit, appellando Chrysolectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimi aspectus. Rapacissimum ignium, & si juxtà fuerint celerrimè ardescens. Hoc collo alligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum

Succini usus in medicinâ.

melle ac rosaceo, aurium vitiis: & si cum melle Attico cōteratur, oculorum quoq; obscuritatibus: Stomachi etiam vitiis, vel per se farina ejus sumta, vel cum mastice ex aquâ pota. Succina etiam gemmis quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum; maximè amethystis: cùm omni, ut diximus, colore tingantur. Idem Plinius cap. 4. lib. 37. *Metrodorus Scepsius, in eâdem Germaniâ, in Baltiâ insulâ nasci succinum, quod equidem legerim, solus dicit; & præfert Arabicis.* Solinus Polyhistor eadem fermè ad verbum transscripsit. cap. 33. Et Divus Ambrosius, lib. 3. hexameron, cap. 15. *Quid tibi referam, quòd electrum lacryma virgulti sit, & in tanta materiæ soliditate lacryma durescat? Nec levibus id adseritur testimoniis: quando folia, aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædam animantium genera, in electro sæpe reperiuntur; quæ videntur, cùm adhuc gutta essent, molliora accepisse, & solidata tenuisse.* Apud Martialem lib. 6. exstat tetrastichon, de formicâ electro inclusâ:

Dum Phaëtontæâ formica vagatur in umbrâ,
Implicuit tenuem succina gutta feram.
Sic modo quæ fuerat vitâ contemta manente,
Funeribus facta est nunc preciosa suis.

Inter vada, atq; in ipso littore legunt.) *Prussi*, quicquid mare ejecerit, in littore colligūt: nonnunquā hamo, velut pisciculos, capiunt:

Prussii colligunt succina.

piunt: bifurcato baculo rete suffigunt, & piscātur, quicquid fortuna ingesserit. Alienos, si idem tentârint, in crucem, tanquam fures, agunt.

Sicut orientis secretis.) Pomp. Mela lib. 3 *Arabia, cognomento Eudæmon, angusta; verùm cinami & thuris, aliorumq́; odorū maximè ferax.* Balsamū uni terrarū Judeæ concessum, scribit Plini' lib. 12. c. 25. & lib. 16. c. 33. Strabo lib. 16. Cornelius Tacitus lib. 21. annaliū, de Judæis agens; *Terra,* inquit, *finésq́;, quà ad Orientē vergunt, Arabiâ terminantur; à meridie, Ægyptus objacet; ab occasu, Phœnices & mare; Septentrionē à latere Syriæ longè prospectāt. Corpora hominū salubria, & ferentia laborū: rari imbres, uber solum. Exuberant fruges, nostrum ad morem: præterq́; eas, Balsamum & Palmæ: palmetis proceritas & decor. Balsamum modica arbor; ut quisq; ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent: venæ fragmine lapidis, aut testâ aperiuntur: humor in usu medentium est.* De Balsamo hęc tradit Strabo, lib. 16. *Arbor est,* inquit, *aromatica & fruticosa, cythiso & terminthe persimilis. ejus corticem scindentes, succum in vasis suscipiunt, tenaci lacti persimilem: susceptus autem in conchis, coagulatur. Is capitis dolores, & suffusiones oculorum incipientes, & hebetudinem mirificè solvit: quare preciosus est; eò præsertim, quòd hic solùm na-*

Balsamum Syria profert.

ſcitur. Idem mox de thuriferis arboribus: *In inſulis ante Euphratem, arbores thus redolentes, innaſci, quarum radices fractæ ſuccum effundant.* Putat igitur Tacitus, Succinum quoque ex arboribus, ſicut Balſamum, thus, reſinam, picem, gummi, ſtillare. Sunt, qui maris ſpumam tradant: alicubi etiam effoſſum terrâ; quod alterius generis crediderim. Ab ſuccini ubertate, Germaniam etiam Philippus Beroaldus commendat:

O Germania muneris repertrix,
Quo nil utilius dedit vetuſtas!
Libros ſcribere quæ doces premendo:
Felix frugibus, inclyta & metallis;
Et dives pecoris, feráxq; gemmæ,
Quod gleſſum vocitant tui parentes,
Electrum Attica, Succinum Latini:
Pollens Principibus, potens virorum,
Qui glaucis oculis, comáq; flavâ,
Grandes corpore, ſpiritu feroces;
Septi robore, prodigiq; vitæ,
Hoſtes aggrediuntur & laceſſunt.

SITONES, Suevorum gentes, in Oceano Suevico, *Suionibus* juncti, *Scandiæ* inſularum maximæ fuerunt cultores. *Ganipotos* hos vocant. *Suetiam* aut *Sialandiam*, Saxonis Grammatici, docti admodum hiſtorici, patriam, incoluiſſe, non ambigo. Frequentes ſunt in

eo O-

eo Oceano insulæ; unde populorum examina in Germaniam, Pannoniam, Italiam, ac Galliam prodierunt. Ii *Sitones* in reliquis *Suionibus similes* exstiterunt; *uno differunt, quòd fœmina imperitat: in tantum non modò à libertate, sed etiam à servitute* reliquorum Germanorum *degenerant.* In omni enimverò Teutonicâ natione, viri rempublicam administraverunt, & imperium in subjectas gentes tenuerunt: soli Sitones hoc mulieribus cesserunt: alienissimi & à libertate, & servitute Germanorum; quos asserendę libertatis avidissimos, & servitutis impatientissimos, jam multis argumentis ostendimus. Si enim hos superatos in servitutem coëgissent victores inimici, viris, non mulieribus serviebant. Sitones istud fœminis permiserunt imperium, ut rempub. ipsæ gubernarent. Et per Herculem metuo, ne hæc dominandi libido totam Germanarum mulierum gentē invaserit: passim enim nunc fœminas regnare cernimus; quæ, juxta sacrum oraculum, maritis subditæ esse deberent. Natura enim in hoc finxit mulierem; non ut imperet, sed ut pareat: quod vel hic græcus versiculus testatur:

Apud Sitones fœmina dominantur.

Γυναιξὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις. Id est: *Natura non dedit imperare fœminis.*

At ipsæ, excusso jugo, maritis dominantur; nationibus imperant, jubent, cogunt; omnia suo agunt arbitrio: nemo est, quem sua uxor non regat. Tam imperiosum animal est fœmina: ut mulierum dominandi cupido, proverbio locum fecerit. Ne tamē putes, solis Sitonibus imperâsse fœminas: tradunt historiæ, *Semiramim* Assyriis, *Didonem* Carthaginensibus, *Theutam* Liburnis, Scythis suas *reginas*; Mœrœnis in Æthiopiâ *fœminas* præfuisse: ut de *Amazonibus* & *Sclavinis Bohemis* taceam. Nec Plato in totum mulieres ab administrandâ Repub. excludit; si quæ reperiantur idoneæ: quemadmodum Lactant. Firmianus, libro 3. cap. 22. refert, & nos annotavimus.

Fœminarum imperium.

Hic Sueviæ finis.) Hactenus Suevorum gentes, moresq; explicuit Cornelius: quibus quinquaginta quatuor populos attribuit Paulus Orosius, libro 1. capite 2. Latè enim per Germaniam imperitabant, maximam ejus possidentes partem: vix angulum relinquentes in totâ Europâ, quem non penetraverint. *Albim* ab ortu usque ad exitum; & *Rhenum* quoque, adde etiam *Danubii fontem*, tenuerunt. In *Sarmatiam* ac *Pannoniam* colonias deduxerunt: nam illîc fuerunt antiquæ Suevorum sedes. deinde *Rhætias* occupa-

Suevi totam Europam penetraverunt.

cupaverunt; quas etiámnum tenent, ficut dudum retuli.

Peucinorum, Venedorumq́, & Fennorum nationes, Germanis an Sarmatis adscribam, dubito: quanquam Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domiciliis, ut Germani agunt. ſordes omnium ac torpor, Procerum connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosq́ ſylvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potiùs referuntur: quia & domos fingunt, & ſcuta geſtant, & peditum uſu ac pernicitate gaudent. quæ omnia diverſa Sarmatis ſunt, in plauſtro equoq́ viventibus. Fennis mira feritas: fœda paupertas. non arma, non equi, non penates: victui herba, veſtitui pelles, cubile humus: ſola in ſagittis ſpes, quas inopiâ ferri oſſibus aſperāt: idemq́ venatus viros pariter ac fœminas alit. Paſſim enim comitantur, partemq́ prædæ petunt. Nec aliud infanti-

bus ferarum imbriumq́ suffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeũt juvenes; hoc senum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasq́ fortunas spe metuq́ versare. Securi adversùs homines, securi adversùs deos rem difficilimam assecuti sunt; ut illis ne voto quidem opus sit.

PEUCINI, qui iidem & BASTARNÆ ac GALATÆ Plutarcho Chæronæo, *Germanorum* populi, ad ortum solis, juxta Danubii ostia, *Dacis* contermini fuerunt. De quibus hæc prodiderunt authores. Plinius Secundus lib. 4. cap. 12. historiæ mundi: *Superiora inter Danubium & Hercynium saltum, usq́ ad Pannonica hyberna, Carnuntii; Germanorumque ibi confinium: Campos & plana Jazyges Sarmatæ; montes & saltus, pulsi ab his Daci, ad Pathissum amnem: Amorois sive Duria est, à Suevis regnóq́ Vanniano dirimens eos. Ex adverso Bastarnæ tenent, Haliq́; inde Germani.* Idem infra capite 14. *Quinta pars* Germanorum, *Peucini, Bastarnæ, supradictis contermini Dacis.* Strabo lib. 7. *Eruptioni Istri fluminis magna* Peuce insula. *propinqua est insula, Peuce nomine: eam Bastarnæ*

næ cùm occupâssent, Peucini sunt appellati. Mox infrà: *Post Tyrrhegetas Sarmatæ, cognomento Iazyges, & qui Basilei dicuntur, & Urgi, è quibus pars maxima Nomadibus, id est, pastoribus constat; pauci agrorum colendorum studio tenentur. Hos utramq; Istri ripam incolere, sæpe traditur. Intra terram sunt Bastarnæ Tyrrhegetis vicini, & Germanis; & ipsi ferè ex Germanis originem ducentes: & ipsi plures in vicos nationesq; divisi. Nam Atmoni quidam dicuntur, atque Sydones: qui verò Peucen Istri insulam habitant, Peucini: Roxani verò, magis ad aquilonem spectantes, inter Tanain & Borysthenem campestria pascuntur.* Plutarchus in Pauli Æmylii vitâ docet, *Bastarnas circa Istrum incolentes, gentem fuisse pugnacem, & equitatu maximè valentem; Galatas quoque nominatos: viros stipendia facere consuetos, quibus nec agrum colendi, nec navigandi, nec pascendi pecoris fuerit; sed unum opus artemq; unam duntaxat novisse, pugnare scilicet ac vincere.* Ptolemæus libro 3. cap. 5. *Supra Daciam Peucini & Bastarnæ.* Idem: *Peucini ac Bastarnæ usq; ad totam Mæotida habitant.* Appianus in libro, qui Illyricus: *Bastarnæ ultra Istrum incolunt, qui fluvius his in locis Danubius dicitur.* De Bastarnis Pompejum triumphâsse, author est Plinius libro 7. cap. 26. Sunt ergò *VValachi*, aut *Poloniæ* populi; quos ætas hæc *Hus-*

Galatæ sunt Bastarnæ.

sernos appellat, aut *Septemcastrenses*. Hos *Pencinos* fuisse *Germanos*, inquit Tacitus, *lingua, cultus, sedes ac domicilia* arguunt: ultra enim Danubium, qui tùm Germaniæ limes erat, in ripâ sinistrâ agunt. *Sordes, torporem, &* *connubiorum impuritatem* à Sarmatis, in quorum finibus habitant, contraxerunt. Germanorum matrimonia severa, & à moribus commendabilia fuerunt; Sarmatarum non item: *mixta* enim & impura.

Sarmatarũ connubia impura.

Pro, *procerum connubiis mixtis*, forsan legendum est; *Ceterùm connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur.*

VENEDI autem, in extremis Germaniæ finibus, ad *Vistulam sinumq́ Venedicum* habitârunt; Plinio ac Ptolemæo testantibus. Ille enim, libro 4. historiæ mundi, capite 13. de insulis Germanici Oceani scribens; *Quidam hæc*, inquit, *habitari ad Vistulam usque fluvium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hyrris, tradunt.* Hic libro 3. cap. 5. *Habitant Sarmatiam gentes maximæ Venedæ, ad totum Venedicum sinum. Juxta Vistulam fluvium, sub Venedis, Gythones; deinde Phinni.* Unde puto, *Prussiam* circa *Königsbergum* incoluisse *Venedos*, aut prope *Lithvaniam*: & *Venedicum sinum* & *Venedicos montes* ab his nomina invenisse. Venedos quidam *Pomeranos* interpretantur: & Vene-

& Venedicum ſinum, *mare Pomeranicum*; qui Pomeranos & Pruſſios alluit. *Oderanos* alii exponunt, id eſt, Oderæ accolas: qui fluvius è Sileſiâ elapſus, per Pomeraniam vagatur, & Venedicum ſinum petit. Hi ſermone Sclavico uſi, nativis ac veteribus ſedibus ſuis relictis, totam fermè Germaniam turbaverunt: vulgò *VVendi* & *VVilci* appellantur; ſordidum genus hominum: adhuc hærent in *Toringiâ*, *Saxoniâ*, *Marchiâ*, *Moraviâ*, *Bohemiâ*, atque *Luſatiâ*; maximè ad *Albis* ac *Suevi* fluminum ripas, & circa *Cotvicum* Luſatiæ: poſteriùs *Sorabi* nominati. Viculi ſylveſtres circùm nos; Windiſch Schneybach/ Brotswind/ Meynhertswind/ Bernhartswind/ Eglotswind/ Dautēwind/ Ratzenwind/ Wolfartswind/ Geyſelwind; & *VVilciburgum* ſupra VVeiſſiburgū Nordgaviæ: arguunt, etiā hîc aliquando transîſſe VVinidas ac VVilcos. Ipſi, trajecto deinceps Danubio, in *Pannonias*, *Noricum*, *Liburniam*, *Dalmatiamq;* irruperunt; *Illyricos* usq; ſinus penetraverunt; longè lateq; omnia occupaverunt, & potentiſſima condiderunt regna. vulgò namq; Wendenland/ id eſt, Venedorum terra, & *Sclavonia* nuncupatur; ad auſtrum Pannoniæ ſita, quæ priùs *Dalmatia Iſtriaq;* dicebatur.

Vandali non sunt Venedi.

Nemo verò eosdem putet *Vandalos* ac *Venedos*, (ut quidam perperam scripserũt) moribus ac linguâ planè diversos. *Vandali* enim Germanos habitu ac linguâ retulerunt: *Venedi*, Sclavicâ linguâ, Sarmaticis fœdisq; moribus usi sunt. Sarmatica, seu potiùs Scythica natio: unde egressi, derelictam Vandalorum terram occupaverunt; & indè in universam, ut dixi, Europam excurrerunt. quorum res à Jornande & Procopio sunt memoriæ proditæ.

Venedi, inquit Tacitus, *multum ex moribus*, Sarmatarum scilicet, *traxerunt: nam quicquid inter Peucinos Fennosq; sylvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potiùs referuntur; quia & domos fingunt, & scuta gestant, & peditum usu ac pernicitate gaudent: quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoq; viventibus.* De Germanorum latrociniis suprà. De *Sarmatis*, Pomponius Mela libro 3. in hunc modum scripsit: *Gens habitu armisq; Parthicæ proxima: verùm ut cœli asperioris; ita ingenii: non se urbibus tenet; & ne statis quidem sedibus. ut invitavêre pabula, ut cedens & sequens hostis exigit: ita res opesq; secum trahens castra habitat, bellatrix, libera, indomita, & usq; eò immanis atq; atrox, ut fœminæ etiam cum viris bella ineant.* &c. Sarmatæ in hoc

Sarmatarum mores.

verè

verè à Germanis differũt: quòd boves & pecora imitantur, nec certis domibus includuntur. unde à Græcis *Nomades*, hoc est, pastores dicuntur; quòd è pecoribus lacteque, & caseo præsertim equino degunt: & *Hamaxobii*, quasi in plaustris, ædium vice, viventes. Require Pomponium Melam libro 2. Strabonem lib. 7. Ammianum Marcell. lib. 22. De *Scythis* scribit Justinus lib. 2. *Hominibus inter se fines nulli: neq; enim agrum exercent; nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est: armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. uxores liberosq; secum in plaustris vehunt: quibus, coriis imbrium hyemisq; causâ tectis, pro domibus utuntur.* *Scytharum mores.*

Scuta gestant.) Sarmatæ non usi fuerunt scutis. hæc tamen Germanos gestâsse, etiam suprà Tacitus retulit.

Fennis mira feritas,) FENNOS Cl. Ptolemæus, libro 3. cap. 5. *Sarmatiæ gentes* dicit, ad sinum Venedicum inter Vistulam & Cronum amnes sub Venedis habitantes. *Juxta Vistulam*, inquit, *fluvium sub Venedis Gythones; deinde Phinni.* Unde Raphael Volaterranus libro 7. *Primùm ex his plures in Germaniâ diximus, ut Fennos; quos mirâ feritate populos Tacitus dicit: nunc Pruthenos aut Litvanos putaverim.* Jornandes *Finnos inter mitiores Scanziæ*

cultores enumerat. Paulus Diaconus, in exordio historiæ Langobardicæ, *Scritofinnos* insulæ Scandinaviæ vicinos facit, his verbis: *Huic loco Scritofinni (sic enim gens illa nominatur) vicini sunt: qui etiam æstatis tempore nivibus non carent: nec aliud, utpote feris ipsis ratione non dispares, quàm crudis animantium carnibus vescuntur; de quorum etiam hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saltendo, juxta linguam barbaram, etymologiam ducunt. saltibus enim utentes, arte quadam, ligno incurvo, ad arcus similitudinem, feras assequuntur.*

Scritofinni unde dicti. Scritofinnis à faciendo passu nomen inditum: nam Schritten / Germanis est passum facere.

Finnorum descriptio. De *Finnis* Tacito subscribit Saxo Grammaticus Sialandicus historicus, libro I. historiæ Danorum. *Sunt*, inquit, *Finni ultimi septentrionis populi; vix quidem habitabilem orbis terrarum partem culturâ ac mansione complexi. Acer iisdem telorum est usus. Non alia gens promtiore jaculandi peritiâ fruitur. Grandibus & latis sagittis dimicant: incantationum studiis incumbunt: venationibus callent. Incerta illis habitatio est, vagaq; domus; ubicunque feram occupaverint, locantibus sedes. Pandis trabibus vecti, confirta nivibus juga percurrunt.* De Scritofinnis idem Saxo, in præfatione historiæ

ſtoriæ Danicæ: *Harum, Suetia & Norvagia ortivas partes Skricfinni incolunt: quæ gens inuſitata, aſſueta vehiculis, montium inacceſſa venationis ardore ſectatur, locorumq; complacitas ſedes diſpẽdio lubricæ flexionis aſſequitur. Neq; enim ulla adeò rupes prominet, quin ad ejus faſtigium callidâ curſus ambage perveniat. Primò ſiquidẽ vallium profunda relinquẽs, ſcopulorum radices tortuosâ giratione perlabitur; ſicq; meatum crebræ declinationis obliquitate perflectit, donec per ſinuoſos callium anfractus deſtinatum loci cacumen exſuperet.*

A Finnis *Finnonicum* ſinũ, qui Ptolemæo *Venedicus* à Venedis, appellatum tradunt. hic in *Suetiam* porrigitur: & *Stocholmia*, regia urbs Suetiæ, ad Finnonicum ſinum ſita eſt. A Finnis & *Finlandiam*, id eſt, Finnorum regionem, vel pulchram terram; & *Finnoniam*, Scandiæ Gothiæque inſulas dictas puto, quarum ſitum tabulæ chorographicæ Jacobi Ziegleri demonſtrant: qui etiam corruptam Plinii lectionem, ubi pro *Phinnoniâ, Pannonia* legebatur, emendavit. Plinii verba ſunt libro 4. capite 13. *Inſulæ quàmplures ſinè nominibus eo ſitu traduntur; ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur Phinnonia.* Proxima eſt *Eningia*; cujus idem Plinius meminit.

Finnonicus ſinus.

Sola in ſagittis ſpes,) Sagittis maximè uſi

Sagittis uſi Germani.

fuerunt Germani. Julius Capitolinus in Maximino, *Germanos sagittandi peritos* refert.

Asperant,) id est, acuunt & exasperant. Tacitus annalium 15. *Asperari saxo, & mucronem ardescere jussit.*

Ingemere agris.) Suprà Tac. *Nec arare terram, aut exspectare annum tam facilè persuaseris; quàm vocare hostes, & vulnera mereri.* Idem mox: *Delegata agrorum cura fœminis, & infirmissimo cuique ex familiâ.*

Securi adversùs homines.) Dum enim inopes sunt, nec domos, nec alias substantias possident; tuti sunt à raptoribus furibusque, qui nihil inveniunt quod prædentur: & dum agriculturæ non student; securi etiam sunt adversùs cœli injuriam ac grandinem, qui segetes frugesque destruat.

Cætera jam fabulosa. Hellusios & Oxionas, ora hominum vultusq; corpora atque artus ferarum gerere. quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

Hellusii littus Gothiæ tenent.

HELLUSII insulares sunt populi in *Gothiâ*, maris Germanici insulâ, post Codoneum montem, & ultra Prussiam. Hos è Scandiâ emigrâsse, & ad Vistulam consedisse, refert

fert Hieronymus. Ob id Bernholm insulam, in sinu Gothano, ex objectu Prussiæ, æstimare licet inhabitâsse *Hellusios*; seu, ut legunt quidam, *Hellevioros*: eritque id vocabulo magis aptum. Puto hos à Plinio *Hilleviones* appellatos, libro 4. cap. 13. sic scribente: *Sinus Codanus refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia, est incomperta magnitudinis: portionem tantum ejus, quod sit notum, Hillevionum gente quingentis incolente pagis: quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Hilinones*, qui *Mechelburgensem ditionem in comitatu Suerineo* (vulgò die Schilffe appellatur) inhabitârunt, Hillevionum reliquias mansisse, non absurdum fuerit credere: cum quibus atque *Smeldingis*, Carolus Magnus, quia ad Godefridum Danorum regem defecerant, bellum gessit; &, ut Eginhartus memorat, Hilinonicum bellum mirâ celeritate perfecit.

OXIONAS.) Videtur Plinius libro 4. cap. 13. & Pomponius Mela libro 3. *Oonas* vocare. Ad mare Baltheum, & insulam Oceani Sueciæ adjacentem, cui *Oxilia* insula adhæret, habitant. ab ovis avium marinarum, quibus vescuntur, nomen habent: hoc est, ἀπὸ τῶν ὠῶν, id est, ab ovis. cujus nominis ratio etiam hoc tempore manet: est enim in *Oxiona seu Oona in Suecia.*

his innumera copia avium; incolæque proximi littoris mense Majo adnavigant, dum aves incubant, ova prędantur, sale condiunt, & servant in multum tempus ad cibum. Simili ratione *Hippopodes* dicti, ab equinis pedibus; aliâs humanâ formâ. Et Solinus Polyhistor, cap. 30. ubi de insulis Scythicis & septentrionali Oceano loquitur: *Nec longè*, inquit, *Oonas separari; quas qui habitant, vivunt ovis avium marinarum, & avenis vulgò nascentibus; perinde alias propè constitutas aquè insulas: quarum Hippopodes indigenæ, humanâ usque ad vestigium formâ, in equinos pedes desinunt. Esse Insulas & Fanesiorum gentem*, (Pomponius Mela in 3. *Satmalos* appellat) *quorum aures in effusam adeò magnitudinem dilatentur, ut reliqua viscerum illis contegant; nec amiculum aliud sit, quàm ut membra membranis aurium vestiant.* Julius Cæsar, libro 4. belli Gallici, de Rheni ostiis scribens: *Ubi Oceano*, inquit, *appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibusq; insulis effectis; quarum pars magna à feris, barbarisq; nationibus incolitur. Ex quibus sunt, qui piscibus atq; ovis avium vivere existimantur.* Apud Tacitum libro 2. Germanici milites narrant, *se inauditas volucres, mõnstra maris, ambiguas hominum & belluarum formas, in Oceano nostro vidisse.* Æneas Sylvius, cap. 28.

Europæ: *Occidentale littus Balthei maris Norvegi occupãt. apud Septentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum lingua commercium navigantes habent; signis tantum & nutibus commutare merces feruntur.* De his cecinit Conradus Celtis in hunc modum:

Norvegos, Dacosq; regens, Suedósq; bibaces,
Ultima concreti qui cernunt sydera cœli;
Æstatis verisq; inopes, hyemémq; perennem,
Perpetuásq; nives cœlo patiuntur inerti:
Inter quos memorant Lappones nomine dictos,
Qui vitam specubus ducunt sylvisq; nivosis,
Venantes madros, & molles pelle sabellos,
Et nostri fugiunt rigidi commercia mundi,
Congressúsq; hominum, nec habentes ore loquelas,
Horrida barbaries rigido damnata sub axe
Atq; feris similes: quorum cognoscere mores
Et ritus qui fortè velit, petat ille libellos,
Quos de Germanis nuper conscripsimus oris.

Horum regio *Laponia*, extrema est *Scandiæ*, post Sueciam versùs aquilonem; ab inhabitatoribus ita appellata. Germani enim simplices, fatuos, ineptos, parumq; idoneos, *Lapones* vocant. Strictâ hi veste utuntur, totiq; corpori aptatâ; ne quid impedimenti faciat operi. Hyeme utũtur veste, pellibus integris *Laponia Scandiæ insula.*

phocarum sive ursorũ artificiosè laboratis: eas nodo adstringunt supra caput, soliq; oculi patẽt; reliquo corpore toti cõtecti sunt, quasi in culeũ insuti: nisi quòd hæc expressa per membra omnia, ad cõmoditatem, non ad pœnã laborata est. Hinc creditum, quòd sint mõstrosi, ac hirsuto corpore instar brutorũ; & Wildlappẽ à sylvestri habitu cognominati. Domos nõ habent, sed tabernacula quasi castrẽsia: mansiones sæpe transferunt: hamaxobii sunt; venationib. plurimum student. Ferarũ quoq; tanta copia est, ut passim cædantur; & pelles in vicinas regiones emittant. Agrum nõ colunt: terra serpẽtem non fert. Pisces plurimâ copiâ capiũt, hocq; proventu vivunt, *Ichthyophagorum Æthiopũ* more: atq; ut hi fervore nimio; sic illi frigore, excoquũt pisces, & edomant in farinã. Tantum deniq; superest capturę, ut ejus plurimã condant in cetariis, & exportẽt in vicinas terras, *Nordbothniã* & *Russiã albam*. Cõmercia permutatione & pecuniâ agunt; mutuo cõsensu tantùm, & nullo sermone cõmunicato: atq; istud non propter ingenii inopiam, & mores brutos; sed quòd linguam peculiarem, & vicinis ignotã habent. Gens est validissima, & diu libera fuit: arma Nordvegiæ Sueciæque sustinuit; donec tandem sub imperium concessit,

cessit, & tributum pendit, preciosas ferarum pelles. Multò plura de illis Jacobus Ziegler in suâ Schōdiâ; quę Tacito, Romanis ac Gręcis, incognita & fabulosa fuerūt. Placuit namq; Græcis fabulandi licentiam in remotissima queq; retorquere. Longinquitas enim nō facilè redargui potest; ut Strabo lib. 11. scripsit.

Hæc sunt, Germane Lector, quæ iterum in hunc Taciti libellum, ad Germaniæ illustrationem atq; laudem, annotavi, tibiq; cōmunico. nam sex anni sunt, quādo primùm scholia in hunc Cornelii libellū extrusi; quæ adeò corruptè, inemendatè ac mendosè imperitus librarius excuderat; ut nihil æquè puduerit, atq; emissorū scholiorum, & si ulla meâ operâ potuissem, actutùm perdidissem, ne sub ulli' eruditi conspectū venissent. Quę potissimum causa fuit, cur ad nova atq; prolixiora cōmentaria manum admoverim; ut priora scholia penitus supprimerem. Accessit singularis quidam patriæ amor, genius atque zelus rerū Germanicarum; qui sese ab eo tempore, quo bonarum literarum dulcedinem degustatam sensi, exseruit: quod noverunt ii, qui ante decem & septem annos mea studia inspexerunt. Urgente igitur me vetere Germanię desiderio, rursum ad historiarū lectionem digredior; quantum per magna, *Epilogus ad Lectorem.*

quibus aliâs distineor, negotia, ecclesiastico ministerio addictus, permittebatur: hoc maximè nomine, ut charissimam multoque jucundissimam patriam illustrarem, antiquitates producerem, veteres illius habitatores explicarem, Germanorum insignia facta atque virtutem ostẽderem, posterosq; ad imitandum invitarem. Simul ut his commentariis excitarem studiosos, & ansam præberem aliis similia audendi: & sicubi ego lapsus ab scopo aberravi, ut haud dubiè multa me fugerunt, ipsi explicent, addant, nostra castigent; &, si dignentur, quoq; illustrent. Non enim totam peragravi Germaniam; id quod admodum huic operi profuisset: sed tantùm authores, quos habere potui, quosq; passim citavi, excussi; & quæ videbãtur nostro instituto accõmoda, observavi, atq; huc contuli. Quæ loca ipse perlustravi, diligentiùs enarravi, ut antiquitati lucẽ adferrem. Commendo igitur mea Commentaria peritis Germaniæ; ut gratâ mente excipiant, meque in hoc stadio currentem sequantur, aut adjuvent: quisq; suę patriæ vetustates, prisca monumẽta, veteres cultores, & memorabilia facta exploret: eruta in lucem proferat, meo & aliorum quorundam exemplo; aut saltem iis, quibus hoc studium curæ est, communicet.

Invitantur eruditi ad celebrandam Germaniã.

Navan-

Navant, nicandẽ operã, ut historiis Germanicis & antiquitati lucẽ adferãt, q adhuc superstites sunt, *Beatus Rhenanus, Cõradus Peutinger, Jacobus Spiegel, Georgius Spalatinus, Joannes Huttichius, Sebastianus Munsterus, Joachimus Vadianus, Gerhardus Noviomagus, Petrus Appianus, Hieronymus Gebvylerus, Johannes Schonerus, Johannes Carion*, & alii, quorum nomina nondum teneo. Et forsan hic noster conatus etiam posteros excitabit: unde mihi laudi ducam, si meo exemplo, si non adjuvero; saltem excitavero alios, ad celebrandam Germaniam. Nam si singularum gentium nationumque Germaniæ eruditi in hoc incumberent, ut suæ gentis originem, auctum, antiquas historias eruerent: daremus eã Germaniæ descriptionem, qualem suæ terræ nec Græci, nec Latini dedissent. Quærant igitur *Saxones* suæ gentis incunabula, historias, veteres terræ cultores, & quoties illos mutârit. Idem faciant *Marchiæ habitatores, Pomerani, Prussii, Silesii, Moravi, Bohemi, Lusatii, Misnii, Voitlandi, Toringi, Frãci, Suevi, Elsatæ, Rheni accolæ, Hessi, VVestvali, Geldrii, Hollandi, Frisii, Holsatæ*, ac alii Germanorum populi. Vide, num eâ ratione nõ simus lucem vetustati, historiis & patriæ, daturi? Tradant nobis *Rhæti* & *Helvetii* Rheni fontem, cum suis

cultores enumerat. Paulus Diaconus, in exordio historiæ Langobardicæ, *Scritofinnos* insulæ Scandinaviæ vicinos facit, his verbis: *Huic loco Scritofinni (sic enim gens illa nominatur) vicini sunt: qui etiam æstatis tempore nivibus non carent: nec aliud, utpote feris ipsis ratione non dispares, quàm crudis animantium carnibus vescuntur; de quorum etiam hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saltendo, juxta linguam barbaram, etymologiam ducunt. saltibus enim utentes, arte quadam, ligno incurvo, ad arcus similitudinem, feras assequuntur.*

Scritofinni unde dicti.

Scritofinnis à faciendo passu nomen inditum: nam Schritten / Germanis est passum facere.

Finnorum descriptio.

De *Finnis* Tacito subscribit Saxo Grammaticus Sialandicus historicus, libro 1. historiæ Danorum. *Sunt*, inquit, *Finni ultimi septentrionis populi; vix quidem habitabilem orbis terrarum partem cultura ac mansione complexi. Acer iisdem telorum est usus. Non alia gens promtiore jaculandi peritiâ fruitur. Grandibus & latis sagittis dimicant: incantationum studiis incumbunt; venationibus callent. Incerta illis habitatio est, vagaq; domus; ubicunque feram occupaverint, locantibus sedes. Pandis trabibus vecti, confirta nivibus juga percurrunt.* De Scritofinnis idem Saxo, in præfatione historiæ

ſtoriæ Danicæ: *Harum, Suetia & Norvagia ortivas partes Skricfinni incolunt: quæ gens inuſitata, aſſueta vehiculis, montium inacceſſa venationis ardore ſectatur, locorumq́ complacitas ſedes diſpẽdio lubricæ flexionis aſſequitur. Neq enim ulla adeò rupes prominet, quin ad ejus faſtigium callidâ curſus ambage perveniat. Primò ſiquidẽ vallium profunda relinquẽs, ſcopulorum radices tortuoſâ giratione perlabitur; ſicq meatum crebræ declinationis obliquitate perflectit, donec per ſinuoſos callium anfractus deſtinatum loci cacumen exſuperet.*

A Finnis *Finnonicum* ſinũ, qui Ptolemæo *Venedicus* à Venedis, appellatum tradunt. hic in *Suetiam* porrigitur: & *Stocholmia*, regia urbs Suetiæ, ad Finnonicum ſinum ſita eſt. A Finnis & *Finlandiam*, id eſt, Finnorum regionem, vel pulchram terram; & *Finnoniam*, Scandiæ Gothiæque inſulas dictas puto, quarum ſitum tabulæ chorographicæ Jacobi Ziegleri demonſtrant: qui etiam corruptam Plinii lectionem, ubi pro *Phinnoniâ*, *Pannonia* legebatur, emendavit. Plinii verba ſunt libro 4. capite 13. *Inſulæ quàmplures ſinè nominibus eo ſitu traduntur; ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur Phinnonia.* Proxima eſt *Eningia*; cujus idem Plinius meminit. *Finnonicus ſinus.*

Sola in ſagittis ſpes,) Sagittis maximè uſi *Sagittis uſi Germani.*

fuerunt Germani. Julius Capitolinus in Maximino, *Germanos sagittandi peritos* refert.

Asperant,) id est, acuunt & exasperant. Tacitus annalium 15. *Asperari saxo, & mucronem ardescere jussit.*

Ingemere agris.) Suprà Tac. *Nec arare terram, aut exspectare annum tam facilè persuaseris; quàm vocare hostes, & vulnera mereri.* Idem mox: *Delegata agrorum cura fœminis, & infirmissimo cuique ex familiâ.*

Securi adversùs homines.) Dum enim inopes sunt, nec domos, nec alias substantias possident; tuti sunt à raptoribus furibusque, qui nihil inveniunt quod prædentur; & dum agriculturæ non student; securi etiam sunt adversùs cœli injuriam ac grandinem, qui segetes frugesque destruat.

Cætera jam fabulosa. Hellusios & Oxionas, ora hominum vultusq́; corpora atque artus ferarum gerere. quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

Hellusii littus Gothiæ tenent.

HELLUSII insulares sunt populi in *Gothiâ*, maris Germanici insulâ, post Codoneum montem, & ultra Prussiam. Hos è Scandiâ emigrâsse, & ad Vistulam consedisse, refert

fert Hieronymus. Ob id Bernholm insulam, in sinu Gothano, ex objectu Prussiæ, æstimare licet inhabitâsse *Hellusios*; seu, ut legunt quidam, *Hellevioros*: eritque id vocabulo magis aptum. Puto hos à Plinio *Hilleviones* appellatos, libro 4. cap. 13. sic scribente: *Sinus Codanus refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia, est incomperta magnitudinis: portionem tantùm ejus, quod sit notum, Hillevionum gente quingentis incolente pagis: quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Hilinones*, qui *Mechelburgensem ditionem in comitatu Suerineo* (vulgò die Schilffe appellatur) inhabitârunt, Hillevionum reliquias mansisse, non absurdum fuerit credere: cum quibus atque *Smeldingis*, Carolus Magnus, quia ad Godefridum Danorum regem defecerant, bellum gessit; &, ut Eginhartus memorat, Hilinonicum bellum mirâ celeritate perfecit.

OXIONAS.) Videtur Plinius libro 4. cap. 13. & Pomponius Mela libro 3. *Oonas* vocare. Ad mare Balthеum, & insulam Oceani Sueciæ adjacentem, cui *Oxlia* insula adhæret, habitant. ab ovis avium marinarum, quibus vescuntur, nomen habent: hoc est, ἀπὸ τῶν ὠῶν, id est, ab ovis. cujus nominis ratio etiam hoc tempore manet: est enim in

Oxiona seu Oona in Sueciâ.

his innumera copia avium; incolæque proximi littoris menſe Majo adnavigant, dum aves incubant, ova prędantur, ſale condiunt, & ſervant in multum tempus ad cibum. Simili ratione *Hippopodes* dicti, ab equinis pedibus; aliâs humanâ formâ. Et Solinus Polyhiſtor, cap. 30. ubi de inſulis Scythicis & ſeptentrionali Oceano loquitur: *Nec longè*, inquit, *Oonas ſeparari; quas qui habitant, vivunt ovis avium marinarum, & avenis vulgò naſcentibus; perinde alias propè conſtitutas æquè inſulas: quarum Hippopodes indigenæ, humanâ usque ad veſtigium formâ, in equinos pedes deſinunt. Eſſe Inſulas & Faneſiorum gentem*, (Pomponius Mela in 3. *Satmalos* appellat) *quorum aures in effuſam adeò magnitudinem dilatentur, ut reliqua viſcerum illis contegant; nec amiculum aliud ſit, quàm ut membra membranis aurium veſtiant.* Julius Cæſar, libro 4. belli Gallici, de Rheni oſtiis ſcribens: *Ubi Oceano*, inquit, *appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibusq; inſulis effectis; quarum pars magna à feris, barbarisq; nationibus incolitur. Ex quibus ſunt, qui piſcibus atq; ovis avium vivere exiſtimantur.* Apud Tacitum libro 2. Germanici milites narrant, *ſe inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & belluarum formas, in Oceano noſtro vidiſſe.* Æneas Sylvius, cap. 28. Europæ:

Europæ: *Occidentale littus Balthei maris Norvegi occupãt. apud Septentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum lingua commercium navigantes habent; signis tantum & nutibus commutare merces feruntur.* De his cecinit Conradus Celtis in hunc modum:

Norvegos, Dacosq́; regens, Suedósq; bibaces,
Ultima concreti qui cernunt sydera cœli;
Æstatis verisq; inopes, hyemémq; perennem,
Perpetuásq; nives cœlo patiuntur inerti:
Inter quos memorant Lappones nomine dictos,
Qui vitam specubus ducunt sylvisq; nivosis,
Venantes madros, & molles pelle sabellos,
Et nostri fugiunt rigidi commercia mundi,
Congressúsq; hominum, nec habentes ore loquelas,
Horrida barbaries rigido damnata sub axe
Atq; feris similes: quorum cognoscere mores
Et ritus qui fortè velit, petat ille libellos,
Quos de Germanis nuper conscripsimus oris.

Horum regio *Laponia*, extrema est *Scandiæ*, post Sueciam versùs aquilonem; ab inhabitatoribus ita appellata. Germani enim simplices, fatuos, ineptos, parumq; idoneos, *Lapones* vocant. Strictâ hi veste utuntur, totiq; corpori aptatâ; ne quid impedimenti faciat operi. Hyeme utũtur veste, pellibus integris *Lapponia Scandiæ insula.*

phocarum sive ursorũ artificiosè laboratis: eas nodo adstringunt supra caput, soliq; oculi patẽt; reliquo corpore toti cõtecti sunt, quasi in culeũ insuti: nisi quòd hæc expressa per membra omnia, ad cõmoditatem, non ad pœnã laborata est. Hinc creditum, quòd sint mõstrosi, ac hirsuto corpore instar brutorũ; & Wildlappẽ à sylvestri habitu cognominati. Domos nõ habent, sed tabernacula quasi castrẽsia: mansiones sæpe transferunt: hamaxobii sunt; venationib. plurimum student. Ferarũ quoq; tanta copia est, ut passim cædantur; & pelles in vicinas regiones èmittant. Agrum nõ colunt: terra serpẽtem non fert. Pisces plurimâ copiâ capiũt, hocq; proventu vivunt, *Ichthyophagorum Æthiopũ* more: atq; ut hi fervore nimio; sic illi frigore, excoquũt pisces, & edomant in farinã. Tantum deniq; superest capturę, ut ejus plurimã condant in cetariis, & exportẽt in vicinas terras, *Nordbothniã* & *Russiã albam*. Cõmercia permutatione & pecuniâ agunt; mutuo cõsensu tantùm, & nullo sermone cõmunicato: atq; istud non propter ingenii inopiam, & mores brutos; sed quòd linguam peculiarem, & vicinis ignotã habent. Gens est validissima, & diu libera fuit: arma Nordvegiæ Sueciæque sustinuit; donec tandem sub imperium concessit,

cessit, & tributum pendit, preciosas ferarum pelles. Multò plura de illis Jacobus Ziegler in suâ Schõdiâ; quę Tacito, Romanis ac Gręcis, incognita & fabulosa fuerũt. Placuit namq; Græcis fabulandi licentiam in remotissima quęq; retorquere. Longinquitas enim nõ facilè redargui potest; ut Strabo lib. 11. scripsit.

Hæc sunt, Germane Lector, quæ iterum in hunc Taciti libellum, ad Germaniæ illustrationem atq; laudem, annotavi, tibiq; cõmunico. nam sex anni sunt, quãdo primùm scholia in hunc Cornelii libellũ extrusi; quæ adeò corruptè, inemendatè ac mendosè imperitus librarius excuderat; ut nihil æquè puduerit, atq; emissorũ scholiorum, & si ulla meâ operâ potuissem, actutùm perdidissem, ne sub ulli' eruditi conspectũ venissent. Quę potissimùm causa fuit, cur ad nova atq; prolixiora cõmentaria manum admoverim; ut priora scholia penitus supprimerem. Accessit singularis quidam patriæ amor, genius atque zelus rerũ Germanicarum; qui sese ab eo tempore, quo bonarum literarum dulcedinem degustatam sensi, exseruit: quod noverunt ii, qui ante decem & septem annos mea studia inspexerunt. Urgente igitur me vetere Germanię desiderio, rursum ad historiarũ lectionem digredior; quantum per magna, *Epilogus ad Lectorem.*

Navant,n.eandē operā,ut hiſtoriis Germanicis & antiquitati lucē adferāt, q adhuc ſupſtites ſunt, *Beatus Rhenanus, Cōradus Peutinger, Jacobus Spiegel, Georgius Spalatinus, Joannes Huttichius, Sebaſtianus Munſterus, Joachimus Vadianus, Gerhardus Noviomagus, Petrus Apianus, Hieronymus Gebvylerus, Johannes Schonerus, Johannes Carion*, & alii, quorum nomina nondum teneo. Et forſan hic noſter conatus etiam poſteros excitabit: unde mihi laudi ducam, ſi meo exemplo, ſi non adjuvero, ſaltem excitavero alios, ad celebrandam Germaniam. Nam ſi ſingularum gentium nationumque Germaniæ eruditi in hoc incumberent, ut ſuæ gentis originem, auctum, antiquas hiſtorias eruerent: daremus eā Germaniæ deſcriptionem, qualem ſuæ terræ nec Græci, nec Latini dediſſent. Quærant igitur *Saxones* ſuæ gentis incunabula, hiſtorias, veteres terræ cultores, & quoties illos mutârit. Idem faciant *Marchiæ habitatores, Pomerani, Pruſſi, Sileſii, Moravi, Bohemi, Luſatii, Misnii, Voitlandi, Toringi, Frāci, Suevi, Elſatæ, Rheni accolæ, Heſſi, VVeſtvali, Geldrii, Hollandi, Friſii, Holſatæ*, ac alii Germanorum populi. Vide, num eâ ratione nō ſimus lucem vetuſtati, hiſtoriis & patriæ, daturi? Tradant nobis *Rhæti* & *Helvetii* Rheni fontem, cum ſuis

adjacentibus vetustis locis & monumentis. Sequantur Rheni accolæ, *Rauraci, Triboci, Nemetes, Vangiones, Ubii, Batavi,* & describant cursum amnis, ubi aliquando Romani, aut alii populi castra monumẽtaq; fixerint; quid magnificum in suis sedibus, ad hujus fluminis ripam dextram aut sinistram, gestum sit: ut integrum Rheni alveum, fluxum, fontem & ostia, habeamus. Depingant nobis *Suevi, Alemanni, Boji, Norici, Pannones,* Danubium, ubi per ipsorũ regiones graditur, cũ vicinis agris; vetustis Romanorũ præsidiis; novisq; urbibus, castris, ac gentibus. *Bohemi, Lusatii, Misnii, Marchiani, Saxones,* Albim, cum adjacentibus locis, & adcurrentibus fluviis, tradant; & quicquid vetustarum rerum invenerint: Amisiam & Luppiam *VVestvali, Frisiiq;* Visurgim *Hessi* ac *VVestvali:* Oderã, Suevum, Vistulã, ipsorum accolę *Silesii, Marchiani, Pomerani, Prussi,* & *Poloni:* Mœnum *Franci.* Dent eruditi, quisq; suæ patriæ amnes: nam puto, in fluviorum descriptione, nos plurimùm illustraturos Germaniam. Sunt enim amnes plerunq; discriminatores ditionum, provinciarum, populorum, diœcesium, prefecturarum, & agrorum limites: multa prælia propè commissa sunt, hostes victi aut victores: multa adjacẽt vetusta ac novitia munimenta,

nimenta,

nimenta, urbes, viciq;. Quemadmodum ego *Rheni, Danubii, Mœni, Albisq;* descriptionẽ, his commentariis paucis & imperfectiùs delineavi: sed quibus me aliis materiam administrâsse volo. quæ hîc extremis digitulis attigimus, & ceu progymnasma quoddam exhibuimus; alii absolvant, & perfectiùs tradãt. Hæc interim gratanter recipiant *Germani*, quæ non sine magnis sudorib. congessimus. Si posthac aliquid mihi ab eruditis communicatũ fuerit, ad hujus libelli aut Germaniæ illustrationem, quæ hisce commentariis adjicienda essent, seorsim ac privatim curabo excudi & apponi: quomodo aliquot periti ante me appendicem suis lucubrationib. adjecerunt. Si deniq; Lectores candidi observaverint quæpiam non satis dilucidè tradita, aut ubi penitus ab scopo aberraverim: ipsi explicent; aut saltem ad me perscribant, ad illustrationem Germaniæ nostræ: ut deinceps quisque domi suæ totam Germaniam, oculis suis velut in speculo queat perlustrare. His vale, optime Lector; & nostris tamdiu utere, donec meliora fuerint oblata.

FINIS.

INDEX EORVM QVAE hisce Commentariis tractantur, ordine alphabetico digestus.

AB

A C.

A D.

Æ.

A F.

A G.

A I.

A L.

INDEX.

AM.

AN.

AP.

Appro-

Bern-

CA.

CE.

O o

Dru-

ET.

Francia

pecu-

Her-

Karli

Mars

Pp

Scelera

Tacitus

FINIS.